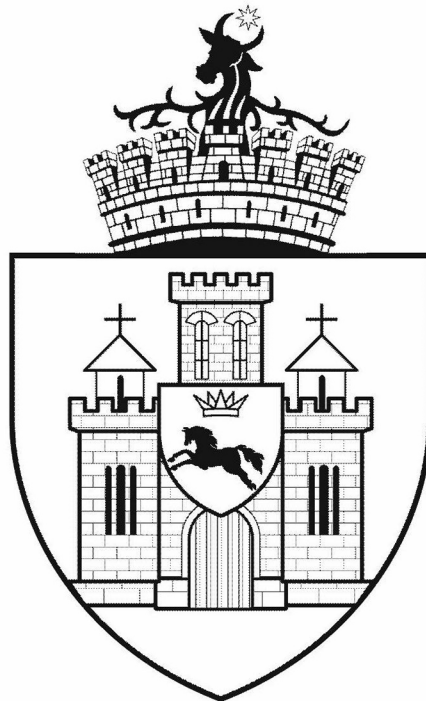

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI

IOAN NECULCE

IOAN NECULCE - BULETINUL MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI
(serie nouă)

XXI
2015

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI

IOAN NECULCE

BULETINUL MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI
(serie nouă)

XXI
2015

Iași
2015

COLEGIUL DE REDACȚIE

Lăcrămioara Stratulat
Senica Țurcanu
Sorin Iftimi (secretar de redacție)
Cătălin Iulian Hriban
Zamfira Pungă
Tamilia Elena Marin
Costică Asăvoaie
Ioan Iațcu

Rezumate traduse de: Simona Postolache și Coralia Costaș

Adresa redacției

Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași
Muzeul de Istorie a Moldovei
Piața „Ștefan cel Mare”, nr. 1
Iași, 700028, tel. 0232/213296, int. 180 sau 178

ISSN 1454-0754

COMPLEXUL MUZEAL NAȚIONAL „MOLDOVA” IAȘI
„IOAN NECULCE”. BULETINUL MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI
(serie nouă)
XXI, 2015

SUMAR

Abrevieri	4
Alexandru ISTRATI <i>Pe drumuri uitate, prin Moldova, împreună cu Gheorghe Ghibănescu. Note dintr-un foileton de călătorie (I)</i>	5
Vlad MISCHEVCA <i>Cu privire la negocierile ruso-turce de la București din primăvara anului 1812</i>	11
Cătălin PUNGĂ, Zamfira PUNGĂ <i>Mișcări sociale din Moldova, premergătoare Revoluției de la 1848</i>	29
Remus TANASĂ <i>Noile forțe politice ale Risorgimento-ului european</i>	49
Laurențiu CHIRIAC <i>Pagini din istoria politică a Bârladului medieval</i>	55
Adrian BUTNARU <i>Informații genealogice în Albumul donatorilor fondatori ai Spitalului Beldiman din Bârlad</i>	63
Sorin IFTIMI <i>Universitatea de Medicină și Piața Națiunii din Iași. Documentație istorică și urbanistică</i>	91
Dănuț-Puiu ȘERBAN Sidonia TEODORESCU <i>Zona Muzeul Tehnic „Dimitrie Leonida” – Uzina Electrică Filaret – Depoul Șerban Vodă, în așteptarea unei soluții</i>	151
Mihaela TUDOSE <i>Muzeul memorial „Mihail Kogălniceanu”. Un nou proiect expozițional</i>	161
Ioan IAȚCU <i>Pipe de Schemnitz din patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei Iași: simboluri ale progresului industrial în secolul al XIX-lea</i>	189
Sorin IFTIMI <i>Portretul Nataliei Suțu-Mavrocordat. O mireasă ortodoxă la Paris (1868)</i>	197
Elena Ivona ARAMĂ <i>Pictorița Viorica Balan (1918-1993). Destinul unui artist ieșean</i>	205
Sorin IFTIMI <i>Constantin V. Ostap (1925-2014) Un cronicar al orașului Iași</i>	213
Rodica IFTIMI <i>Fondul personal „Constantin Ostap” de la Arhivele Naționale Iași</i>	221
Sorin IFTIMI <i>Casa Stoicescu-Mărculescu din Copou. Redacția revistei „Viața Românească”</i>	227
<i>Buletinul „Ioan Neculce” (serie nouă) Sumarul sumarelor, I-XX, 1995-2014</i>	237

ABREVIERI

- AARMSI* – Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București
AIIAI – Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași, Iași
ANIC – Arhivele Naționale Istorice Centrale, București
ANIC – Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Iași
ANRV – Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Vaslui
ArhGen – „Arhiva Genealogică”, Iași
AȘUI – Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, seria istorie
BAR – Biblioteca Academiei Române, București
BNR – Biblioteca Națională a României, București
CI – „Cercetări Istorice”, Muzeul de Istorie a Moldovei, Iași
DIR – *Documente privind Istoria României*, seria *A. Moldova*, București, 1951-1976.
IN – „Ioan Neculce”, Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, Iași (ambele serii)
MNAR – Muzeul Național de Artă al României, București
MNAR – Muzeul Național de Istorie a României, București
MO – „Monitorul Oficial”, București
RA – Revista Arhivelor Statului, București
RI – Revista de Istorie, București
SCIV – „Studii și cercetări de istorie veche”, Institutul de Arheologie „V. Pârvan” București.
SCȘI – „Studii și cercetări științifice”, Iași

PE DRUMURI UITATE, PRIN MOLDOVA, ÎMPREUNĂ CU GHEORGHE Ghibănescu. NOTE DINTR-UN FOILETON DE CĂLĂTORIE (I)¹

Alexandru ISTRATI

La finalul anului 1887, cititorilor ziarului „Românul” li se lansa provocarea de a face o preumblare pe vechile drumuri, în comunitățile mai puțin știute ale Moldovei, prin intermediul impresiilor de călătorie semnate de Gheorghe Ghibănescu. La acel moment, nu era vorba despre vreun nume notoriu în societatea românească ori în mediile intelectuale autohtone, ci de un profesor pasionat de istorie care predă la Școala Normală din Bârlad. Întinse pe câteva zeci de numere, lucru excepțional în presa vremii, consemnările reanimau interesul față de istoria veridică, dar insuficient explorată a provinciei. Pariul redacțional venea în întâmpinarea așteptărilor și gustului pentru anumite tipuri de lecturi publice. Sunt anii în care mărturiile și experiențele trăite în timpul voiajurilor aveau căutare, mai ales atunci când ele erau puse într-un scenariu literar; când vorbeau despre un destin și mai puțin despre un personaj, când reconfigurau o secvențialitate istorică și nu doar un eveniment. Cert este că trecutul, povestit dincolo de înșiruirea ternă a faptelor, captiva. Iar cele câteva jurnale dispuse să riște cu astfel de materiale au crescut vizibilitatea urmelor trecutului, au promovat pildele unei lumi de mult apuse.

În mare, recuperarea profilului intelectual al lui Gheorghe Ghibănescu a privit apetența pentru culegerea de vechi documente, publicate în cunoscuta colecție *Surete și izvoade*, elaborarea unor monografii ale unor biserici, precum și tipărirea jurnalului ținut în timpul unui periplu basarabean. Foiletonul jurnalistic, nesperat de amplu, completează imaginea intelectualului, lăsându-ne să-i bănuim gânduri și raționamente ce nu au putut fi devoalate în abordările științifice. Știindu-i biografia, tindem să credem că preumblările la care ne referim au reprezentat un imbold al viitoarelor proiecte academice.

Cândva, în timpul vacanței de vară² din anul 1887, tânărul profesor o lua la pas prin țară³; acceptase invitația prietenului Gheorghe Sion Gherei de a se bucura de tihna concediului, hoinărind prin locuri care mai păstrau încă felurite amintiri din vremurile de odinioară. Pleca pe 30 iunie, luând trenul de pe peronul gării din Bârlad fără a avea un traseu clar, ci doar mânat de ideea însoțirii amicului său prin nordul Moldovei. Primul popas, neprogramat, îl făcea la Tecuci. Se ivise prilejul de a schimba o vorbă cu Alexandru Papadopol Calimah. Auzind de planurile interlocutorului său, Calimah îl încuraja, la rândul-i, fără nici o rezervă, să călătorească și să cerceteze orice i se părea susceptibil de a fi „arhivat” vreo

¹ Textul de față s-a articulat în jurul însemnărilor de călătorie prilejuite de excursia științifică din anul 1887.

² Gheorghe Ghibănescu, *Impresiuni de călătorie*, I, „Românul”, 12 decembrie 1887, p. 1.

³ Referințele privesc strict spațiul moldav.

conjunctură istorică sau reverberațiile unei proiecții culturale. Pledoaria bătrânului tecucean ascundea tristețe, chiar și frustrare. Arăta că „până când nu ne vom sili a cunoaște țara îndeajuns nu vom putea face nimic. Un rău al românilor e, că el, de are ceva bani, apoi se duce prin străinătate și-ți poate spune pe de rost munții Elveției, Franței, Germaniei; întreabă-l însă de țara lui, el nu știe să-ți spună mai nimic”⁴. În două-trei fraze, comprimă rostul celor mai multe dintre peregrinările efectuate de elita autohtonă, începând cu Dinicu Golescu. Atracția *loisirului* și goana după bunăstare inhibau reîmprietenirea cu trecutul. Și de atunci trecuse jumătate de veac, fără a se fi schimbat ceva în mentalitatea conașionalilor.

Calimah își continua argumentația, convins că „geograful, istoricul, arheologul, geologul găsește foarte multe prin munții noștri; dar de unde să știe dacă nu se duce nici o dată?” În păsul lui Calimah răsărea însă un dram de speranță. Pomenind de expertize în domeniul precum geografie, istorie, geologie și arheologie, venerabila gazdă credita potențialul științific nu doar al unor atari abordări, dar și încrederea în capacitățile tinerilor intelectuali din Regat. Drumurile pe rutele și cărările țării, prea puțin luate la picior de contemporani, îl convingeau că „un mare păcat al nostru al românilor este că suntem indiferenți față de noi. Nu vrem să ne silim a ne cunoaște țara, publicând scrieri amănunțite, care să înlesnească și altora de a ști toate colțurile țării... Geograful din Craiova sau Pitești n-a fost de când e el pe la Botoșani ori Dorohoi⁵. Aparent radicală, poziția asumată de respectabilul moldovean, confirma nedorita perpetuare a unor semnale trase de cărturari remarcabili cu ani buni în urmă. Omagiind memoria lui Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri încerca să explice de ce ezitase, într-o așteptare ferită de presiunea timpului, precum și de asumarea unui deziderat politic a-l întâlni pe cel care: „cerca a grăbi pășirea românilor”⁶. Recunoștea că: „până la acel timp Principatele Moldovei și Valahiei, deși vecine, deși locuite de același neam, erau cu totul străine una de alta. Foarte rareori ieșenii și bucureștenii treceau linia hotarului, linie imaginară în adevăr, dar în realitate nestrăbătută ca zidul ce desparte China de celelalte imperii ale lumii. Românii se cunoșteau împreună mai mult din auzite, sub nume de moldoveni și munteni”⁷. Și nu era vorba doar despre oamenii simpli. Artiștii din cele două capitale, chiar și cei străini, nu aveau mai deloc contacte⁸. Întrevederea cu Alexandru Papadopol Calimah i-a risipit lui Gheorghe Ghibănescu orice urmă de îndoială privind oportunitatea voiajului.

Relatările lui Ghibănescu nu sunt produsul uimirii și al emoțiilor. Ne apar a fi calibrate cât mai judicios cu putință, fără a cădea în tentația fabulației. Voiajul reprezenta și un binevenit pretext pentru a-și verifica informații, a cerceta pe teren mărturiile documentare consultate prin arhive ori în publicații de specialitate, precum „Arhiva istorică” a lui B. P. Hasdeu. De altfel, istoricul făcea o diferențiere între călătorul plecat să admire natura și cel mânat de dorința de a învăța, de a descoperi, de a face explorări nu doar în pământ, ci și în vremurile de demult: „Un deal cu o denumire veche, va fi trecut repede de curiosul ordinar, pe când arheologul se va opri și va căuta să afle ceva care să-i documenteze vechimea aceluia deal. O cetățuie, ca cea de la Neamț, va fi descrisă pe deasupra de observatorul vulgar. Istoricul

⁴ Gheorghe Ghibănescu, *Impresiuni de călătorie*, II, „Românul”, 15 decembrie 1887, p. 1.

⁵ Idem, *Impresiuni de călătorie*, XXII, „Românul”, 12 ianuarie 1888, p. 1.

⁶ Vasile Alecsandri, *Opere complete*. Partea a-III-a. Proză, București, Librăria Socec, 1876, p. 554.

⁷ *Ibidem*, p. 555.

⁸ George Oprescu, *Pictura românească în secolul XIX*. Cuvânt înainte de Mircea Popescu, București, Editura Meridiane, 1984, p. 34.

însă va avea ocaziunea de a cerceta când și cum s-a făcut această cetățuie, scopul pentru care s-a făcut, unind observările lui de astăzi cu considerațiuni din trecut⁹. Nespusă, una dintre intențiile profesorului era și de a fixa locuri ale memoriei colective, generatoare de legitimitate pentru comunități locale, altfel ignorate de politicile administrative. Găsea necesară studierea unei ruine, așa cum îi apărea vitală susținerea financiară pentru deschiderea unor șantiere arheologice. Experiența dobândită până atunci îl încredința că acolo unde cuvântul scris își epuizase mai toate resursele epistemologice, o frântură de zid sau piese păstrate în pământ puteau completa reconstituirea științifică.

Cercetări topografice, toponimice, geografice și istorice se regăseau în portofoliul preocupărilor. Se aventura într-un demers enciclopedic, animat de utopii și planuri mărețe. Până unde se întindea odinioară Bucovina și care au fost hotarele cu ținutul Neamțului, unde ar fi fost odinioară *Câmpul lui Dragoș* erau întrebări pe care vechile înscrisuri nu-l lămuriseră. Avea nevoie să palpeze terenul, să asculte în tihnă poveștile, superstițiile și tradițiile sătenilor, să coreleze informațiile. Nu lasă nicăieri vreun indiciu referitor la criteriile după care își alegea persoanele, la fel nici despre metodologia formulării întrebărilor. Deși în epocă se folosea practica chestionarului¹⁰, profesorul bărlădean nu a apelat la un formular standard. Înțelegem din firul relatărilor că își manifesta curiozitatea în funcție de ceea ce vedea sau auzea la fața locului.

Îi căuta cu predilecție pe titularii catedrelor din satele pe unde poposea. Îi considera cei mai îndreptățiți să spună povestea așezării, să pigmenteze cu nuanțe verosimile legendele locului. Convorbirile cu învățătorii rurali i-au fost de folos în depistarea unor mărturii inedite, greu de bănuț din filele cărților publicate. Una dintre reflecțiile încercate de profesorul bărlădean privea găsirea ritmului propice unei excursii științifice. Gheorghe Ghibănescu împărtășea aceeași opinie cu A.D. Xenopol privitor la graba cu care voiajorii mergeau în lume¹¹. Drumul de fier dădea iluzia cel mult a unei cunoașteri mai rapide, însă nu și a uneia mai temeinice.

În valea Oituzului, una dintre rutele comerciale importante cu Ungaria, dascălul intra într-un joc al imaginației, estimând cu cât putuse fi mai îngustă calea și mai rău drumul în timpul marilor voievozi¹². Lua în calcul impactul unor secvențialități și evenimente istorice, precum fluctuațiile financiare și negustorești. Terenul nu îi oferea prea multe indicii, iar despre hărți istorice în care să fie trasate un astfel de traseu nu avea habar. Doar săpăturile arheologice puteau aduce un plus de lămurire. În unele sate, învățătorii îl încredințau că în arhiva comunității se mai află urice chiar și din timpul lui Ștefan cel Mare¹³. Onest, admitea că nu avea timp să le cerceteze, mulțumindu-se doar să consemneze informația, sperând într-o eventuală revenire în zonă.

După mai bine de o săptămână, pe 8 iulie, cei doi prieteni ajungeau la Tazlău. Acolo, Ghibănescu avea „multe de întrebat despre acest sat foarte vechi, mai ales că e și mănăstirea Tazlău de la Ștefan-Vodă”¹⁴. Voia să viziteze lăcașul, dar o ploaie îi amâna planurile. Își nota

⁹ Gheorghe Ghibănescu, *Impresiuni de călătorie*, XXII, „Românul”, 12 ianuarie 1888, p. 1.

¹⁰ Poate cel mai cunoscut și mai amplu este cel coordonat de Alexandru Odobescu la începutului deceniului opt.

¹¹ A.D. Xenopol, *Amintiri de călătorie*, Iași, Tipo-Litografia H. Goldner, 1888, p. 1.

¹² Gheorghe Ghibănescu, *Impresiuni de călătorie*, VII, „Românul”, 19 decembrie 1887, p. 1.

¹³ Idem, *Impresiuni de călătorie*, XV, „Românul”, 30 decembrie 1887, p. 2.

¹⁴ Idem, *Impresiuni de călătorie*, XVI, „Românul”, 3 ianuarie 1888, p. 10.

conștiincios pe filă că nici nu ar fi avut prea multe de spus, curioșii putând consulta lucrarea lui Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice de pe la 48 de mănăstiri*. Singura constatare personală nu era favorabilă lăcașului aflat, „în mare ruină”. Fiind convins că „e bine a se păstra monumentele vechi, mai ales de la un domn așa de glorios ca Ștefan cel Mare”¹⁵, Ghibănescu găsea un singur vinovat-reaua chiverniseală a călugărilor greci. Pentru un bun cunoscător al documentelor, sentința era exagerată, poate chiar ușor vindictivă. Să nu fi avut comunitatea nici un aport distructiv, fie el mascat de un comportament civic nepăsător, mai mereu presat de numeroase alte priorități? Totuși, trecuseră mai bine de două decenii de la adoptarea legii secularizării averilor mănăstirești, fără a se vedea schimbări benefice majore la nivelul întregii țări în ceea ce privește măsurile protecționiste. Majoritatea așezămintelor nu-și depășiseră condiția de ruină, servind în continuare drept sursă de materii pentru construcția caselor și acareturilor din proximitate, anihilându-li-se orice valență patrimonială.

În satul Borlești își amintea că îl găsiseră menționat încă din 1481 în vechile acte publicate de B. P. Hasdeu în „Arhiva istorică”. Tatonările în mediul rural îl mai încredințau că teoriile formulate de Melchisedec și Lambrior privitoare la preluarea numelui proprietarului de către comunitate erau valabile în multe cazuri¹⁶. Corelarea anchetelor toponimice și etimologice dădea rezultate. Fără a-și asuma identificări corecte, voiajorul încuraja astfel de tatonări, chiar dacă nu toate concluziile puteau fi validate credibil. Orice început de drum își are riscurile sale.

Călătorul nostru pune pe hârtie și sugestii pentru posibile teme de studiu, lansa provocări. Bisericele și mănăstirile răsfirate în aceste așezări, străine de impactul modernizării lumii românești, rămăneau la final de secol XIX printre puținele mostre de arhitectură românească veche. Gheorghe Ghibănescu le califica, fără nici un rest de îndoială, drept subiect de analiză pentru tinerii arhitecți români. Sunt anii în care proiectele restaurative majore din Regat erau coordonate de specialiști străini, în vreme ce specialiștilor autohtoni nu li se alocă decât intervenții minore. Profesorul nu pretindea neapărat restaurarea respectivelor zidiri, însă nici nu admitea ca ele să fie cu totul abandonate în voia sorții. Avea idee de insuficiențele resurse financiare prevăzute în bugetul public, arătând însă că studierea lor din punct de vedere arhitectonic putea fi asigurată prin bunăvoința autorităților.

Zona Neamțului l-a cucerit, găsind că puține erau alte locuri din țară care să păstreze atâtea monumente istorice și artistice. Credința lui Ghibănescu era că în astfel de zidiri, istoricul, dar și oricare curios, găsea multe răspunsuri. Vechimea mănăstirilor le transforma în cele dintâi urme de cultură¹⁷. Și profesorul avea măsura vorbelor. Sesiza că identitățile locale, chiar și cele la nivel central, în lipsa suportului documentar, se sprijineau „pe legende, create numai și numai pentru a se umplea un loc gol”¹⁸.

Și în timpul acestor călătorii, profesorul de la Școala Normală din Iași, adunase material pentru colecția *Surete și izvoade*, serie documentară puternic combătută de I. Bogdan și N. Iorga¹⁹. Miza nu era una strict științifică, dincolo de scăpările și diletantismul lui Ghibănescu. În paralel cu apariția volumelor de documente publicate de Ghibănescu, Iorga edita la rândul-i

¹⁵ Idem, *Impresiuni de călătorie*, XVII „Românul”, 4 ianuarie 1888, p. 1.

¹⁶ Idem, *Impresiuni de călătorie*, XVIII „Românul”, 5 ianuarie 1888, p. 1.

¹⁷ Gheorghe Ghibănescu, *Impresiuni de călătorie*, XX „Românul”, 11 ianuarie 1888, p. 1.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Vezi ANIC, fond Ministerul Cultor și Instrucțiunii Publice (MCIP), dosar 2423/1907.

Studii și documente, un proiect concurent nu doar în planurile tipografiilor ci și la finanțările acordate de către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice. Într-un raport semnat de I. Bogdan la începutul lui septembrie 1908, universitarul bucureștean desființa munca lui Ghibănescu, evaluând-o drept lipsită „de orice critică și de orice valoare științifică”²⁰. Nu avea nici o ezitare a o califica „una dintre cele mai proaste publicațiuni ce s-au făcut la noi în România”. Și nu se oprea. În sprijinul criticii sale invoca greșeli de lectură și de ortografie, dar și explicațiile naive, nu puține, chiar absurde. Nimic din ce fusese publicat în primele trei volume apărute până în faza întocmirii raportului nu era bun. I. Bogdan era tranșant, atenționându-l pe ministru „că nici unul, dar absolut nici unul din documentele cuprinse în „Suretele și izvoadele Dlui Ghibănescu nu e bine publicat”²¹.

Răspunsul lui Ghibănescu era tranșant. Îl acuza pe ministru că judecase partinic, favorizând gruparea Bogdan-Iorga. Îl atenționa că și despre colecția lui Iorga scriseseră nefavorabil Tocilescu, Xenopol, Radu Rosetti, Tanoviceanu. Și nu au fost acceptate drept argumente pertinente în blocarea finanțării. Despre Bogdan îi aducea aminte ministrului că fusese însărcinat de ani buni cu publicarea diplomatiei lui Ștefan cel Mare și din care nu apăruse nici o coală cu documente.

Decizia nu mai putea fi schimbată. Bogdan și Iorga câștigaseră partida, nu doar științifică, ci și cea financiară. Lui Iorga i se prelungea la scurt timp contractul cu ministerul pentru continuarea colecției *Studii și documente* pe încă zece ani²². În paralel, istoricul primea finanțare și pentru sinteza *Istoria românilor*²³. Mai mult, cuvântul lui Iorga avea trecere la minister. La începutul anului 1908, istoricul recomanda pe un tânăr maramureșean, I. Bârba, pentru a-i fi publicate în următorul volum din *Studii și documente*, inscripțiile și însemnările culese în bisericile maramureșene.

Bogdan solicita în perioada următoare ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice să primească bani din fondul Comisiunii Istorice a României, a cărei președinte era, pentru plata colilor din *Documentele* lui Ștefan cel Mare²⁴.

O primă concluzie de etapă ne îndreptățește să credem că excursia întreprinsă de Gheorghe Ghibănescu în vara anului 1887 nu a fost nicidecum una strict științifică. Nicăieri profesorul nu și-a asumat-o în această perspectivă. I-a facilitat contactul neintermediat cu istoria, a recuperat un trecut ce purta cu el nu doar amintiri plăcute, ci și neîmpliniri comunitare.

²⁰ ANIC, fond MCIP, dosar 2423/1907, f. 12.

²¹ Idem, f. 12r-v.

²² ANIC, fond MCIP, dosar 2188/1908, f. 1.

²³ ANIC, fond MCIP, dosar 2407/1909, f. 2.

²⁴ ANIC, fond MCIP, dosar 2254/1909, f. 15.

ON FORGOTTEN ROADS, THROUGH MOLDAVIA, WITH GHEORGHE
GHIBANESCU. NOTES FROM A TRAVELOGUE (I)²⁵

(abstract)

In the summer of 1887, Gheorghe Ghibănescu took a trip through the historical Moldavia, accompanied by his friend Gheorghe Sion-Gherei. At that time, the future document editor was a teacher at the Normal School of Barlad. His travel impressions were published at the end of 1887 in 'Românul' newspaper. A first stopover was in Tecuci where Ghibanescu had a conversation with the old bookman Alexandru Papadopol-Callimachi.

The first part of the text relates the impressions in the area of Neamț where he reached on the Vallez of Oituz and then at the monastery of Tazlău. During these travels, the young Ghibănescu gathered materials for his collection of documents "Surete si izvoade". This travel wasn't a strictly scientific one, but offered the young researcher a contact with the history bearing geography. His travel narrations complete the spiritual profile characteristic to the famous document editor.

²⁵ The present text was articulated around the travel notes occasioned by the scientific travel from 1887.

CU PRIVIRE LA NEGOCIERILE RUSO-TURCE DE LA BUCUREȘTI DIN PRIMĂVARA ANULUI 1812

Vlad MISCHEVCA

Situația Principatului Moldovei la începutul secolului al XIX-lea, în ajunul războiului ruso-turc din 1806-1812, se caracterizează prin faptul că domnii fanarioți au avut o mare influență asupra politicii externe a Porții, fiind considerați, cu adevărat, factori ai diplomației turcești. Vorbind despre o activitate politică externă a Moldovei în această perioadă, constatăm că, ea este, de fapt, politica promovată de domnitorul ei fanariot, în cadrul raporturilor internaționale ale marilor puteri europene și sub impactul acestora asupra Imperiului otoman. Iar activitatea politico-diplomatică a lui Alexandru Moruzi s-a manifestat, totodată, în umbra acțiunilor de proporții mult mai mari ale vărului său din Muntenia – reprezentantul partizanilor proruși – Constantin Ypsilanti¹.

Soarta celor două Principate în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 a fost permanent unul din subiectele importante ale raporturilor internaționale, vizând alianțele politice și militare ale Rusiei, Austriei, Franței și altor state implicate. Războiul, declanșat în toamna anului 1806, care a fost dezastruos pentru Principate, poate fi împărțit în patru perioade:

Perioada I – cea a *domniei lui Constantin Ypsilanti sub ruși*: de la trecerea Nistrului, la 10-11 (22-23) noiembrie 1806², de către armata rusă condusă de I. Michelson și până la încheierea armistițiului de la Slobozia (12 august 1807). În această perioadă, armata rusă, care număra un efectiv de 33 000 oameni, a ocupat fără lupte cetățile Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, adică tot teritoriul dintre Nistru și Dunăre, cu excepția unor puternice cetăți de pe Dunăre (Ismail, Brăila ș.a.). Constantin Ypsilanti venind împreună cu trupele țariste la București, la 15 (27) decembrie 1806, a adresat o circulară către ispravnici, vestindu-i că a sosit în calitate de „Domn al celor două Țări, Moldova și Valahia”. Domnul Moldovei, Al. Moruzi, a rămas fidel Porții și s-a retras la sud de Dunăre, astfel încât autoritatea lui Constantin Ypsilanti se răsfrângea asupra ambelor Principate, însă acest principe fanariot nu se bucura de susținerea boierimii locale și intrase în conflict cu generalul rus M. A. Miloradovici. Cea mai mare victorie a flotei ruse, sub comanda amiralului D. N. Seneavin, a fost reputată în lupta navală cu turcii de lângă peninsula Athos (19 iunie 1807)³.

Perioada a II-a – a *Armistițiului de la Slobozia* (august 1807-primăvara 1809). În perioada nominalizată, reieșind din stipulațiile Tratatului de la Tilsit (1807), prin medierea

¹ Vl. Mischevca, P. Zavitsanos, *Principele Constantin Ypsilanti, 1760-1816*. Chișinău, Editura Civitas, 1999; Βλ. Μίσκεβκα, *Ο ηγεμόνας Κωνσταντίνος Υψηλάντης (1760;–1816)*. Θεσσαλονίκη, 2008.

² Armata rusească, conform unor relatări de epocă, a trecut Nistrul la 10 (22) noiembrie 1806, în patru puncte (Violeta-Anca Epure, *Războiul ruso-turc (1806-1812) și societatea românească în viziunea consulilor și voiajorilor francezi în Principate*, în vol. *Prin labirintul istoriei*, coord. D. Vitcu, Iași, 2009, p. 51).

³ Vezi: O. Щербачев, *Афонское сражение*. М.-Л., 1945.

diplomației franceze, s-a încheiat la 12 (24) august 1807 armistițiul de la Slobozia, conform căruia armatele părților beligerante urmau să fie evacuate din Principate. Alexandru I, fiind hotărât să-și stabilească frontiera imperiului pe linia Dunării, nu și-a retras trupele⁴ (armata rusă atinge numărul de 80 mii de oameni), iar la 17 februarie 1808 l-a destituit, până la urmă, pe Constantin Ypsilanti din scaunul Principatelor, care a trebuit să părăsească definitiv Principatele, în august 1808. Negocierile ruso-otomane de la Iași (martie-aprilie 1809) n-au înregistrat niciun progres, deoarece Sankt Petersburgul cerea stabilirea hotarului pe Dunăre și pe brațul Sf. Gheorghe.

Perioada a III-a – a bătăliilor decisive: de la reînceperea ostilităților militare (inclusiv în Caucaz) în primăvara anului 1809 și până când M. Kutuzov⁵ (având la dispoziția sa 4 divizii, cu un efectiv de circa 46 000 de oameni) a reușit să schimbe raportul de forțe în favoare Rusiei – raportând, cu forțe numeric inferioare, victoria de la Rusciuk (22 iunie / 4 iulie 1811). Ulterior el a reușit să încercuiască trupele otomane în lagărul lor de la Slobozia, de pe malul stâng al Dunării (turcii – rămași în viață doar 12 000 – au capitulat la 23 noiembrie 1811)⁶.

Perioada a IV-a – a celui de al doilea armistițiu și a tocmelilor diplomatice: de la începerea negocierilor de pace de la Giurgiu, 19 (31) octombrie - 21 noiembrie (3 decembrie, pe *stil nou*) 1811 și până la semnarea păcii de la București, la 16 (28) mai 1812. Pe parcursul acestei perioade pretențiile teritoriale ale rușilor se loveau de rezistența diplomatică a otomanilor. Rușii cereau Dunărea drept hotar sau, cel puțin, Moldova întregă. La începutul lunii octombrie 1811, marele vizir Ahmed pașa era gata să cedeze Hotinul, Benderul, Akermanul, și Căușenii, propunând ca noul hotar să fie stabilit pe râurile Bâc și Cunduc (Cogâlnic)⁷. Până la urmă, s-a acceptat formula de compromis, pe care marele vizir i-a

⁴ Generalul Meyendorf a fost concediat sub pretextul că nu avea împuternicire pentru ratificarea armistițiului, ce nu corespundea „cu demnitatea imperiului” (Violeta-Anca Epure, *op. cit.*, p. 61).

⁵ În aprilie 1811 M. I. Kutuzov a preluat comandamentul Armatei de la Dunăre și de îndată ce a sosit din Lituania la București și-a căutat o amantă. Aceasta a fost „o copilă de 14 ani, nepoata lui Varlaam, căsătorită cu un tânăr boier numit Guliano”. După cum relatau contemporanii, bătrânul general era cunoscut drept un afemeiat, deoarece, fiind însurat, căuta femei „de orice calitate ar fi fost” și „care obțineau orice de la el”. (Violeta-Anca Epure, *op. cit.*, p. 72). Concomitent, în scrisorile sale din București, adresate soției, în martie 1812, el afirma: „Я, мой друг, слава Богу здоров, и теперь как нельзя занят войною, то кой-как стараюсь лепить мир ... ;...признаюсь, что в мои лета служба в поле тяжела, и не знаю, что делать”. (<http://www.runivers.ru/Runivers/calendar2.php?ID=61552&month=&year>). Slăbiciunea lui Kutuzov pentru femei a fost confirmată la 1812 și de alți contemporani: „генерал Леонтий Беннигсен действительно писал из Тарутинского лагеря Александру I, что Кутузов ничего не делает, много спит, причем не один. С собой он привез молдаванку, переодетую казачком, которая „греет ему постель”. (Виктор Безотосный, зав. отделом Государственного Исторического музея http://gazeta.aif.ru/online/aif/1195/10_01).

⁶ Текст соглашения об условиях сдачи турецкой армии и о перемирии между русскими и турецкими войсками. 23 ноября 1811 г. (Копия. Рукописный текст. На французском языке.) - Российский государственный военно-исторический архив (РГВИА). Ф. 846. Оп. 16. Д. 434. Л. 69–70. Русский перевод опубликован: М.И. Кутузов. Сборник документов. / Ред. Л. Г. Бескровный. Т. III (1808-1809). Приложение к док. № 820. С. 721–723.

⁷ М. И. Письмо, Н.П. Голенищева-Кутузова, Румянцеву о предложении великого визиря Ахмед-паши установить русско-турецкую границу по речкам Кундук и Бык. 10 октября 1811 г. (Копия. Рукописный текст). - Российский государственный военно-исторический архив (РГВИА). Ф. 846. Оп. 16. Д. 2958. Л. 118–118 об.; М. И. Кутузов, Сборник документов / Ред. Л. Г. Бескровный. Т. III (1808-1809). М., 1952, с. 651, 655.

propus-o lui M. I. Kutuzov, încă la sfârșitul anului 1811: „Vă dau Prutul și nimic mai mult! Prutul sau războiul!”⁸.

Un episod aparte al războiului l-a constituit **etapa finală**: post 16 (28) mai 1812 - până la retragerea definitivă a trupelor ruse din Principatele Române – la începutul lunii octombrie 1812, când în fruntea Armatei Dunărene s-a aflat amiralul P. V. Ciceagov, care, încercând să obțină „alianța” Porții Otomane, planificase noi acțiuni militare („Diversiunea Adriatică”) și diplomatice contra Franței napoleoniene⁹.

În acești șase ani de război (după cum s-a menționat, au avut loc numeroase negocieri de pace, fiind încheiate armistiții temporare) în armata țaristă s-au succedat șapte comandanți-șefi ai Armatei Dunărene („Moldavskaia armia”), dintre care doi au fost comandanți interimari. Cel de-al optulea – P. V. Ciceagov – a preluat postul de comandant-șef de la M. I. Kutuzov, după semnarea tratatului de pace¹⁰.

Acest război a fost cel mai lung conflict militar dintre cele două mari imperii, purtat pe două teatre de operațiuni militare, la Dunăre și în Caucaz (secundar), însă trăsătura lui principală au constituit-o nu atât confruntările militare, cât, în mod deosebit, disputele diplomatice, un rol însemnat revenind diplomației secrete. A fost un război al celor trei sultani otomani (Selim III, 1789-1807; Mustafa IV, 1807-1808; Mahmud II, 1808-1839) și a ambițiosului Alexandru I (1801-1825). În spatele acestora a stat omniprezentul Napoleon I Bonaparte.

Negocierile ruso-franceze și tratatele încheiate la Tilsit și Erfurt (1807, 1808) demonstrează că diplomația secretă europeană a trecut într-o nouă fază: Europa a fost împărțită de marile puteri, Franța și Rusia, în sfere de influență. La Erfurt, Napoleon și-a dat consimțământul ca Alexandru I să anexeze Finlanda și Principatele Române, deși, ulterior, s-a opus extinderii Rusiei în direcția Balcanilor.

⁸ *Hurtuzaki*, vol. III-supl. 1 (1709-1812), București, 1887, p. 368.

⁹ M. В. Белов. *Балканская парабола: проект «адриатической экспедиции» в контексте «наполеоновских войн» (1812)* // *Русский Сборник: исследования по истории России* \ ред.-сост. О. Р. Айрапетов, Мирослав Йованович, М. А. Колеров, Брюс Меннинг, Пол Чейсти. Том XIII. М.: Издательский дом «Регнум», 2012, с. 7-26; Н. И., Казаков, *Проект адриатической экспедиции П. В. Чичагова // Югословенске земље и Русија за време Првог српског устанка 1804–1813*. Београд, 1983, с. 341–353.

¹⁰ Comandanții șefi ai armatei ruse dislocate în Principate („Armata Dunăreană” sau „Moldavskaia”): 1) I. I. Michelson <Михельсон Иван Иванович> (1740-1807), general de cavalerie, Comandant șef al Armatei Dunărene: 1806 - 5 august 1807; 2), K. I. Meyendorf <Мейендорф Казимир Иванович> (1749-1813), baron, general de cavalerie, în 1807 – după moartea lui I. I. Michelson, temporar a fost în funcția de Comandant șef al Armatei Dunărene; 3) A. A. Prozorovski <Прозоровский Александр Александрович> (1732-1809), cneaz, general-feldmareșal, Comandant șef al Armatei Dunărene: 1807-1809; 4) P. I. Bagration <Багратион Петр Иванович> (1765-1812), cneaz, general de infanterie. Comandant șef al Armatei Dunărene: 1809-1810; 5), N. M. Kamenski al 2-lea, <Каменский Николай Михайлович> (1776-1811), conte, general de infanterie, Comandant șef al Armatei Dunărene: februarie 1810 - martie 1811; 6) Lanjeron A.F. <Ланжерон Александр Федорович> (1763-1831), conte, emigrant francez în serviciul Rusiei. La începutul anului 1811, în timpul bolii lui N. M. Kamenski al 2-lea, temporar a fost în funcția de Comandant șef al Armatei Dunărene; 7) M. I. Golenișcev-Kutuzov <Голенищев-Кутузов Михаил Илларионович> (1745-1813), Comandant șef al Armatei Dunărene: 15 martie 1811 (a sosit la 1 mai 1811) - mai 1812; 8) P. V. Ciceagov <Чичагов Павел Васильевич> (1767-1849), amiral, în anii 1807-1811 ministru maritim. La sfârșitul lunii aprilie 1812 pleacă spre București (sosește pe data de 6/18 mai), fiind numit oficial Comandant șef al Armatei Dunărene, amiral al Flotei Mării Negre și guvernator al Principatelor.

O sumară evaluare ne arată că, în general, etapa finală a negocierilor ruso-turce (din perioada a IV-a a războiului) se caracterizează printr-o agravare a raporturilor politice internaționale, ce pot fi calificate drept veritabile dueluri diplomatice la scară europeană. Acest fapt și-a lăsat implicit amprenta și asupra disputelor diplomatice de la București.

Dar, deopotrivă cu factorii de ordin geopolitic, ce au influențat negocierile ruso-turce, au existat și anumite condiții interne ce au precipitat, în mod direct sau indirect, semnarea păcii. În contextul dat, este necesară menționarea unui factor ce a influențat, după cum susțin unii istorici, în modul cel mai direct desfășurarea negocierilor și încheierea Păcii de la București. Este vorba despre aceea ce au observat martorii oculari ai evenimentelor – Al. Langeron și P. Ciceagov, în special în timpul convorbirilor bilaterale de la Slobozia, Giurgiu, Iași, apoi București. Concluziile pe care cei doi ofițeri le trag cu referire la încercările de soluționare a conflictului dat, oglindesc atmosfera de intrigă, indecizie și trădare care le-a patronat¹¹.

Langeron, martor mai de aproape al procesului sinuos de încheiere a războiului ruso-turc din 1806-1812, asistă la tentative eșuate (despre armistițiul de la Slobozia el susținea că doar turcii „*erau de bună credință în acest adânc machiavelism*”), la trădarea dragomanilor și diplomaților care treceau, fără prejudecată, de partea unuia sau altuia din beligeranți. Pentru Langeron, autorii adevărați ai păcii de la București n-au fost diplomații așezați la masa tratatelor, împuterniciți de Alexandru I și Mahmud al II-lea, ci fanarioții care au găsit formula bine-cunoscută a unor cesiuni teritoriale limitate pentru a putea păstra în continuare, ca fiefuri de exploatare Țara Românească și Moldova¹².

W. Wilkinson, consulul general al Marii Britanii în Principatele Române (1814-1818), a publicat la Londra, în 1820, lucrarea *An account of the principalities of Walachia and Moldavia (O dare de seamă despre Principatele Țara Românească și Moldova)*. Trei traduceri în franceză (1821, 1824, 1834) și un rezumat în italiană (Milano, 1821) a cărții consulului general al Marii Britanii în Principatele Române (1814-1818), confirmă importanța care i-a fost acordată acestei publicații de către contemporani¹³. Întemeiată pe observații directe și variate, lucrarea lui Wilkinson este prima monografie în limba engleză consacrată în exclusivitate Principatelor¹⁴. Autorul, înzestrat cu spirit de investigație, cunoscând foarte bine situația politică din Principatele Române și, în general, din cadrul Imperiului Otoman, atenționează asupra rolului fanarioților Moruzi în evoluția negocierilor de pace ruso-turce.

W. Wilkinson susținea că Dimitrie Moruzi, care ar fi apărut stăpânirea sultanului dincoace de Dunăre, sperând să ajungă el însuși pe tron, ar fi cedat însă Basarabia, ca să nu supere prea mult pe protectorul rus, ceea ce i-a adus pieirea. Circumstanțele ispitirii la Șumla a lui Dimitrie Moruzi – pe care unii îl sfătuiau să treacă în Rusia – îi sunt cunoscute scriitorului englez prin prezența personală în imperiul turcesc¹⁵. Îndată după plecarea din București, în septembrie 1812, Dimitrie Moruzi a fost arestat și apoi, la intrarea în palatul marelui vizir, a fost înjunghiat de ceauși.

¹¹ Georgeta Penelea (-Filitti), *Țările Române în timpul războiului din 1806-1812 văzute de ofițerii superiori ruși...*, în „Revista de istorie”, Tom 41, 1988, p. 679.

¹² *Ibidem*, p. 680.

¹³ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de A. Angheliescu, București, 1981, p. 468.

¹⁴ *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (1801-1821), București, 2004, p. 608.

¹⁵ N. Iorga, *op. cit.*, p. 469.

O altă publicație importantă, *La Valachie, la Moldavie et de l'influence politique de Grecs du Fanar*, apărută la Paris în 1822, atribuită lui Pertusier, oferă un șir de detalii ce arată locul și rolul familiei Moruzi în Imperiul Otoman¹⁶. Autorul relatează că Dimitrie s-a bucurat de o mare trecere și că, deși a și fost de folos rușilor la încheierea păcii din București, acest fapt fusese cauzat de ambițiile lui de a ajunge, cu ajutorul acestora, „rege al Daciei” (adică al ambelor Principate)¹⁷.

Mihai Eminescu, când a replicat la atacurile cercurilor panslaviste și ale diplomației țariste, ce discutau chestiunea Basarabiei a scris: „Cu sabia n-a fost luată însă nici Bucovina de austrieci, nici Basarabia de ruși, ci prin fraudă...; căci delegații Rusiei primiseră ordin din Sank-Petersburg să-ncheie pace cu orice preț, de vreme ce intrase Napoleon I în Rusia...”¹⁸. El s-a bazat pe izvoarele istorice accesibile la acea vreme (în primul rând lucrarea consulului general al Angliei la București, W. Wilkinson¹⁹, *Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei*²⁰, ce i-a oferit, după cum recunoaște: „o descriere clară a acelei cesiuni, făcute în împrejurări atât de nefavorabile Rusiei”; menționând, la sfârșitul studiului său, „Basarabia”, că „asupra lui Amiras și Wilkinson ne-au atras atenția dl. Al. Odobescu”) ²¹.

Mihai Eminescu, bazându-se pe informațiile citate din cartea lui W. Wilkinson, era de părerea că „această ciudată cucerire cu sabia” n-ar fi avut izbândă, chiar și cu ajutorul „influenței engleze” dacă nu era angajată o „alta armă, rubla rusească și trădarea dragomanului Moruzi”²².

Cu detalii asupra acestei „fraude” a Moruzeștilor vine și Manolache Drăghici, care scrie că: „uneltirea acestei cesii a Basarabiei turcii o atribuiesc lui beizade Dimitrie Moruzi, fiind dragoman mare Înaltei Porți și înțeleș cu rușii, îndemnând pe Sultan să primească cererile Rusiei, în vreme când ea, pe de altă parte, se amenința de Franța cu războiul acel mare și era silită a se apleca la orice pace folositoare Turciei... Pentru aceasta apoi au plătit beizade Dumitrachi cu sângele lui și a fraților lui, Panaiotachi și Iorgu, dauna ce au făcut curții sale...”²³.

Așadar, putem constata că trădarea fraților Moruzi – Dimitrie, șef al departamentului otoman de externe (*dragoman*), tălmăciul Porții Otomane și Panaiot, care deținea un post de funcționar la același departament – este pe larg descrisă în istoriografie. Trădarea lor consta în informarea diplomației ruse despre acțiunile și planurile diplomației otomane. Mai mult de atât,

¹⁶ *Ibidem*, p. 494.

¹⁷ *Ibidem*, p. 495.

¹⁸ *Ibidem*, p. 484.

¹⁹ Wilkinson William (? - 1836), reprezentant diplomatic britanic în Principatele Române. Oficial era considerat reprezentant, cu rang consular, al Campaniei Levantului în Țara Românească și Moldova (1814–1818). Potrivit beratului sultanului din 1814 William Wilkinson a activat în calitate de „consul general al Marii Britanii în Principate”. Vezi, *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (1801–1821), București, Editura Academiei Române, 2004, p. 607-609.

²⁰ William Wilkinson, *An Account of the Principalities of Wallachia and Moldavia with Various Political Observations Relating to Them*, London, 1820.

²¹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. X. *Publicistică, 1 Noiembrie 1877-15 Februarie 1880, „Timpul”*, cu 16 reproduceri după publicații și manuscrise; ediție critică de Perpessiciu, coord. Dimitrie Vatamaniuc, București, Editura Academiei, 1989, p. 55-68; Eminescu, *Opere* în 8 volume, coord. Mihai Cimpoi, ediția a 2-a, vol. V: *Publicistică*, Chișinău, Editura Guinivas, 2008, p. 485-506; Mihai Eminescu, *Între Scylla și Charybda. Opera politică*, ediția a 2-a, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2008, p. 128-160.

²² M. Eminescu, *Opere*, editor Mihai Cimpoi, ediția a 2-a, vol. V, *Publicistică*, 2008, p. 503.

²³ Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei timp de 500 ani...*, vol. II, Iași, 1857, p. 77-78.

s-a afirmat că, prin intermediul lor, M. Kutuzov ar fi aflat conținutul unei scrisori a lui Napoleon către sultanul Mahmud al II-lea, pe care Panaiot Moruzi a ascuns-o de sultan și a trimis-o din Istanbul fratelui său la București. Scrisoarea împăratului francez anunța războiul cu Rusia și sfătuia pe turci să nu cedeze pretențiilor ruse²⁴. Tot Manolachi Drăghici susține că Napoleon a pus mâna „pe însăși corespondența lor secretă, precum spun, au dat-o pe față Sultanului... și când beizade Dumitrachi serba încheierea păcii în Principate, prin cele mai strălucite baluri date de ruși, la Țarigrad se iscălea Firmanul de moarte pentru dânsul și pentru frații săi...”²⁵.

Sintetizând cele expuse referitor la „cazul Moruzi”, menționăm că problema nu pare nicidecum a fi atât de simplă și univocă. N. Iorga susținea opinia unor istorici din secolul al XIX-lea, cunosători buni ai acțiunilor diplomatice din acea vreme – care aduceau lui Dimitrie Moruzi doar imputarea că, fiind „un grec șiret” – i-a făcut pe Kutuzov să renunțe la pretenții mai mari decât a cesiunii Basarabiei²⁶. În schimb, ascunderea scrisorii lui Napoleon I, de către Dimitrie Moruzi, precum și corespondența „secretă”, sunt, după părerea lui N. Iorga, „fabule din Fanar”, pe care Manolachi Drăghici le-a cules din gura grecilor „antimoruzlii”. Aceasta deoarece Moruzeștii doriseră pacea ca toți ceilalți greci, și ca mai toată lumea²⁷.

Dimitrie Moruzi a contribuit, desigur, la semnarea păcii, fiind unul dintre cei mai activi plenipotențari ai delegației otomane, având totodată interese proprii în vederea unei eventuale domnii în Principate. Însă, după cum a spus-o și L. A. Kasso, „nu el a încheiat pacea între Rusia și Turcia amăgind Poarta, precum susține legenda vehiculată de istoricii francezi”²⁸. Acest fapt își găsește explicația firească în nemulțumirea diplomației franceze și a lui Napoleon însuși, provocată de vestea semnării Păcii de la București.

Această percepție a fost menținută și pentru că descendenții din familia Moruzi, care s-au stabilit ulterior în Rusia, au exploatat în interese proprii, nu o singură dată, „vechile servicii” ale Moruzeștilor aduse Curții rusești.

Cazul fraților Moruzi, despre care s-a scris și se mai scrie timp de aproape două secole (chiar dacă încă nu s-au adus ultimele argumente), nu poate fi apreciat în mod simplist și univoc în ceea ce privește cedarea Basarabiei. Cert este doar că familia Moruzi continua să se mențină în sfera politicului, atât la Constantinopol, cât și în culisele negocierilor diplomatice la nord de Dunăre. Aceasta spre deosebire de familia Ypsilanti care, odată cu declanșarea războiului ruso-turc din 1806-1812, pierduse definitiv încrederea Poartii Otomane.

Mai mulți istorici români, precum N. Iorga, Gh. I. Brătianu, L. Boicu, P. Cernovodeanu, A. Goșu, M. Stroia, au cercetat contribuția fanarioților asupra semnării Păcii de la 1812. La adresa acestor domni fanarioți s-a spus, pe bună dreptate, că „purtau generic virusul intrigii”²⁹. Asupra rolului diplomatic al Moruzeștilor în contextul *Problemei basarabene* am mai scris și cu alte ocazii³⁰ și ne vom opri mai în detaliu în cele ce urmează.

²⁴ *Ibidem*, p. 78. Vezi și Șt. Ciobanu, *Basarabia (Populația, Istoria, Cultura)*, București-Chișinău, 1992, p. 51.

²⁵ *Ibidem*, p. 79.

²⁶ N. Iorga, *Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoarele apusene. Luarea Basarabiei și Moruzeștii*, în AARMSI, Seria II, Tom XXXII, 1910-1911, București, 1911, p. 180.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ L. A. Kasso, *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*, - М., 1913, c. 137.

²⁹ L. Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale (1792-1821)*. - Iași, 2001, p. 194.

³⁰ Vl. Mischevca, *1812 – geneza problemei basarabene: aspecte politico-diplomatice*, în: „Basarabia – 1812: problemă națională, implicații internaționale” / Coord.: Gh. Cliveti, Gh. Cojocaru. – București: Editura Academiei

La 1812, Marile Puteri au ignorat dreptul național și echitatea istorică, fiind negociată o variantă de compromis între imperiile Țarist și Otoman, soluție care a afectat integritatea teritorială și interesele Moldovei. Pentru a prezenta un tablou veridic al circumstanțelor în care Principatelor le-a revenit rolul de *obiect* și nu de *subiect* al raporturilor internaționale, trebuie să ținem cont atât de complexitatea, cât și de particularitățile acestei probleme. Ne-am propus drept obiectiv prezentarea contradicțiilor și a suspiciunilor ce planează în privința influenței pe care au exercitat-o frații Moruzi, în momentul deciderii soartei teritoriului dintre Prut și Nistru. Se impune elucidarea acestui aspect cercetat, dacă nu tendențios, atunci incomplet, cu privire la a o eventuală trădare a Moruzeștilor. Rolul diplomatic al fanarioșilor Moruzi în *problema basarabeiană* este pe cât de important, pe atât de controversat³¹. În condițiile în care lipsește un studiu amplu al acestuia, care să valorifice toate documentele de arhivă, rămân fără explicație un șir de evenimente de o importanță majoră. O asemenea situație contribuie frecvent la menținerea concluziilor preconcepute.

Consecințele acțiunilor întreprinse de frații Moruzi sunt actuale, întrucât ele pun într-o nouă lumină anexarea Basarabiei de către Rusia la 1812. În acel moment, cursul istoric al unui teritoriu românesc a fost deviat în mod abuziv și aproape iremediabil, pentru cel puțin următorii o sută de ani (până în 1918). Așadar, este imperioasă o reactualizare și o elucidare a locului și rolului grecilor fanarioși în contextul expansionismului rusesc. Dificultatea demersului științific, în acest domeniu al istoriei relațiilor internaționale, rezidă din faptul că investigând o asemenea problematică, ce ține de diplomația secretă, ne asumăm riscurile inerente unui studiu ce se pretează unor multiple interpretări, uneori contradictorii, făcute pe baza informațiilor incomplete avute la dispoziție în acest moment.

În cele ce urmează vom schița doar unele concluzii, încadrate în perioada cronologică premergătoare actului din 1812. Acest important episod al războiului, cel al *fraudei fanarioșilor Moruzi*, a fost, după cum am arătat mai sus, abordat în treacăt de mai mulți autori începând încă din secolul al XIX-lea³². Referitor la rolul deținut de familia Moruzi în diplomația epocii s-a scris destul de puțin, printre cei mai însemnați autori ai subiectului dat fiind Manolachi Drăghici, N. Iorga, L. Casso, Armand Goșu ș.a., iar o succintă analiză a argumentelor „pro” și „contra” a fost făcută mai recent în câteva lucrări publicate la Chișinău³³. Concluziile care au

Române, 2014, p. 210-224; Vl. Mischevca, *Anul 1812 – prin prisma diplomației*, în „Anuarul Institutului de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei”, *Materialele sesiunii științifice anuale, 27 decembrie 2012*, Chișinău, 2013, p. 145-165; Vl. Mischevca, *Moldova în politica marilor puteri la începutul secolului al XIX-lea*, Chișinău, Editura Civitas, 1999; Cf.: Armand Goșu, *Pacea de la București și Moruzeștii*, în vol. *Național și universal în istoria românilor. Profesorului Șerban Papacostea*, București, 1998, p. 362-390.

³¹ Cel mai recent studiu este capitolul *Pacea de la București (mai 1812) și Moruzeștii*, în Armand Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea*, București, 2008, p. 232-251.

³² Autorii din secolul XIX (Manolachi Drăghici, Mihai Eminescu, Pompiliu Eliade ș.a.) susțin întru totul acuzația „fraudei” Moruzeștilor de la 1812. Vezi: Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei timp de 500 ani*, vol. II, Iași, 1857, p. 77-78; Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile*, București, 1982, p. 98-99; Mihai Eminescu, *Basarabia* (Seria „Clio”). București, 1990, p. 42; Istoriografia franceză pledează pentru vinovăția Moruzeștilor. Ulterior, N. Iorga a pus sub semnul întrebării acest caz (*Alte lămuriri despre veacul al XVIII-lea după izvoare apusene. Luarea Basarabiei și Moruzeștii*, în AARSMI, Seria II, tom XXXII, 1910-1911, București, 1911, p. 180); Л. А. Кассо, *Россия на Дунае и образование Бессарабской области*, 1913.

³³ Vl. Mischevca, *Anul 1812: Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei*, Chișinău, Elan Poligraf, 2012, p. 48-66; Vl. Mischevca, *Moldova în politica marilor puteri la începutul secolului al XIX-lea*, Chișinău, Editura Civitas, 1999, p. 98-99; Vl. Mischevca, Ion Mischevca, *Rolul diplomatic al familiei Moruzi în problema*

rezultat în urma cercetărilor noastre sunt completate de către istoricul Armand Goșu, care, de asemenea, a abordat în mod independent tematica respectivă³⁴. Autorul, un bun cunoscător al documentelor de arhivă rusești, consideră că, „Da, Dimitrie Moruzi a trădat Poarta al cărei mare dragoman era” – deoarece, oferind rușilor informații, el și-a urmărit „cu sânge rece, propriul interes”³⁵. „Dar nu Moruzeștii au fost piedica principală în calea aderării Turciei la alianța antirusească din 1812..., cauzele acestea fiind mult mai profunde; nici pentru anexarea Basarabiei de către Rusia nu se poate afirma că Moruzeștii ar fi vinovați”³⁶.

Cercetând materialul documentar privitor la activitatea politico-diplomatică a celor trei membri ai familiei Moruzi, putem ajunge la concluzia că scopul lor suprem a fost menținerea în aria privilegiilor oferite fanarioților de către Poarta Otomană și apoi dobândirea tronului Principatelor, care conferea un inegalabil statut de influență, atât economică, cât și politică. Doar doi reprezentanți ai familiei Moruzi au reușit să devină domnitori ai Principatelor Române: Constantin (decedat la 22 martie 1788) și fiul său – Alexandru Moruzi, de trei ori domn al Moldovei (1792-1793; 1803-1806, 1806-1807) și de două ori domn al Țării Românești (1793-1796; 1799-1803). Astfel, Alexandru Moruzi are meritul de a fi dobândit una dintre cele mai prestigioase funcții, în care s-a manifestat onorabil și, per ansamblu, în conformitate cu interesele Porții Otomane. Deși avea atât tendințe francofile cât și filoruse, la începutul ostilităților ruso-otomane din 1806-1812 el și-a confirmat fidelitatea față de Sublima Poartă. Doar ocupația militară rusă, ce a urmat, l-a împiedicat să revină în scaunul Moldovei.

Pentru fanarioți, treapta premergătoare obținerii tronului în Principatele Române, era deținerea funcției de mare dragoman al Porții. Fiind investit dragoman, Dimitrie Moruzi se bucura de încrederea otomanilor, care l-au desemnat negociator din partea Sublimei Porți. În această calitate, care se suprapune celei de consilier al lui reis-efendi, Dimitrie avea acces la informațiile de stat ale Porții.

Este de netăgăduit că dragomanul Moruzi a fost un important informator secret al rușilor, fiind stimulat cu promisiuni și recompense materiale. El a divulgat rușilor instrucțiunile pe care le primeau plenipotențiarilor turci și atitudinea sultanului vizavi de pretențiile teritoriale ale Curții Imperiale. Urmașii familiei Moruzi au fost răsplățiți de către autocrația țaristă pentru serviciile prestate de către dânsul, în mod special³⁷.

basarabeană, în vol. *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*, Materialele Simpozionului internațional „In honorem dr. hab., prof. univ. Gheorghe Gonța”, Chișinău, 2008, p. 555-591.

³⁴ Armand Goșu, *Pacea de la București și Moruzeștii*, în vol. *Național și universal în istoria românilor*. (Șerban Papacostea la 70 de ani), București, 1998, p. 362-387.

³⁵ Armand Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea*, București, 2008, p. 249.

³⁶ *Ibidem*, p. 250.

³⁷ Printre lucrurile personale ale lui D. Moruzi s-a găsit un inel cu briliante în valoare de 15 000 piaștri (C. C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. III, p. 239). În hârtiile lui D. Moruzi s-a găsit un ukaz al țarului, prin care i se dăruia o moșie în Basarabia. Sora lui D. Moruzi, Ralu (1779-1839) căsătorită cu C. Kaliarhi, decedând la Iași, a lăsat o moșie de 6 000 desetine de pământ în Bugeac, județul Akkerman (cf. *Arhiva Națională a Republicii Moldova*. F. 2. Inv. 1. D. 3757). Moruzeștii refugiați în Imperiul Rus au primit moșii considerabile și au avansat în cariera lor ca dvoreni ruși. În centrul Petersburgului s-a păstrat până în prezent „Casa Muruzi”, un adevărat monument de arhitectură al faimoasei familii, construit în stil mauritan de către Al. D. Moruzi, la 1874-1877. În această vestită casă au locuit multe personalități ilustre, printre care și Iosif Brodski, laureat al premiului Nobel (1987), până la emigrarea sa din 1972 (cf. A. Кобак, Л. Лурье, *Дом Мурузи*. – СПб., 1990).

Dimitrie Moruzi – unul dintre cei mai activi plenipotențiarai ai păcii din 1812 – a acționat și în vederea convingerii rușilor de a-și diminua pretențiile teritoriale față de otomani. El a intervenit mai ales pe lângă Italinski și Kutuzov. Prin aceasta, el spera să obțină scaunul domnesc al Principatelor Române (existau planuri rusești ale unei *Dacii Mari*, sub un singur conducător) sau cel puțin al Moldovei amputate. Poziția sa a fost de natură să-i grăbească pe turci la semnarea păcii din 1812.

Astfel prezentate argumentele, reiese faptul că Dimitrie Moruzi a trădat, în cele din urmă, Poarta Otomană. Nu același lucru poate fi spus despre vinovăția sa în geneza *problemei basarabene*, despre răspunderea personală pentru raptul teritorial din 1812. Răspunderea pentru această cedare o poartă, în principal, părțile beligerante: Imperiul otoman și Imperiul țarist. Deși se afla în funcția de mare dragoman, Dimitrie nu apare drept un factor de decizie, întrucât el nu era șeful delegației otomane (la 1812 în frunte era Galib efendi). Validarea unui tratat internațional nu era de competența negociatorilor, nici a marelui vizir, ci a medjlisului otoman și Sultanului. Cât despre al doilea frate, Panaiot Moruzi, el a avut o poziție secundară, dar destul de influentă, în derularea procesului de negocieri de la Giurgiu (1811) și de la București (1811-1812), precum și în schimbul de informații care au însoțit acele Congrese.

O dovadă suplimentară a colaborării secrete a fanarioților Moruzi cu diplomația rusă o reprezintă și confirmarea confidențială a lui A. Italinski, participant nemijlocit al evenimentelor din acea perioadă, care remarca, la 1815, că „cei doi frați Moruzi, în timpul ultimelor negocieri cu Poarta Otomană, au contribuit suficient pentru sfârșitul favorabil acelor tratative – devenind jertfa râvnii lor... Cel de-al treilea frate, rămas în viață, principele Alexandru Moruzi, pentru fidelitatea și sârguința sa, primise de nenumărate ori de la Alexandru I asigurări de susținere și protecție...”³⁸.

Pentru evaluarea rolului diplomatic al Moruzeștilor în contextul *problemei basarabene*, și al evidențierii contribuției factorului fanariot în activitatea politico-militară europeană, dar și în cadrul diplomației balcanice de la începutul secolului al XIX-lea, putem constata că subiectul nu poate fi încă epuizat. Apariția în câmpul cercetării a unor noi materiale documentare, evocate în publicațiile din ultimii 20 de ani, nu au făcut decât să reconfirme că supozițiile enunțate de noi anterior (în 1992, 1999)³⁹ rămân valabile⁴⁰, dar pot și trebuie să fie aprofundate.

³⁸ Arhiva Națională a Republicii Moldova. F.2. Inv.1. D.413, f.12-13: „фамилия Мурузи всегда отличалась приверженностью к Российскому престолу. Два брата, Мурузи, занимавшие важные места в Турецком правительстве во время последней мирной негoциации нашей с Портою – немало способствовали к благоуспешному для нас той негoциации окончанию и сделались жертвою такового их усердие. Оставшийся после них третий брат – князь Александр Мурузи, который равномерно за преданность и усердие свое получал неоднократно уверения в высочайшем к нему благоволении и покровительстве...”

³⁹ Vl. Mischevca, Fl. Marinescu, *Anul 1812 sub impactul factorului fanariot: marele dragoman Dimitrie Moruzi*, în vol. *Tratatul de Pace de la București din 1812. 200 de ani de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus*. Materialele conferinței internaționale, Chișinău, 26-27 aprilie 2012, coord. S. Mustăț, Chișinău, Editura Pontos, 2012, p. 53-66; Vl. Mischevca, *Moldova în politica marilor puteri la începutul secolului al XIX-lea*, Chișinău, 1999, p. 98-99; Vl. Mischevca, *Problema basarabeiană – 190 de ani*, în *Materialele Dezbaterilor Naționale. Republica Moldova și România – un deceniu de relații complexe*, Chișinău, 27-28 noiembrie 2001, Chișinău, 2002, p. 37-41.

⁴⁰ Vl. Mischevca, Ion Mischevca, *Rolul diplomatic al familiei Moruzi în problema basarabeiană*, în vol. *Țara Moldovei în contextul civilizației europene*. Materialele simpozionului internațional „In honorem dr. hab., prof. univ. Gheorghe Gonța”, Chișinău, 2008, p. 555-591.

„Urechile” uneltirilor familiei Moruzi se observă într-un șir de documente diplomatice, aceștia fiind informatori secreți ai rușilor. Un set întreg de premise politice, diplomatice, economice și militare, la care se adaugă și influența marilor puteri europene cointeresate (Franța, Marea Britanie, Austria), au determinat rezultatul cunoscut. Tactica diplomației otomane a fost aceea de a tergiversa tratativele și de a exploata la maximum înrăutățirea raporturilor franco-ruse (în ajunul invaziei lui Napoleon din iunie 1812), promovându-și propriile interese. Tactica diplomației ruse a fost aceea de a cuceri și menține un teritoriu cât mai mare, eliberându-și, totodată, cât mai repede armata (circa 43 mii de oameni) imobilizată la Dunăre. Aceste tactici au avut ca finalitate acceptarea unui compromis, exprimat prin stabilirea noului hotar „pe trupul viu” al Principatului Moldovei, acesta fiind practic împărțit între cele două imperii.

Astfel, fără a tăgădui influența fanarioților din familia Moruzi asupra procesului negocierilor ruso-turce – ale căror bune oficii rușii erau gata să le primească încă la începutul anului 1811, în schimbul posturilor înalte, decorațiilor și moșiilor⁴¹ – totuși, factorii decisivi ce au determinat semnarea tratatului de pace de la București au fost cei de natură geopolitică. Menționăm aici politica părților beligerante, devenită tradițională în această parte a Europei, care a fost determinată de interesele proprii în ajunul conflictului european, precum și de situația internă a ambelor imperii, corelate cu perspicacitatea diplomaților și starea forțelor armate. Trebuie luat în considerație și factorul *Timp*, care presa diplomația rusă să încheie pacea, până la declanșarea războiului „mare” cu Franța napoleoniană. Turcii, fiind mai avantajați sub acest aspect – al presiunii timpului – au încercat să se distanțeze de noua conflagrație europeană.

Un rol important l-a avut și factorul *extern*, adică presiunile exercitate din partea terțelor state, cointeresate în soluționarea diferendului ruso-turc, prelungit de mai bine de cinci ani. Franța, Marea Britanie, Austria, Suedia au jucat uneori un rol decisiv în evoluția duelului diplomatic din Sud-Estul continentului european. Credem că acest set de premise – politice, diplomatice și militare, conjugate cu starea de spirit a unei părți a otomanilor, fără a neglija și rolul fanarioților cointeresați – a precipitat și determinat rezultatul cunoscut. S-a arătat că „în lagărul Vizirului, ca și la Constantinopol, partidul păcii, în care se aflau ofițerii ienicerilor și masele populare, ajunse mai puternic”⁴².

Înainte de a trece la descrierea modului în care au evoluat negocierile ruso-turce de la București după semnarea preliminarilor în luna mai a anului 1812, este necesar de a evidenția încă un factor important în mersul tratatelor – influența Marii Britanii. Factorul preponderent în interesul manifestat de englezi în primele decenii ale secolului al XIX-lea pentru acest colț al Europei, – după cum sublinia P. Cernovodeanu, a fost cel *politic* – evoluția problemei orientale în contextul rivalității acerbe ruso-turce și a începutului mișcării de eliberare a populațiilor balcanice de sub dominația Porții, dând naștere la numeroase complicații de ordin diplomatic în care au fost amestecate toate marile puteri continentale⁴³. Reamintim că la 24 decembrie 1808 (5 ianuarie 1809) fusese semnat un tratat între Anglia și

⁴¹ BIIP, T. VI, c. 61.

⁴² N. Iorga, *Alte lămuriri...*, p. 180.

⁴³ P. Cernovodeanu, *Interesele economice engleze la Dunărea de Jos și Marea Neagră între 1803-1829*, în „Revista de Istorie”, tom 28, 1975, nr. 11, p. 1707.

Imperiul Otoman – *Pacea de la Dardanele*, care a constituit o primă breșă în blocada continentală. Fidelă principiilor de menținere a integrității teritoriale a Imperiului Otoman – în virtutea faimoasei devize: „*balance of powers*” (echilibrului de forțe) – Marea Britanie a căutat totodată să lărgescă piața de desfacere și de a prospecta materiile prime din bazinul pontic. Principatele Române corespundeau, în linii generale, acestor deziderate. În perioada anilor 1803-1815, Marea Britanie a oscilat permanent între Turcia și Rusia, pendulând alternativ între alianță și stare de beligeranță cu aceste două imperii, în funcție de interesele sale primordiale – înfrângerea Franței napoleoniene⁴⁴.

Astfel, în ajunul inevitabilului conflict franco-rus din 1812, Marea Britanie era cointereseată în eliberarea forțelor militare ale Rusiei imobilizate pe linia Dunării, în „dezlegarea” mâinilor libere ale Rusiei, pentru ca trupele militare ale acesteia să poată fi îndreptate spre Niemen, însă nu cu prețul marilor cuceriri (mai ales în Caucaz).

În istoriografie predomină opinia că diplomației engleze i-a revenit un rol important și pozitiv în soluționarea conflictului ruso-turc, contribuind la semnarea păcii de la București⁴⁵. Realismul a prevalat, însă nicidecum în detrimentul pragmatismului britanic.

*

Revenim la elucidarea pozițiilor părților beligerante în cadrul negocierilor din faza finală a disputelor diplomatice. Diplomația țaristă, în timpul negocierilor ruso-turce din anul 1812, a continuat să considere că „pretențiile Rusiei nu sunt în afara bunăvoinței, deoarece dacă la început s-a cerut hotarul pe Dunăre, ulterior s-a renunțat și s-a acceptat hotarul pe Siret”⁴⁶, neîncetând să insiste la masa tratativelor de la București (ianuarie-mai 1812) că „râul Siret să fie fixat hotar între cele două împărății, așa cum s-a stabilit la Giurgiu”⁴⁷.

Încă din timpul disputelor de la conferințele de pace de la Giurgiu marele vizir Ahmed pașa declara trimișilor lui Kutuzov, sosiți în tabăra sa de la Rusciuk: – „*Eu vă dau Prutul și nimic mai mult! Prutul sau războiul! Sacrificiile noastre sunt deja enorme. Singur Ismailul vă plătește războiul, iar voi aveți alte patru cetăți și o provincie superbă*”⁴⁸. Diplomația otomană, ținând foarte bine minte planurile de partaj a posesiunilor Imperiului Otoman, ursite de către Franța și Rusia la Tilsit (1807) și Erfurt (1808), nu excludea, nici la 1811-1812, pericolul pe care îl prezenta Bonaparte, nu numai pentru Imperiul Țarist, ci și pentru Poarta Otomană. Iată de ce marele vizir era de părerea că „*Salvându-vă pe voi, ne salvăm pe noi înșine*”⁴⁹.

Împăratul rus, la rândul său, dorind să-și asigure flancul de sud al imperiului, spera să câștige Imperiul Otoman ca aliat în ajunul iminentului conflict european împotriva Franței napoleoniene, fapt ce a determinat moderarea pretențiilor sale inițiale.

Duelul diplomatic ce s-a desfășurat în această perioadă la conferințele de pace de la Giurgiu și București confirmă, odată în plus, teza, expusă în istoriografie⁵⁰, că guvernul

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Vezi Д.Г. Гулия, *К истории восточного вопроса. Русско-турецкая война. 1806-1812 гг. и Англия*. – Сухуми, 1978, с. 84-86.

⁴⁶ M. A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, 1791-1812, București, 1986, p. 333.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 335.

⁴⁸ E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. III, supl. I, (1709-1812), București, 1889, p. 368.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Н.А. Дулина, *Османская империя в международных отношениях (30-40 гг. XIX в.)*, – М., 1980, с. 4.

otoman, către începutul secolului al XIX-lea, promova cursul său independent al politicii externe. Imperiul Otoman, în pofida slăbiciunii sale, a problemelor interne, continua să rămână participant de sine stătător al raporturilor internaționale, speculând (uneori destul de bine) contradicțiile existente între marile puteri europene.

Astfel, în ajunul semnării Păcii de la București, Sublima Poartă se afla sub o presiune multiplă, atât din partea dușmanului său – Rusia, cât și din partea aliaților – Franța, Marea Britanie și chiar din partea țărilor neutre, cum ar fi Suedia. Marile puteri ale Europei încercau să atragă Imperiul Otoman de partea lor în ajunul conflictului franco-rus (iunie 1812), conflict ce urma să hotărască soarta întregului vechi continent.

Pe timpul acestui război, în cercurile politice otomane era susținută ideea, expusă de către marele vizir încă în august 1807, potrivit căreia „caracterele noastre (ale turcilor – n.n.) sunt asemănătoare cu cele ale rușilor”. Poarta era conștientă că francezii își promovează doar propriile interese și nu pe cele ale otomanilor. Marele vizir afirma că Poarta și curtea de la Petersburg s-au împăcat întotdeauna fără mediator, ambele părți rămânând satisfăcute⁵¹. Iată, deci, care a fost multitudinea de factori care au condiționat semnarea la 5 (17) mai 1812 la București a clauzelor preliminare ale tratatului de pace ruso-turc⁵².

Clauzele preliminarilor n-au satisfăcut Cabinetul de la Petersburg, provocând o nemulțumire evidentă. Ministrul de externe al Rusiei, N. P. Rumeanțev, în scrisoarea secretă de la 13 (25) mai 1812, i-a adus la cunoștință lui P. V. Ciceagov (numit comandant suprem în locul lui M. I. Kutuzov)⁵³, poziția lui Alexandru I care considera că anumite clauze (îndeosebi, articolul vizând Asia) „n-au satisfăcut pe deplin așteptările”. Rumeanțev scria că dacă împuterniciții otomani nu vor accepta hotarul în Caucaz, după cum cerea țarul (adică stăpânirea tuturor teritoriilor ocupate la acel moment de trupele ruse), atunci urma să se stabilească în partea europeană granița potrivit condițiilor precedente, adică pe râul Siret⁵⁴.

Rumeanțev îi recomanda lui Ciceagov să-i convingă pe diplomații otomani că referitor la chestiunea încheierii păcii, Rusia nu este presată de agravarea raporturilor sale cu Franța, deoarece, la momentul respectiv, însuși Napoleon „cere reînnoirea tratatelor, ce confirmă alipirea la Rusia a tuturor dobândirilor pe contul Imperiului Otoman”. Totodată, Rumeanțev destăinuia că însuși împăratul Alexandru I „nu se bizuie defel” pe promisiunile amintite⁵⁵. Păstrându-și încă speranța că îi va putea determina pe turci să semneze un *articol secret* al acordului prealabil privind *Tratatul de alianță defensivă-ofensivă* între Rusia, Poarta Otomană și Suedia. În fața pericolului iminent al unui război general, Petersburgul considera, că cel mai important lucru rămâne „încheierea păcii, fără amânare, cu Poarta”⁵⁶.

⁵¹ ВПР (Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы Российского министерства иностранных дел. Серия первая. 1801-1815 гг.), Т. IV, с. 33 („... наши нравы с русскими сходны..., а вилеватый француз... наблюдает свой интерес, а не наши”).

⁵² М. И. Кутузов, Сб. док., Т. III, с. 897.

⁵³ P. V. Ciceagov, în calitate de nou comandant suprem al trupelor ruse de pe Dunăre, a sosit la București a doua zi după semnarea preliminarilor de pace, la 6 /18 mai 1812.

⁵⁴ ВПР, Т. VI, с. 402-403.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 403-404.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 404.

P. V. Ciceagov primea împuternicirile ca, neadmițând suspendarea negocierilor cu partea otomană, în cazul imposibilității de „a dobândi noi avantaje”, să susțină drept bază de negociere „punctele preliminare”, în urma cărora să fie semnat și tratatul de pace propriu-zis⁵⁷.

Deși către începutul lunii mai 1812 clauzele principale erau aprobate și semnate, procesul de redactare a textului tratatului a provocat discuții controversate, ambele părți insistând să se introducă în text anumite formulări în avantajul său. Redactarea definitivă a fost terminată la a 17-a și a 18-a ședințe oficiale, convocate respectiv la 8 și 9 (20 și 21) mai 1812⁵⁸. „Tehnica” redactării consta în confruntarea textului scris de către delegația otomană în limba turcă cu cel al delegației ruse, prezentat în limba franceză.

Art. 1, 2 și 3 referitoare la reînnoirea prieteniei între ambele imperii, la amnistierea vinovaților și la confirmarea tratatelor ruso-turce anterioare au fost aprobate și întărite așa cum fuseseră formulate la Giurgiu.

Art. 4. Viza stabilirea hotarului pe râul Prut; la insistența împuterniciților ruși, acesta fusese completat cu formulele: *hotarul să fie fixat pe mijlocul râului sus-amintit, iar circulația corăbiilor de război ale Rusiei să se admită pe Canalul Chilia până la vărsarea râului Prut în Dunăre*⁵⁹.

Discuții aprinse s-au desfășurat în jurul menținerii privilegiilor Moldovei de pe malul drept al Prutului și a situației Țării Românești, restituite Imperiului Otoman. Formula propusă de către delegația turcă „așa cum se afla scris în articolul cinci al actului de preliminarii” prevedea menținerea și confirmarea documentelor și actelor în vigoare, ce fuseseră încheiate în legătură cu privilegiile acestor țări „până la data începerii războiului”⁶⁰. Delegația rusă, fiind, în fond, de acord cu această formulă, a insistat ca articolul respectiv să fie scris „sub formă de patru clauze” separate, ce ar prevedea: ca din partea Porții Otomane să nu fie cerute de la țările sus-numite plata socotelilor vechi, dările din perioada războiului, precum și scutirea lor de dădii pe un termen anumit, fixarea termenului de transferare benevolă a locuitorilor și stabilirea volumului dărilor din partea Moldovei, în raport cu teritoriul ei actual. Incluziunea acestor cerințe a fost motivată prin faptul că exista un astfel de precedent, avându-se în vedere articolul corespunzător al tratatului de pace semnat la Iași (1792).

Galib efendi, capul împuterniciților otomani la negocierile de la București, a respins aceste cerințe, considerându-le drept o formă de lărgire a privilegiilor, ceea ce n-a fost fixat în preliminarii, cu atât mai mult că acestea, fiind precizate în tratatul de la Iași, urmau a fi îndeplinite fără menționarea lor separată. Delegația rusă n-a fost de acord cu aceste argumente. Rușii considerau că cerințele sus-numite expuse „în legătură cu cele două țări nu fac parte din privilegii și sunt lucruri care trebuie îndeplinite la încheierea războiului și se termină cu ele odată cu executarea lor după încheierea păcii”⁶¹. Întrucât, potrivit părerii diplomaților ruși, clauzele respective fixate în tratatul de la Iași, și-au pierdut valabilitatea, s-a

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Conform datării din izvoarele rusești. Vezi B. A. Уляницкий, *Материалы к истории восточного вопроса в 1811-1813 гг.* М., 1901, c. 56-57; Însă, conform datării proceselor verbale scrise de partea otomană – ședințele respective (a 17-a și a 18-a) au avut loc în zilele de miercuri, 9 (21) mai și joi, 10 (22) mai 1812. Cf. *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 346, 352.

⁵⁹ *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 346-347.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 347. Se are în vedere războiul ruso-turc din 1806-1812.

⁶¹ *Ibidem*, p. 348.

insistat că „dacă nu vor fi repetate acum, nu va fi cu puțință să fie executate”⁶². La finele discuției, ambele părți au ajuns la următorul compromis: delegația rusă renunță la redactarea separată a chestiunilor menționate, urmând ca ele să fie „incluse și pomenite măcar pe scurt” în articolul respectiv. Termenul de transferare benevolă a locuitorilor a fost stabilit de 18 luni.

Contrar temerilor, a fost aprobat, fără mare dificultate, principiul de stabilire a hotarului în Caucaz. S-a acceptat formula delegației otomane, conform căreia se menținea hotarul vechi, cu restituirea și predarea cetăților și celorlalte ținuturi „căt-re Înaltul Devlet, în starea în care se află ele în prezent...”⁶³. Fiind acceptată această formulă, împuterniciții ruși au cerut ca în ea să se includă precizarea sub forma: „cetățile ocupate”. Fără a pătrunde în sensul camuflat al acestei precizări, delegația turcă a acceptat-o⁶⁴.

Noi însă, atragem atenția cititorului asupra acestui moment, deoarece el va juca un rol esențial în explicarea și tratarea ulterioară a actului din 1812. Formula potrivit căreia Rusia s-a angajat să restituie Turciei pământurile și cetățile „cucerite prin forța armeei” permitea Rusiei să mențină în Caucaz toate pământurile care au fost alipite în urma unor *acte politice*, adică Georgia (*Gruzia*), Megrelia și Imeretia. O asemenea interpretare a articolului dat o găsim chiar în depeșa ministrului afacerilor externe N. P. Rumeanțev către comandantul suprem al trupelor ruse din Georgia, care susținea că „în baza tratatului de la București nicidecum nu trebuie să fie reîntoarse regiunile care în ajunul și în perioada ultimului război cu Poarta ni s-au supus benevol și de aceea nu pot fi acceptate pretențiile Porții asupra acestor regiuni: trebuie să fie restituite doar acele cetăți și fortificații, împreună cu pământurile ce le aparțin, care în acest război au fost cucerite de la turci prin forța armeei”⁶⁵.

În continuare s-a discutat chestiunea referitoare la sârbi. Partea rusă a insistat ca în articolul respectiv al preliminarilor, care a fost acceptat ca bază de negociere, să fie introdusă mențiunea „eliberării celor de neam sârbesc care au căzut prizonieri în acest război”⁶⁶. Galib efendi a renunțat categoric să accepte acest supliment, motivând faptul că nu corespunde cu conținutul preliminarilor. După multiple discuții, în cele din urmă s-a acceptat ca „în prima parte a clauzei referitoare la prizonieri, în locul cuvântului „clasă”, din expresia „din orice clasă (*sinf*) și rang (*rutbe*) ar fi, să fie spus și scris cuvântul *taife*”⁶⁷.

Negocieri tensionate s-au desfășurat și asupra stabilirii termenului de evacuare a trupelor ruse din Principate. Delegația turcă insista să fie fixat termenul de o lună, iar cea rusă – de trei luni și jumătate. În timpul discuției fierbinți, partea rusă a și amenințat că va suspenda negocierile dacă nu va fi acceptată propunerea ei. Până la urmă, în tratatul de pace s-a fixat termenul de evacuare de trei luni (începând de la data schimbului actelor de ratificare)⁶⁸.

După cum ne mărturisesc procesele verbale ale convorbirilor în cauză, din inițiativa împuterniciților turci a fost abordată problema tribului *Iedisān* (sub această denumire se subînțelegeau *tătarii din Bugeac*). Potrivit unor date statistice, către începutul războiului ruso-

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Кутузов М.И., Сб. док., Т. III, с. 909 (Примечание №. 1).

⁶⁶ *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 349.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 350; Taife (ceată, tagmă), aici în sens de: neam, nație.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 353, 355, 365; В. А. Уляницкий, *op. cit.*, с. 58; М. И. Кутузов, *Сборник документов*, Т. III, с. 911.

turc din anii 1806-1812 în Bugeac locuiau 80 000 de tătari și turci⁶⁹. După ocuparea Principatelor de către trupele ruse, în anul 1807, tătarii din Bugeac au fost transferați peste Nistru, în guberniile Taurida, Herson, Ekaterinoslav⁷⁰.

În ședința de la 8 (20) mai 1812 delegația turcă a insistat ca în tratatul de pace să fie inclus un articol special privitor la tătarii sus-numiți. Necesitatea era motivată prin faptul că „la începutul războiului, când aceștia (*tătarii din Bugeac*) fugeau spre Ismail, ei au fost prinși de ruși... trecuți cu forța peste Nistru și... așezați într-un loc și s-au luat, cu forța, acte din mâinile lor. De aceea, după încheierea păcii, Înalțul Devlet nu-i va lăsa pe cei din tribul care aparține celor de neam islamic”⁷¹ și dorește „trecerea acestora peste Dunăre”⁷², adică în Imperiul Otoman.

La început delegația rusă a încercat să evite discuția acestei probleme, afirmând că „neștiindu-se care anume este situația aceluia trib, se pot face cercetări”. Rușii considerau că nu era necesar să se introducă această precizare, în tratatul de pace „întrucât toți musulmanii dintre locuitorii din ținuturile cedate Rusiei, care vor dori, vor fi liberi să se transfere în ținuturile otomane, de aceea și aceștia se includ în acel articol”⁷³. Apelând la decizia luată la Slobozia, odată cu semnarea armistițiului, în 1807, când „se hotărâse ca să se discute la încheierea păcii”, precum și la plângerile tătarilor către sultan „despre tiranizarea lor”, împuterniciții otomani au reușit să obțină ca „acest articol să fie discutat separat la un alt medjlis”⁷⁴.

Discuția preconizată a avut loc a doua zi. Delegația rusă s-a pronunțat împotriva redactării unei clauze speciale în această privință, sub pretextul că tătarii din Bugeac „sunt incluși atât în clauza prizonierilor, cât și în articolul referitor la cei care vor dori să se întoarcă”, iar din partea Rusiei „nu se vor pune nici un fel de piedici și nu se vor face greutăți pentru înapoierea lor”⁷⁵. Convinși de faptul că Rusia nu va accepta alcătuirea unei clauze speciale, delegația turcă a propus o formulă de compromis: să se facă „o adăugire la articolul al șaptelea”⁷⁶, în care erau fixate clauzele referitoare la transferarea reciprocă a locuitorilor. Dar și această formulă a fost respinsă de partea rusă. Refuzul se motiva prin argumentul că „dintr-o asemenea precizare... s-ar dovedi faptul că statul Rusiei a reținut tribul amintit cu forța, din care pricină statul Rusiei nu va accepta acest prejudiciu”⁷⁷, precum și prin neacceptarea de către Poarta Otomană a clauzei cu privire la restituirea prizonierilor sârbi⁷⁸, care fusese solicitată anterior de Rusia. În urma controverselor îndelungate, împuterniciții ruși au primit propunerile delegației turce *ad referendum*⁷⁹, adică spre cunoștință. La finele ședinței ambele părți au convenit ca această chestiune, precum și alte probleme să fie discutate ulterior, fără a

⁶⁹ T. Holban, *Documente românești din arhivele franceze (1801-1812)*, București, 1939, p. 48.

⁷⁰ Е.И. Дружинина, *Южная Украина в 1800-1825 гг.*, – М., 1970, с. 124-125.

⁷¹ *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 356.

⁷² *Ibidem*, p. 351.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Ibidem*; < medjlis > – aici, ședința a convorbirilor de pace.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 356.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 357.

⁷⁹ В. А. Уляницкий, *op. cit.*, p. 59.

se convoca ședințe speciale (oficiale), iar următoarea ședință plenară să fie deja consacrată semnării tratatului de pace⁸⁰.

Peste o săptămână, la 16 (28) mai 1812, în incinta *Hanului lui Manuc* a avut loc procedura oficială a semnării *Tratatului de pace ruso-turc* de către împuterniciții celor două imperii. El includea 16 articole de bază și separat încă două articole secrete, dintre care art. 4 și 5 al tratatului propriu-zis vizau, în modul cel mai direct, soarta Principatului Moldovei.

*Tratatul de pace ruso-turc*⁸¹ a fost ratificat de către Alexandru I la 11 (23) iunie 1812 în orașul Vilno, cu doar o zi înaintea forțării râului Niemen de către „*Grande Armée*” a lui Napoleon Bonaparte⁸². Poarta Otomană a refuzat să ratifice partea secretă a tratatului și, ca urmare, articolele respective n-au dobândit putere juridică⁸³. Schimbul actelor de ratificare a avut loc la București, în ziua de 2 (14) iulie 1812⁸⁴.

Guvernul țarist, fiind presat de pericolul iminent al conflictului militar cu Franța, de opoziția marilor puteri occidentale la realizarea planurilor sale expansioniste în sud-estul Europei și de rezistența diplomației otomane, și-a redus în mod semnificativ pretențiile teritoriale – de la ambele Principate, la Moldova, apoi doar la Moldova de până la Siret, iar în final – la Moldova dintre Prut și Nistru. Starea de spirit a rușilor, ce exprima atitudinea față de rezultatele obținute în urma păcii de la București, a fost definită de către Al. Langeron, care scria că, „niciodată un război n-a fost mai prost condus și totuși nu s-a încheiat într-un chip mai fericit și mai neașteptat”⁸⁵. După semnarea păcii, anumite cercuri politico-militare rusești, inclusiv amiralul P. V. Ciceagov, mai nutreau speranța că o să-i poată convinge pe otomani să încheie o alianță ruso-turcă, chiar cu prețul renunțării la anexarea Moldovei din stânga Prutului⁸⁶. Poarta, în pofida presiunilor franco-ruse, nu s-a hotărât să se implice într-un nou conflict european, pe fundalul precipitării evenimentelor și schimbului echilibrului de forțe în Europa Centrală. Chiar și în situația când rușii sufereau „înfrângeri foarte mari” și se aflau „în strâmțorare”, fiind „obligați la alianță cu Înaltul Devlet, oricum ar fi ea” marele vizir Ahmed pașa (Trabzonlu) își exprima convingerea, în iulie 1812, că: „trebuie să se arate atenție față de francezi, ca să se procedeze în așa fel încât ei să nu fie supărați”⁸⁷.

Tratatul de pace de la București (*Sulhname*),⁸⁸ marchează un *compromis* realizat pe seama Moldovei, într-o conjunctură internațională extrem de frământată. În contextul dat, în

⁸⁰ *Ibidem*, p. 62.

⁸¹ Inclusiv articolele secrete, semnate din partea Rusiei de către A. d'Italinsky, Jean de Sabaneeff și Joseph de Fonton.

⁸² *Полное собрание законов Российской Империи* (ПСЗ). Т. XXXII, nr. 25110 (*Договор от 16 мая 1812 г.*).

⁸³ Cele două articole secrete anexate la tratatul de pace ruso-turc (confirmate de către comandantul șef contele Kutuzov (în originalul în l. franceză este scris - *Koutousoff*) prevedeau dărâmarea de către Rusia a cetăților Ismail și Chilia (art. I) și delimitau noul hotar în Caucaz (art. II). Vezi textul integral: ВПР, Т. VI, с. 416-417; *Кутузов М. И. Сборник документов*. Т. III. – М., 1952, p. 913-914.

⁸⁴ P. V. Ciceagov a asistat personal la schimbul actelor de ratificare (cu excepția articolelor secrete), scriindu-i din București marelui vizir Ahmed pașa că îl felicita cu încheierea acestei „afaceri salvatoare”. (ВПР, Т. VI, с. 468).

⁸⁵ G. Penelea, *op. cit.*, p. 680.

⁸⁶ Armand Goșu, *Între Napoleon și Alexandru I. Principatele Dunărene la începutul secolului al XIX-lea*. – București, 2008, p. 230.

⁸⁷ *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, p. 367.

⁸⁸ Vezi textul celor 16 articole ale tratatului (traduse în limba română din turcă): M. A. Mehmet, *Documente turcești privind istoria României*, vol. III, 1791-1812, București, 1986, p. 361-366; „Literatura și arta”, nr. 12 (3473),

cadrul *Problemei Orientale*, are loc geneza unei noi chestiuni – aceea a *Basarabiei*. Esența acestei chestiuni este de natură politică, constând în încălcarea integrității național-teritoriale a românilor moldoveni, în urma cuceririi și anexării parțiale a Moldovei, prin fixarea unui hotar arbitrar pe linia Prutului și stabilirea Rusiei la gurile Dunării. Astfel, s-a născut o nouă problemă etno-politică internațională. Dacă *chestiunea română*, ca problemă internațională a semnat în secolul al XIX-lea imperativul unității naționale, cea *basarabeană* – rezidă în scindarea național-teritorială a moldovenilor la 1812.

ABOUT THE RUSSIAN-TURKISH NEGOTIATIONS OF BUCHAREST DURING THE SPRING OF 1812

(abstract)

The fate of the Romanian Principalities during the Russian-Turkish war of 1806-1812 was one of the significant subjects of the international reports regarding the political and military alliances of Russia, Austria, France and other implied states. The war started in the autumn of 1806 can be divided in four periods. The present article approaches some aspects of the diplomatic confrontations at the end of the 5th period (19(31) October – 21 November (3 December, Gregorian style) 1811 and until peace was signed in Bucharest on the 16th (28th) of May 1812). All along this period, the territorial claims of the Russian met the diplomatic resistance of the Ottomans. At last, a compromise formula was accepted, being proposed by the great vizier of M.I.Kutuzov, from the end of 1811: 'I give you the Prut and nothing more! The Prut or war!'

The final phase of the Russian-Turkish negotiations is characterized by an aggravation of the international political reports, which can be qualified as true diplomatic duels at a European level. This had repercussions equally over the diplomatic disputes of Bucharest. Aspects related to some arguable aspects concerning the betrayal of the Moruzi brothers were also clarified, because their diplomatic role into the Bessarabia problem is both important and controversial. Nonetheless, the decisive factors which determined the signing of the peace from Bucharest (16/28 May 1812) were the geopolitical and not the personal ones. Thus, within The Oriental Issue, in 1812 took place the genesis of a new international matter – that of Bessarabia.

23 martie 2012, p. 2; Documentul este publicat în limbile turcă, rusă, franceză și română (fotocopia originalului în turcă fiind pusă la dispoziție de Ionuț Cojocaru) în cartea *Basarabia. 1812-2012. Documente și cercetări*, coord. Victor Crăciun, București, Editura Semne, 2012; Ionuț Cojocaru, *The script of Ottoman-Russian Treaty of 1812*, în *Annals of the Academy of Romanian Scientists. Series on History and Archaeology*, vol. 4, nr. 2, 2012, p. 17-40; Traducerea originalului tratatului de pace ruso-turc din limba franceză în limba rusă a fost publicată pentru prima dată la Chișinău abia în 1990: Vl. Mischevca, Vl. Tcacî, *Русско-турецкий мирный договор 1812 г.*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, 1990, nr. 1, p. 36-44 (după ediția *Внешняя Политика России XIX – начала XX в. Документы российского министерства иностранных дел*. Т. VI. М., 1962, p. 412-416); Vl. Mischevca, *Anul 1812. Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei*, Chișinău, 2012, p. 94-111; В. И. Мискевка, В. И. Ткач, *Русско-турецкий мирный договор 1812 г.*, în „Analele ANTIM. Revistă de istorie”, vol. X, București-Chișinău, 2012, p. 138-152.

MIȘCĂRI SOCIALE DIN MOLDOVA, PREMERGĂTOARE REVOLUȚIEI DE LA 1848

Cătălin PUNGĂ, Zamfira PUNGĂ

Perioada premergătoare *Regulamentelor Organice* și mai apoi cea a aplicării prevederilor noilor constituții a cunoscut profunde și variate mișcări cu caracter social și politic care au pregătit organizatoric și ideologic revoluția de la 1848 în Principate. Multe din aceste frământări au fost acumulări de natură cantitativă¹ care au crescut în amploare și intensitate; deși nu vizibil, acestea au zdruncinat sistemul și au pregătit saltul calitativ din perioada 1828-1848². O analiză a cifrelor relevate de documente indică anumite perioade de vârf ale fenomenului. Dacă luăm în calcul prima jumătate a secolului al XIX-lea, atunci putem vorbi de anii defnitorii: 1821-1822, 1826-1828, 1830-1831, 1834, 1841, 1846, 1848³.

Demersurile istoriografice au parcurs un drum lung în a defini zbuciumările sociale și politice prezente în societatea românească în prima jumătate a secolului XIX. Părerile celor care au fost preocupați de cunoașterea perioadei au pendulat. Au existat manifestări care s-au individualizat clar ca fiind frământări, revolte, răscoale, mișcări revoluționare sau revoluții. Au fost însă situații care au declanșat discuții și polemici în literatura de specialitate, definițiile fiind incerte și variate în funcție și de accesul la noi surse documentare, metode de analiză istoriografică, sau abordări ideologice. Ele au fost însă reflexii ale însăși societății românești supusă unor prefaceri de mare profunzime ce au dus la nașterea unei noi lumi, cea modernă.

Parcurgând lucrările cu referire la subiect, se poate constata că ele au punctat anumite idei precum: influența revoluției franceze asupra societății românești de la început de secol XIX; existența unor perioade de bum revoluționar pe parcursul anilor 1821-1848 în întreaga Europă, de care societatea românească nu a fost străină, ci s-a demonstrat implicarea ei în acest val revoluționar general prin includerea în proiecte de reformare și modernizare a societății europene; contextul cu totul particular în care s-a desfășurat procesul de modernizare a societății românești, acela al existenței suzeranității otomane și a protectoratului rusesc; memoriile și proiectele de reformă ale elitei boierimii românești trimise marilor puteri pe parcursul secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea; redactarea *Regulamentelor Organice*, sinteze ale acestor memorii românești, mai apoi aplicarea lor; anacronic și modern în conținutul și modul de aplicare a legislației nou redactate; nemulțumiri și frământări ale societății românești care au evoluat, s-au maturizat și au căpătat forma unor ample mișcări de protest ce au culminat cu revoluția de la 1848; clase sociale

¹ *Istoria românilor*, vol. III, București, 1964, p. 917.

² Gh. Platon, *Izgonirea țăranilor răzvrățitori de pe moșii. Contribuții la cunoașterea frământărilor țăărănești în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza» Iași»* (AȘUI), secțiunea a III-a (Științe sociale) a. Istorie. Monografia 1, 1966, p. 7.

³ *Ibidem*, p. 18.

implicate; mișcări revoluționare cu implicarea directă a întregului spațiu locuit de români. În prezentul articol am urmat în parte acest plan, prezentând, dezbătând și analizând studii de caz semnificative pentru subiectul pus în discuție.

Tema a fost tratată cu generozitate de reputeți cercetători de o incontestabilă erudiție, astfel că obiectivul nostru, acela de a redacta o lucrare complexă cu titlul *Discursul antitiranic în timpul domniei lui Mihail Sturdza*, cu un capitol privitor la mișcări premergătoare revoluției de la 1848, nu va fi ușor de atins. Sperăm însă că aprofundarea cercetării, mai cu seamă re-investigarea documentelor de arhivă, sau a materialelor deja publicate în mare parte, din perspectiva la care a ajuns astăzi demersul istoriografic, să dea roade.

Interesul specialiștilor pentru aspecte ale istoriei sociale s-a intensificat după anul 1990. Noi abordări lăsate neexplorate suficient, precum: formarea și rolul opiniei publice, cel al rolului elementului alogen în influențarea, implicarea, declanșarea și derularea evenimentelor, a procesului de modernizare a societății românești, sau modelul politic al Europei apusene pentru români, sunt aprofundate de cercetători de renume precum: Al. Zub, Gh. Platon, Mihai Ceaușu, Dumitru Vitcu, Gheorghe Cliveti, Dumitru Ivănescu, Alexandru Florin Platon, Cătălin Turliuc, Mihai Cojocaru, Cristian Ploscaru etc. – dacă numim doar cercetătorii de la școala ieșeană de istorie modernă. O analiză istoriografică a perioadei nu poate lăsa deoparte lucrările mai vechi precum cele ale lui Ioan C. Filitti, de exemplu. Redutabilul cercetător a avut preocupări remarcabile care, așa cum mărturisea, s-au întins pe o perioadă de peste 30 de ani și i-au permis a pătrunde tainele acestei perioade folosind în mod deosebit fondurile documentare ale Academiei Române, inedite la acea vreme. Lucrările sale cuprind o analiză clară privind perioada premergătoare redactării *Regulamentelor Organice*, apoi ale perioadei domniilor regulamentare, cu accent pe Țara Românească, care au trebuit consultate și folosite ca bază pentru cunoașterea istoriei românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Între ele amintim: *Tulburări revoluționare în Țara Românească, între anii 1840-1843*, București, în AARMSI, seria a II-a, tom XXXIV, 1912; *Corespondența domnilor și boierilor români cu Metternich și cu Genz între anii 1812 – 1828*, în AARMSI, seria a II-a, tom XXXVI, 1914; *Corespondența consulilor englezi din Principate, 1828-1836*, în AARMSI, seria a II-a, tom XXXVIII, 1916; *Domniile române sub Regulamentul organic, 1834-1848*, București, 1915; *Frământările politice și sociale în principatele române de la 1821 la 1828*, București, 1932; *Principatele române de la 1828 la 1834, Ocupația rusească și regulamentul organic*, București, 1934.

Un reputat cercetător al epocii moderne românești, al fenomenelor care au condiționat geneza istoriei noastre moderne, în special pentru Moldova, istoricul Gh. Platon „s-a apropiat în timp, de multe din probleme sale fundamentale”. Ca urmare, eruditul istoric a lăsat lucrări de referință ce au stat la baza redactării prezentului studiu. Amintim doar cele care vizează în detaliu subiectul aflat în discuție: *Românii în veacul construcției naționale: națiune, frământări, mișcări sociale și politice*, București, 2005, 494 p.; *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Iași, 1993, 480 p.; *Cum s-a înfăptuit România modernă. O perspectivă asupra strategiei dezvoltării*, Iași, 1993, 367 p.; *Geneza revoluției române de la 1848, Introducere în istoria modernă a României*, Iași, Junimea, 1980; *Domeniul feudal în Moldova în preajma revoluției de la 1848*, Iași, 1973, 228 p. Aceste lucrări de sinteză privitoare la subiect au fost precedate de numeroase articole și studii în care autorul cercetează, descifrează, analizează, întregul complex de factori care a conlucrat la pregătirea fenomenului revoluționar, intervenind în dialogul istoriografic

și pledând pentru ideea unității revoluției române de la 1848. Între ele amintim: *Conștiință națională românească. Geneză, emergență, orizont european*, în AȘUI, 1990 (Serie nouă), istorie, tom XXXVI, p. 39-47; *Principatele Române în relațiile internaționale în perioada Regulamentului organic în România în istoria universală*, 1986-1987, p. 173-190; *Evoluție și revoluție în dezvoltarea României moderne. Note preliminare*, în AȘUI, 1989 (serie nouă), Istorie. Tom XXXV, p. 5-16; *Le liberalisme roumaine au XIX e siècle: emergence, etapes, formes d expression* în AIIAI, 1985, supliment VI, p. 63-86; *Cu privire la pribegirea locuitorilor din Moldova în anul 1834* în AȘUI (serie nouă) Secțiunea III științe sociale, 1955, p. 49-60. *Complotul lui Ioniță Popovici din Moldova din anul 1839*, în CI, Iași, 1970, p. 133-154; *Moldova în perioada 1828-1848: considerații generale* în CI (serie nouă), XI, 1980.

Analiza rolului major pe care componenta socială l-a avut în desfășurarea evenimentelor premergătoare revoluției de la 1848 și mai apoi a revoluției însăși este făcută și de alți autori (de exemplu Gh. Ungureanu, *Frământări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848 în Moldova*, „Studii”, XI, 3, București, 1958) care au evitat ideologizarea excesivă prin apelul intens la surse originale, la documente inedite aflate în arhive.

Rolul avut de boierimea Moldovei în modernizarea României precum și evoluția sa socială și politică a fost analizată atent în lucrarea lui Alexandru Florin Platon *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea: context european, evoluție socială și politică*, București, 1995.

Pentru investigarea influenței revoluției franceze de la 1789 asupra dezvoltării moderne a spațiului românesc sunt reprezentative lucrările lui Al. Zub, Dumitru Ivănescu, *Franța, model cultural și politic*, Iași, 2003; Al. Zub, *La sfârșit de ciclu. Despre impactul revoluției franceze*, Iași, 1994, și bineînțeles lucrările lui Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile: studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*, București, 2006 și *La Roumanie au XIX-e siècle*, Paris, f.a.

Din seria de izvoare, cu siguranță, documentele constituie baza oricărei lucrări care dorește a aduce noul în interpretarea subiectului abordat. Cu toate că este știut faptul că pentru perioada în discuție pierderile de arhive au fost însemnate⁴, baza cercetării o constituie volumele de documente consacrate evenimentelor primei jumătăți a secolului al XIX-lea. Între ele notăm: valoroasa colecție *Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, tomurile I/VI, 1902-1910; volumul îngrijit de Gh. Ungureanu, *Documente privitoare la anul revoluționar 1848 în Moldova* (București, 1960); Cornelia Bodea, *Lupta națională a românilor pentru unitate națională 1834-1849*, București, 1967, și *1848 la Români. O istorie în date și mărturii*, vol. I-II, București 1982, și cea de a doua ediție care are trei volume, apărută în 1998; Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, Craiova, 1940, 3 volume și C. D. Aricescu, *Correspondență secretă și acte inedite ale capilor revoluției române de la 1848* (București, 1873-1874, broșurile I-III); Ion Varta publică în 1998 volumul *Revoluția de la 1848 în Țările Române*.

⁴În anul 1880 arhiva Palatului Ocârmuirii, inclusiv actele Cancelariei domnești, din perioada 1834-1849, a ars, iar în 1944, în urma bombardamentelor care s-au abătut asupra Iașului, a ars și vechea arhivă a Poliției Iași. De asemenea, un însemnat număr de documente personale, dar și ale cancelariei domnești, au fost luate de însuși domnitorul Mihail Sturdza la plecarea sa din țară, în 1849 și astfel cercetarea intervenției unor instituții în seama cărora cădea sarcina rezolvării unor situații critice precum cele ce fac obiectul comentariului nostru, tulburarea liniștii publice, comploturi, răzvrătiri, au fost mai greu de găsit dar suficiente pentru ca cercetătorii să poată face analize pertinente ale perioadei – Gh. Ungureanu, *Frământări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848 în Moldova*, „Studii”, Revistă de istorie, XI, 3, București, 1958, p. 52.

Documente inedite din arhivele rusești, apărut la Chișinău. Volumele de *Documente privind revoluția de la 1848 în context european*, București, 1998, volum îngrijit de Corneliu Mihai Lungu, aflat sub egida Direcției Generale a Arhivelor Statului – ce cuprinde rapoarte trimise de consulii străini din Principate, materiale inedite în mare parte; importanta colecție de documente *Hurmuzaki*, vol. VII (corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze 1825-1846, VIII (1595-1851); X (1763-1844 cu documente de la Berlin); XXI – austriece 1828-1836); *Supliment I/4*, documente din perioada 1802-1848; *Supliment I/6* (1827-1849), care conține informații prețioase despre cărvunari, memorii adresate de Mihail Sturdza marilor puteri, corespondență a oficialităților țariste, rapoarte despre starea națiunii române la început de secol XIX. Apoi volumele lui N. Iorga, Dimitrie A Sturdza și C. Golescu-Vartic.

Scrierile oficiale *Regulamentele organice*, *Manualul Administrativ*, *Buletinul oficial al Moldovei și Țării Românești*, *Analele parlamentare ale României* au fost sursele folosite curent în analiza evenimentelor. Lucrări de epocă ale personalităților participante la înfăptuirea istoriei acestei jumătăți de veac, precum N. Bălcescu (*Opere*, vol. I-II, București, 1974, 1981, ediție critică), V. Alecsandri, Alecu Russo, I. Ghica etc., sau lucrarea postelnicului Manolachi Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani până în zilele noastre*, Iași, 1857, vol. II, au permis completarea imaginii climatului general al epocii.

*

Prima jumătate a secolului al XIX-lea stă sub semnul păstrării și impunerii într-un spațiu cât mai larg a libertăților obținute de revoluția de la 1789 și filtrate apoi de Napoleon. Idei precum libertatea individuală, egalitatea civilă, reformele administrative, libertatea religioasă, suprimarea corporațiilor, reforma justiției etc.⁵, au căpătat forță, au fost aprofundate și au dinamizat societatea europeană pe calea impunerii lor în tot spațiul euro-atlantic. Regimurile de restaurație instalate, aflate sub auspiciile unei relative moderații, sprijinite de Sfânta Alianță, au ținut cu greu piept mișcărilor de emancipare a popoarelor europene, concentrate în perioade de bum revoluționar precum cele din 1820- 1821, 1830-1831, 1840, 1847.

În multe state Europene se impun regimuri constituționale: în Bavaria, Baden, (1818) și Wurttemberg (1819), Hessa, Saxonia și Hanovra, Spania, Portugalia și regatul Neapolelui și Piemontului 1820), cu o durată mai mică sau mai mare de timp. De la Franța, considerată apostol al națiunilor, depozitara civilizației moderne, se aștepta a face cunoscute în afara frontierelor sale ideile de libertate și naționalitate. Echilibrul politico-social al Franței a fost zdruncinat și el în 1820, prin asasinarea ducelui de Berry, fiind urmat de îngrădirea unor unele activități politice ale forțelor liberale, limitarea libertății presei, a unor libertăți individuale.

Revoluția românilor conduși de Tudor Vladimirescu și mișcarea Eteristă de la 1821 au zdruncinat Imperiul Otoman cu toate că forțele revoluționare au fost învinse. Anul 1822 aducea pentru Europa o „liniște” ce ascundea o atmosferă opresivă, propice însă desfășurării

⁵ *Istoria românilor. Constituirea României moderne (1821-1878)*, coordonator Dan Berindei, București, 2003, vol. VII, tom I, p. 5.

activității unor societăți secrete, precum cea a carbonarilor, care a cuprins nu numai statele italiene, ci și alte state europene, inclusiv Principatele Dunărene⁶.

Criza devine acută în 1830. Existența Sfintei Alianțe nu însemna revenirea la situația anterioară în condițiile în care însuși guverne ale statelor membre ale noi coaliții sprijină, este drept, conspirativ, mișcări de eliberare, precum cea a grecilor, românilor, sârbilor, sau a statelor italiene. Recunoașterea independenței Greciei, la Londra, în 22 ianuarie/3 februarie 1830, de însuși Imperiul Otoman, sau a autonomiei Principatelor și Serbiei sunt de avut în vedere ca o victorie a spiritului democratic instaurat de revoluția franceză de la 1789⁷. În fapt, toată zona euroatlantică este zdruncinată de mișcări similare ce demonstrează o evoluție unitară a spațiului european ce se concretizează prin acțiuni comune ale răsculaților sau revoluționarilor din diverse țări, sau prin existența unor proiecte de reorganizare a Europei. Astfel, încă din 1815 răsculații sârbi și forțe ale unei societăți secrete românești de la București aveau drept obiectiv eliberarea celor două Principate și a Serbiei de sub dominația otomană. Românii și sârbii, deopotrivă, „ținând în mână drapelele libertății”, urmau să plece de la București și „să meargă cu toții împotriva tiranilor”⁸.

De asemenea, ele au fost incluse în proiecte de restructurare geopolitică conspirative precum cel din 1834, inițiat de polonezul Adolf David, ce avea ca obiectiv constituirea unei republici românești, sau cel propus de Conjurația Confederativă descoperită la Iași, în 1839, condusă de Leonte Radu care prevedea, după modelul german, și sub influența emigrației poloneze, crearea unei „confederații” care să cuprindă: Moldova, Țara Românească și Serbia și care să înlocuiască protectoratul Rusiei cu cel al Marilor Puteri (Franța, Anglia, Prusia și Austria), păstrând suzeranitatea Imperiului Otoman. Pe aceeași linie a unității de acțiune a națiunilor europene se înscriu revoluțiile grecilor și românilor de la 1821, mișcările cărvunarilor de la 1822, asemenea celor din statele Italiene, precum și anul 1830, socotit a fi „anul slavei”⁹, când amploarea acțiunilor a depășit-o pe a celor anterioare, cuprinzând și Anglia și Rusia, determinând amplificarea luptei revoluționare și naționale, a speranțelor statelor Europei la câștigarea unor drepturi legitime fundamentale precum independența. Unii istorici l-au considerat a fi debutul crizei europene care avea să se finalizeze cu revoluția pașoptistă¹⁰.

Fie că au fost revoluții sau doar mișcări reformatoare¹¹ ele au vizat, asemenea celor de la 1848, transformări (înnoiri) de ordin constituțional, național și social care au avut consecințe benefice asupra modernizării societății europene pe parcursul unui întreg secol

⁶ Între consecințele importante ale crizei din 1830 se numără și proliferarea societăților secrete revoluționare, în Gh. Platon, *Principatele române în „Anul slavei” (1830-1831)*, în *Identitate națională și spirit european. Academicianul Dan Berindei la 80 de ani*, Editura Enciclopedică, volum îngrijit de Ștefan Ștefănescu, Florin Constantiniu, Dorina N. Rusu, p. 184-189.

⁷ *Istoria românilor*, vol. VII, p. 7-8, 9-15.

⁸ Gh. Platon, *Istoria modernă a României*, București, 1985, p. 35; Nestor Camariano, *Un document important referitor la organizația secretă din București (1816). Denunțul înaintat lui Ion Caragea*, în „Studii” IX, 1956, nr. 5, p. 127-130; I. Ranca, *Un document intern referitor la complotul organizat de Mihai Gross împotriva lui Ion Vodă Caragea*, în „Studii”, XV, 1962, nr. 2, p. 389-404.

⁹ Gh. Platon, *Principatele române în Anul slavei (1830-1831)*, p. 190.

¹⁰ *Ibidem*, p. 184; *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, p. 8-9.

¹¹ Gh. Platon, *op. cit.*, p. 185.

„fără a tulbura ordinea politică internațională și socială”¹². Primele au fost formulate de burghezia ce pretindea acces larg la puterea politică, cu accent pe extinderea dreptului la vot, precum în Anglia; împotriva sistemului restaurației, în Germania și Franța; sau încercări de a pune în aplicare obiective ale anilor 1820, 1821, ca în Spania sau Portugalia. Pe aceeași linie se înscriu și mișcările din Hessa, Saxa, Hanovra, Hamburg, Frankfurt, Elveția și Belgia. Dorința de unitate a fost exprimată direct la națiunea germană prin proclamarea Statelor Unite ale Germaniei. Belgia s-a desprins prin revoluție din Regatul Țărilor de Jos. Mișcări naționale se manifestă în statele italiene, Modena, Parma, Romagna, unde se proclamă Provinciile Unite ale Italiei Centrale, ca formă de protest îndreptat împotriva tutelei austriece. La fel se derulează evenimentele în Ungaria, Boemia, Slovacia, Ucraina, Irlanda, sau Polonia. De multe ori argumentele sunt de ordin confesional, așa cum s-a întâmplat în Belgia, Lituania și țările balcanice¹³. În seria solicitărilor de ordin social se înscriu și cele din Moldova, alături de revolta țesătorilor din Lyon, a chartiştilor, a confruntărilor din Berlin, Leipzig, Dresda, Hanovra, Ucraina, sau tulburărilor agrare din Anglia.

Încadrate mai organic în procesul general al dezvoltării Europei, angajată ferm pe drumul capitalismului, Principatele participă activ la clocotul epocii, croindu-și în manieră proprie, căile ce aveau să ducă națiunea română spre progres¹⁴. Spiritul reformist al anilor 1830-1831 nu poate fi negat și nici existența unui curent de opinie european ce viza implementarea de reforme democratice. La români perioada a coincis cu pașii spre finalizarea Regulamentelor organice și aplicarea lor. Nemulțumirile au izbucnit în multe straturi ale societății, la fel de violent ca și în alte părți ale continentului, și numai intervenția „energică” a lui Kiseleff a oprit propagarea și amplificarea mișcărilor izbucnite¹⁵. El a ordonat arestări care i-au liniștit pe „boiernași”, dar Moldova fu cuprinsă de tulburări și mai mari¹⁶.

Un număr mare din specialiști care au analizat această perioadă au explicat evenimentele prin afinitatea societății românești la cultura franceză care a căpătat accente profunde după revoluția de la 1789. Era o reacție firească a unei societăți oprimată de a respinge dominația otomană și protectoratul rusesc ce reprezentau Orientul și pentru care Montesquieu, Voltaire și Jean Jaques Rousseau vor forma trinitatea care va inspira liberalismul românesc. Deși prudentă la a privi spre Apus, acceptând îndeobște asimilări privind viața cotidiană (modă, obiceiuri, practici), mai cu seamă în primele decenii ale sec. XIX, societatea românească are cutezanța de a trimite memorii marilor puteri spre a-și face cunoscute doleanțele de prefacere către lumea modernă, contaminată de ideile revoluției franceze¹⁷. Ca urmare, în Țările Române, dar mai cu sârg în Moldova își făcea loc în conștiința cetățenească, un puternic spirit liberal, spiritul novator, orientat în interior spre o democrație cât mai largă¹⁸.

În Muntenia „floarea albastră a spiritului novator va fi extrem de rară și timidă”. Acolo „domnea un spirit volintiresc, cei mici voiesc să fie mari... cei mari se întrebă: de ce nu sunt

¹²*Ibidem*, p. 187.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Istoria orașului Iași*, Iași, coord. C. Cihdaru, Gh. Platon, 1980, p. 451-455.

¹⁵ Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii. De la origini până la 1834*, 1907, vol. 1, p. 406.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Călători străini despre țările române în sec. al XIX-lea*, serie nouă, vol. I (1801-1821), București, 2004, p. 749.

¹⁸ Ioan C. Filitti, *Frământările politice și sociale în principatele române de la 1821 la 1828*, București, 1932, p. 124.

eu Domn”¹⁹. În fapt, înglobarea Țărilor române în sistemul capitalist european începuse din secolul al XVIII-lea (1774) cu pacea de la Kuciuk-Kainargi și a continuat cu tratatul de la Adrianopol. Economia românească este prinsă în rulajul comercial capitalist mondial. Marile puteri se arată tot mai interesate de piața comercială a Principatelor ce s-ar fi putut deschide odată cu libera circulație pe căile maritime, fluviale și terestre din spațiul Imperiului Otoman. Perioada domniilor pământene, socotită a fi o perioadă de tranziție, situată în prelungirea „vechiului regim”, se confruntă cu situația dificilă de reformare a societății, de modernizare a structurilor, dar imposibil de realizat, de radicalizat, datorită existenței statutului de țări aflate sub suzeranitate și de menținere a unui sistem anacronic, a unor practici tributare regimului feudal, anterior. Măsurile fiscale de echilibrare a bugetului, impunerea mării boierimi la dări, controlul veniturilor obținute de funcționari, au fost măsuri cu rezultate benefice dar prea puțin resimțite și nu au putut reforma total sistemul.

Doar după aplicarea prevederilor Regulamentelor Organice societatea românească a intrat adânc pe calea reformelor. Regulamentul Organic impune dezvoltarea multilaterală și complexă a întregii societăți pe calea modernizării, înregistrându-se adevărate revoluții în plan demografic, agrar, industrial și ideologic. Impunerea noului folosind mijloace tradiționale specifice vechiului regim a declanșat o criza a sistemului care va genera puternice convulsii²⁰. Nemulțumirile se fac resimțite în rândul tuturor claselor și categoriilor sociale, de la marea boierime până la orășenime și caracterizează peisajul românesc și pe parcursul domniilor pământene fiind accentuate de transformarea teritoriilor Principatelor în teatru de operațiuni pentru confruntările armate din 1821, 1828, 1830, determinate în principal de fiscalitatea excesivă datorată atât cheltuielilor de întreținere a armatelor cantonate, cât și a plății despăgubirilor²¹.

Izbucnirea unor mișcări în rândurile țăranimii și orășenimii care au devenit tot mai dese și mai radicale după adoptarea Regulamentelor Organice, s-au datorat și accentuării practicilor abuzive la care au fost supuse aceste categorii sociale. Noile împrejurări economice modifică raporturile tradiționale dintre proprietari și săteni, mai cu seamă după aplicarea Regulamentului Organic, generând o profundă stare de tensiuni sociale. Lipsa pământului, calamitățile naturale, foametea (accentuată de secetă), ciuma, holera, abuzurile la care erau supuși de proprietarul de pământ sau arendaș, claca ajunsă de la 12 zile reglementate la peste 80 pe an, în realitate, au dus la ruina economică a țăranului, principala sursă de venituri din impozite a statului. Țăranul devenise „o umbră de popor smerită și batjocorită” care „se deprinsese să trăiască fără a cunoaște nădejdea într-un viitor mai bun și care se opusese doar pasiv desființării drepturilor sale”²².

Analizând legislația care reglementa relațiile dintre proprietari și țărani, adoptată pe parcursul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, Radu Rosetti²³ constată că aplicare ei nu s-a făcut însă *ad litteram* și în „chip temeinic”, ceea ce ar fi avut consecințe și mai dramatice pentru țăranime, datorită unei „opoziiții pasive” dar „puternică și îndărătnică” pe care a manifestat-o. Ea a fost aplicată „îci și colea” totul derulându-se în urma unor tranzacții

¹⁹ *Ibidem*

²⁰ Gh. Platon, *Istoria modernă*, p. 18.

²¹ Vlad Georgescu, *Memoires et projets de reformes dans les Principautés Roumaines. 1769-1830*, București, 1970, p. 107.

²² Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 360.

²³ *Ibidem*, p. 350-359.

care au generat un „adevărat haos și confuziune de obiceiuri vechi și noi, de ponturi și de tocmele”.

În capitolul VIII al Regulamentului Organic privitor la „chestia țărănească” sunt consemnate dispoziții din care se constata că noua legiuire era mai aspră în Moldova decât în Țara Românească²⁴. „Codicele muncii de clacă” este impus prin forță. Goana proprietarilor de moșii după profit, și deci după brațe de muncă, a dus la abuzuri și a generat o stare permanentă de nesiguranță și haos²⁵. Anticipând nemulțumirile care aveau a urma însuși Kisseleff avertiza, în perioada premergătoare redactării Regulamentelor Organice, despre „măhniciunea și nemulțumire(a) aceea obștească ce se află în treapta lucrătorilor de pământ” și insista să se încerce a rezolva situația lor deoarece „ar putea, sau de grabă, sau mai târziu, a aduce primejdii și tulburări măhnicioase”. El propunea, pe parcursul discuțiilor de redactare a constituțiilor românești, modificări care urmau să împace „dorințele și pretențiile proprietarilor de moșii, cu cuviințele dreptății și a împrejurărilor”²⁶. Opoziția țărănimii împotriva exploatării a îmbrăcat forme de manifestare variate în timp și spațiu. S-a început cu jalbe, refuzul de a presta obligațiile impuse, s-a continuat cu fuga sau strămutările pe alte moșii, ajungând la a răspunde spontan la forță cu forță și mai apoi cu acțiuni mai ample și mai bine organizate.

Fuga de pe moșii, deși a avut un caracter pasiv, a fost socotită una din formele cele mai grave, de expresie a nemulțumirii țărănimii, atât prin permanența manifestării cât și prin amploarea pe care a luat-o²⁷. Creșterea în intensitate a acestei forme de revoltă a dus la adâncirea crizei financiare ce apăsa asupra comunității sătești, iar cei puțini, rămași acasă, au sărăcit și mai mult²⁸. Înșelați de promisiunile pe care le făceau autoritățile vecine privitor la acordarea unui tratament special pentru cei care se așezau în Basarabia sau Bucovina, asemănător coloniștilor, inclusiv primirea de pământ sau extrădarea în mod excepțional, doar pentru săvârșirea unor fapte penale, țărani din ținuturile Suceava, Botoșani, Iași, Dorohoi sau Fălciu, fug în număr însemnat²⁹.

În primăvara anului 1833 locuitorii din satele de lângă Prut încep a fugi „din lipsa pâinii și ocrotire de boieresc”, în Basarabia, iar cele ce „se megieșesc” cu hotarul Transilvaniei, și ele, „s-ar ispiți a se strămuta”³⁰. Consulul Austriei amintea și el, la 2 iunie 1834, de 500 de familii din ținutul Covurlui care au emigrat în Basarabia, tentați de promisiunile de scutire de bir pe mai mulți ani și bineînțeles de promisiunea că vor primi pământ. Teodor Balș și Lupu Balș sunt trimiși de Mircovici, primul în Moldova de Sus, al doilea în Moldova de Jos, să cerceteze și să rezolve cazurile. Într-un raport înaintat de Ioan Cuza, de exemplu, asemenea altora întocmite de postelnici și ispravnici, acesta scria la 16 mai: „Am obosit alergând de la un sat la

²⁴ *Ibidem*, în cartea IV.

²⁵ Gh. Platon, *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Chișinău, 1993, p. 87; Idem, *Geneza revoluției române de la 1848*, p. 39; Gh. Ungureanu, *Frământări social-politice premergătoare mișcării...*, p. 51-76.

²⁶ I. C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul organic*, p. 299.

²⁷ Gh. Platon, *Contribuții la cunoașterea frământărilor țărănești...*, 1962, p. 3.

²⁸ Fenomenul s-a manifestat atât în interiorul țării cât și în țările vecine. Identică era situația și în cazul strămutărilor peste graniță, în Rusia, Austria și chiar Turcia.

²⁹ Idem, *Una din formele de luptă a maselor țărănești împotriva exploatării feudale din Moldova în preajma și în timpul revoluției de la 1848*, în RA, 1, anul VI, 1963, p. 151.

³⁰ I.C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația rusească și Regulamentul organic*, p. 300-301.

altul, spre a-i liniști și a-i opri de pornirea cea rătăcită”. Dacă „cu birul și rânduilele ocârmuirii sunt foarte mulțumiți și la nici o greutate nu sunt...”, în lucrul boierescului se cunosc foarte însărcinați”. Așa că cereau scăderea poverilor de care erau copleșiți³¹.

În anul 1846 au pribegit 44 de plătitori de bir, în 1847 – 173 și în 1848 un număr de 82³². Rapoartele Visteriei cuprindeau în general, doar numărul contribuabililor fără a consemna și pe membrii familiilor acestora sau numărul de vite: de exemplu, în anul 1847 de la Movila Ruptă, Botoșani, pribegeau către Rusia 18 locuitori; în fapt erau 60 de suflete, 100 de oi și 50 de vite³³. Deși totalul consemnat al celor trecuți peste hotar era în 1847, de 173 de locuitori, în mod real numărul lor se ridica la 223 suflete, iar în 1848, la 149 de suflete³⁴.

Regulamentul Organic, care consfințea că „legarea clăcașilor de moșie constituie cheia de boltă a întregului sistem”, reglementa în cuprinsul capitolului III, secția VII, procedura ce trebuia urmată în astfel de cazuri. Sigur că legea nu interzicea dreptul țaranului de a se muta de pe o moșie pe alta, ci doar i-l îngrădea, țaranul trebuind a pleca cu învoirea proprietarului și nu conținea prevederi referitoare la sancțiuni ce ar fi trebuit aplicate fugarilor, dacă erau prinși³⁵. Țăranii se puteau muta, dar erau condiționați de achitarea datoriilor către boier pe un an de zile, plata capitației pe toată perioada, până la întocmirea catagrafiei de șapte ani, și trebuiau să anunțe Isprăvnicia și pe boier de intenția sa de a părăsi moșia cu șase luni înainte, dar casa, veniturile, semănăturile, plantațiile rămăneau stăpânului și toate obligațiile restante se reluau acolo unde se așeza. Țăranii se văd astfel obligați să aleagă calea fugii pe alte moșii, unde erau proprietari mai îngăduitori, schimbându-și numele sau înregistrându-se sub diverse porecle.

În condițiile inexistenței unei legislații adecvate, autoritățile se văd nevoite să rezolve cazurilor în funcție de context, de interesele fiscului, ale proprietarului și mai ales, ținând seama de starea de spirit a locuitorilor³⁶. Au fost și situații când autoritățile încearcă să rezolve favorabil parte din jalbele trimise de țărani, convingând proprietarii să fie mai îngăduitori și să renunțe la abuzuri. În ținuturile de margine starea de spirit era atât de tensionată întrucât statul se vede obligat să adopte măsuri de excepție precum amânarea aplicării prevederilor Regulamentului Organic și intensificarea pazei granițelor. Astfel, cu toată opoziția boierilor, Mihail Sturza a reușit să impună, în 1844, *Leguirea pentru regularizarea îmbinatelor dreptăți și îndatoriri ale proprietarilor și lăcuitorilor din satele de prin munți*, care permitea țăranilor de pe moșiile unde boierul nu avea a le da pământ ca să-l lucreze, evident cu plata unei

³¹ *Ibidem*, p. 301.

³² Gh. Platon, *Una din formele de luptă a maselor țărănești ...*, p. 151.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Gh. Platon, *Contribuții la cunoașterea frământărilor țărănești...*, p. 9.

³⁶ Se întocmesc liste speciale cu cei fugiți pe care oamenii Isprăvnicilor urmau a le primi pentru a-i urmări pe fugari; semnalmentele fugarilor erau publicate în „Adaos la Foaia sătească”, 8 iunie 1847, nr. 49; 14 sept., Nr. 74, 75 etc.; unii din cei fugiți erau catalogați drept „spioni”, de obicei cei care fugeau înainte și se presupunea că pregătea terenul pentru cei ce aveau să-i urmeze. Constatările erau elocvente: locuitorii fugeau „în nădejdea că le-ar fi mai bine” – Gh. Platon, *Una din formele de luptă a maselor țărănești...*, p. 145; socotiți instigatori, cei prinși sunt „ridicați” de forțele de ordine pentru că „s-au arătat invitați și nu s-au sfiit a împrăștia vorbe de răzvrătire...” (Raport al comandamentului punctului de trecere Rădăuți către Inspectoratul General al Miliției din satele Slobozia și Horodiștea, proprietate a lui Gh. Baltă) – *Ibidem*, p. 147.

despăgubiri³⁷. Măsurile aveau menirea de a îndepărta efectul și nu cauzele acestei situații. Starea de spirit încordată în toate satele din Moldova avea, în adevăr, drept cauze lipsurile, mizeria, deznădejdea. Scopul autorităților de a rezolva această stare de fapt și a le îmbunătăți situația era declarat: acela ca „la sfârșitul anului să raportuiască spre a-i încărca la dare”³⁸.

Revoltele sociale izbucnite în anii 1830-1831 în sânul populației românești din Principate și generate de profunde cauze economice și sociale, cum arătam mai sus, au avut drept pretext, procesul de organizare a miliției pământene care impunea un sistem de recrutare cu care locuitorii nu mai erau obișnuiți³⁹ sau pe care religia lor nu-l accepta, precum și întocmirea catagrafiei din 1831. În această serie se înscriu mișcările țărănești din Moldova, de la Deleni⁴⁰ (Hârlău) unde capi au fost fruntașii satului, precum Ioniță Creangă, și Bârbești, de la Târnuca (Herța), unde răsculații au fost conduși de Mierluță, Leca și neamul Bielibou. Mișcările de la Hodora, Moara, Deleni și Hârlău au avut drept cauze, după spusele rapoartelor făcute de reprezentanții autorităților, temerile de „cazacia care umblă prin sate și prin oaste”, pentru a recruta tineri spre a fi duși în Rusia, pe când cei din Basarabia nu dădeau recruți. Documentele arată însă că teama și nemulțumirile ce cuprinseseră populația a șase ținuturi avea ca motiv principal faptul că „reglementu birului au eșit prin țară și oamenii marmăresc că n-au fost învățați cu biru până acum”⁴¹. Așa că ei se ridică „în arme” nu numai împotriva „rânduitorilor de către guvern” ci „și asupra stăpânilor de moșii”⁴². Noile legiuri, se auzise, sporeau îndatoririle către stăpân și le micșora „câtimea de pământ”⁴³. Raportul nr. 214, din 8 aprilie 1831, adresat Divanului Împlinitor, de către Iordache Rale, paharnic, sameșul (însărcinat cu strângerea dărilor) ținutului Hârlău, arăta că locuitorii din Deleni și din alte sate, precum și târgoveții din Hârlău umblau să-i ucidă pe dregătorii isprăvniciei. După ce, pe 6 aprilie un alt raport, 213, anunțase că nemulțumirile culminaseră cu „întâmplarea bătăii ce s-a pricinuit dumisale paharnicului Iancu Cogălniceanu”, unul din dregătorii acestui ținut, ispravnicul anunța înspăimântat că locuitorii „nu conțenesc” a veni în târg, „toți cu ciomege” și văzând că nu-i găsesc pe ceilalți funcționari au început a-l căuta pe el. Așa că dregătorul se temea „că, de-l vor prinde, au să mă stâlcească de tot”, el fiind reprezentant al autorității centrale în teritoriu⁴⁴.

³⁷ D. Ciurea, *Moldova sub domnia lui M. Sturdza. De la Convenția de la Petersburg (1834) la Convenția de la Balta Liman (1849)*, Iași, 1947, p. 45.

³⁸ Gh. Platon, *Una din formele de luptă a maselor țărănești...*, p. 151.

³⁹ Opoziția populației la recrutarea ca pașeri, de exemplu, se constată și în perioada anterioară. O plângere a târgoveților din Roman, din 4 martie 1827, demonstra nemulțumirea celor care se socoteau „oameni slobozi și cu nume de neguțitori”, iar acum se vedeau „sub o robie..de ne trag cu sila... și ne fac pașeri”. *Documente privitoare la Istoria Economică a României. Orașe și târguri. Moldova*, Seria A, vol. II, București, 1960, doc. 71, p. 125-126.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ioan C. Filitti, *Correspondența consulilor englezi din Principate. 1828-1836*, în „Analele Academiei Române”.

⁴² Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 406, în raportul se striga „Jos Regulamentul, Moarte, Moarte!”.

⁴³ Hurmuzaki, X, p. 152.

⁴⁴ *Documente privitoare la Istoria Economică a României. Orașe și târguri. Moldova*, Seria A, vol. II, București, 1960, doc. 86, p. 141-142.

Una din cele mai puternice mișcări, dovadă a maturizării fenomenului de revoltă în Moldova, este răscoala țăranilor de la ținutul Romanului, de la 1831⁴⁵, numită de A. D. Xenopol „revoluție țărănească”⁴⁶. Sătenii din Ajudeni, Gherăești, Săbăoani, Buruienești, Luțca, Prăjești, și Pildești, Tămășeni, Sagna, Fărtești, proprietăți ale Episcopiei Romanului, arendate unor boieri moldoveni precum aga Manolache Bogdan, pitarul Nicolae Milu, negustorul lipsican Andrei Zaharia, negustorul evreu Lazarovici, din Roman, s-au solidarizat și s-au opus, mai cu seamă în zonele cu populație catolică, intenției autorităților de a recruta flăcăi pentru oastea străjerească, atunci organizată potrivit prevederilor Regulamentului organic. Un raport al consulului prusac prezenta modul în care s-au organizat cei nemulțumiți, potrivit unora din surse aproape 60 000 de oameni⁴⁷, să reziste presiunii autorităților centrale. Locuitorii au semnat un document prin care se obligau să refuze recrutarea tinerilor la oaste. În cazul în care unul din sate ar fi încălcat înțelegerea și ar fi cedat presiunilor retrăgându-se din luptă, celelalte i-ar fi dat foc. Sătenii se anunțau între ei prin semnale, erau înarmați cu furci, securi etc. și nimeni nu avea voie să intre sau să iasă din sate. Decizia, în caz de înfrângere, era deznădăjduită – câte o legătură de fân la fiecare casă, ce urma a fi aprinsă în caz de pătrundere a trupelor.

Pregătirea minuțioasă a rezistenței, existența unor revendicări clare, încheierea unui document care era menit a da forță mișcării, modul de organizare, sunt dovezi ce demonstrează o maturizare a opoziției țăranilor, a luptei pentru apărarea drepturilor lor sociale și economice, îndeosebi. La baza solidarității au stat nemulțumirile cauzate de sărăcia ajunsă la limite, accentuată de prezența trupelor ruse pe teritoriul Moldovei. Răsculații, bine organizați, au rezistat intențiilor de a fi determinați să renunțe. Confruntarea cu autoritățile rusești care au decis intervenția armată, a avut loc la 24 iunie 1831, în cimitirul satului Săbăoani. Sătenii de la 16 la 60 de ani au rezistat doar 20 de minute asaltului trupelor rusești. Un număr mare de țărani au fost răniți, mulți arestați și 40 au fost uciși. Amploarea răscoalei este dovedită și de numărul mare al trupelor rusești de intervenție, 500 de cavaleriști și 1000 de infanteriști.

Mișcările izbucnite în rândurile țăranimii erau dovezi ale existenței în țară a unei stări de spirit explozive, anunțând iminența unei revoluții. Era un fenomen greu de stăpânit și care se își intensifică amploarea în anii 1846, 1847 și 1848⁴⁸. Lupta pentru dobândirea unor

⁴⁵ Moldova anului 1831 a fost cuprinsă de o puternică răscoală țărănească (evenimentele s-au încadrat unei situații generale pentru Europa centrală și sud-estică; Șt. Pascu, *Mișcări țărănești în centrul și sud-estul Europei din secolul al XV-lea până în secolul al XX-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj”, vol. VI, 1965, p. 89, Valerian Popovici, *Cauzele mișcărilor țărănești oglindite în rapoartele comisiilor de anchetă din anii 1831-1833*, în „Studii și cercetări științifice, Iași, s III (științe sociale), an V, 1954, 3-4, p. 439-487) precedată de revolte ale breslașilor nemulțumiți de creșterea îndatoririlor lor, legate de paza carantinelor, a spitalelor pline de bolnavi de ciumă și holeră, aprovizionarea trupelor rusești, precum și de intenția stăpânirii de a face masive recrutări în Miliția Pământeană, mai cu seamă din rândurile lor. Revolte bine organizate, de populația din Muntenia, Buzău – sfârșitul lui august 1830, 500 săteni chemați sub arme se răscoală, corespondența consulilor-Filitti), țărani din Ialomița, din insulele dunărene emigrează, martie 1831 mulți dezertează la Craiova.

⁴⁶ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 7. Răscoala a cuprins satele din ținuturile Hârlăului, Bacăului, Neamțului, Herței, Romanului. Ispravnicul de Hârlău a fost bătut crunt (după toate probabilitățile titularul era Ilie Kogălniceanu), iar aghiotantul rus a fost îmbrăcat cu haine murdare pline de paraziți. Țăranii revoltați amenințau să dea foc Iașilor.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ Gh. Platon, *Contribuții la creșterea frământărilor țărănești...*, p. 7.

deziderate vitale pentru existența sa nu era o simplă confruntare între sate și stăpânii de moșii, ci deveniseră o necesitate și o cerință a evoluției societății românești pentru că dreptul la o existență liberă, la justiție socială, la democrație nu veneau de la sine. Era nevoie de mari impulsuri, fiecare pas însemnând o experiență, o acumulare, generatoare de idei, un dinamizator al mișcării revoluționare în ascensiune. Fortificată în urma anilor 1784 și 1821, cu idealuri proiectate în alte împrejurări istorico-politice și sociale, cu o conștiință în continuă prefacere spre orizonturi clare și înalte, ea devine unul „din pilonii” revoluției, participând în proporții de masă la 1848. Bază a „contradicțiilor de clasă” din lumea satelor ea continuă să aibă ca și scop primordial – pământul.

Accentuarea atitudinii protestatare a țărănimii era și o dovadă a adâncirii conștiinței sale politice, puternic influențate de „presiunea factorilor economico-sociali și politici, dar și de întărirea legăturilor cu orașul, de creșterea numărului știutorilor de carte, mai cu seamă după anul 1838, când asistăm la înființarea a numeroase școli sătenești, la apariția de ziare, reviste și alte publicații stimulative a orizontului de „reprezentări politice revoluționare”⁴⁹. Interesul acordat țărănimii se datora în principal elementelor progresiste ale societății românești dar și ocârmuirii însăși interesată în aplicarea unei concepții de guvernare care trebuiau să apere și să stimuleze interesul pentru producție. Întreaga legislație post-regulamentară are în vedere protejarea țărănimii de abuzurile administrației și ale proprietarilor, asigurând astfel, capacitatea sa contribuabilă și deci implicit veniturile statului⁵⁰.

Fuga de pe moșii a țăranilor a avut consecințe benefice pentru târgurile și orașele unde aceștia bejeneau. Parte dintre cei fugiți din sate, ce practica o meserie, au intrat în rândurile meșteșugarilor, parte au început a se ocupa de comerț, iar mulți ajungeau a lucra pe pământul deținut de proprietarul orașului sau târgului. Creșterea numărului de locuitori ai orașelor, îndeosebi a meșteșugarilor și negustorilor, face ca rolul acestor așezări în procesul formării pieței interne să fie tot mai însemnat, ele devenind centre de legătură în procesul producție-schimb. În jurul anului 1845, o statistică a locuitorilor din Iași, Botoșani, Galați, Roman și Bacău arăta că din totalul familiilor ce locuiau în aceste orașe, 30% erau de meșteșugari, iar 34% de negustori⁵¹.

Prefacerile suferite de lumea orașelor, mai cu seama după adoptarea Regulamentelor organice (constituirea bugetelor orașenești, înființarea eforiilor, sistematizarea, măsurile de modernizare edilitară, organizarea serviciilor orașenești în marile orașe, a poliției, pompierilor, a poștelor, apei și de salubritate) au dus la modernizarea lor. Aceste înnoiri care au schimbat în bine fața orașelor moldovenești, au avut însă drept consecințe imediate nemulțumiri ale orașenilor, ale unor grupuri de negustori sau meseriași nevoiți a-și reorganiza atelierele sau spațiile de vânzare a produselor⁵², pierzând pentru o vreme profitul. Acest climat general de nemulțumiri a sporit numărul plângerilor îndreptate împotriva abuzurilor unor funcționari corupți, au generat revolte spontane sau chiar organizate, ce vizau schimbarea legislației și chiar a domnitorului.

⁴⁹ Constantin Corbu, *Rolul țărănimii în istoria României (sec. XIX)*, București, 1982, p. 148-149.

⁵⁰ Gh. Platon, *Moldova în perioada 1828-1848*, în *CI*, (serie nouă), XI, 1980, Iași, p. 350.

⁵¹ *Istoria românilor*, vol. III, București, 1964, p. 983.

⁵² *Istoria orașului Iași*, vol. I, 1980, p. 417.

La 20 mai târgoveții din Odobești trimiteau către Isprăvnicia ținutului Putna jalbă prin care arătau abuzurile comisarului târgului care „jefuiește” și ia „rele măsuri” împotriva lor⁵³; pe 2 iunie se plâneau la Agie supușii austrieci din târgușorul Buhușoaiei, de asupririle la care sunt supuși de urmașii lui T. Buhuș, proprietarului moșiei⁵⁴; la 6 iunie locuitorii din târgul Bacău se adresau și ei Departamentului Dinlăuntru împotriva polițmaistrului orașului⁵⁵; tot astfel procedau la 13 iulie locuitorii din târgul Tecuci⁵⁶. La Tecuci plângerea s-a dovedit întemeiată și funcționarul a fost înlocuit, la Bacău, însă, Departamentul a cercetat plângerea dar nu a găsit dovezi suficiente pentru a dovedi vinovăția reprezentantului autorităților. Nemulțumiți de rezultatul anchetei unii din petiționari au acuzat Comisia că apără abuzurile polițmaistrului și că-și vor face singuri dreptate. Ca urmare, autoritatea centrală, constatând că decizia ei „nu e abătută nici cum de la rezon”, a luat măsuri de pedepsire a celor recalctranți pentru a evita „să se lățească obrăznicia lor mai departe”⁵⁷.

Cea mai însemnată revoltă a orașenilor a fost cea din 8 martie 1846, când toate corporațiile de meseriași și negustori din Iași s-au „dedat” la tulburări, cerând domnitorului rezolvarea unor nemulțumiri care se acumulasera în timp și care au aprins furia locuitorilor capitalei Moldovei, odată cu întocmirea recensământului din anul 1845. Singurele informații despre debutul unor frământări în rândul populației ieșene în zilele de 24, 25 și 26 ianuarie 1846 sunt menționate de „Le National” și de către un izvor polonez, emis la Malta și datat 16 mai 1847⁵⁸. Amenințările ministrului de interne au întărit și mai mult populația care s-a îndreptat spre Palat, cerând lui Mihail Sturdza să facă dreptate. Sub presiunea numărului mare de participanți, deoarece negustorilor și meseriașilor li s-au alăturat un număr mare de țărani, peste 300, sosiți în capitală să-și spună doleanțele, domnitorul a anulat recensământul (*Catagrafia*). A făcut promisiuni de redresare a situației celor nemulțumiți și de pedepsire a abuzurilor. Promisiunile nu au putut fi însă respectate⁵⁹.

Preluarea de către stat, în regie proprie, a exploatării ocnelor și înființarea Eforiei Tg. Ocna au determinat tulburări sociale și la saline. Au sporit nemulțumirile, datorate fie abuzurilor aparatului administrativ, a creșterii obligațiilor pe care le aveau rupeștii, fie regimul de detenție insuportabil⁶⁰ la care erau supuși parte din lucrători. Rufetașii din ținuturile Putna, Bacău, Piatra, Tecuci și Covurlui au încercat, după 1832, să obțină scutirea de îndatoririle pe care le aveau la ocne și au cerut înscrierea lor în categoria birnicilor, dar au fost refuzați. Astfel, fuga lor de pe moșii s-a amplificat cu toate că fugarii nu-și pierdeau statutul de rufetași care-i scutea de dări, iar familiile rămase pe moșii beneficiau de pășunile sau locurile de hrană de pe moșiile ocnelor⁶¹.

Cei implicați în producția de sare au beneficiat, de multe ori, chiar de complicitatea funcționarilor Cămării, interesați în obținerea de „înlesniri” sau „atribuții” de la autoritățile

⁵³ *Documente privitoare la Istoria Economică a României. Orașe și târguri. Moldova*, doc. 172, p. 266-267.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 267-268.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 269.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 270.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 270-271.

⁵⁸ *Istoria orașului Iași*, p. 523.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 524.

⁶⁰ Dumitru Vitcu, *Istoria salinelor Moldovei în epoca modernă*, Iași, 1987, p. 138.

⁶¹ *Ibidem*, p. 139.

centrale. Conflicte s-au înregistrat și între ruftășii și șavgăii din Tg. Ocna. O astfel de situație a fost cea din 1833 când târgoveții din Tg. Ocna au cerut Departamentului Dreptății să-i sprijine în a-și redobândi terenurile luate de șavgăi⁶². O „Marea neorânduială”, în fapt „nesupunerea lucrătorilor la îndatoririle lor” din vara anului 1835, pe care a găsit-o Gheorghe Opreanu care preluase exploatarea ocnelor a fost rezolvată de acesta în mod pașnic, explicând șavgăilor că pământul, care era proprietatea ocnei, se dădea doar celor care lucrau în ocna. Acesta a fost un caz fericit deoarece nemulțumirile se datorau, deseori antreprenorilor care măreau obligațiile lucrătorilor în minele de sare.

Un astfel de caz, de creștere a abuzurilor, a fost și cel din anul 1838 când, la cererea lui Alecu Villara, noul administrator al ocnelor, autoritățile au intervenit în forță, sporind atât programul de lucru cât și măsurile corecționare împotriva celor ce nu voiau a se supune, deoarece, spuneau ele, oamenii „au fost nărăviți” și că lucrau doar dacă erau bătuți de către supraveghetori. Au avut loc scurte răbufniri ale lucrătorilor care s-au revoltat, dar autoritățile au intervenit și pentru o scurtă perioadă de timp „liniștirea” a fost impusă, prin forță, dar au re izbucnit cu și mai mare violență, pe 26 mai 1838. La acea dată autoritățile constatau, cu îngrijorare, că revolta părea a fi bine organizată deoarece era condusă chiar de patru „căpitani”, „intriganți”, „născocitori a feliuri de răli pricini”. Ei „ridicaseră semnul nesupunerii” (...) cugetând a face omor⁶³. Potrivit articolului 126 din Regulament, pentru a liniști spiritele, 16 dintre nemulțumiți urmau a fi strămutați cu forța în locuri mai îndepărtate. Revolta s-a reluat în iulie același an de către șavgăi.

Forme violente a îmbrăcat și conflictul din Tisăști, proprietatea lui Iancu Crupenschi, din primăvara anului 1839, unde încercarea boierului de a lua pământurile rufetașilor a declanșat nemulțumirea a peste 40 de „revultați” în frunte cu Ilie Negru. Boierul arăta că „nimeni nu le-a putut sta împotriva, pentru că știut este că ei sunt zurbagii și războinici, bătând în multe rânduri oamenii mei și pe vătaf când l-au tras la Tg. Ocna făcându-l de multă batjocură”⁶⁴.

Încercările lucrătorilor de a apela la justiție le-au adus și mai mari neazuri, astfel că nemulțumirile acumulate și disperarea au dus la revolta șavgăilor din anul 1843. Ea a fost cea mai importantă mișcare cu caracter social din zona exploatarea salinelor, în Moldova, până la acea dată, ca amploare, virulență și consecințe. Prilejul a fost oferit de vizita la Tg. Ocna a ministrului dreptății, Ștefan Catargiu. Pentru a-i atrage atenția asupra situației dezastruoase în care erau nevoiți să trăiască, în dimineața zilei de 24 iunie, 600 de lucrătorii au hotărât încetarea lucrului și aproape 100 dintre ei l-au sechestrat și maltratat pe birău și pe alți funcționari trimiși de autorități spre a-i liniști cu promisiuni de rezolvare a revendicărilor. Apoi, un număr mare s-au îndreptat spre Iași ca să ceară dreptate însuși domnului țării. Acesta este nevoit a promite redresarea situației⁶⁵. Ispravnicul ținutului Bacău trimise o comisie de cercetare la Tg. Ocna, iar Sfatul Domnesc, întrunit în ședință extraordinară la începutul lunii iulie, hotărî măsuri de îmbunătățire a condițiilor de lucru și viață pentru lucrători⁶⁶. Cercetarea măsurilor pe care Sfatul a fost nevoit a le lua oferă o imagine mai clară a abuzurilor

⁶² *Ibidem*, p. 140.

⁶³ *Ibidem*, p. 142.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 144.

pe care autoritățile, fie ele locale sau centrale, le săvârșiseră⁶⁷. Decizia Comisiei de anchetă a fost de pedepsire a ruftașilor socotiți a fi căpetenii și alungarea de pe moșie a opt dintre ei⁶⁸. Mișcarea din 1843 a avut unele consecințele imediate, altele au „prefigurat mișcările greviste de mai târziu constituind un exemplu cu largi rezonanțe în timp, întărind credința acestei categorii de lucrători că solidaritatea poate aduce beneficii intereselor breslei⁶⁹.

În 1848, în contextul ajungerii la apogeu a fenomenului revoluționar, la Tg. Ocna, autoritățile suspectau organizarea unui „complot de revoltă”. Se instituie o Comisie care supune pe răzvrățiți la interogatoriu. Între ei se afla și Șulim Vaisman, supus austriac, care era acuzat că a adus la Onești, de la Galați, „o câțime praf și plumb”⁷⁰ pe care urma să-l folosească pentru a răsturna ocârmuirea, dacă în alt mod nu se putea îndrepta situația.

La tensiunea socială provocată de mișcarea continuă a țăranilor, ca și de mișcările populației orășenești împotriva restricțiilor multiple generate de menținerea stării învechite asupra unor târguri și orașe, se adaugă starea de tensiune politică creată în rândurile boierimii. Marea boierime era nemulțumită de lipsa unor criterii tradiționale care să limiteze procesul de „primenire” a propriei clase, urmare a dezvoltării și modernizării societății, prin căftănirea unui număr prea mare de elemente din afara zonei privilegiate⁷¹. În *Regulamentul Organic*, cap. VII. *Rangurile boierești*, potrivit articolelor 399-402, pentru a curma „grele necuviințe” care se făcuseră până atunci în acordarea „titlurilor cinstitoare”, se lua hotărârea ca ele să nu poată fi date decât cu dublă învoire, a Domnitorului și „împărțășirea Obșteștii Obicinuitei Adunări”, și numai după ce aveau a fi recunoscute fie de merite personale ale candidatului fie de un drept moștenit. „Nobilitatea” urma a se acorda „din treaptă în treaptă” și „prin cuviincioasă orânduială”. De asemenea, se prevedea „orânduirea unei comisii ... care urma să analizeze „tainicele dovezi ce va avea să înfățișeze fieș care familie” care dorea a-și dovedi „ființa, vechimea și titlurile ce avea”, urmând a i se elibera o diplomă de noblețe ereditară, pe „membrană”⁷² și a fi înscris întruna din *Condicile nobiliare* ce urmau a se întocmi.

Boierimea mică era nemulțumită că nu beneficia de privilegiile de care se bucura boierimea mare, și ambele, atât latura conservatoare, aristocratică, cât și cea novatoare se opuneau domnitorului și acelor prevederi din *Regulamentul Organic* care le limita privilegiile.

I. C. Filitti vorbește și de o a treia categorie de boieri nemulțumiți, cea a tinerilor care studiaseră la Paris sau la universitățile germane și care, contaminați de ideile liberale atacau violent abuzurile și corupția administrației lui M. Sturdza, dorind chiar înlocuirea domnitorului. În fapt, mulți din ei erau fii boierilor mici, caftaniți în timpul lui Ioniță Sturdza. Frecvent în fruntea nemulțumiților sunt pomenite nume de boieri precum cele ale lui Râșcanu, Grigorie Carp, Ionică Tăutu, Antohi și Costachi Sion, Leonte Radu, Costache Lipan, Răducanu, Botezatu. La ele se adaugă cele ale lui C. Negruzzi, C. Negri, Cuza, Kogălniceanu etc. Vinovat pentru tulburările ivite în rândul boierimii era „duhul nesupunerii franțozești” de care se contaminaseră tinerii boieri, numiți și *ciocoi* sau *carvonari*. Alături și de câțiva boieri mari, precum vistiernicul Rosetti-Roznovanu, „răii” ar fi răspândit ideile

⁶⁷ *Ibidem*, p. 144.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 145.

⁶⁹ *Ibidem*

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ Gh. Platon, *Moldova în perioada 1828-1848. Condiții generale*, în *CI*, XI, 1980, Iași, p. 346.

⁷² Ioan C. Filitti, *Principatele române de la 1828 la 1834. Ocupația ruseseacă și Regulamentul organic*, p. 295-296.

nesupunerii în sufletele celor simpli, „cei proști”, „neamurile de jos” și s-au ridicat împotriva vechilor orânduiri, în fapt a marilor boieri⁷³.

Scăderea numărului de contribuabili la veniturile statului – constatată între recensământul din 1838 și cel din 1845 – a trezit nedumerirea comisiilor de realizare a *Catagrafiei*. Funcționarii au cerut lămuriri la Visterie și au aflat că, după hotărârea domnească din 1835 de a echivala unele funcții publice cu ranguri de boierie⁷⁴, numărul celor scutiți crescuse. Între aceștia se aflau negustori, oameni de afaceri, și chiar oameni de curte ai boierilor, paji sau țărani răzeși. Numărul scutiților se mărise și pentru că negustorii, care continuau a avea deschise dughene sau se ocupau cu arendarea moșiilor, nu erau impozitați. Visteria atenționa că prin impozitarea lor ar fi dus la încălcarea legii, deoarece boierii erau scutiți de la plată pentru orice activitate aducătoare de profit. Aceste noi boieri acordate erau în fapt, este bine știut, date unor reprezentanți ai burgheziei românești, care însă, „pentru a însemna ceva” trebuia să îmbrace „haina nobleței”⁷⁵.

Pe toată perioada redactării Regulamentului Organic, precum și în timpul aplicării prevederilor lui, s-au derulat o serie de manifestări ale „bărboșilor” (boierilor), mai cu seamă a celor moldoveni, recunoscuți ca fiind „cei mai uneltitori din toți oamenii cu barbă cari mișună sub scufia ceriului”⁷⁶ și s-au concretizat în refuzuri tenace de a participa ca membri în Comisiile de redactare, discursuri, jalbe, manifeste, pamflete cu accente revoluționare⁷⁷.

Este cunoscut și recunoscut că Regulamentele organice erau rezultate ale memoriilor adresate de-a lungul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea de către reprezentanții boierimii românești, marilor puteri, și mai puțin a spiritului democratic, iluminist, manifestat de împăratul Nicolae al II-lea și al nobilimii rusești, ce demonstra un interes ciudat de reformare spre modernitate a societății românești, prin introducerea unor reforme, pe care nu îndrăzneau a le aplica în propria lor țară. Cu toate acestea, introducerea noii legislații nu este primită de români fără rezistență. Cu siguranță, opoziția tenace făcută punerii în vigoare a unora din prevederile Constituției demonstra solidaritatea de clasă atunci când vreo prevedere încerca să le limiteze privilegiile. Cu toate că avantajele prevăzute erau clare, transformându-i în stăpâni asupra 1/3 din pământuri și chiar pe munca țăranilor, nu este mai puțin adevărat însă că, potrivit părerilor lui Blutte, boierii se arătau nemulțumiți de desființarea instituției scutelnicilor, care-i priva de mari avantaje în folosul statului, cu toate că măsura se făcuse cu despăgubirea stăpânilor⁷⁸.

Acțiunile de protest ale boierimii se manifestă cu vehemență. În Iași apar afișe ale căror conținuturi instigau împotriva aplicării noilor prevederi și amenințau cu „mult sânge ... ce va fi vărsat până ce Regulamentul Organic să poată fi pus în lucrare”⁷⁹. La 22 februarie 1830, consulul englez Blutte trimitea un raport lordului Cowley, în care vorbea de posibilitatea organizării de către marea boierime a unui protest de proporții împotriva *Regulamentului*

⁷³ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 41.

⁷⁴ „Anale Parlamentare”, București, 1895, V, II, p. 568, 624.

⁷⁵ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 42

⁷⁶ Radu Rosetti, *op. cit.*, p. 430.

⁷⁷ Gh. Platon, *Moldova în perioada 1828-1848. Condiții generale*, în *CI*, XI, 1980, Iași, p. 346.

⁷⁸ I.C. Filitti, *Correspondența consulilor englezi din Principate, 1828-1836*, în *AARMSI*, seria II, tom XXXVIII, București, 1916, p. 28.

⁷⁹ Hurmuzachi, X, p. 453-455.

Organic, deoarece acesta era impus împotriva voinței lor și încălcând obiceiul țării⁸⁰. Plângerile autorităților ruse ajung la Constantinopol, drept pentru care boierii suspectați de nesupunere sunt trimiși cu domiciliu forțat⁸¹. Reprezentanții corpului diplomatic din Principate explicau situația creată mai cu seamă, prin teama boierimii românești ca nu cumva prezența temporară a Rusiei în Moldova să se transforme în permanență⁸², drept pentru care, marea majoritate dorea „cu plăcere ca țara lor să fie pusă sub protecția colectivă a marilor puteri”⁸³. Teama avea temeii real deoarece, însuși Kiseleff era un cunoscut adept al teoriei anexării Principatelor.

Ipozeza – care ascundea un sâmbure de adevăr – potrivit căreia starea de tensiune din societatea românească a fost susținută și amplificată de intrigile reprezentanților marilor puteri în Principate, a fost avansată de istoriografia românească. Într-adevăr, în limitele diplomatice admise, au existat plângeri ale Angliei, Franței sau Austriei împotriva abuzurile la care ar fi fost supuși sudiți din Principate de către autoritățile ruse. Austria se plânse Curții de la Petersburg de măsurile aspre luate de Kiseleff împotriva celor 6 000 de familii de negustori și industriași aflați sub ocrotirea Curții Vieneze. Generalisimul recunoaște că a fost nevoit să ia măsurile respective pentru că afacerile desfășurate de aceștia văduveau statul român de importante venituri. Exemplele cele mai clare ale implicării, totuși voalate, ale unor membri ai consulatelor de la Iași în declanșarea unor conflicte, dar și a colaborării între români și populația alogenă împotriva abuzurilor sunt mișcările de la Galați și Brăila, care au avut la bază un conflict generat de o simplă ceartă între un consilier municipal și un supus „ionian” (grec), dar pe fondul acumulării unor nemulțumiri și tensiuni anterioare generale, conflictul s-a amplificat. Colonelul Cuza, pârcălab la acea vreme, un „caracter liniștit și conciliant”, sau „chiar slab și lipsit de energie”, nu a dorit a da amploare conflictului. Comandantul Starov, comandant al orașului Galați, dădea dreptate ionienilor.

Cazul complotului al cărui cap a fost Ioniță Popovici este un astfel de exemplu. Istoricul Gh. Platon face o analiză a profilului etnic și social al aderenților la mișcarea inițiată și condusă de Ioniță Popovici și este tentat să o apropie de cele ce aveau a se declanșa la Galați și Brăila, doi ani mai târziu⁸⁴. Complotul lui Ioniță Popovici a fost deliberat clasat de autorități și judecat ca un simplu proces penal, „o tâlhărie”, evitându-se astfel a i se da o turnură politică. Era anul în care Câmpineanu începuse campania sa europeană de sprijinire a candidaturii lui Mihail Sturdza ca domn al celor două Principate Unite. Astfel, în fața opiniei publice din țară și străinătate, era evitată nota de opoziție la adresa regimului Sturdza. Ceea ce ar fi trebuit a fi un răsunător proces politic s-a transformat într-un proces obișnuit de judecare a unei fapte penale. Raportul Departamentului de Justiție din 24 iunie 1839 fusese totuși clar, arătând ca Ioniță Popovici avea drept „scopos a rădica o rebeliune în toata țara, a da foc, a prada și a ucide oameni”⁸⁵, mai concret, dorea „să masacreze pe toți boierii mari din Moldova”⁸⁶.

⁸⁰ Ioan C. Filitti, *op. cit.*, p. 33-34.

⁸¹ *Ibidem*.

⁸² *Ibidem*, p. 29; Gh. Platon, *Moldova în perioada 1828-1848. Condiții generale*, în *CI*, XI, 1980, Iași, p. 346.

⁸³ Ioan C. Filitti, *op. cit.*, p. 31.

⁸⁴ Gh. Platon, *Complotul lui Ioniță Popovici din Moldova în anul 1839*, în *AIILAI*, 7, 1970, p. 233.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 39.

⁸⁶ *Ibidem*.

Asocierea în organizații, societăți, asociații, cu scop declarat literar de cele mai multe ori, dar care desfășurau activități conspirative, ce vizau revendicări de natură socială sau politică, a fost o altă formă de luptă. O astfel de mișcare a fost cea din 1839, poate nu total străină de mișcarea lui Ionița Popovici, cunoscută și ca fiind *Conspirația confederativă a lui Leonte Radu*, ai cărui 88 de membri reprezentau interesele micii boierimi. Programul gândit, apropiat ca deziderate de cel al lui Ionică Tăutu, cuprindea prevederi curajoase ce urmau a schimba statutul politic al Principatului în exterior și îl primenea în interior, fără a înlătura Regulamentul organic. Aceste deziderate se puteau realiza doar în urma izbucnirii unei „răscoale cu armele în mână”. Pentru a crea un echilibru între influența celor două puteri, și a păstra *statu-quo-ul Conjurația* cerea Angliei, Franței, Austriei și Rusiei, ca „toate laolaltă să protijarisească această țară și să o puie la cale precum se vor îndura”. Se solicita principe străin și domnie ereditară precum și crearea unei confederații asemenea celei germane, alături de Valahia și Serbia. Domnitorul trebuia schimbat și ales un altul, prin votul celor 32 de membri ai Adunării Obștești. Pentru a evita influențarea decizională, președintele Adunării urma a fi „un om cu cel mai mare rang, cinstit, procopsit și cu cea dintâi avere, iubitor de patrie și fără de nici o pată”⁸⁷. Alte solicitări urmau să asigure țării un statut de autonomie, o dezvoltare modernă, (capitalistă) democratică. Astfel, noile ponturi vizau baterea de monedă cu vechea stemă a principatului Moldovei (art. 10); crearea a două decorații, una civilă și una militară (art. 11); înlăturarea cenzurii, libertatea tiparului (art. 7); crearea unei bănci, crearea de băi de metale și fabrici, protejarea producției interne prin introducerea de taxe pentru mărfurile importate (Litera R, b,c,d.); eliberarea țăganilor coroanei și a celor mănăstirești; „să se izgonească luxul și să se ridice moralul și bunele moravuri, spre a se putea reînnoi patriotismul în inima Moldovenilor”⁸⁸. Complotul a fost descoperit, dar, la fel ca și în cazul lui Ionița Popovici, domnitorul a decis a nu face public cazul. A fost doar înștiințat consulul general al Rusiei, Titow, cerând permisiunea de al trimite pe făptaș înapoi în Basarabia. Consulul este de acord ca nu trebuie a „iscodi lucrul mai adânc, prin o procedura neformală”, pentru ca afacerea să nu ia amploare prea mare. Leonte Radu a fost interogat și obligat să declare că manuscrisul nu-i aparține și ca ar fi fost scris de aga Alecu Roset. Pus sub supravegherea Poliției acesta a fost trimis apoi în Basarabia. Între complotiști se numărau: Costache Sturdza, Ioan Cuza, beizadea Iorgu Sturdza și chiar Ștefan Catargiu. Domnitorul este felicitat de Neselrode, care-l sfătuiește să fie la fel de atent, cu atât mai mult cu cât acest val de comploturi cuprinseseră și pe munteni, mai ales după „legăturile ce se stabiliseră în Paris, între mai mulți moldoveni: un Mavrocordat, un Ghenadie și un Filitis, cu câțiva munteni demagogi, care ar profesa principiile celei mai curate democrații”.

Un alt complot a fost descoperit în fază incipientă la Iași, în iunie 1841⁸⁹. Era vorba despre o asociație secretă, cu doar 8-9 membri, condusă de un militar din Compania de pompieri, un profesor de la Trei Ierarhi, un preot și câțiva școlari minori. Ancheta constata că suspjecții nu urmăreau vreo activitate contra statului, dar, din prevedere, se iau măsuri de dizolvare a organizației.

⁸⁷ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, Supliment I, 6, p. 130.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 82-96.

⁸⁹ Comunicare făcută Consulilor, iunie 1841. *Ibidem*, p. 339.

Aceeași nuanță conspirativă învăluia și întâlnirile de la Mânjina, moșia lui „Moș Costache” sau „Unchieșul” cum îl numeau prietenii pe Costache Negri, un admirabil amfitrion și prieten. Corespondența acestuia cu Costache Filipescu trădează intenția organizării unor întâlniri între tinerii din Muntenia și Moldova. Prilejul s-a ivit la 21 mai 1845, când cei doi frați, Costache și Elena, își serbau ziua onomastică⁹⁰. Plănuită îndelung, pentru a apărea în ochii vigilenți ai autorităților doar ca o petrecere patriarhală, precum multe altele în epocă, ea se transformă, așa cum își doreau și organizatorii, într-o adevărată sărbătoare națională⁹¹. Între invitații din Muntenia se numărau N. Bălcescu⁹², C. Filipescu, Ion Ghica și alții. În horele încinse se prindeau deopotrivă „cavalerii și damele saloanelor din ambele capitale”, alături de țărani admirați de Bălcescu, ce vedea în ei „mândră oaste” ce „va avea România când i-a veni rândul pe lume!”⁹³. La serbări participară, fără deosebire, cei „de sus” și cei „de jos”. La adăpostul „praznicelor homerice”, a horelor, pornite voinicește de Costache Filipescu, a plimbărilor, balurilor, cenaclurilor literare, odăile conacului se transformau noaptea în teren al dezbaterilor politice privind viitorul neamului românesc⁹⁴. Punctul forte al discuțiilor de la Mânjina era ideea de Unire: „nu mai erau moldoveni și munteni, ci români, nu erau două țări pentru români, ci o singură țară, o patrie comună!”⁹⁵. La plecare, Bălcescu mărturisea prietenilor: „Plec de aici cu sufletul plin de convingere că ne va ajuta Dumnezeu a ridica nația română la rangul ce i se cuvine printre celelalte mari neamuri ale lumii. Adio! Sunt fericit”⁹⁶. Vasile Alecsandri, în urma neuitatului eveniment spunea: „Două puncte existau însă pe fața pământului, două puncte foarte depărtate, la care românii generației nouă începuseră a se întâlni: unul în Franția, la cartierul studenților din Paris și celălalt în Moldova, la moșia lui Costache Negri”⁹⁷. Întâlnirile de la Mânjina, dar mai cu seamă cele din 21 mai 1845 și din 1846, s-au transformat într-un simbol al luptei românilor pe calea progresului⁹⁸, ce se va concretiza în acțiunile de la 1848. Discuțiile purtate la întâlnire de la Mânjina au avut cu siguranță un rol decisiv în finalizarea proiectului legat de înființarea la Paris, în decembrie același an, a „Societății Studenților Români”, condusă de un Comitet ce avea ca membri pe Ion Ghica, C. A. Rosetti și Scarlat Vârnav.

La ședințele Societății, pusă sub patronajul „cetățeanului Lamartine” și susținută cu subvenții din țară, tinerii făceau planuri pentru desfășurarea unor acțiunilor revoluționare comune, publicau în presa franceză articole cu menirea de a trezi simpatia și interesul intelectualității progresiste franceze pentru țările de la gurile Dunării”⁹⁹.

⁹⁰ Pericle Martinescu, *Costache Negri*, București, 1966, p. 76-77.

⁹¹ *Ibidem*, p. 79.

⁹² Al. Zub, *Nicolae Bălcescu și revoluționarii moldoveni din vremea sa*, în „Carpica”, Bacău, 1970, p. 34; Dumitru Vitcu, *Nicolae Bălcescu și contemporanii săi*, în *AIIAL*, XXXII, Iași, 1995, p. 166.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 170.

⁹⁵ Pericle Marinescu, *op. cit.* p. 80.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Al. Zub, *op. cit.*, p. 34; Dumitru Vitcu, *op. cit.*, p. 166, 169.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 86.

*

În concluzie, prima jumătate a secolului al XIX-lea a fost o perioadă plină de frământări, profunde și variate, cu caracter social și politic care au pregătit, organizatoric și ideologic, revoluția de la 1848 în Principatele Române. Ele s-au derulat în interiorul claselor sociale, între clasele sociale, între domn și parte a boierimii mari și mici, vechi și noi, a boierimii împotriva Rusiei și Turciei, a întregii societăți împotriva unora dintre prevederile *Regulamentului Organic* sau a modului de aplicare a legislației noii constituții. Multe din ele au fost acumulări de natură cantitativă care, deși nu vizibil, au zdruncinat sistemul și au pregătit saltul calitativ din perioada 1848-1849, au crescut în amploare și intensitate, iar consecințele au fost decisive pentru mersul societății românești spre progres.

După cum precizam la începutul acestui studiu, analiza datelor indică anumite perioade de vârf ale fenomenului, precum anii 1821-1822, 1826-1828, 1830-1831, 1834, 1841, 1846, 1848. Au existat manifestări care s-au individualizat clar ca fiind frământări, revolte, răscoale, mișcări, mișcări revoluționare și revoluții. Accesul la noi surse documentare, metode de analiză istoriografică sau abordări ideologice au permis, atunci când a fost cazul, să se facă noi investigații și să se redefiniească în mod corect unele dintre aceste manifestări.

Studiul face o trecere în revistă a unora din cele mai importante lucrări care s-au ocupat de subiect și abordează o serie de idei prezente și necesare a fi dezbătute pentru înțelegerea fenomenului 1848, fără a insista asupra altora a căror analiză vor face obiectul unor intervenții ulterioare, fie în paginile acestei reviste fie în alte periodice.

SOCIAL MOVEMENTS IN MOLDAVIA PRECEDING THE REVOLUTION OF 1848

(Abstract)

The present study reviews some of the most important writings dedicated to the subject and approached a series of ideas which need to be debated in order to understand the revolutionary phenomenon. The first half of the 19th century was characterized by social and political excitements which prepared the revolution of 1848 within the Romanian Principalities. Many of them represented accumulation of quantitative nature which, even though in an invisible manner, shook the system and prepared the qualitative leap between 1848 and 1849. They grew in volume and intensity, and the consequences were decisive for the development of the Romanian society towards the progress.

The analysis of the data indicates some peak periods of the phenomenon, such as the years 1821-1822, 1826-1828, 1830-1831, 1834, 1846 and 1848. There were manifestations which clearly individualized as anguishes, riots, uprisings, revolutionary movements and revolutions. The access to new documentary sources, methods of historiographic analysis or ideological approaches allowed new investigations and the correct redefining of some of these manifestations.

NOILE FORȚE POLITICE ALE RISORGIMENTO-ULUI EUROPEAN

Remus TANASĂ

În urma Congresului de la Viena, „învingătorii lui Napoleon” au organizat continentul european după două principii, respectiv cel al echilibrului între puteri și cel al legitimității, care se vor dovedi a fi incapabile de a prevedea consecințele alianțelor dinastice sau geostrategice, ori de a tempera avântul „forțelor profunde de disoluție”, suscitade de Revoluția Franceză sau de curentele filozofice și politice care circulau în epocă. Actul Final de la Viena, a creat un echilibru fragil, dar nu a rezolvat decât parțial problemele specifice continentului european, din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Două mari națiuni, Germania și Italia, erau fărâmițate, iar trei imperii (Țarist, Habsburgic și Otoman) cuprindeau multe naționalități, aflate în plin proces de maturizare politică.

Se dorea implementarea unui echilibru între Marile Puteri, fără a se ține cont de faptul că războaiele napoleoniene au oferit prilejul ideilor inovatoare sau revoluționare să-și intensifice valența ideatică sau să-și lărgescă arealul continental de răspândire. Totodată, împărțirea teritorială a Europei stârnea rivalități și nemulțumiri, care, cu greu, puteau fi asanate: senzația generală era că Actul Final de la Viena a consfințit revenirea la Vechiul Regim și la politica internațională arbitrară. Un asemenea tablou, este schițat și de istoricul francez Guy Hermet, care, detaliind noua configurare teritorială a continentului, lăsa impresia că ar fi fost vorba de o distribuție de recompense pentru statele care au luptat împotriva lui Napoleon Bonaparte sau pentru cele puternice militar, ipostaze, care, de multe ori, coincideau.

Chiar dacă o asemenea constatare nu ar respecta cu fidelitate imaginea momentului istoric, cert era că oferea indicii sigure asupra desfășurării ulterioare a evenimentelor de pe continent: desconsiderarea „principiului naționalităților” a dinamizat echilibrul intern al Marilor Puteri și a reprezentat un motiv recurent al disputelor dintre statele europene.

Între 1815 și 1822, după încheierea Congresului de la Viena și odată cu înființarea Sfintei Alianțe, evenimentele de pe continent au fost ținute, relativ, sub control de către această organizație, însă, din vara anului 1823, după reprimarea revoluționarilor spanioli, încep să se manifeste divergențe tot mai mari, între statele Sfintei Alianțe și Anglia, iar după evenimentele franceze din iulie 1830 polemicile între majoritatea Marilor Puteri cresc în intensitate.

Prin prisma celor relatate, până acum, se poate afirma că una dintre „forțele de disoluție”, cu impact major în secolul al XIX-lea, a fost naționalismul. Conform direcției istoriografice promovată de Lucien Febre și dezvoltată de Pierre Renouvin împreună cu Jean-Baptiste Derouselle, pacea gândită de Marile Puteri începea să fie subminată de un nou actor istoric și anume de ceea ce Pierre Renouvin înțelegea, prin conceptul de „forțe profunde de disoluție”. Acestea erau compuse din noile tendințe economice, sociale și politice, ce s-au concretizat în mișcările de emancipare de sub arbitrajul Marilor Puteri și de sub cea a claselor privilegiate.

„Ordinea europeană”, rezultată în urma Congresului de la Viena din 1815 și avântul „principiului naționalităților”, au creat o stare de încordare mocnită, alimentată periodic în prima jumătate a secolului al XIX-lea de creșterea cantitativă și calitativă a „forțelor profunde”, care va răbufni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu revoluțiile din anii 1848 și 1849. Recurența sentimentelor și aspirațiilor caracteristice „principiului naționalităților” a fost cauza efervescentei ideatice și a numeroaselor propuneri administrative inovatoare din secolul al XIX-lea. Indiferent de panorama la care ne raportăm – continentală, regională sau locală – proiectele de reformă politică a Europei constituie o temă de cercetare interesantă și, totodată, utilă, dacă ținem cont de evoluția anevoioasă a ideii de Europa.

„Concertul european” a dat ocazia naționalităților mici să încerce să doboare sau măcar să reformeze edificiul imperiilor multietnice a căror existență nu ținea cont de acele popoare care doreau să facă pasul de la statutul de națiune culturală la cel de națiune politică. În numele acestui deziderat și datorită rivalităților inevitabile dintre Marile Puteri, naționalitățile mici au fost incitate să își ceară drepturile, naționalismul fiind un agent important al frământărilor de pe bătrânul continent.

Istoricul Jacques Bainville în lucrarea sa despre istoria Franței, scria că „în 1847, Europa era plină de simptome revoluționare însoțite de trezirea naționalităților, înainte chiar să existe semnele revoluției în Franța. Opoziția reproșa regelui și ministrului său că «trădează printr-o nouă formă de Sfântă Alianță, așteptările și năzuințele popoarelor libere»”.

Așadar, în ajunul „primăverii popoarelor”, nu doar naționalismul își arăta potențialul revoluționar, ci și alte acumulări ideologice cu spirit de frondă. Nu trebuie să uităm că un alt ideal din spatele Revoluției Franceze l-a reprezentat cel al egalității și nu era vorba doar de egalitate între membrii aceleiași națiuni, ci și între naționalitățile conlocuitoare. Iar dacă naționalitățile mici cereau validarea propriilor drepturi politice, asemenea celor deja constituite în state sau celor care se bucurau de recunoaștere politică în interiorul altor entități administrative, în interiorul statelor europene se ducea o altă luptă pentru recunoașterea drepturilor economice și civile. Ne referim la lupta categoriilor sau claselor sociale subalterne, împotriva privilegiilor clasei conducătoare, formate din aristocrație și înalta burghezie. Aceste două categorii se bucurau de drepturi politice și economice care cu greu mai putea fi ținute departe de membrii celorlate categorii sociale, presiunea acestora din urmă manifestându-se în direcția obținerii unor constituții care să recunoască drepturi și libertăți egale pentru toți și să reglementeze constituțional exercitarea puterii coercitive din partea clasei conducătoare.

În epoca sufragiului cenșitar sau capacitar, acolo unde exista o constituție care să prevadă așa ceva, diverși intelectuali și oameni politici au început să susțină ideea de sufragiu universal. Atunci când masele organizate au început să revendice același lucru, situația tensiona viața internă a diverselor state europene, mai ales că ideea de universalitate a sufragiului implica posibilitatea de a exercita atât activ cât și pasiv, dreptul la vot, adică posibilitatea de a vota și de a fi ales. Dacă „principiul naționalităților” amenința status-quo-ul european, sufragiul universal amenința status-quo-ul intern al statelor.

Dacă luăm în considerare că epoca modernă a fost caracterizată de circulația ideilor, atunci trebuie să ne gândim că și ideea sufragiului universal s-a răspândit rapid în Europa, astfel că cetățenii și o parte a elitelor din diferite state sau regiuni se găseau unite de o primă idee și identificau un unic dușman împotriva căruia să lupte: clasa privilegiată. Bineînțeles că

aceasta din urmă își avea propria specificitate în funcție de stat/regiune și era condiționată de contextul geostrategic sau de diplomația Marilor Puteri.

O altă revendicare egalitară în spiritul vremii a fost cea socio-economică. Acest imperativ, necesita o rezolvare diferită de la regiune la regiune, iar ceea ce este important de reținut este faptul că revendicările socio-economice au ajuns să se facă „auzite” încă dinainte de „primăvara popoarelor”. Îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației devine unul dintre obiectivele doctrinelor și curentelor politice care au fost dezvoltate concomitent sau după Revoluția Franceză, în special în regiunile industrializate ale Europei, datorită influenței crescânde a asociaționismului dar mai ales a socialismului organizat. Acolo unde industria era slab dezvoltată și țărănimea era majoritară, revendicările prevedeau desființarea servituților de tot felul, însoțite de legi în favoarea împroprietăririi.

De altfel, se poate observa și o legătură directă între obiectivele urmărite de revoluțiile europene în curs de cristalizare și cerințele socio-economice. Acolo unde unitatea națională a fost obiectivul principal, mișcările revoluționare au acordat o importanță relativ scăzută revendicărilor socio-economice, mai ales a celor care îi vizau pe țărani, deși, spre exemplu, în Regatul celor Două Sicilii din sudul Italiei, problema țărănească ocupa un loc important.

Pe de altă parte, națiunile care au luptat, în primul rând, pentru eliberare națională, au cerut în paralel și emanciparea țărănimii. Raporturile de subordonare politică instituiau și raporturi de subordonare socio-economică nuanțate etnic. De aceea, atunci când o naționalitate se afla într-o asemenea condiție de subordonare, cazul Principatelor Române fiind emblematic, legătura dintre eliberarea națională și cea social-economică a fost mai mult decât evidentă. Revoluția din Valahia și mișcarea revoluționară din Moldova, au înțeles necesitatea momentului istoric, astfel că, pe lângă organisme politice reprezentative sau libertăți și drepturi cetățenești, au mai cerut și ameliorarea condiției țăranilor.

Moldova și Valahia, se aflau sub suzeranitatea Turciei și sub protectoratul Rusiei, nefiind încorporate, niciodată, în Imperiul Otoman și dispunând de autonomie politică și administrativă. Pe măsura slăbirii ireversibile a Imperiului Otoman, autonomia Principatelor tindea să se lărgească în raport cu puterea suzerană, însă risca să fie redusă până la înlăturare deplină de protectoratul rusesc. Regulamentele Organice, deși marcau o evoluție în viața politică a Principatelor, au fost condamnate de generația de la 1848, fiind considerate o expresie a hegemoniei Rusiei în Europa Orientală, precum și a marii boierimi dornică de menținerea status-quo-ului intern. Regimurile regulamentare fiind percepute ca o ingerență din exterior, au fost combătute de generația pașoptistă, care își va înscrie acțiunile pe o linie conturată în deceniile anterioare.

În ceea ce privește revoluția din Transilvania, în primul rând merită precizat faptul că trebuie să se vorbească de două mișcări revoluționare paralele, cea a maghiarilor și cea a românilor. Maghiarii din Transilvania au acționat unitar împreună cu cei din Ungaria, promovând revendicări pe baza unei abordări tradiționalist-istorice a evenimentelor. Românii transilvăneni, fiind marginalizați de o asemenea viziune rigidă, au fost nevoiți să aibă interese și revendicări incompatibile cu cele ale maghiarilor. Națiunea română din Transilvania nu avea drepturi politice precum celelalte etnii conlocuitoare, iar țărani, pătura cea mai numeroasă din cadrul națiunii române, se aflau sub o dublă subordonare: de ordin politic prin prisma statutului de națiune tolerată, dar și de ordin socio-economic datorită raporturilor feudale cu nobilimea preponderent maghiară. Astfel, revoluționarii români s-au văzut nevoiți să ceară

recunoaștere politică în cadrul constituțional al Monarhiei Habsburgice, fiind puși să aleagă între absolutismul autorităților austriece și intransigența nobililor maghiari.

Adoptarea unor forme diferite de acțiune de către revoluționarii români din cele trei regiuni istorice (Moldova, Valahia și Transilvania) reprezintă un detaliu important pentru a putea surprinde unitatea ideatică între cele trei mișcări revoluționare românești dar și pentru a încadra revoluția din această zonă în rândul evenimentelor specifice Risorgimento-ului european. Experiența europeană a protagoniștilor a permis adoptarea acelor metode practice care fuseseră deja verificate, dar care trebuiau să convină contextului românesc și fiecărei regiuni istorice în parte.

Dacă revendicările de ordin național pot fi încadrate în curentul general al naționalismului, cele de ordin socio-economic pot fi incluse în cadrul general al liberalismului care, în perioada premergătoare „primăverii popoarelor” – și în primii ani ai celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea – poate fi descris ca fiind încă radical, astfel că în epocă, revendicările liberale cu greu se deosebeau de cele cu tentă socialistă. În plus, după cum deja am mai precizat, ținta revoluționarilor de toate culorile era „aristocrația” (ereditară, financiară sau parlamentară), astfel că erau la modă sinteze doctrinare improbabile în alt context.

O parte a elitei intelectuale din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în special liberalii francezi, au început să vehiculeze ideea conform căreia trebuie întărită legătura intrinsecă dintre libertatea comerțului și modernizare. Idee preluată de la iluminiști alături de cea de cultură/civilizație, afirma că prin răspândirea comerțului și a culturii/civilizației omenirea evolua spre o societate internațională mai unită datorită interesului comun pentru comerț și a pasiunii pentru cultură. Asemenea viziune, derivată din conceptele iluministe de „republică a comerțului” și cel de „republică a literelor”, ar fi putut fi implementată doar atunci când diplomația ar fi fost apanajul națiunilor și a unei legislații internaționale acceptată voluntar și respectată de toate națiunile.

Într-o broșură din 1838, atribuită consulului general al Franței la București, Adolphe Billecocq, acesta din urmă încercând să lege „problema românească” de soluționarea diferendelor dintre Marile Puteri în zonă, nota că „Anglia și Franța, în interesul civilizației și al comerțului, vor trebui să pună în practică proiectul unui regat moldo-valah, în acord cu interesul, demnitatea și onoarea lor și cu pacea în Orient”. „Forța de disoluție” a naționalismului este potențată de „forța de disoluție” a liberalismului și viceversa. Aceste curente care se vor manifesta în grade diferite, de la popor la popor, dădeau expresie aspirațiilor de libertate națională și revendicărilor de drepturi cetățenești, inclusiv de drepturi și libertăți economice.

Pentru a putea înțelege impactul „forțelor profunde” acestea trebuie în primul rând raportate la „ordinea europeană” de la 1815, căci acestea s-au manifestat pentru sau împotriva principiilor și a viziunii stabilite la Viena. O parte a „forțelor profunde” trebuie încadrate în categoria agenților de susținere a rezultatelor Congresului de la Viena, pe când o a doua categorie, mai incisivă și cu impact mai mare, este cea a „forțelor profunde de disoluție” care s-au dovedit a fi mai racordate la spiritul epocii. Cele mai importante „forțe de disoluție” s-au concretizat prin intermediul revendicărilor naționale și liberale, despre care am făcut câteva precizări în rândurile de mai sus, atunci când am descris impactul naționalismului sau cel al liberalismului.

Până la „primăvara popoarelor” aceste două forțe s-au manifestat cel mai intens pe calea revoluțiilor și a conspirațiilor cu tentă revoluționară, însă Risorgimento-ul european s-a desăvârșit prin căile clasice ale diplomației și ale războiului, schimbare de optică care a dus în cele din urmă la formarea statelor naționale europene datorită interacțiunii oamenilor de stat cu forțele profunde. Aceasta din urmă este și cheia prin care trebuie privită formarea unor state precum Germania sau Italia, dar și unirea Principatelor Române.

THE NEW POLITICAL FORCES OF THE EUROPEAN RISORGIMENTO

(abstract)

Following the Congress of Vienna (1815), Napoleon's conquerors organized the European following two principles, respectively that of the balance among powers and that of legitimacy. But the winning countries would prove themselves unable to anticipate the consequences of the dynastic or geostrategic alliances. The most important 'dissolution forces' materialized through national and liberal demands. Until 'the spring of peoples', these forces manifested themselves most intensely through revolutions and revolutionary conspiracies. The European Risorgimento perfected itself using the classic means of diplomacy and war. The changes of optics finally lead to the formation of the European national states due to the interaction of state people with the profound forces. That is the key through which the formation of some states such as Germany or Italy must be considered, as well as the union of the Romanian Principalities.

PAGINI DIN ISTORIA POLITICĂ A BÂRLADULUI MEDIEVAL

Laurențiu CHIRIAC

Istoria politică a Bârladului nu poate fi desprinsă de cea a evenimentelor care au frământat Moldova medievală. A cunoscut momente de strălucire și de declin, într-un context contorsionat de luptele interne, dar mai ales de năvălirile turcilor și tătarilor. Atestat documentar la începutul secolului al XV-lea¹, acest târg a beneficiat de politica clarvăzătoare a lui **Alexandru cel Bun** (1400-1432), cel care a pus bazele unor structuri administrative, juridice, economice, politice – menite să dea vitalitate centralizatoare statului medieval Moldova. O primă măsură a fost fixarea Bârladului ca punct vamal pentru regiunea de sud a Moldovei, în 1408², în condițiile în care așezarea acestui oraș pe una din arterele internaționale înlesnea comerțul extern și cel de tranzit. În această situație, este mai ușor de explicat prezența a doi negustori bârlădeni în delegația Moldovei de la *Conciliul ecumenic de la Constantz* (1415, Baden)³. Mai înainte, în *Tratatul de la Lublau* (1412), între Sigismund de Luxemburg (regele Ungariei) și Vladislav Yagello (regele Poloniei), privind o posibilă împărțire a Moldovei, era menționat și Bârladul⁴. Luptele interne între urmașii lui Alexandru cel Bun au dus provizoriu la slăbirea statului, iar Bârladul a devenit, inevitabil, martor al acestor evenimente. În 1435, la Bârlad se semna actul de reconciliere între **Iliaș I** (1432-1433; 1435-1443) și **Ștefan al II-lea** (1434-1447), adus apoi la cunoștință și regelui polon Vladislav Yagello⁵. După această dată, considerăm că au început a fi utilizați termenii *Țara de Jos* și *Țara de Sus* a Moldovei.

Slăbirea autorității centrale a înlesnit intervențiile turcilor și tătarilor. Bârladul s-a numărat printre orașele care au avut cel mai mult de suferit de pe urma acestor expediții, deoarece a fost ars și distrus de nenumărate ori în Evul Mediu. Au urmat succesiv două atacuri ale tătarilor, în 1439 și 1440, iar apoi în 1444 și 1450⁶. Cu toate acestea, târgul se refăcea ușor, își găsea vitalitatea și reușea să se reafirme. Astfel, în primăvara anului 1441, Bârladul primea

*Dr. Laurențiu Chiriac a fost director și este muzeograf la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

¹ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înaintea lui Ștefan cel Mare*, vol. II, Iași, 1931, p. 634. Se referă la privilegiul dat negustorilor lioveni în 1408. Prezenta în documente a vornicului Negrea Bârlădeanul între 1401-1412 constituie o dovadă că Bârladul se afirmase deja ca o entitate de sine stătătoare la începutul secolului al XV-lea.

² *Ibidem*, p. 635.

³ C. Karadja, *Delegații din țara noastră la Conciliul de la Constanța (Baden), 1415*, în *AARMSI*, tom VII, București, 1926, p. 12.

⁴ Eudoxiu Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. I, București, 1890, p. 485-486.

⁵ *Ibidem*, p. 487.

⁶ Grigore Ureche, *Letopisețul Moldovei*, ed. 1878, București, p. 29-30: „Au intrat tătarii în Țara de Jos de au prădat și au arsu Vasluiul și Bârladul”.

în ospeție pe Iliș Vodă și suita sa⁷. Iliș și fratele său, Ștefan al II-lea, au emis din Bârlad mai multe acte de proprietate.⁸ Din păcate, arheologic nu s-a identificat încă o Curte domnească la Bârlad, ca la Vaslui și la Huși.⁹

A doua jumătate a secolului al XV-lea marca un alt eveniment important pentru bârlădeni: **bătălia din Codrii Crasnei** (1450). Luptele interne continuau între **Bogdan al II-lea** (1449-1451) și **Alexăndrel** (1449), ceea ce înlesnea amestecul Poloniei. Bogdan al II-lea încercase să trateze cu polonii, promițându-le, așa cum menționa Grigore Ureche, 7000 de galbeni drept tribut pentru a-i apăra de turci¹⁰. Bogdan a atras armata dușmană într-o zonă deluroasă și împădurită, la Codrii Crasnei: „Și s-au bătut mai înainte de apusul soarelui până ce au înnoptat, perindu-se în ambele părțile, până ce au năvălit gloatele de pedestri care au făcut mare moarte în leși, tăind cu coasele vinele cailor...”¹¹. Și, în concluzie, afirma cronicarul Grigore Ureche: „Ar fi biruit Bogdan dacă nu ar fi venit moldovenii cu Alexandru Vodă. Și așa cu vitejia iasta a moldovenilor au întorsu izbânda la leși, cei ce pierduseră războiul”¹². Așadar, intervenția gloatelor de pedestri a schimbat cursul bătăliei, chiar dacă polonezii au scăpat cu ajutorul lui Alexăndrel.

Domnia lui **Ștefan cel Mare** (1457-1504) a constituit o etapă de dezvoltare pe mai multe planuri a Moldovei medievale. Urmărind pe baza unei ample strategii consolidarea puterii centrale, domnul a căutat să atragă de partea sa orașele, ca forțe menite să contracareze politica centrifugă a marilor boieri. În spiritul vechilor tradiții, Ștefan cel Mare a întărit privilegiile bârlădenilor și le-a mărit moșia târgului¹³. A staționat la Bârlad, întărind acte de proprietate, cum a fost cel din decembrie 1459¹⁴, sau pentru a pregăti ofensiva antiotomană din 1475-1476¹⁵. Sprijinirea de către Ștefan a unor domni fideli politicii antiotomane în Țara Românească a determinat intervenția lui Radu cel Frumos în regiunea de sud a Moldovei. Radu Vodă a înlăturat, împreună cu 15 000 de turci, în decembrie 1473, pe Laiotă Basarab de la domnia munteană. Grigore Ureche comenta astfel evenimentul: „Iară turcii s-au pornitu pe urma lui Basarab Vodă și au venit până la Bârlad, de au stat ca un zid, vineri, decembrie 24. Și așa au slobozitu năvrapii săi de au prădat toată țara”¹⁶. După strălucita **victorie de la Vaslui** (10 ianuarie 1475), Ștefan cel Mare, cu întreaga responsabilitate pentru soarta popoarelor creștine, se adresa principilor Europei și Papalității, în vederea organizării unei cruciade pentru înlăturarea pericolului otoman din Peninsula Balcanică. Era conștient că turcii vor relua atacul asupra Moldovei. Considerând că turcii ar putea înainta pe drumul Bârladului,

⁷ *Ibidem*, p. 30.

⁸ Iliș Vodă întărea la 16 aprilie 1441 din Bârlad o danie lui Cozma Hovrăleată (cf. M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 681-684). Ștefan al II-lea dăruia, la 18 iunie 1444, popii Toader din Bârlad o moară pe Siret (cf. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XII, Iași, 1923, p. 210).

⁹ C. C. Giurescu și alți istorici au susținut existența unei Curți domnești la Bârlad, luând în considerație documentul emis de Aron Vodă la 1594 privind un transfer de sate. Satul Lăslăoani era dat „să asculte de Curtea noastră din târgul Bârladului” (cf. *DIR, A. Moldova, XVI*, vol. IV, p. 117-118).

¹⁰ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 34-35.

¹¹ *Ibidem*, p. 35.

¹² *Ibidem*, p. 35.

¹³ *DIR, A. Moldova, XV*, vol. 2, p. 210-212.

¹⁴ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. III, București, 1913, p. 40-42.

¹⁵ *Ibidem*, p. 42.

¹⁶ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 46.

domnul a ordonat construirea, în primăvara anului 1476, a unei *Cetăți de pământ la Bârlad*¹⁷, grupându-și o parte din armată în această zonă. Din Bârlad, la 5 iunie 1476, a trimis o scrisoare brașovenilor, cerându-le acestora știri în legătură cu mișcările trupelor turcești din Țara Românească¹⁸. Răspunsul brașovenilor a fost prompt, astfel că, la 11 iunie, Ștefan expedia o nouă scrisoare din apropierea Bârladului, de pe Valea Berheciului, prin care mulțumea pentru informațiile furnizate și cerea altele noi¹⁹. Înaintarea armatei otomane pe Valea Siretului, sub conducerea sultanului Mahomed al II-lea, îl va determina pe Ștefan să hotărască incendierea Cetății de pământ de la Bârlad²⁰. În numeroasele bătălii conduse de Ștefan cel Mare au participat și *giosenii*, în rândul cărora se aflau și steagurile recrutate din *ținuturile Tutova și Bârlad*. Documentele nu amintesc de construirea de către Ștefan cel Mare a unui edificiu ecleziastic la Bârlad, dar – pe baza unor informații de la începutul secolului al XVII-lea, în legătură cu prezența unui preot domnesc, Ștefan²¹, dar mai ales a unor sondaje arheologice întreprinse cu ocazia renovării Bisericii Domnești, în anii 1976 și 1998, care au scos la iveală o fundație mai veche, din 1636 (data construirii bisericii), Nicolae Stoicescu a înaintat ideea că ar fi vorba de o construcție din secolul al XV-lea, pe care apoi s-a ridicat noul edificiu, în timpul lui Vasile Lupu²².

Primele decenii ale secolului al XVI-lea au reprezentat noi acțiuni militare ale turcilor și tătarilor în această regiune. Când tătarii au trecut Nistrul și Prutul, în vederea jefuirii²³, voievodul **Ștefăniță** (1517-1527), nepotul lui Ștefan cel Mare, a însărcinat pe vornicul Petre Carabăț, „cu toți giosenii”, să oprească înaintarea inamicului. Grigore Ureche evocă cu plasticitate această bătălie din 1518: „În revărsatul zorilor i-au tăiat fără veste... i-au răzbit și mulți tătari au pieritu, mulți în Prut s-au înecat și pe mulți i-au prins vii și câți au rămas i-au gonitu printre câmpii, tăindu-i și segetându-i până la Nistru. Acolo fiindu obosiți de fuga multă, intrând în Nistru, s-au înecat, numai hanu cu puțini au scăpat. Însă și el a fost rănit rău la cap, de s-au întors cu multă peire și rușine”²⁴. Petre Carabăț, eroul bătăliei din 1518, amestecat într-un complot, a trebuit să părăsească țara în 1523, iar averea i-a fost confiscată²⁵. Așa rezultă și din actul emis de Petru Rareș la Bârlad, din 18 mai 1528, prin care întărea o danie de sate pe Horoiata, ținutul Tutova, care aparținuse vornicului Petre Carabăț²⁶.

Petru Rareș (1527-1538; 1541-1546) s-a dovedit un demn urmaș al politicii centralizatoare dusă de Ștefan cel Mare. A sprijinit trupele transilvănene conduse de Ioan Zapolya, în bătălia de la Feldioara (1529), împotriva armatelor austriece conduse de Ferdinand de Habsburg, în vederea obținerii tronului Ungariei. Giosenii săi s-au remarcat în

¹⁷ I. Bogdan, *op. cit.*, p. 339.

¹⁸ *Ibidem*, p. 339.

¹⁹ *Ibidem*, p. 340.

²⁰ M. D. Matei, *Date noi în legătură cu Cetatea de Pământ de la Bârlad*, în SCIV, I, București, 1959, p. 117-134.

²¹ Iacov Antonovici, *Documente Bârlădene*, vol. IV, Bârlad, 1926, p. 52-53, 56, 76, 84, 86.

²² DIR, A. Moldova, XVI, vol. I, p. 296 și 501.

²³ *Ibidem*, p. 501.

²⁴ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 101.

²⁵ C. C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovenești din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XIV-lea*, București, 1967, p. 195; Nicolae Stoicescu, *Dicționarul marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, București, 1971, p. 311.

²⁶ Andrei Veresz, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. I, București, 1981, p. 23.

această expediție, în frunte cu marele vornic bârlădean Nicoară Grozea. Grigore Ureche sublinia faptul că „s-au întorsu cu izbânda la domnul său Petru Vodă oastea lui Grozea”²⁷. Acțiunea militară turcească din 1538, sub conducerea lui Soliman Magnificul, a dus la pierderea tronului de către Petru Rareș, iar în 1540 Transilvania a devenit pašalâc. În acest context, Țările Române și-au pierdut independența, dar și-au păstrat autonomia. Prezența dublei vornicii în Moldova secolului al XVI-lea va juca un rol important de apărare, iar Bârladul va deveni reședința Vorniciei Țării de Jos a Moldovei. Boierul bârlădean Ifrim Huru – unul din principalii dregători ai lui Petru Rareș²⁸ – a fost considerat primul mare vornic al Țării de Jos a Moldovei. Documentele menționează rolul important pe care l-a avut acesta în revenirea la domnie, în 1541, a lui Petru Rareș²⁹. Grigore Ureche consemnează: „Când au sosit la Bârlad (19 februarie 1541 - n.s.) acolo mare ospăț și cinste i-au făcut credinciosul și cinstitul boierul său, Huru vornicu”³⁰. Marele vornic al Țării de Jos era apreciat ca fiind al doilea dregător în Sfatul Țării Moldovei, după marele logofăt, iar vornicia Țării de Jos era superioară celei din Țara de Sus, al cărei scaun era la Dorohoi. Două acte redactate la Bârlad, în martie 1546, poartă și semnătura marelui vornic Huru³¹.

Marii vornici ai Țării de Jos – cu reședința la Bârlad – s-au remarcat în fruntea giosenilor, în diferite ocazii. Ion Nădăbaico, „mare mareșal a toată Țara de Jos”, principalul sfetnic al lui **Alexandru Lăpușeanu** (1552-1561; 1564-1568), primise misiunea de a interveni împotriva lui Mircea Ciobanul „pentru purtările sale răutăcioase”³², așa cum apreciază Grigore Ureche. Un fapt asemănător s-a întâmplat și în 1574, când **Ioan Vodă cel Viteaz** (1572-1574) – cu oastea de țară a marelui vornic al Țării de Jos, Dumbravă, și cu ajutorul cazacilor, „au înfrânt avangarda lui Petru Alexandru Mircea, care intrase în Moldova cu sprijinul ungarilor, muntenilor și turcilor”³³. După înfrângerea de la Roșcani (1574) și moartea lui Ioan Vodă cel Viteaz, țara a căzut din nou pradă turcilor și tătarilor. Cu această ocazie, Bârladul a fost din nou jefuit de tătari³⁴. Unii mari vornici acuzați de trădare au fost uciși din porunca domnului, iar averea lor confiscată. Este cazul marelui vornic Dumbravă, ucis din porunca domnului **Petru Șchiopu** (1574-1577; 1578-1579; 1582-1591), în 1575³⁵, și a vornicului Vartic, ucis de către domnul **Aron Tiranul** (1591-1595), în 1594³⁶. Printre satele confiscate se număra și satul Lăslăoani, care a fost alipit ocolului târgului Bârlad³⁷.

Marele vornic al Țării de Jos, **Ieremia Movilă** (1595-1600; 1601-1606), va ajunge domn al Moldovei, la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul veacului al XVII-lea, iar **Vasile Lupu** și **Gheorghe Ghica** (1658-1659) vor urca pe tron în secolul al XVII-lea. În primele decenii ale veacului al XVII-lea, Bârladul era din nou centrul unor dispute militare. În 1615, armata lui

²⁷ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 114.

²⁸ DIR, A. Moldova, XVI, vol. I, p. 438 și 445.

²⁹ M. Kogălniceanu, *Cronicile României*, vol. II, București, 1872, p. 124.

³⁰ Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 156.

³¹ DIR, A. Moldova, XVI, vol. I, p. 451 și 456.

³² *Ibidem*, vol. II, p. 199.

³³ *Ibidem*, vol. II, p. 199. La 12 decembrie 1594, Aron Vodă a confiscat satul Lăslăoani de la vornicul Vartic.

³⁴ *Ibidem*, vol. II, p. 200.

³⁵ *Letopisețul Țării Moldovei*, vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, p. 233.

³⁶ Iacov Antonovici, *op. cit.*, vol. III, p. 126.

³⁷ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 382.

Ștefan Tomșa (1611-1615; 1621-1623), refugiat în Țara Românească, a atacat sudul Moldovei, până la Bârlad³⁸. În 1630, documentele bârlădene amintesc de respingerea unui atac al tătarilor de către hatmanul Nicoară, la Trestiana, lângă Bârlad³⁹. Domnia lui **Vasile Lupu** (1634-1653) a constituit o perioadă de relativă stabilitate. Condițiile au devenit favorabile dezvoltării sub aspect social și etnic, s-au afirmat mai mult meșteșugurile și comerțul, au apărut noi construcții, cum a fost *Biserica Domnească*, ctitoria lui Vasile Lupu, în 1636⁴⁰. Orașul este vizitat într-un interval scurt de o serie de iluștri călători care și-au consemnat părerile: episcopul Bandini în 1646⁴¹, diaconul Paul de Alep în 1652⁴², Evlia Celebi în 1657⁴³, Vito Pilutio Vignanello⁴⁴.

Perioada de prosperitate este întreruptă de un nou atac al cazacilor hatmanului Bogdan Hmelnițki⁴⁵. Marii vornici rezidează tot mai rar la Bârlad, locul lor fiind deținut de doi vornici de rang mai mic. Marii boieri fac presiuni asupra domnilor pentru acordarea de noi proprietăți funciare, ceea ce duce la micșorarea hotarelor și la dispariția ocoalelor domnești. Este o perioadă de incertitudine, caracterizată prin declin economic, instabilitate, anarhie politică, dure intervenții ale armatelor turco-tătare și polone. Continuă seria victimelor din rândul marilor vornici ai Țării de Jos, ca urmare a uneltirilor boierești, cum s-a petrecut cu marele vornic Solomon Bârlădeanu, în timpul lui **Gheorghe Duca** (1665-1666; 1668-1672; 1678-1683), dar și cu Miron Costin, marele cronicar, în timpul voievodului **Constantin Cantemir** (1685-1693)⁴⁶.

Constantin Cantemir era originar din părțile Fălciului, ținut învecinat Bârladului; el provenea dintr-o familie modestă de răzeși. A reușit să promoveze în diferite funcții, printre care și cea de vornic de Bârlad, pentru ca, în final, să fie ales domn⁴⁷. Domnii oscilau acum pe ascuns între talgerele balanței austriece și rusești, sperând dobândirea independenței. În 1686, conform înțelegerii, Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești, trebuia să participe cu oștile sale, alături de Constantin Cantemir, pentru alungarea trupelor turco-tătare. În mod intenționat a întârziat câteva zile, așa că victoria trupelor moldovene l-a prins la Iași. De aici, a făcut cale întoarsă, cum spune Ion Neculce: „A mers pe jos, pe Bârlad, tot vânând vânaturi și pește”⁴⁸.

O ultimă încercare de dobândire a independenței, cu ajutorul țarului Petru I, a constituit-o domnia lui **Dimitrie Cantemir** (1693; 1710-1711). Acesta s-a afirmat ca domn patriot și genial cărturar de talie europeană. A fost printre primele minți luminate care au prevăzut declinul Imperiului Otoman. Tratatul din aprilie 1711, cu țarul Petru I, oferea posibilitatea consolidării puterii centrale, prin instituirea unei dinastii și, în același timp,

³⁸ Cf. V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, în *AARMSI*, tom XVII, București, 1895, p. 27.

³⁹ *Călători străini privind Țările Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1974, vol. VI, partea I, p. 27.

⁴⁰ *Ibidem*, vol. VI, partea a II-a, p. 731-732.

⁴¹ Ioan Bogdan, *Documente din arhiva propagandei. Columna lui Traian*, București, 1883, p. 142-164.

⁴² *Letopiseșul Țării Moldovei*, vol. II, București, ed. cit., p. 295.

⁴³ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, vol. II, p. 38-39.

⁴⁴ Ilie Minea, *Constantin Cantemir ca vornic de Bârlad*, în *CI*, XV, Iași, 1978, p. 270-281.

⁴⁵ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, București, Editura Academiei, 1959, p. 175.

⁴⁶ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, vol. II, p. 78.

⁴⁷ Nicolae Stoicescu, *op. cit.*, p. 339.

⁴⁸ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 182.

dădea speranța recâștigării independenței Moldovei⁴⁹. Sorții au fost potrivnici la Stănilești (1711), pe Prut, unde armatele moldo-ruse au suferit o grea înfrângere. Dimitrie Cantemir și o parte din boierii săi s-au refugiat în Rusia, unde fostul domn va desfășura o prodigioasă activitate științifică. Turcii, neîncredători în fidelitatea domnilor pământeni, instaurează regimul fanariot în Țările Române, regim care va dura până în anul 1821.

Bârladul, ca și alte orașe moldovenești, a fost ars din temelii în 1711, de către armatele turco-tătare⁵⁰. Dimitrie Cantemir aprecia Bârladul, după această dată, că „este pustii și i s-au răpit toate frumusețile”⁵¹. O însemnare de pe o carte religioasă amintește de cumplita jefuire a localităților moldovene în 1711: „Când au venit împăratu Moschicescu de s-au bătut cu turcii în Moldova și s-au făcut pradă și robi moldoveni”⁵².

Marii vornici ai Țării de Jos au primit pe voievozii moldoveni confirmați de sultan la Galați și la Bârlad. O astfel de vizită a primit Bârladul cu ocazia primei domnii a lui **Nicolae Mavrocordat** (1711-1715). Sosit la reședința mării vornicii de la Bârlad, el a fost surprins de numărul mare de arestați pentru datorii față de turci, din vremea domnilor anteriori. Mai înțeleghător decât alți domni, acesta a hotărât eliberarea datornicilor și luarea unor măsuri cu caracter judiciar, care să pună capăt abuzurilor slujbașilor domnești⁵³. Venirea noului domn a provocat o ridicare în masă a contribuabililor împotriva agenților fiscalului. Drept urmare, a hotărât arestarea marelui vistiernic Iordache Ruset, fost și mare vornic al Țării de Jos, care se făcea vinovat de corupție și de abuzuri⁵⁴.

Cu ocazia celorlalte războaie ruso-austro-turce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea, Bârladul a fost incendiat și chiar jefuit. O situație asemănătoare s-a repetat și în 1768⁵⁵. Mai mult, cheltuielile de încartuire apăsau greu pe umerii locuitorilor. Pentru cei înstăriți era și un prilej de a se contracta unele alianțe matrimoniale. Dintr-o însemnare aflăm că la Bârlad s-a celebrat o nuntă, în 1792, a căpitanului Petre din polcul Faganareski Granadinâi cu Maria, fiica jupânului Băleanu, la Biserica Domneasca⁵⁶. A urmat cutremurul din 1802⁵⁷, căruia i-a căzut pradă o mare parte a orașului – în special bisericile, fapt ce a necesitat refacerea lor în anii următori. Un alt cutremur este amintit în anul 1812⁵⁸. O altă însemnare indică trecerea armatelor rusești în 1812: „Au trecut rușii în sus, printre care și Scarlat Alex. Șuțu Calimah, și au intrat în Bârlad în noiembrie 4”⁵⁹. Din altă însemnare aflăm

⁴⁹ Tratatul de la Luțk, 13 aprilie 1711, în D. A. Sturza și C. Goleșcu Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii românești*, vol. I, București, 1990, p. 17.

⁵⁰ Al. Papadopol Calimah, *Notiță istorică despre Bârlad*, Bârlad, 1889, p. 31-32.

⁵¹ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1961, p. 26.

⁵² Însemnarea apare pe un *Penticostar* de la 1758, în legătură cu arderea Mănăstirii Fătăciuni în 1711 și refacerea ei în 1752 (cf. Iacov Antonovici, *op. cit.*, Bârlad, 1911, vol. I, p. 288).

⁵³ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, București, 1961, p. 28.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 70.

⁵⁵ Iacov Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 295.

⁵⁶ *Ibidem*, vol. I, p. 295. Al. Papadopol Calimah, *op. cit.*, p. 38.

⁵⁷ Nicolae Stoicescu, Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova, București, 1974, p. 84. Idem, Lista marilor dregători moldoveni, 1384-1711, în AIIAI, XII, Iași, 1971, p. 84.

⁵⁸ Iacov Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 305.

⁵⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 317.

că și turcii au trecut prin Bârlad, în 1821: „În luna maiu 20, spre Sf. Împărați Constantin și Elena, au trecut prin Bârlad numai 450 turci”⁶⁰.

Cu toate acestea, deși lent, elementele de progres specifice epocii moderne și-au făcut loc printre fisurile conservatorului regim feudal. Acum crește ponderea meșteșugarilor și a negustorilor, se diversifică populația orașului, se introduc noi structuri administrative, juridice, sporesc preocupările edilitar-culturale. Odată cu epoca modernă, începea și pentru târgul Bârlad o etapă calitativ superioară, care-l va propulsa în marile evenimente social-politice ale secolului al XIX-lea, pe al cărui firmament erau înscrise Unirea și Independența.

PAGES FROM POLITICAL HISTORY OF THE MEDIEVAL TOWN OF BÂRLAD

(abstract)

Documented in 1401, although it is much older, the medieval city of Barlad has benefited from steps taken by the ruler Alexandru cel Bun (1408) for the Upper Region of Moldova, during his descendants, the city became the Governor residence of the Lowland of Moldova.

Some historians speak about a Princely Court in Barlad, but it has not been spotted archaeological. From Barlad, leaders such as Iliăș I and Stephen II (1435), Stephen the Great (1453, 1476), Petru Rares issued documents. There were large Barlad and military dignitaries (Ifrim Huru, 1546). Stephen the Great built a fortress of land, in order to prepare the anti-Ottoman offensive from the years 1475-1476. He privileges for people in Barlad and expanded estates of the city (1495).

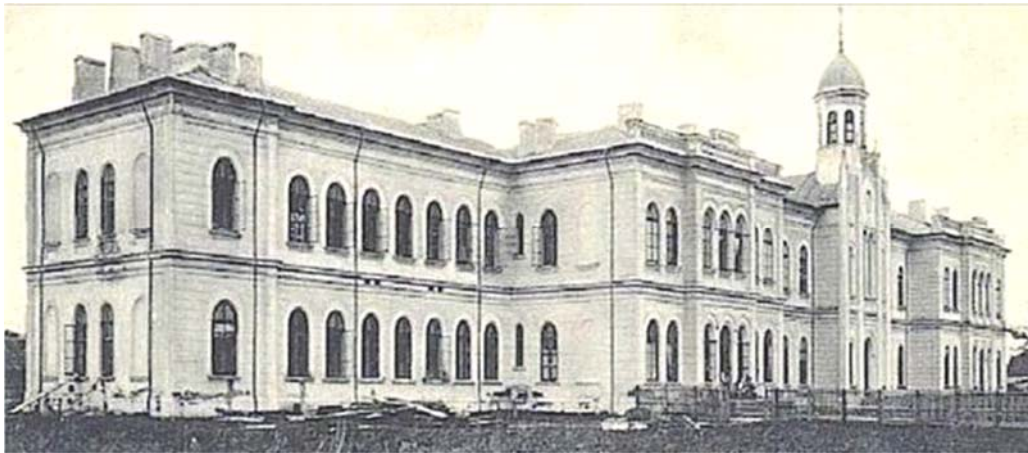
The town suffered great destructions because of the attacks from Tartars (1439, 1440, 1444, 1450, 1574), Turks (1450, 1475, 1538, 1711, 1821), Cossacks (1574, 1648), Russians (1711, 1768, 1792, 1812). Among the great military officials were Ifrim Huru, Petre Carabaș, Ion Hădăbaico, Dumbravă, Vartic. Some of them became leaders of Moldova: Ieremia Movilă, Vasile Lupu, Gheorghe Ghica. The town had a higher development during the 17th century. Prince Vasile Lupu has supported the economic and cultural development. In 1636 he built here Princely Church. The town was visited in time by the leaders that while Ilias Voda, Stephen the Great, Petru Rares, Nicolae Mavrocordat etc. or famous travelers: the Bishops Marcus Bandini (1646), Paul of Aleppo (1652), Evlia Celebi etc.

⁶⁰ Însemnare de pe un Minei al Bisericii Domneasca din Bârlad, p. 1 (cf. Iacov Antonovici, *op. cit.*, vol. I, p. 258).

INFORMAȚII GENEALOGICE ÎN *ALBUMUL DONATORILOR FONDATORI* AI SPITALULUI BELDIMAN DIN BÂRLAD

Adrian BUTNARU

La data de 27 octombrie 1838, frații Nicolae și Iancu Greceanu au înființat spitalul din Bârlad, în casele postelnicesei Elena Greceanu, soția lui Alexandru G. Beldiman Pentru întreținerea acestui așezământ s-au implicat boieri bârlădeni și Epitropia Sf. Spiridon din Iași. În anii care au urmat, situația instituției nu a fost una dintre cele mai bune, încă de la 1840 raportându-se Epitropiei Sf. Spiridon că este necesară mutarea spitalului într-un alt local, deoarece clădirile în care funcționa nu mai puteau fi reparate¹. Din această cauză, a fost cumpărată o altă clădire, cu suma de 15.000 lei, însă nu după mult timp și aceasta s-a deteriorat. A urmat o altă achiziție, în 1843, care a făcut ca spitalul să funcționeze în casa dr. Lafari, din Bârlad², până la 1872, când era iarăși „ruinat până aproape să cadă la pământ”³.

Clădirea Spitalului „Elena Beldiman” din Bârlad

Fără a fi indiferenți la problemele cu care se confrunta spitalul, în a doua parte a secolului al XIX-lea, numeroși proprietari cu stare din Bârlad au făcut donații pentru a salva funcționarea instituției medicale. Printre numeroșii donatori s-a numărat și Elena Greceanu (soția vornicului Nicolae Greceanu, de la Simila), care, în punctul al V-lea al testamentul său din 31 ianuarie 1871, își însarcina nepotul, pe Costache Gh. Iamandi, să dea, după săvârșirea ei din viață, 500 galbeni „ca fondu eternu ospitalului comunal din Bârlad”, pentru „înființarea și

¹ I. Graur, N. Botezatu, *Istoricul spitalului din Bârlad (1838-1944)*, în *Bârladul odinioară și astăzi. Oameni și fapte*, vol. II, f.a., sub redacția lui Romulus Boteanu, p. 541.

² *Ibidem*.

³ Oltea Rășcanu-Grămăticu, *Istoria Bârladului*, ed. a II-a, vol. I, Editura Sfera, Bârlad, 2002, p. 170.

întreținerea unui pat, cu inscripția numelui meu”⁴. În momentul în care Costache Gh. Iamandi a dus la spitalul Elena Beldiman, la 5 octombrie 1873, banii lăsați prin testament de mătușa sa, afirma că o face și ca urmare a „stării de ruină și insuficiență, în care se găsește actualul spital”, mai ales că se hotărâse, la nivelul administrației din oraș, „asocierea de fonduri cu ale altor case publice pentru fundarea unui nou spital”, în care urma să fie cuprinsă și donația vornicesei amintite⁵.

În anii care au urmat, numeroși alți proprietari, mari și mici, comercianți, funcționari și chiar țărani, din Bârlad sau comunele din jur, au sprijinit cu diferite sume de bani funcționarea unității medicale.

Actul de donație al acestora nu avea cum să rămână nerecunoscut la nivelul conducerii spitalului, astfel încât, în toamna anului 1900, directorul I. Codrescu propune realizarea unui album al donatorilor. În referatul privind necesitatea realizării albumului, datat 15 septembrie 1900, directorul I. Codrescu afirma următoarele: „Subsemnatul își face o pioasă datorie, propunând Epitropiei formarea unui album, care să cuprindă chipurile tuturor acelor ce au contribuit și vor contribui prin donațiuni și ajutoare la fondarea și dotarea acestui stabiliment, precum și a unui registru care să cuprindă notițe cât mai detaliate posibil despre viața lor”⁶. Același director, în solicitările sale către donatori, le transmitea următoarele: „Direcțiunea Epitropiei Spitalului <<Bârlad și Elena Beldiman>> a admis măsura propusă de a se crea un Album de chipurile onorabililor donatori și înzestrători ai acestui stabiliment, precum și un registru cuprinzător de notițele biografice despre ei”⁷.

În prezent, la Direcția Județeană a Arhivelor Statului din Vaslui se păstrează un dosar, intitulat *Lucrări privitoare la întocmirea albumului donatorilor fondatori ai Spitalului Beldiman din Bârlad*⁸, care cuprinde fișele biografice ale unora dintre donatori, în cadrul cărora sunt inserate numeroase și importante informații genealogice.

Pentru a primi sprijin în vederea realizării albumului, directorul I. Codrescu s-a adresat mai multor personalități ale timpului, unele dintre ele aflate în relație de rudenie sau prietenie cu donatorii pe care, din diverse motive, nu i-a putut contacta. Printre aceștia s-a numărat și Elena Cuza, căreia i se adresa rugămintea de a transmite și o fotografie a Elenei Beldiman, fondatoarea spitalului. În răspunsul din 13/26 februarie 1901, Elena Cuza îi transmite directorului următoarele: „Domnule Codrescu, regret foarte mult că nu vă pot îndatora, căci nu numai că nu posed portretul menționat de dumneavoastră, dar nici nu am cunoscut pe doamna Elena Beldiman. Primiți, vă rog, salutările mele. Prințesa Elena Cuza”⁹.

La 11 februarie 1909, secretarul Epitropiei Spitalului, W. Kaminsky, comunica că au fost obținute un număr de 63 de fotografii¹⁰, însă nu se mai cunoaște absolut nimic de soarta acestora și nici de cea a Albumului (nici dacă acesta a mai fost făcut).

⁴ Document păstrat în copie la Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, fond *Saint Georges*, pachet CCCVI, dosar 11, f. 31 (în continuare vom cita *BNR*).

⁵ Document original: *BNR*, Colecții speciale, fond *Saint Georges*, pachet CCCVI, dosar 11, f. 75.

⁶ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Vaslui (în continuare *ANRV*), fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 39v.

⁷ Document din 16 februarie 1901 (*ibidem*, f. 9).

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, f. 28 și 77.

¹⁰ *Ibidem*, f. 76.

Domnule Codrescu
 Regret foarte mult că nu se pot
 înlocui, căci nu numai că nu pot
 să portretul menționat de subscrip⁵,
 dar nici n'am cunoscut pe doamna⁵
 Elena Beldiman. —
 Prinimiți și rog salutarile mele
 13 Feb. 1901. — Princesa Elena Cuza
 126

Scrisoarea Elenei Cuza către I. Codrescu (1901)

Fiecare fișă biografică cuprinde date referitoare la: numele și prenumele donatorului, data și locul nașterii sale, „însemnări despre originea familiei”, religia, momentul stabilirii în Bârlad, profesia și studiile urmate, funcții publice, ranguri, decorații, starea civilă, dacă a decedat și unde este înmormântat.

Având în vedere că fotografiile donatorilor s-au pierdut, iar mulți dintre aceștia au fost înmormântați în cimitirul „Eternitatea” din Bârlad, am încercat să stabilesc câte dintre mormintele acestora se mai păstrează în prezent, iar acolo unde au fost identificate, inclusiv fotografii ale celor decedați, le-am anexat fișelor biografice.

Redăm, în cele ce urmează, fișele biografice ale persoanelor care sunt înscrise în registrul donatorilor:

1. **Ioan Chirazi** (n. 25 ianuarie 1829, în Bârlad): părinții săi erau „Gheorghe Chirazi și soția sa Zoița, comerciant clasa I, statornic în Bârlad, român ortodox”, „statornic în Bârlad, din generație în generație”; „profesiunea comerciant, studiile făcute la școala publică din orașul Bârlad. 58 de ani am servit onorific România, am contribuit la cheltuielile întreținerii statului român și pentru sacrificiile făcute am fost onorat cu decretele de șetrar, medelnicer, paharnic, spătar și Coroana României în gradul de Cavaler; căsătorit cu fosta mea soție Ecaterina Petrovici¹¹, despărțit formal, am două fiice din căsătorie, anume: Natalia și Elena”¹².

Semnătura lui Ioan Chirazi

2. **Elisabeta Pânzărescu** (n. 1849, în Țibănești, județul Vaslui – † 1896, înmormântată la cimitirul Eternitatea, din Bârlad): fiica lui Ioan Pânzaru (Pânzărescu), „vechil, moșier agricultor”, și a Saftei,

¹¹ Printre donatorii spitalului, în ianuarie 1901, se numără și *Gheorghe Petrovici* (din Tecuci) și *Toader Petrache Petrovici* (din Galați).

¹² *Ibidem*, f. 2. La 13 februarie 1901, Ioan Chirazi trimitea directorului spitalului „portretul subsemnatului Ioan Chirazi, precum și un registru cuprinzător de notițele biografice despre mine” (*ibidem*, f. 1).

- „români ortodocși, vechi în comuna Țibănești”. Statornicită în orașul Bârlad „pe la 1870”; a fost menajeră, „fără știință de carte”; nu a fost căsătorită și nu a avut copii¹³; a avut un frate, Neculai Pânzaru (Pânzărescu)¹⁴.
3. **Agripina Rosetti** (n. 14 august 1842, în Bârlad): fiica postelnicului Gheorghe Diamandy și a Săftiței Diamandy (n. Miclescu). A urmat cursuri școlare la Lemberg și Paris. În ceea ce privește vechimea familiei, consemnează doar: „Familia Rosetti, originară din Iași, având proprietăți în județele Fălciu și Vaslui. Familia Diamandy, originară din Bârlad, având proprietățile în județele Tutova și Fălciu”. A fost căsătorită cu Scarlat Rosetti (n. la Stroești, ținutul Fălciu, în august 1839 – † 27 decembrie 1900, înmormântat la cimitirul Eternitatea, din Bârlad, fiind fiul vornicului Scarlat Rosetti din Iași), cei doi soți fiind statorniciți în Bârlad. Soțul a urmat cursuri la Geneva, ocupând, de-a lungul timpului, diverse funcții: subprefect al județului Neamț, membru al Comitetului Permanent din Bârlad timp de patru ani, deputat și senator 16 ani, prefect la Bacău, ofițer al Ordinilor „Steaua României” și „Coroana României”. Au avut împreună trei copii: Scarlat-Alexandru, Eliza și Elena-Zoe, măritată cu generalul Arnold Beller, căsătorie din care s-a născut fiul Radu-Scarlat Constantin¹⁵.
 4. **Vasile Scordea** (n. 1820, în localitatea Germa, în Epir, Turcia – † 1877, înmormântat la biserica „Sf. Gheorghe”, din Bârlad): „plugar, fără știință de carte”, a fost fiul lui Ion Scordea. Scordea Vasile, căsătorit cu Elena Scordea, născută Vaia, a venit în Bârlad în anul 1872, după ce a locuit pe la diferite moșii din județul Tutova¹⁶.
 5. **Bunu Petrache** (n. 1840, în Cioroiești, comuna Ghidigeni, Tutova – † 1885, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): „român, statornicit în Bârlad din anul 1866, plugar, vătaf de moșie la defunctul Lalu Radu Mircea; știa carte veche românească”; căsătorit cu Maria, născută Huștiu, din Cioroiești, comuna Ghidigeni; au avut împreună doi băieți și o fată¹⁷.
 6. **Mircea Petrache** (n. Chișinău – † 24 iunie 1879, înmormântat la biserica „Sf. Gheorghe” din Bârlad): provenind dintr-o familie de „bulgari slavoni”, „știind școală veche”, s-a mutat la Bârlad în anul 1814; comerciant, a ocupat și funcția de primar al orașului Bârlad¹⁸.
 7. **Lalu Radu Mircea** (n. 1928¹⁹, în Bârlad – † 18 decembrie 1900, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): „român, proprietar, comerciant și agricultor; știa limbile: franceză, greacă, rusă și bulgară; nu a ocupat funcții publice, însă a primit decorația Coroana României”; căsătorit cu Ecaterina Gh. Manolache (n. 18 ianuarie 1842 – † 26 decembrie 1889), au împreună patru fete, măritate, și trei feciori, din care doar unul era căsătorit la 1901. Unul dintre fii a fost Lalu Neculai, din Bârlad²⁰.

¹³ *Ibidem*, f. 4.

¹⁴ *Ibidem*, f. 3.

¹⁵ *Ibidem*, f. 5.

¹⁶ *Ibidem*, f. 6. Fără fotografie, „fiindcă nu a fost niciodată fotografiat”.

¹⁷ *Ibidem*, f. 8.

¹⁸ *Ibidem*, f. 12.

¹⁹ Pe piatra de mormânt din cimitirul *Eternitatea* din Bârlad figurează că a trăit în perioada 1829 - 17 decembrie 1901, iar anii de viață ai soției sunt: n. 18 ianuarie 1842 - † 26 decembrie 1889.

²⁰ *Ibidem*, f. 10.

Lalu Radu Mircea, soția sa Ecaterina Gh. Manolache și, în dreapta, detaliu de pe placa de mormânt a celor doi

8. **Lalu Neculai** (n. 27 iulie 1857, la Bârlad): „român, comerciant, funcționar; a urmat doar șapte clase”, era fiul lui Lalu Radu Mircea și rudă cu Mircea Petrache de mai sus; Lalu Neculai era necăsătorit la data de 14 februarie 1901²¹.
9. **Economul Ioan Palazi** (n. 1802, Gura Ezerului, comuna Puiеști, județul Tutova – † 25 august 1890, înmormântat la cimitrul Eternitatea din Bârlad): a fost preot la biserica „Sf. Dimitrie” din Bârlad, căsătorit cu Elena, împreună având un fiu și două fiice²².
10. **Vasile Romalo** (n. 14 aprilie 1828, la Iași – † 18 ianuarie 1883, înmormântat în Bârlad): a fost fiul vornicului Iordache Romalo și al soției acestuia, Maria Romalo, născută Rosetti G. Solescu; s-a stabilit în Bârlad în anul 1860; agricultor și proprietar, a urmat cursurile Academiei Mihăilene din Iași, a ocupat o perioadă mai mare de timp funcția de prefect la Tecuci și Bârlad, ulterior ajungând deputat. Vasile Romalo a fost căsătorit cu fiica lui Costache Negre, împreună având cinci copii, cu toții răposați la data de 20 februarie 1901²³.
11. **Iordache Zorilă** (n. 1827, în Pupezeni, comuna Băloșești – † 15 ianuarie 1894, la Bârlad, înmormântat la Pupezeni): părinți i-au fost stolnicul Nistor Zorilă²⁴ (din Pupezeni) și Dumitra Ifrim (din Nicorești, ținutul Tecuci); a fost primar al comunei Băloșești și membru al Consiliului Județean Tutova; a locuit în Bârlad doar patru luni, înainte de a deceda. Împreună cu soția Maria au avut doi copii, care au decedat înaintea mamei²⁵. Printre rudele lui Iordache Zorilă se numără și Aristide Atanasiade²⁶.

²¹ *Ibidem*, f. 14.

²² *Ibidem*, f. 16.

²³ *Ibidem*, f. 20. Este posibil ca Vasile Romalo să fie rudă cu spătarul Alecu Romalo, pomenit ca „prezident al Giudecătoriei de Tutova” la 30 octombrie 1852 (Mihai-Răzvan Ungureanu, *Marea arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, Editura Universității „Al I. Cuza” Iași, 1997, p. 241).

²⁴ Stolnicul Nistor Zorilă, născut în Pupezeni, ținutul Tutova, fiul postelnicului Gavrilă Zorilă, este atestat în anul 1829 (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *Vidomostie de boierii Moldovei aflați în țară la 1829 (II)*, în „Arhiva Genealogică” (*ArhGen*), I (VI), 1994, nr. 3-4, p. 294).

²⁵ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 21.

²⁶ *Ibidem*, f. 87.

12. **Ștefan Gheorghiu** (n. 1837, la Vaslui – † 1893, înmormântat la cimitrul Eternitatea din Bârlad): „român, mutat la Bârlad în anul 1849, comerciant, a urmat patru clase primare la Vaslui; a făcut parte din Consiliul Comunal Bârlad în mai multe rânduri”, însurat la data de 17 ianuarie 1865 cu Elena, fiica Vasilcăi și a lui Radu Mircea; au avut șase copii, doi băieți și patru fete²⁷.
13. **Costache Ioan** (n. 6 ianuarie 1837, în Urdești, Fălciu – † după 1901): „român, agricultor, mutat la Bârlad din anul 1843”; a fost funcționar, „cu studii efectuate la Bârlad, particulare și la școală publică”; timp de 10 ani a fost șef de birou la prefectură, iar 18 ani a fost subprefect; a deținut „rangurile vechi” de pitar și căminar, fiind decorat cu ordinul Coroana României în grad de Cavaler²⁸.

Semnătura lui Costache Ioan

14. **Lt. col. Constantin Langa** (n. 24 ianuarie 1830, la Domnești, Putna – † după 27 februarie 1901): fiu al serdarului Ghiță Langa²⁹, a locuit în Iași, unde a urmat studiile Academiei Mihăilene și a fost militar de profesie, ajungând până la gradul de colonel; a ocupat mai multe funcții: epitrop al Casei Spitalelor și Ospiciilor Sf. Spiridon, prefect, deputat și primar de Iași; a primit următoarele decorații: Independența, Coroana României în gradul de Ofițer³⁰. Într-o scrisoare adresată directorului spitalului, I. Codrescu, lt. col. Constantin Langa îi solicita o fotografie a doctorului Codrescu, din Bârlad, cu care a avut „o strânsă legătură și amicitie intimă”, fotografia urmând a o folosi pentru „a i se face portretul în oliu de către un pictor și a fi pus în colecțiunea mea de tablouri ce o posed, ca unul ce are meritul a fi pus alături”.

Semnătura lui Constantin Langa

15. **Vasile Nicolau** (n. 8 noiembrie 1829, la Iași – † după 27 februarie 1901): român, a locuit în Bârlad în perioada 16 februarie 1877 – mai 1882; a urmat clasele primare la Iași, după care a fost funcționar: percepător comunal, verificator clasa I și casier, intendent la Spitalul „Sf. Spiridon” din Iași³¹. Vasile Nicolau a fost căsătorit cu Bahila (?), născută Halunga, având următorii copii: Ioan, Catinca, Natalia, Mihai și George. Soția, decedată înainte de februarie 1901, a fost înmormântată în comuna Berezeni, județul Fălciu, iar copiii Catinca și Mihai, decedați și ei, au fost înmormântați la Iași. La

²⁷ *Ibidem*, f. 23.

²⁸ *Ibidem*, f. 25.

²⁹ În octombrie 1853 era pomenit medelnicerul Gheorghe Langa (Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 169).

³⁰ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, filele 26-27.

³¹ *Ibidem*, f. 30. La 1829, la Băloșești (Tutova) era atestat serdarul Costi Nicolau, în vârstă de 50 de ani, născut la Țarigrad (Constantinopol), fiul lui Neculai Grecu, poate strămoși ai familiei Nicolau de la Bârlad (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 294).

cimitirul Eternitatea din Bârlad se găsesc trei morminte ale familiei Nicolau. Printre cei menționați pe primul monument funerar se numără: soții Gheorghe și Ecaterina Nicolau, Dimitrie G. Nicolau (n. 25 februarie 1865 – † 29 mai 1903), căpitanul Neculai Tenescu (n. 15 august 1856 – † 5 decembrie 1907) și Maria G. K. Nicolau. Un al doilea monument funerar îi menționează pe: Constantin Nicolau († 1885) și fiica sa Maria Nicolau († 20 octombrie 1886, în vârstă de 18 ani), iar în treilea mormânt își duce somnul de veci căpitanul Leonida Nicolau, ofițer în cadrul Regimentului 2 Roșiori († 18 noiembrie 1916).

Dimitrie G. Nicolau

cpt. Neculai Tenescu

Maria G. K. Nicolau

cpt. Leonida Nicolau

16. **Constantin N. Corbu** (n. 18 februarie 1833, la Iași – † 1895, la Bârlad, înmormântat la cimitirul Eternitatea): a locuit în Bârlad în perioada 1887 – 1895; a urmat Facultatea de Drept la Iași, ulterior a ocupat mai multe funcții: avocat, președinte de tribunal, senator și deputat; a fost căsătorit cu Aglae Corbu, născută Botu, fără a avea împreună copii³². Prin testament, Constantin N. Corbu a acordat o sumă de bani pentru înzestrarea „secțiunii chirurgicale ce se va fonda la acest spital, iar din veniturile averii legate urmează a se așeza busturile în marmură” ale celor doi soți, Constantin N. Corbu și Aglae Corbu († după 16 aprilie 1903)³³.

³² ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 31.

³³ *Ibidem*, f. 66.

Portrete de ctitor la biserica din Mălăiești, județul Vaslui, reprezentându-i pe Constantin și Aglae Corbu³⁴

17. **George Apostol** († 1885, la Bârlad): comerciant, născut în satul Hănășeni, comuna Murgeni, s-a mutat la Bârlad în anul 1842; părinții, români, erau Ioniță și Ioana Apostol³⁵; a deținut funcția de membru și casier la Casa Obștii Bârlad; a fost căsătorit cu Ivanca, fiica lui Dumitru Hagi Vasile³⁶, legătură din care s-a născut probabil o fată, având în vedere că, la 1901, un anume Mărgărint Popovici, din Murgeni, figura ca ginere al lui George Apostol³⁷. Tot în lista donatorilor către spitalul din Bârlad mai apare și un Pavel Apostol, unchi al deputatului Ștefan Gane, din București.
18. **Chrisanta Hristu Vaia** (n. 1815, la Delvinaki, în Epir, Turcia – † 1895, la Atena, Grecia): a venit în țară la 1845 și a locuit pe teritoriul unor moșii din zona Bârlad, până în anul 1865, când a plecat la Atena (Grecia). A fost căsătorită cu defunctul Hristu Vaia, împreună având 17 copii, din care mai trăiau la 1901 doar Elena Argenti, Maria H. Vaia, Iorgu H. Vaia și Panaiti H. Vaia³⁸.
19. **Costea Vaia** (n. 1827, la Delvinaki, în Epir, Turcia – † 1892, la Lălești, Tutova): a domiciliat pe teritoriul moșiilor Onciu și Fulgu, comuna Lălești, județul Tutova; „proprietar și plugar, a studiat la școlile din Galați și Brăila”; nu a fost căsătorit³⁹.
20. **Alexandru Hristu Vaia** (n. 1859, în satul Cârjoani, Tutova – † 1892, la Bârlad): a trăit până la vârsta de 8 ani la Cârjoani, Bogești și Bârlad, apoi a plecat la Atena (Grecia), de unde a revenit la Bârlad și Bogești în anul 1888⁴⁰; nu a fost căsătorit, însă probabil a fost fratele Chrisantei Hristu Vaia.

³⁴ Maria Popa, *Monumente istorice din județul Vaslui. Biserici și mănăstiri din Eparhia Hușilor*, Editura Orion, Vaslui, 2008, p. 133.

³⁵ La 1829 locuia în Bârlad banul Apostoli, fiul unui grec, născut la Adrianopole în urmă cu 60 de ani, proprietar de moșii (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 292).

³⁶ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 32.

³⁷ *Ibidem*, f. 86.

³⁸ *Ibidem*, f. 34. Printre donator îl aflăm și pe un *Gheorghe Vaia*, din Galați („în grad de rudenie cu defunctul Zoe Guia”).

³⁹ *Ibidem*, f. 35.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 36.

21. **Emil Bruckner** (n. 1840, la Bârlad): potrivit propriilor sale afirmații, „părintele meu, Simon Bruckner (+ 13 mai 1866), s-a născut în Transilvania, iar mama mea, Charlota (+ 21 mai 1876), născută Kraus, era din Bârlad”; Emil Bruckner a urmat școala primară la Cernăuți, iar gimnaziul la Brașov; deși văduv la 1901, a fost căsătorit cu Athanasia, născută dr. Lidrika, având trei copii: *Ioan*, *Victor-Emanuel* și *Aurel*⁴¹.

Mormântul lui Simon și al Charloței Bruckner, la cimitirul Eternitatea, Bârlad

22. **Iancu M. Bali** (n. 1829, la Nicorești, Tecuci – + 16 august 1878, înmormântat la Cârломănești): „agricultor și rentier, de origine greacă”; nu a locuit în orașul Bârlad, însă a deținut o moșie în județul Tutova; a fost căsătorit cu Maria, fără a avea copii⁴².

Mormântul familiei Costache M. Balli (1833 - 1900), probabil frate al lui Iancu M. Balli, la cimitirul Eternitatea, Bârlad⁴³

23. **Iancu Costandachi** (n. la Bârlad – + 1 iunie 1900, înmormântat în Bârlad): „agricultor, a urmat studii românești și grecești”; deputat, a primit decorația Cavaler al Coroanei României; căsătorit cu Ruxanda Magoldea (trăia în anul 1901), împreună având un fiu, Iancu (+ 1886)⁴⁴.

⁴¹ *Ibidem*, f. 37.

⁴² *Ibidem*, f. 38.

⁴³ Pe același mormânt mai este trecut și preotul *Petru Paiu*, iar alături este mormântul *Ruxandei Ghinea*, născută *Paiu*.

⁴⁴ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 40. În perioada anilor 1834-1835 este pomenit postelnicul *Iancu Costandache* (Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 82).

Semnătura Ruxandei Constandachi

24. **Vasile Lepădatu** (n. Botoșani – † 1887, Bârlad): s-a mutat la Bârlad în anul 1864; a fost profesor de istorie la Liceul „Codreanu”⁴⁵ din Bârlad, însurat cu Ecaterina⁴⁶, mutată la București.
25. **Dimitrie Munteanu** (n. 1822, în Bogdănița, Tutova – † 1880, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): „român, comerciant, statornicit la Bârlad în anul 1842, fără studii”; a fost căsătorit cu Ecaterina, fiica lui Simion Popa, împreună având nouă copii, din care doi băieți și șapte fete⁴⁷.
26. **Constantin Teodor (Codreanu)** (n. 1836, Bârlad – † 1890, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): „fără studii, mare proprietar și comerciant de coloniale, exploatator de păduri ale statului”, consilier comunal; căsătorit cu Catinca Murgociu, au avut împreună următorii copii: Elena Dabija⁴⁸, Ion Th. Codreanu, Ștefan Th. Codreanu și Elena Constantinescu⁴⁹.
27. **Grigore D. Vasiliu** (n. 25 ianuarie 1873, în Murgeni, Tutova): licențiat în drept, a fost, pe rând, copist, avocat în Bârlad, ajutor de primar și deputat; necăsătorit la 1901⁵⁰. Probabil în legătură cu familia Vasiliu, printre mormintele de la cimitirul *Eternitatea*, din Bârlad, se află și cel al soților *Gavril Hași Vasiliu* (1836 – 1867) și al *Mariei Vasiliu* (1839 – 1911), iar în secolul al XX-lea, al lui *Gheorghe Vasiliu* (1910-1972), al *Olimpiei Vasiliu* (1907-1963) și al lui *Vasile Vasiliu*. De asemenea, printre donatorii către spital îl întâlnim și pe institutorul *Ioan Vasiliu*.

Gavril Hași Vasiliu (1836 – 1867)

Maria Vasiliu (1839 – 1911)

⁴⁵ În prezent Colegiul Național „Gheorghe Roșca Codreanu” din Bârlad.

⁴⁶ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 41.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 43.

⁴⁸ Elena Codreanu a fost căsătorită cu Iorgu Dabija (1854-1902), fiul sulgerului Vasile Dabija (1818-1865) și al Ecaterinei Tașcă (1828-1884) (George-Felix Tașcă, *Din descendența marelui căpitan Constantin Lupu Balaban (1780-1845)*, în „Arhiva Genealogică”, II (VII), 1995, nr. 1-2, p. 127-128). Elena Codreanu și Iorgu Dabija au avut șapte copii; vezi și idem, *Sulgerul Vasile Dabija de la Bălăbănești. Ascendența și descendența până azi*, în *ArhGen*, VII (XII), 2000, nr. 1-4, p. 177.

⁴⁹ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 44.

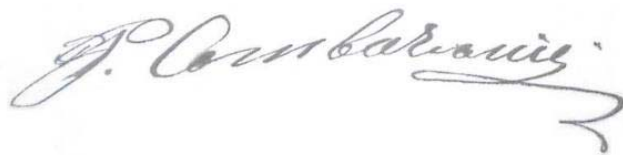
⁵⁰ *Ibidem*, f. 45.

28. **Iordache Romașcu** (n. Bârlad – † 1877, înmormântat la cimitirul Eternitatea, din Bârlad): „proprietar, cu studii făcute la Bârlad”; a fost sameș, ispravnic, deputat și senator, căsătorit cu Maria Plitos⁵¹, cu care o are pe Smaranda, măritată cu colonelul Dimitrescu.
29. **Smaranda Romașcu** (n. Bârlad – † după 14 aprilie 1901): proprietară, cu studii la Iași, fiica lui Iordache Romașcu; văduvă la 1901; căsătorită cu colonelul Dimitrescu⁵².
30. **Daniel Moutani** (n. 1824, la Agard, comitatul Mureșului, în Transilvania): fiu și nepot al unor preoți, tatăl său fiind preotul român Ioan Horgea, „supranumit Moutani”, iar mama Sofia Manu. S-a stabilit la Bârlad în anul 1860, unde a ocupat funcțiile de institutor la Școala Publică Primară de Băieți nr. 1, după ce urmase studiile liceale și Facultatea de Teologie la Blaj, în Ardeal; nu a fost căsătorit⁵³.
31. **Ioan Popescu** (n. ianuarie 1830, în comuna Couaș, în Ardeal – † după 15 aprilie 1901): „părinții, tată și mamă, au fost români, de veche origine nobilă și descendenți, ambele ramuri, din o serie de preoți, așa cum a fost și părintele său”. Din mai 1849, când a venit în Moldova, și până la 20 septembrie 1851, când s-a mutat la Bârlad, a ocupat funcția de administrator de moșie. Ulterior, timp de 41 de ani, până în octombrie 1892, când a ieșit la pensie, a fost „profesor la Școala Primară, la gimnaziul și liceul curs superior, profesor și director la Școala Normală simultană 21 de ani, Colegiul Theresian, liceul în Clusin, Transilvania”. A deținut „diferite funcțiuni onorifice: consilier general de instrucție, deputat, locotenent-colonel garda civilă”. Căsătorit cu Smaranda Belcic, au avut trei băieți, din care la 1901 numai unul mai era în viață, Pompeiu, și trei fete: Lucreția, măritată cu profesorul P. Cheneiu, Emilia, soția farmacistului Lazăr Bistrițeanu (donator și el al spitalului), și încă o fată, măritată cu doctorul și profesorul Onișor⁵⁴.

- După informațiile date de
mine, I. Popescu
prof. onorific etc.

Semnătura profesorului bârlădean Ioan Popescu

32. **Pavel Cambureanu** (n. 15 august 1842, Bârlad – † după 2 mai 1901): „antreprenor de păduri și moșii ale statului, comerciant, membru al Consiliului Județean și în Societatea «Progresul Silvic», delegat de Ministerul Domeniilor Publice pentru exploatarea de moșii în regie”. A urmat „studii comerciale, într-un pensionat particular din Focșani”. În mai 1901 era văduv, după decesul soției Maria (fiica lui Dumitru Galaru, din județul Putna); nu au avut copii⁵⁵.

Semnătura lui Pavel Cambureanu

⁵¹ *Ibidem*, f. 46. Iordache Romașcu era descendent al familiei Romașcu (stolnicului Vasile și paharnicul Gheorghe, tată și fiu), atestată în ținutul Tutova la 1829 (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 293).

⁵² ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 47.

⁵³ Informațiile despre Moutani Daniel au fost date, la 15 aprilie 1901, de către I. Popescu, profesor onorific din Bârlad (*ibidem*, f. 48).

⁵⁴ *Ibidem*, f. 49.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 50.

33. **Garabet Cerchez** (n. 1831, la Roman – † 1897, la București): mutat la Bârlad în anul 1857, provine dintr-o „veche familie armeană din Moldova”; comerciant, a absolvit cursul primar la Roman, la Școala Grecească; a deținut „funcțiuni onorifice de consilier comunal, județean, președinte al Camerei de Comerț”; a fost căsătorit cu Sofia-Elena, având următorii copii: George, Ștefan, Ecaterina, Grigore, Mihai (stabilit la Brăila) și Andaxerxe⁵⁶.
34. **Vasile Neculau** (n. 1829, la Bârlad – † 19 ianuarie 1882, Bârlad): născut într-o „veche familie românească din Bârlad”, a fost agricultor, funcționar public, director de prefectură, casier; a avut rangul de medelnicer; a fost căsătorit cu Savastița Filibiliu, fără a avea copii⁵⁷.
35. **Iorgu I. Gâlcă** (n. 1826, Bârlad – † 1896, la Roman): fiu al medelnicerului Ioniță Gâlcă⁵⁸ și al Dumitrei Brânză; căsătorit prima oară cu o Dragomirescu, ulterior cu Elena Pavlov. Nu au avut copii, însă Iorgu Gâlcă a înfiat o fată, măritată cu un anume Vișoreanu, director al Pepinierii Statului din Iași⁵⁹.
36. **George I. Gâlcă** (n. între anii 1827-1830 – † 1875, la Bârlad, înmormântat la biserica „Sf. Voievozi”): fiu al medelnicerului Ioniță Gâlcă și al Dumitrei Brânză; cultivator de pământ, a fost căsătorit cu Ecaterina Parfeni, fără a avea copii împreună⁶⁰. Printre rudele fraților Iorgu și George I. Gâlcă apare și avocatul bârlădean P. V. Ioan. La cimitirul Eternitatea din Bârlad se află un mormânt al familiei Gâlcă, printre cei înmormântați acolo numărându-se: Elencu Gâlcă († 1895), Vasile Gâlcă († 30 ianuarie 1918), probabil soți, fiii lor Dumitru V. Gâlcă († 30 martie 1938, pe când era student la matematică), Constantin V. Gâlcă, inginer silvic (n. 20 ianuarie 1899 - † 30 martie 1948) și prof. Gheorghe V. Gâlcă (1901-1981). În același cimitir din Bârlad, pe monumentul funerar al lui Iorgu Radu (1855 - 1934)⁶¹, sunt pomenite cele două soții ale acestuia: Adela I. Gâlcă († 20 decembrie 1893, la vârsta de 26 de ani) și Ecaterina I. D. Radu († 15 martie 1903, la 47 de ani).

Mormântul familiei Gâlcă, la cimitirul Eternitatea din Bârlad

Prof. Gheorghe V. Gâlcă (1901-1981)

Monument funerar al familiei lui Iorgu Radu, la cimitirul Eternitatea, din Bârlad

⁵⁶ *Ibidem*, f. 52. Printre donatorii din registru mai apare și dr. T. Cerchez.

⁵⁷ Informațiile au fost oferite de către Sevasti Nicolau (*ibidem*, f. 53).

⁵⁸ Ioniță Gâlcă este atestat în ținutul Tutova, la Bârlad (Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 126).

⁵⁹ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 54. Pe Iorgu Gâlcă îl întâlnim, în ținutul Tutova, în 1857 (Rodica Iftimi, Sorin Iftimi, *Alegătorii Divanului ad-hoc din Moldova (1857). Un manuscris necunoscut*, în „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, (serie nouă), X-XII, Iași, 2009, p. 115).

⁶⁰ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 56.

⁶¹ În același mormânt odihnește și Iorgu Radu jr. (1926 - 1995).

37. **Costache Nanu** (n. 1819, Iași – † 18 septembrie 1897, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): părinții săi au fost preotul Andrei Nanu, de la biserica „Sf. Neculai” din Iași, și presvitera Elena Silveanu. Costache Nanu a urmat cursurile Academiei Mihăilene din Iași, unde, peste ani, în perioada 1841-1846, a fost profesor la clasa I. Începând cu 1 iulie 1848 se stabilește la Bârlad, ocupând până la sfârșitul vieții diferite funcții: profesor, magistrat, prefect, vice-președinte al Camerei Deputaților și Senatului, obținând și titlul de Comandor al „Coroanei României”. S-a însurat, în anul 1857, cu Aristița Nanu, fiica spătarului Gheorghe Costin și a Mariei Gâlcă. Au avut împreună șase copii, din care mai erau în viață, în iunie 1901, doar patru: dr. Gheorghe Nanu, Elisa (căsătorită cu Theodor V. Ioan), Nathalia (măritată cu Gheorghe Dimopol⁶²), Maria (soția căpitanului N. Protopopescu). Ceilalți doi copii au decedat tineri, unul la 18 ani și celălalt la 22 de ani⁶³.
38. **Ecaterina V. Ioan** (n. 1824, Bârlad – † 2 octombrie 1898, la Rebricea, Vaslui): fiica medelnicerului Ioniță Gâlcă și a Dumitrei Brânză; s-a măritat, în anul 1844, cu căminarul Vasile Ioan, având împreună următorii copii, decedați la data de 19 iulie 1901: Dimitrie, Vasile (necăsătorit), Elena (măritată cu C. Ciuhureanu), Maria (soția lui Ion Angheluță) și Ecaterina (căsătorită cu un Ghinescu). Dintre copiii Ecaterinei V. Ioan aflați în viață la 19 iulie 1901 se numără: Theodor V. Ioan („fiul defunctei Ecaterina V. Ioan și fratele defunctului dr. V. V. Ioan”), însurat cu Elisa Nanu, menționată mai sus, Adela și Mandița (măritată cu Vasile Papazoglu)⁶⁴.
39. **Vasile V. Ioan** (n. 29 iunie 1856, Bârlad – † mai 1886, Bârlad): fiul căminarului Vasile Ioan și al Ecaterinei Gâlcă, de mai sus. A urmat cursurile liceului la Bârlad, după care a obținut doctoratul în medicină la Paris. Ulterior a ocupat funcțiile de medic de batalion la Huși, apoi medic comunal la Galați. Nu a fost căsătorit, decedând la vârsta de 30 de ani⁶⁵.
40. **I. C. Rapală** (n. 20 iulie 1812, în Galipoli, Turcia – † 22 iulie 1881, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Iași): originar „din părinți de origine greacă, proprietari de pământ și magistrați în Imperiul Otoman; statornic în țară în orașul Iași, la 1828, expatriindu-se ca dragoman și aghiotant al generalului Nabył de dragoni ruși”; „din motive intime, rămâne în România, îmbrățișând profesia de argintariu”; studiile și le-a făcut „în casa părintească”, dar „cunoștea șapte limbi”; nu a ocupat funcții publice, însă a fost decorat de domnul moldovean Mihail Sturdza. I. C. Rapală a fost căsătorit cu Elena, născută Ciulei⁶⁶, legătură din care s-au născut șapte copii: Elena, Dimitrie, Efrosina, Maria, Constantin, Gheorghe și Elefterie⁶⁷.
41. **Ștefan Neagoe** (n. aprilie 1838 – † 23 august 1897⁶⁸): „originea familiei Neagoe este foarte veche, din Ardeal, curat românească, care pentru meritele sale a primit de la împărăteasa Maria Tereza diploma de nobilime, care este păstrată într-o biserică la un sat aproape de ...⁶⁹, în care sunt zugrăviți strămoșii acestei familii, popi și protopopi, pe pereții interiori ai bisericii”. Având „studii

⁶² În noiembrie 1855 era atestat în ținutul Tutova Gheorghe Dimopol, rămas în urma decesul tatălui său, Hristodor Dimopol (Mihai-Răzvan Ungureanu, *Izvoare genealogice inedite: vidomostiile deceselor boierești (1834-1856)*, partea a III-a, în ArhGen, II (VII), 1995, nr. 1-2, p. 188). La cimitirul Eternitatea din Bârlad există un mormânt, în care își duc somnul de veci Hristodor Dimopol (1885 - 1959) și soția sa, Virginia (1894-1987), probabil urmași ai lui Hristodor Dimopol de la începutul secolului al XIX-lea.

⁶³ Informații oferite de fiica Elisa Nanu (ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 55).

⁶⁴ *Ibidem*, f. 57.

⁶⁵ Informații oferite de către avocatul Theodor V. Ioan (*ibidem*, f. 58).

⁶⁶ Pentru mai multe date despre familia Ciulei, v. Eugen D. Neculau, *Sate pe Jijia de Sus*, vol. III, *Răzeșii*, ediție îngrijită de Marcel Lutic, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, Iași, 2010, p. 49-89. În această lucrare nu i-am identificat pe soții I. C. Rapală și Elena Ciulei.

⁶⁷ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 60.

⁶⁸ Perioadă de viață care nu coincide cu cea trecută pe placa de mormânt de la cimitirul Eternitatea din Bârlad.

⁶⁹ Indescifrabil.

academice în Transilvania”, Ștefan Neagoe s-a stabilit în Bârlad din anul 1866, unde a devenit magistrat, consilier comunal, profesor la Liceul „Codreanu”, fiind decorat cu „Steaua României”, „pentru scrieri didactice”. A fost însoțit de Ana Vintilescu, legătură din care s-a născut o fiică, măritată cu maiorul Dimitrie Vetrescu⁷⁰. Pe aceeași piatră de mormânt mai sunt trecute și alte rude ale familiei Neagoe: col. D. Petrescu-Tocineanu (1858-1922), Alexandru Petrescu (1891-1892) și căpitan Nicolae N. Pană (1883-1917).

Detaliu de pe piatra de mormânt a soților
Ștefan Neagoe (1841 – 1910) și Ana Neagoe (1838 – 1897)

Col. D. Petrescu-Tocineanu
(1858-1922)

42. **Vasile Gheorghiu** (n. 1833, Bârlad – † 1898, înmormântat la Priponești de Sus): „român ortodox, s-a stabilit în localitatea Priponești de Sus, ținutul Tutova, în anul 1857; comerciant de vinuri la băcănie”; a urmat cursurile școlii de cântăreți la biserica „Sf. Voievozi”, din Bârlad. Vasile Gheorghiu a fost căsătorit cu Maria C. Bașotă, având împreună 15 copii, la 5 martie 1902 fiind în viață doar cinci băieți (printre care Costache V. Gheorghiu și Gheorghe V. Gheorghiu – menționat și el printre donatorii către spital) și trei fete⁷¹.
43. **Costache Haraga** (n. 1847, în localitatea Valea Rea): „comerciant mutat la Bârlad în anul 1858; decorat cu ordinul Coroana României, a fost consilier comunal și județean, cenzor la Banca Națională și membru al Camerei de Comerț”; căsătorit cu Elena Dimitriu, având împreună 11 copii⁷².
44. **Constantin Passat** (n. 21 mai 1857, la Murgeni): „român ortodox, comerciant cu trei clase primare”, căsătorit cu Maria N. I. Răianu⁷³, cu care a trăit la Murgeni.
45. **Ioan Popa** (n. 1830, la Blăgești, Tutova – † 1878, înmormântat la Popești, Tutova): își trage obârșia din „răzeși vechi originari din Igești (Tutova)”, mutat la Bârlad în anul 1848; a fost subprefect și agricultor, fiind absolvent al școlii din Blăgești; căsătorit cu Maria, născută Romașcu, însă nu au avut copii⁷⁴.
46. **Elena Stamatescu** (n. 14 septembrie 1860, la Bârlad): menajeră, a urmat cursurile școlii din Bârlad și ale pensionului francez; pentru diverse merite, a primit decorația „Crucea Regina Elisabeta”; a fost căsătorită cu Grigore Stamatescu, fără a avea copii⁷⁵.

⁷⁰ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 61-62.

⁷¹ *Ibidem*, f. 63 și 65. La cimitirul *Eternitatea* din Bârlad există un mormânt al lui *Dumitru Gh. Gheorghiu*, probabil rudă a lui *Gheorghe V. Gheorghiu*, iar printre donatori se numără și *Radu Gheorghiu*.

⁷² *Ibidem*, f. 64.

⁷³ *Ibidem*, f. 70. La cimitirul *Eternitatea* din Bârlad există un mormânt al lui *Petru Răianu* († 1922).

⁷⁴ *Ibidem*, f. 71.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 72.

47. **Theodor Catzaiti** (n. în Cefalonia, Insulele Ionice, Grecia – † 8 decembrie 1907, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): comerciant, a urmat studii în Grecia, după care s-a stabilit în România în anul 1840, ca arendaș al moșiei Forăști, ținutul Covurlui; aici a cunoscut-o pe Vasilca, fiica preotului din localitate, cu care se însoară, având împreună un fiu, Andrei Catzaiti (n. în martie 1847, la Forăști)⁷⁶.
48. **P. H. Ivancu** (n. 20 martie 1843, la Galați): căsătorit cu Zamfira Anastasiu, având următorii copii: Constantin, Dumitru, Virgil și Victor⁷⁷.

Semnătura lui P. H. Ivancu

49. **George S. Rășcanu** (n. 1837, în satul Rășcani): fiul postelnicului Ștefan Ioniță Rășcanu și al Bălașei; a fost comerciant, „venit în orașul Bârlad în anul 1850 ca ucenic în meseria de croitor, fiindu părintele meu decedat”; studiile le-a făcut la Rășcani, „cu dascăli vechi cu ciaslovuri și psaltire”. George S. Rășcanu a fost căsătorit de două ori: mai întâi cu Safta, fiica lui Costin Vasiliu, iar după decesul acesteia, cu Despina, fiica lui Chiriac Tomescu⁷⁸.
50. **Alexandru George** (n. 16 aprilie 1816, Bârlad – † 11 ianuarie 1901, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): comerciant, căsătorit cu Ana Mircea, legătură din care s-au născut 18 copii, dintre care mai erau în viață la 1901 doar trei⁷⁹.
51. **Ioan Valcovici** (n. 15 martie 1850, Bârlad – † 17 mai 1909): fiul lui Anton Valcovici și al Mariei; a fost subcomisar de poliție în Bârlad, decorat cu ordinea Virtutea Militară (1879), Crucea Treckerii Dunării și Medalia Apărătorilor Independenței; a fost căsătorit cu Aglaia, născută Ciocan⁸⁰.
52. **Dr. Constantin Codrescu** (n. 24 iulie 1840 - † 1891): cel de-al cincilea copil al soților Constantin Codrescu comis și al soției acestuia, Elena Plesnilă⁸¹. Dr. Constantin Codrescu a avut o fiică, Cecile-Gabrielle Codrescu († 16 decembrie 1941), măritată cu ofițerul de cavalerie Dimitrie Străjescu⁸². Pe Cecile Codrescu o regăsim, în timpul Războiului de Independență, implicată în activitatea Comitetului Doamnelor Bârlădene pentru ajutorul ostașilor români. La cimitirul din Bârlad, pe monumentul funerar al familiei Codrescu, sunt trecute mai multe persoane: Constantin Codrescu (1802-1876), Ion Codrescu (1833-1903), George C. Codrescu (1878 - 1917), Elena I. Codrescu (1837-1898), Elena C. Codrescu (1813-1893) și Ecaterina G. Balaban (1836-1892).

⁷⁶ Document din 18 februarie 1909 (*ibidem*, f. 74).

⁷⁷ *Ibidem*, f. 75.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 78.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 80.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 81.

⁸¹ *Ibidem*, f. 102. Printre donatorii spitalului s-a numărat și *Ioan Plesnilă*. Familia Plesnilă era descendentă dintr-un vechi neam de răzeși.

⁸² Filip-Lucian Iorga, *Familiile Străjescu și Onou*, pe site-ul de internet <https://poianamosnenilor.wordpress.com/category/familiile-strajescu-si-onou-si-inrudirile-lor/> (on line la data de 19 octombrie 2015).

Dr. Constantin Codrescu și fiica sa, Cecile-Gabrielle Codrescu

Monumentul funerar al familiei Codrescu

53. **Panaite Armașu** (n. 20 ianuarie 1842, Huși – † 18 iulie 1890, Bârlad): originar din „părinți români”, s-a mutat în Bârlad în anul 1867; a urmat cursuri la Academia Mihăilenă din Iași și la Torino (Italia), după care a devenit magistrat, „avocat public și al statului”, primar al orașului Bârlad; a fost căsătorit cu Elena Armașu, născută Vrabie⁸³, legătură din care se nasc următorii copii: Eleonora (măritată cu A. Fotino), Costache, Eufrosina și Ștefan⁸⁴.
54. **Soltana Docan** (n. 1816, Huși – † iunie 1900): stabilită la Bârlad în anul 1832, unde s-a căsătorit cu Gheorghe Docan, împreună având trei copii: Iordache, Iancu și Maria⁸⁵ (nepoată de văr a lui Al. I. Cuza, căsătorită cu I. Juvară). La cimitirul Eternitatea din Bârlad există un mormânt al lui George Docan (1837-1899), provenind dintr-o importantă familie boierească, din ținutul Tutova. Pe aceeași piatră funerară este trecut și numele lui Iorgu Juvara (n. 15 decembrie 1835 – † 21 aprilie 1900, soțul Mariei Docan), deputat și prefect de Tutova. De altfel, Iorgu Juvara și soția sa Maria Docan figurează printre donatorii spitalului din Bârlad, alături de alți membri ai familiei Juvara, precum: avocatul Tache Juvara și Zamfirița Juvara (n. Lambrino, măritată de Nicolae Juvara)⁸⁶. La același cimitir se află și mormântul lui Neculai Docan (1874-1933), născut la Bârlad, ministru plenipotențiar în cadrul Ministerului de Externe, cunoscut istoricilor prin o serie de studii de genealogie, cronologie, numismatică⁸⁷.

⁸³ Familie atestată la Bârlad în anul 1829, prin serdarul Ioniță Vrabie, fiul postelnicelului Iftemie Vrabie (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 293).

⁸⁴ ANRV, fond Spitalul Bârlad și Elena Beldiman, dosar 2/1900, f. 125.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 119.

⁸⁶ Neagu M. Djuvara, *Familii de aromâni în România*, în *ArhGen*, V (X), 1998, nr. 1-2, p. 20.

⁸⁷ Petronel Zahariuc, *Nicolae Docan (1874-1933)*, în *ArhGen*, VII (XII), 2000, nr. 1-4, p. 35-38; v. și Mihai-Sorin Rădulescu, notă asupra articolului lui Nicolae Docan, „Cubăia” – soția lui Constantin Vodă Cantemir, în *ArhGen*, I-V, 1989-1993, nr. 1-2, p. 112.

Morminte ale familiei Docan, la cimitirul Eternitatea din Bârlad: George Docan (1837-1899), Soltana Gh. Docan (8 septembrie 1816 – 19 iunie 1900) și al diplomatului și istoricului Neculai Docan (24 iunie 1874 – 25 aprilie 1933)

Mormântul lui Iorgu Juvara (15 decembrie 1835 – 21 aprilie 1900), la Bârlad

55. **Ștefan Balmuș** (n. 1793, la Oancea, Covurlui – † 4 octombrie 1878, la Bârlad): originar dintr-o familie de „răzeși vechi”, a urmat cursuri școlare cu preotul satului, a învățat tăbăcăria, iar în anul 1812 s-a stabilit în Bârlad, unde a ajuns staroste de tăbăcari; a fost căsătorit cu Parascheva, fiica lui Stoian Bulgariu, din Bârlad, împreună având o fiică, Bălașa⁸⁸. La începutul veacului al XX-lea, printre donatorii spitalului din Bârlad figurează și Alecu Vasiliu Balmuș, „ginerele defunctului Ștefan Balmuș”⁸⁹.
56. **Ioan Cuza**: văr primar cu domnitorul Alexandru Ioan Cuza, a fost căsătorit cu o descendentă a familiei Rosetti din Bacău, legătură din care s-au născut doi fii (educați la Paris) și o fată. Primul dintre ei, George I. Cuza, a urmat cursurile școlii speciale militare de la Saint Cyr, în Franța, după care a revenit în țară ca ofițer. Fratele mai mic, Dimitrie, a urmat studii de drept. Fiica, Ruxandra, a urmat studiile la București, după care s-a căsătorit, prima oară, cu Alexandru Manole Sturzescu, din Iași, apoi cu Alecu Atanasiade, din Iași⁹⁰. În legătură cu viața și activitatea lui Ioan Cuza, directorul spitalului din Bârlad a solicitat informații de la Costache I. Miculescu, din același oraș, care îi trimite următoarea scrisoare:

⁸⁸ ANRV, fond Spitalul Bârlad și Elena Beldiman, dosar 2/1900, f. 123.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 86.,

⁹⁰ *Ibidem*, filele 121-122.

De Director
 Regret mult că nu mă pot astăpăna cererea
 întâi în a pînă pe Ion Cuza, când a venit
 în Bârlad, eram deja cîntă din case parinti
 lor mai, și în pînă încă să erau în dîm
 se legături de amicitie, dar fîră a se în-
 rudi; Detailuri cît' se pôte de lămurite în
 pînă aceste, pînă capate de la fîră
 înăsi a lui Ion Cuza, D^{ne} Anamira Ma-
 rasiade, măsute Cuza, stabilite în Sany St.
 Sany No 5. Pînă asigurare Districte
 le Stone. C. Highway.

La cimitirul Eternitatea din Bârlad se află mormântul lui Costache I. Miclescu, decedat la data de 16 aprilie 1895, la vârsta de 74 de ani, căsătorit cu Caterina C. Miclescu (1846-1934).

Mormântul lui George Ion Cuza (n. 4 octombrie 1842 – † 27 decembrie 1881), la cimitirul Eternitatea din Bârlad

57. **Petru Drouhet** (n. 30 mai 1837, la Blaye, departamentul Gironde, Franța - † după 31 ianuarie 1901): fiul lui Charles Drouhet (doctor în medicină, șef al spitalului din localitatea Blaye) și al soției acestuia, Z. Maria Drouhet, născută Chery de Bellecouche. Petru Drouhet a urmat cursurile liceului din Bordeaux, în Franța, obținând diploma de bacalaureat în științe și litere. Ulterior a urmat cursurile Facultății de Medicină din Paris, iar în Bârlad s-a stabilit în anul 1860, împământându-se în anul 1884. În anul 1867 a ocupat, prin concurs, catedra de limba franceză, cursul superior, la Liceul „Codreanu”, până în anul 1897, timp în care a primit distincția Cavaler al Ordinului Steaua României. Petru Drouhet a fost căsătorit cu N. Drouhet, fiica unui Alivares, împreună având patru copii: Maria Prisiceanu, Charles A. Drouhet, Edouard. P. Drouhet și Natalie L. Drouhet⁹¹.

Semnătura lui Petru Drouhet

58. **Miță Corbea** (n. 15 mai 1834, Tecuci – † 23 martie 1894, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): fiu al lui Ștefan Maftai Corbea, proprietar de pământ, mutat la Bârlad în anul 1858; a urmat cursurile Facultății de Drept la Iași, devenind avocat; a fost ajutor de primar, subprefect, comandant de companie în cadrul Gardei Civice, obținând medalia „Apărătorii Independenței” în timpul Războiului de Independență. Miță Corbea a fost căsătorit cu Ecaterina Ivanovici⁹², având următorii copii: Corbina (măritată cu un Panu), Lucreția și Elvira⁹³.
59. **Hagi Panaite Velicovici** („născut în orașul Bârlad, însă nu se poate ști cu precizie timpul nașterii sale” – † 12 decembrie 1877, înmormântat la biserica „Sf. Neculai Eșanu”, dar osemintele i-au fost strămutate la cimitirul Eternitatea Bârlad): născut „din părinți bulgari”, a învățat doar „cartea chirilică veche” și a devenit „negustor cu dughiană”⁹⁴.
60. **Costache Neculau** (n. 14 octombrie 1833, la Sălceni, Tutova – † 16 ianuarie 1899, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad⁹⁵): „fiu de țăran clăcaș, român curat”, s-a mutat la Bârlad în anul 1849. „Nu a învățat carte, dar a știut să scrie și să citească”, având o cărciumă și o băcănie. A ajuns consilier comunal, funcționar și primar al Bârladului. S-a însurat în anul 1863 cu Dumitra Savin Oprea, având împreună 19 copii, din care mai trăiau la 1901 doar șase: Dimitrie, Elena, Panaite, Gheorghe, Vasile și Constantin⁹⁶.
61. **Iacob Fătu** (n. 1820, Fălciu – † 1897, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad⁹⁷): a fost fiul preotului Vasile Fătu; a absolvit, în anul 1845, dreptul la Academia Mihăileană din Iași, după care

⁹¹ *Ibidem*, f. 126.

⁹² În ianuarie 1855 era înregistrat decesul serdarului *Petre Ivanovici*, din ținutul Tutova (Mihai-Răzvan Ungureanu, *Izvoare genealogice inedite: vidomostiile decedelor boierești*, p. 185). În aceeași familie Ivanovici este menționată, la Bârlad, la sfârșitul secolului al XIX-lea, *Ana Ivanovici*, născută Filipide († 21 iulie 1883).

⁹³ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 128.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 131.

⁹⁵ Același monument adăpostește rămășițele învățătorilor *Ioan* (1905-1996) și *Elena Chicoș* (1903-2001). La 1829 sunt atestați la Bârlad clucerul *Vasile Chicoș*, născut în satul Gheorghăști, fiul vornicului porții Ion Chicoș (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 295).

⁹⁶ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 133. Printre donatori se mai numără și un alt membru al familiei Neculau, respectiv *Sterian Neculau*, fiul lui *Panaite Neculau*.

⁹⁷ Potrivit pietrei de mormânt de la cimitirul *Eternitatea* din Bârlad, Iacob Fătu ar fi decedat la 15 aprilie 1896, în vârstă de 77 de ani.

este numit asesor la Tribunalul din Bârlad. În anul 1851, domnul moldovean Grigore Alexandru Ghika îl ridică la rangul de serdar⁹⁸, iar în anul 1867 devine președinte al Tribunalului din Bârlad. A mai deținut funcțiile de primar în Bârlad, prefect de Tutova, deputat și senator, fiind decorat cu medalia „Apărătorii Independenței”. A fost căsătorit (1849) cu Ana Fătu (n. 1821 – † 1874), fiica comisului Pavel Cerchez⁹⁹, legătură din care se nasc un băiat și două fete¹⁰⁰, dintre care una s-a căsătorit cu căpitanul Văleanu, cu care a locuit la Iași.

Monument funerar (iulie 1898) al
familiei Costache Neculau

Monument funerar al
familiei Fătu,

Monument funerar al
Anei Ivanovici,

62. **George Fulger** (n. 25 martie 1802?, Băneasa, Covurlui – † 20 august 1899, înmormântat în cavoul familiei din Galați, la 22 august 1899): s-a mutat în Galați în anul 1870, a urmat cursurile primei școli primare înființate în Galați, în timpul conducerii lui Ion Vitzu, după care s-a ocupat cu agricultura și comerțul cu cereale; a fost subprefect, deputat în două legislaturi, senator, fiind decorat cu Ordinele „Steaua României” și „Coroana României”; a fost căsătorit cu Elena Codrescu (prezentă și ea în lista donatorilor), din Bârlad, fără a avea copii¹⁰¹.
63. **Ioan Racoviță** (n. 12 octombrie 1847, la Priponești de Sus, Tutova – † 3 decembrie 1889, Bârlad): mutat la Bârlad în anul 1855, a urmat clasele primare în acest oraș, după care a devenit funcționar, avocat și judecător de ocol. Ioan Racoviță a fost căsătorit cu Aristița Elefterescu, fără a avea copii¹⁰². Deși fișa biografică îl arată fără copii, totuși printre donatorii către spital îl regăsim pe cpt. Racoviță, comandantul Jandarmeriei Bacău, „fiu al colonelului Ioan Racoviță”.
64. **Teodor V. Ursulescu** (n. 6 februarie 1830, Huși, Fălciu – † 30 ianuarie 1879, Florești, Tutova, unde a fost și înmormântat): „român ortodox”, fiul lui Vasilache Ursu, din Brașov (născut în Mălușteni, ținutul Covurlui, stabilit în Gura Idrici, ținutul Fălciu), iar mama Ioana Ursu, născută Munteanu. Teodor V. Ursulescu s-a stabilit în Bârlad în anul 1860, locuind aici până la 30 ianuarie 1879, deținând rangul de clucer. A făcut studii în Bârlad, la „școala împărătească de sub direcția lui Zăhărescu”, după care a devenit arendaș al mai multor moșii din ținutul Fălciu. Teodor V.

⁹⁸ Aspecte confirmate în *Marea arhondologie a boierilor Moldovei* (Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 115).

⁹⁹ Menționat la 1829 ca locuitor al satului Voinești, ținutul Tutova (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 292).

¹⁰⁰ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 129.

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 132.

¹⁰² *Ibidem*, f. 134.

Ursulescu a fost căsătorit cu Raluca Isăcescu¹⁰³, din județul Vaslui, legătură din care s-au născut doi băieți, Alexandru și Lascăr Ursulescu¹⁰⁴.

65. **Ioan Adamescu** (n. 1834, Dorohoi – † 14 martie 1880, înmormântat a doua zi în cimitirul nou din Bârlad): fiul lui Adam Licu, iar mama Tanția, fiica serdarului Tudurachi Ursachi; a absolvit cursurile Liceului Național din Iași (1859), după care s-a stabilit în Bârlad (1862); a fost funcționar în cadrul Ministerului Cultelor, revizor școlar și institutor la Școala nr. 2 din Bârlad, până la momentul decesului. Nu a fost căsătorit¹⁰⁵, însă a avut un frate la Piatra Neamț, cel care, de altfel, a oferit și datele pentru biografie la 28 ianuarie 1901.
66. **Dr. Marin Constantinescu** (n. 14 ianuarie 1845, București – † 17 ianuarie 1892, înmormântat la Călimănești): român mutat la Bârlad la data de 10 noiembrie 1871; a urmat studiile la Facultatea de Medicină din Paris, absolvite la 25 septembrie 1877, după care a fost doctor stagiar la ambulatoriul Marelui Cartier General al Armatei, medic de plasă și de spital. Dr. Marin Constantinescu a fost decorat cu Ordinele Trecerea Dunării, Apărătorii Independenței, Coroana României în gradul de Cavaler. A fost căsătorit cu Elena V. Huidovici, fără a avea copii¹⁰⁶.
67. **George Rășcanu** (n. 30 octombrie 1834, Forăști, Suceava – † 28 octombrie 1885, înmormântat la Galați, la 30 octombrie 1885): „originea familiei este din Basarabia, familie veche Rășcănească”. Și-a făcut studiile în țară, iar în județul Tutova și orașul Bârlad a locuit mai mulți ani, deținând funcția de prefect în mai multe rânduri, fiind proprietar al moșiei Banca. Și-a început cariera ca judecător la Huși și Galați, ulterior devenind membru al Curții de Apel Iași. A mai fost prefect la Covurlui, primind mai multe decorații, „străine, rusești, turcești, grecești”. George Rășcanu a avut-o ca soră pe Elena Rășcanu (Gorgos), domiciliată la Geneva (Rue de Mont Blanc)¹⁰⁷, și a fost căsătorit cu Elena Lambrino (fiica lui Iordache Lambrino din Bârlad), având împreună o fată, Zoia Rășcanu¹⁰⁸. La cimitirul Eternitatea din Bârlad mai sunt câteva morminte care aparțin familiei Rășcanu, în care își duc somnul de veci Safta C. S. Rășcanu († 25 decembrie 1881, la 34 de ani), născută C. Vasiliu, Panaithi C. Rășcanu (10 iulie 1872 – 8 noiembrie 1880), Gheorghe Rășcanu (1885 - 1925) și „căpitanul de lungă cursă” Ion Rășcanu (Nică) (1901-1937).

¹⁰³ Pentru mai multe date despre familia *Isăcescu*, v. Eugen D. Neculau, *op. cit.*, vol. III, p. 117-209. În această lucrare nu i-am identificat pe soții Teodor V. Ursulescu și Raluca Isăcescu.

¹⁰⁴ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 137. Tot la Bârlad, printre donatorii spitalului se regăsește, la începutul secolului al XX-lea, „*Dimitriu V. Ursulescu*, fratele defunctului *Teodor V. Ursulescu*”.

¹⁰⁵ *Ibidem*, f. 139. Deși în fișa biografică nu se pomenește despre existența unui fiu, în altă parte a registrului donatorilor se pomenește despre „*Mihail Adamescu*, din Piatra Neamț, fiul lui Ion Adamescu”.

¹⁰⁶ *Ibidem*, f. 141. Informațiile despre dr. Marin Constantinescu au fost comunicate de către Elena Ușurelu.

¹⁰⁷ *Ibidem*, f. 145.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 146.

Mormânt al familiei Lambrino la cimitirul Eternitatea din Bârlad

Morminte ale familiei Rășcanu, la cimitirul Eternitatea din Bârlad

68. **Soltana Nicolaidi** (n. cca 1820, Bârlad – † cimitirul Eternitatea din localitate): fiica lui Gheorghe și Anica Liga, proprietarii Hănăsenilor. A avut o primă căsătorie cu Constantin Coroi, apoi cu Iancu Nicolaidi, fără a avea copii¹⁰⁹. Soltana Nicolaidi era rudă cu avocatul Alexandru Liga¹¹⁰.
69. **Mihai Leon** (n. 1839, Iași – † 1884, la Bârlad): fiul spătarului Anastasiu Leon și al Profirei Flondor, s-a mutat la Bârlad în anul 1862; a urmat studii liceale la Iași, după care a devenit profesor, fiind decorat cu Ordinul „Coroana României” în grad de Comandor; a fost căsătorită cu Casonia Sofronie, legătură din care s-au născut patru fete¹¹¹. Mihai Leon a fost fratele generalului Alexandru Leon (care figurează și el în lista donatorilor).
70. **Grigore G. Șuțu** (n. 24 mai 1848, într-o localitate din ținutul Tutova): originar „din Atena, dintr-o veche familie greacă; doi strămoși au domnit în România”; după studii efectuate în Franța, a devenit primar al orașului Bârlad, director al spitalului, prefect, inspector, deputat și senator, Ofițer al „Coroanei României” și al „Stelei României”. Grigore G. Șuțu a fost căsătorit cu Zoe Șuțu, născută Jurgea, având împreună un băiat (Alexandru G. Șuțu) și două fete¹¹² (Maria Șuțu și Ecaterina Șuțu), pomeniți și ei printre donatorii spitalului din Bârlad. Ecaterina Gr. Șuțu a devenit soția lui Emil Șuțu¹¹³.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 147.

¹¹⁰ Descendent, probabil, al căminarului Ioan Liga, din Bârlad, fiul vornicului porții Iordachi Liga (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 292).

¹¹¹ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 148.

¹¹² *Ibidem*, f. 149.

¹¹³ Ecaterina Gr. Șuțu a devenit soția lui Emil Șuțu (n. la Iași la 17 martie 1851 – † la București, la 20 noiembrie 1911), căsătoria celor doi având loc la Bârlad, la 28 octombrie 1878, divorțați în 1887 (Mihail-Dimitrie Sturdza,

Petre Jurgea, Emil Șuțu (sus)
și Alexandru Jurgea (jos)¹¹⁴

71. **Pavel Iacomî** (n. 1826, Iași – † 8 aprilie 1892, înmormântat la cimitirul Eternitatea din Bârlad): fiul lui Costache Iacomî¹¹⁵, din Iași, și al Zarandei Vetisar, de origine greacă, din Constantinopol. Urmând studii la Iași, Pavel Iacomî s-a stabilit în Bârlad în anul 1850, unde s-a însurat cu Maria (fiica lui Nicolae Alexe și al Mariei Gheorghiu), fără a avea copii împreună¹¹⁶.
72. **Scarlat Crețu** (n. 14 septembrie 1847, în Mandați, plasa Simila, Tutova – † 26 februarie 1899): fiu al unor „vechi răzeși”, cu proprietăți în orașul Bârlad. Pisar, cu un rang primit de la Neculai Conache-Vogoride, caimacamul Moldovei, a fost ctitor al bisericii din Mandați, plasa Simila, județul Tutova, cu hramul „Sf. Nicolae”. În timpul Războiului de Independență a fost însărcinat de către Comitetul Apărării Naționale să adune ajutoare¹¹⁷.
73. **Costache Racliș** (n. aprilie 1818, Botoșani – † 27 decembrie 1873, înmormântat la biserica „Sf. Dimitrie” din Bârlad): fiul medelnicerului Iancu Racliș și al Efosinei Duca, „ambele familii vechi și mari proprietari, cu deosebire mama, scoborătoare din familia domnitorului Moldovei, Constantin Duca”. A avut-o ca soră pe Maria Voinescu. În 1828, Costache Racliș s-a stabilit pe moșia mamei sale, Pleșești, comuna Buda, în plasa Simila, iar în perioada anilor 1837 - 1838 s-a stabilit la Bârlad. A învățat carte cu un dascăl grec, din Iași, apoi a intrat în armată (1834), cu gradul de iuncăr, de unde a demisionat după circa trei-patru ani. Nu a deținut funcții publice, „din cauza caracterului său prea independent”, însă „a luat parte activă în revoluția contra lui Mihail Sturza, din care cauză a fost închis împreună cu regretatul domnitor Cuza”, apoi „a luat parte la toate mișcările naționale”, „foarte filantrop, contribuind la școli, instituțiuni publice”, „aprig luptător în politică, secundând întotdeauna pe C. Rosetti”. Costache Racliș a fost căsătorit de două ori: mai întâi cu fiica unui Pleșescu, din Fălticeni, iar a doua oară cu fiica lui C. Cosone, din Vaslui, fără a avea copii cu acestea. În anul 1901 osemintele sale erau la cimitirul Eternitatea din Bârlad¹¹⁸.
74. **Anghel Dimitrie Haği Vasile** (n. în Bârlad – † 1879, înmormântat la Biserica „Sf. Spiridon” din Bârlad): fiul „românilor” Dimitrie Haği Vasile și Maria; „comerciant, posedă diploma de boier, cu rangul de pitar, în 20 mai 1857, și rangul de serdar în 24 septembrie 1858, date de prințul Vogoride;

Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople. Dictionnaire historique et généalogique, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Paris, 1999, p. 420).

¹¹⁴ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Judeșean Iași (ANRI), *Stampe și fotografii*, 5551, f. 14.

¹¹⁵ Costache Iacomî este atestat la Bârlad în 1829, în vârstă de 37 de ani, fiul lui Iacomî Lambru (Alexandru V. Perietzianu-Buzău, *op. cit.*, p. 294; vezi și Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 154).

¹¹⁶ ANRV, fond *Spitalul Bârlad și Elena Beldiman*, dosar 2/1900, f. 150.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 151.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 153.

a făcut doar trei clase la Bârlad; nu a fost căsătorit”. Anghel Dimitrie Haği Vasile era cumnat cu Ștefan Orza¹¹⁹.

*

Pentru susținerea spitalului din Bârlad au contribuit mai multe persoane, care au oferit diferite sume de bani, însă nu toți i-au transmis editorului *Albumului donatorilor* datele referitoare la viața lor. Printre aceștia se numără, așa cum sunt ei consemnați în registrul donatorilor:

– Soții Adriana și Simion Alexandrescu, institutorul V. Știubeiu (nepot al lui Simion Alexandrescu), Teodor Albu, diaconul George Albu, George Alexandru, Costache și Maria Alexiu, Haği Anghelache, Vasile Anastasiu;

– Stroe Beloescu (ginele defunctei Elena Vidrașcu); Ruxanda Bratoi, Costache Bușilă, Costică Bontăș și fiul său I. Bontăș („licențiat în litere”);

– Elena Bujoreanu (+ înainte de 1901) și fratele său Neculai I. Bujoreanu, I. M. Bujoreanu, Ion. N. T. Bujoreanu, fiul defunctului Bujoreanu T. Neculai¹²⁰;

– Costache Cachi, Ioan Coroiu, I. N. Coroiu; preotul Nacu Cassian; Alex. G. Catargi; Panaite Chenciu, dr. George Calalb; Georges Costandache („în grad de rudenie cu defunctul Ioan Costandache”), Teodor Constantin și fiul său Ștefan Codreanu, Lupu C. Costache („fiul defunctului Costache Costache”);

– Iancu G. Diamandy și fiul acestuia, George I. Diamandy, Costache G. Diamandy, George I. Diamandy („în grad de rudenie cu defuncta Elena Greceanu, născută vorniceasa Diamandy”), avocatul Iordache G. Iamandi, Caterina I. Iamandi (n. Donici), Caterina Donici (n. Iamandi), Cleopatra I. G. Diamandy, Teodor G. Emandy, dr. Cl. Davidoglu și Profira Davidoglu, G. Donici, Neculai Donciu, Grigore N. Dimitriu portarul („cumnat al defunctului Hristache Ioan”);

Cleopatra I. G. Diamandy¹²¹, Costache G. Diamandy și Teodor G. Emandy

Iancu C. Dobrovici (și nepotul său Neculai Ionescu, avocat în Brăila), Ștefan Dobrovici (rudă cu George Munteanu, funcționar în administrația financiară Bârlad). La cimitirul

¹¹⁹ La cimitirul *Eternitatea* din Bârlad există un mormânt al *Săfiiței Orza* (n. 20 iulie 1860 – † 23 octombrie 1904).

¹²⁰ La cimitirul *Eternitatea* din Bârlad există un mormânt al *Ecaterinei N. Bujoreanu* (n. Constantinescu), † la 26 mai 1897, la 54 de ani.

¹²¹ ANRI, *Stampe și fotografii*, 5551, f. 24.

Eternitatea din Bârlad există un mormânt al unor membri ai acestei familii Dobrovici: Tasia Dobrovici († 10 noiembrie 1877), Ștefan Șt. Dobrovici († 20 iulie 1884) și Constantin Dobrovici († 22 noiembrie 1889, la 50 de ani, în București);

Mormânt al familiei Dobrovici la cimitirul Eternitatea din Bârlad

Gheorghe Munteanu
(n. 1859 - † 15 iunie 1935)

Maria Munteanu
(n. 1855 - † 1918)

Alexe C. Gavril, Teodor Gățulescu, Manolache Ghibănescu, Grigore I. Handoca, Costică Hristodorescu (Buzău), farmacistul Max Frankel, soția defunctului Ion Galin (1844 - 1896, profesor de științe naturale la Liceul „Codreanu” din Bârlad); Petrache H. Ivanciu¹²², Mihalache H. Ivanciu, Boiu Vasile, Boiu Ivanciu și ginerele său – primarul de Bârlad Andrei V. Ionescu;

Tudurache Moscu („nepot al defunctei Dumitra Tudurache Goiu, născută Ilie Moisă”, donatoare și ea)¹²³, Natalie Pallady, Tasia Panaite, Maria Phiny („soția defunctului Andrei Phiny”), Alexe C. Profira, Ecaterina Popescu (Iași, soția defunctului Vasile Popescu), avocatul Costache Robescu (nepotul lui Costache Dimitriu Robescu);

Mormânt al Safta Donici
(n. 1808 - † 27 august 1882)

Mormântul profesorului
Ion Galin

Andrei Ionescu, primar al orașului Bârlad la 1865¹²⁴

Bou Scarlat, Ioan A. Sturdza („fiul defunctei Smaranda A. Sturdza”), Mihai A. Sturza, din Iași; Anton Tașcă, Elena Tașcă, George Teohari (fiul defunctului Iordache Teohari),

¹²² Pe o cruce de mormânt, la cimitirul *Eternitatea* din Bârlad, sunt trecuți mai mulți membri ai familiei *Ivanciu* (*M. Ivanciu* - † 1915, *Nicușor* - † 1900, *Costică* - † 1902 și *Hortansa Ivanciu* - † 1905).

¹²³ La același cimitir din Bârlad există un mormânt al familiei *Moscu*, unde au fost îngropați *Teodor*, *Elena*, *Mihai*, *Costinel* și *Profirița Moscu*.

¹²⁴ Site-ul de internet <http://www.okazii.ro/antichitati-altele/barladul-vechi-fotografie-document-andrei-ionescu-primarul-barladului-la-anul-1865-fotografie-veche-dedicata-prietenului-sau-georghe-tricopulo-a53515789> (on line la data de 16 octombrie 2015).

Sevastia Tuduri; Gheorghe V. Vallescu, monahul Sofronie Vârnav, Catinca Velea, Elena Vidrașcu, Mihai Vidrașcu.

Pe o parte dintre donatoarele către spitalul din Bârlad le-am regăsit și în anii 1877-1878, ca membre ale Comitetului Doamnelor Bârlădene pentru ajutorul ostașilor români, respectiv: Maria Juvara, Zamfirița Juvara, Aglae C. Diamandy, Catherina Iordache Emandi, Catinca G. Emandi, Cleopatra C. Iamandi, Cleopatra Al. Iamandi, Caterina Lepădatu, Natalia Pallady, Cecilia Codrescu, Sevastia Tuduri, Profira Davidoglu, Catinca Miclescu, Elena Armașu, Cleopatra Bontăș, Lucreția Chenciu și Aristița Nanu.

Alături de cele menționate, printre membrii Comitetului Doamnelor Bârlădene pentru ajutorul ostașilor români le mai regăsim pe: Iosefina Sturdza (fiica lui Kostache Negri, prezentată la 1893 ca „foarte inteligentă și în curent cu mișcarea intelectuală a timpului”¹²⁵), Elena Costăchescu, Anna Gane, Maria Thiery, Soltana Gâlcă, Ruxandra Negre, Ruxandra Velescu, Catinca I. Costache, Ana Andoniu, Elena Mille, Elena Constandinov, Maria și Maximilian Brettner, Matilda Vergolici, Maria Ciucă și Virginia Radu.

După cum am văzut, la sfârșitul secolului al XIX-lea, printre donatorii spitalului din Bârlad regăsim mai mulți urmași ai unor vechi familii boierești moldovenești, dar și numeroși oameni simpli sau negustori, unii dintre ei veniți de la sud de Dunăre (Grecia, Turcia) și împământeniți aici. În cursul secolului al XIX-lea, mai cu seamă în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza și a ministeriatul lui Dimitrie Bolintineanu, ca urmare a unei politici de „protectorat” al nostru asupra elementului aromân, are loc o imigrare a unei populații de macedo-români la nord de Dunăre¹²⁶, unii dintre aceștia ajungând și în Moldova, inclusiv în ținutul Tutova, în încercarea de a scăpa de prigoana turcească sau în speranța de a se ridica prin activități comerciale („negustori cu dugheană”). Astfel ajungem să-i regăsim în fișele biografice de mai sus pe Dumitru Hagi Vasile, Gavril Hagi Vasiliu, Hagi Panaite Velicovici, Anghel Dimitrie Hagi Vasile, Iancu M. Bali, Hristu Vaia, Costea Vaia, Costache Hagi Dimitriu, unii dintre ei veniți din Delvinaki, Epir.

Fișele biografice prezentate, a căror informații genealogice nu au putut fi verificate în totalitate, împreună cu inscripțiile funerare constituie izvoare genealogice care pot contribui la stabilirea unor date exacte cu privire la filiații și decese¹²⁷. Prin publicarea acestor mici fișe biografice, *Albumul donatorilor fondatori ai Spitalului Beldiman din Bârlad* poate constitui un izvor de informații pentru realizarea genealogiilor unor familii moldovenești de la cumpăna secolelor XIX-XX, reprezentanți ai marilor proprietari sau mici comercianți, mai cu seamă din ținutul Tutova și orașul Bârlad.

¹²⁵ Marian Ștefan, *Un izvor genealogic necunoscut: însemnările memorialistice inedite ale lui A. C. Cuza*, în *ArhGen*, VII (XII), 2000, nr. 1-4, p. 140.

¹²⁶ Neagu M. Djuvara, *op. cit.*, p. 12.

¹²⁷ Ștefan S. Gorovei, *Către cititor*, *ArhGen*, II (VII), 1995, nr. 1-2, p. X; idem, *Epigrafi și genealogie*, în *ArhGen*, III (VIII), 1996, nr. 1-2, p. 253; idem, *Un plan de lucru: „Corpus genealogiarum”*, în *ArhGen*, I-V, 1989-1993, nr. 1-2, p. 205.

GENEALOGICAL INFORMATIONS IN THE ALBUM OF FOUNDING DONORS OF
THE BELDIMAN HOSPITAL OF BÂRLAD

(abstract)

The hospital of Barlad was founded in 1838 within the houses of Elena Greceanu, wife of the postelnic. The maintenance of this institution was ensured by boyars of Barlad and St. Spiridon Trusteeship of Iasi. The director I.Codrescu initiated in 1900 the making of an album of the donors and of a register with biographical data concerning them. The album with the donors' photos was lost, but many of them were buried in the "Eternitatea" Cemetery of Barlad. On their tombs there are many photos which can contribute to the partial recovery of these portraits. The National Archives of Vaslui preserve the register with the cards of those who made donations for the Hospital of Barlad. The present study presents 74 such biographical cards. By publishing these biographical cards, the Album of the founding donors of the Beldiman Hospital of Barlad can represent a source of information for the enterprise of genealogies of some Moldavian families at the turn of the 19th – 20th centuries, representatives of the important owners or small merchants, especially in the County of Tutova and the city of Barlad.

UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ ȘI PIAȚA NAȚIUNII DIN IAȘI. DOCUMENTAȚIE ISTORICĂ ȘI URBANISTICĂ

Sorin IFTIMI

I. ANSAMBLUL UNIVERSITĂȚII DE MEDICINĂ

I.1. „Universitatea Veche” (Curte Domnească, 1786-1788; 1792-1806)

Palatul numit, în diverse epoci, casa Callimachi/Ghica/Rosetti/Balș, a fost zidit de vistiernicul Mihai Cantacuzino-Deleanul, pe la 1760, cu destinația de locuință. Clădirea a fost moștenită de fiul acestuia, marele vistiernic Matei Cantacuzino. Aici a locuit *Alexandru vodă Ipsilanti* (1786-1788) și *Alexandru vodă Moruzi* (1788-1892), iar apoi vestitul cneaz Potemkin (Grigore Alexandrovici), favoritul țarinei Ecaterina a Rusiei, pe timpul războiului ruso-turc (1790-1791), despre care se zvonea că urmărește să devină domn al Moldovei și Valahiei, cu acceptul Porții Otomane. Matei Cantacuzino a vândut palatul, în 1792, pentru a se stabili în Rusia. Un fiu al acestuia, Grigore, a fost colonel în armata rusă și a murit în bătălia de la Borodino. Alt fiu, cneazul Gheorghe Cantacuzino (tot colonel în armata rusă, a luptat împotriva lui Napoleon), a revenit în Moldova odată cu Eteria greacă, jucând un rol însemnat în cadrul insurecției din 1821, acesta a fost comandant al armatei eteriste rămase în Moldova¹.

Din 1792, proprietar al clădirii a devenit hatmanul Costache Ghica. Palatul a fost cumpărat în anul 1795 de către Ocârmuire pentru a servi drept Curte Domnească (1795-1806). Domnia nu s-a mutat aici sub *Alexandru vodă Moruzi*, cum s-a crezut multă vreme, ci sub *Alexandru vodă Callimachi* (1795-1799).

Casa a fost cumpărată apoi de vistiernicul Iordache Balș (după 1806), după care a trecut în stăpânirea lui Alecu Rosetti-Roznovanu. În 1860, clădirea a fost cumpărată de stat, de la Ruxandra Rosetti-Roznovanu, pentru a găzdui prima Universitate românească. Această clădire a adăpostit Universitatea întemeiată de Alexandru Ioan Cuza, la 1860. Doar după 1896 Universitatea ieșeană s-a mutat în Palatul din Copou. Aici, în trei camere de la parter, funcționa Biblioteca Universității, unde a fost bibliotecar poetul Mihai Eminescu.

Tot această clădire a găzduit, la etaj, tot din 1860, Academia de Arte Frumoase din Iași, precum și Muzeul de Arte (*Pinacoteca*). Incinta clădirii a primit și Grădina Botanică a Universității, după 1870. Ulterior aici a fost sediul Filialei Iași a Academiei Române, până la construirea noului sediu din Copou.

¹ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *Iașii vechilor zidiri*, vol. I, *Până la 1821*, ediția II, revăzută și adăugită, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, p. 346-352.

*

Palatul Universității Vechi este cea mai valoroasă ilustrare a neoclasicismului moldovenesc în arhitectura civilă a secolelor XVIII-XIX². Arhitectura reprezentată de acest monument este aproape una „de manual”, ilustrativă pentru întreaga epocă.

Potrivit arhitectului Gheorghe Curinschi-Vorona, monumentul se încadrează unui tip de case boierești care conservă puternice reminiscențe ale compoziției spațiale a locuinței tradiționale românești, cristalizată în arhitectura populară și preluată apoi de casele de târgoveți și boieri. „Planul amintește structura tripartită a locuinței cu tindă la mijloc și încăperi situate de o parte și de alta a ei. Casele și palatele clasiciste, dezvoltate pe două caturi (cel de jos, de obicei al serviciilor; cel de sus locuit), au la parter, în locul tindei un amplu vestibule, în care se mută din exterior scara, corespunzându-i, la etaj, principala încăpere – un salon – dispus în axa clădirii, perpendiculară pe fațada principală. Cele două foișoare, întâlnite în arhitectura secolului al XVIII-lea, cel deschis din față și cel închis cu geamlâc pe latura opusă, capătă înfățișarea unor rezalite, dintre care cel de pe fațada principală se prezintă ca un portic cu două niveluri, având la parter un peron acoperit.

Tipul acesta de edificiu este reprezentat de *palatul domnesc al lui Alexandru Callimachi* (1795-1799), clădire care, recondiționată la 1848, a servit, începând cu anul 1860, ca sediu al Universității ieșene. De aici, clădirea este cunoscută sub numele de Universitatea Veche.

Înfruntarea care se desfășoară pe plan arhitectural între formele clasicismului și soluțiile tradiționale, se manifestă în mod similar, atât în arhitectura religioasă, cât și în arhitectura cultă. Cercetarea principalului program al arhitecturii civile – locuința – permite să se constate că și aici clasicismul a afectat fie toate laturile arhitecturii, fie numai îmbrăcămintea decorativă.

Construcția, rezolvată pe două niveluri, are un plan care apare ca o mărire la scară a unei case de târgoveți. Fațada principală are în axa ei un rezalit cuprinzând, la parterul deschis prin arce, un acces lateral, acoperit, pentru vehicule. Sălile principale sunt dispuse în axa clădirii, amintind dispoziția tindei tradiționale: la parter, un vast vestibul, continuat cu o sală cu terminație absidală care se decroșează pe fațada opusă intrării; la etaj, se repetă aceeași dispoziție a încăperilor, cu deosebirea că salonul de deasupra vestibulului se prelungește prin partea decroșată, corespunzătoare porticului de acces. În dreapta și în stânga acestor săli principale sunt dispuse celelalte încăperi.

Fațada, divizată în trei registre, se distinge prin sobrietate. O tratare mai deosebită capătă decroșul: la parter, bosaje, iar la etaj, coloane ionice angajate. Un atic cu palmete încununează clădirea³.

În vechea arhivă a Comisiunii Monumentelor Istorice, de la București⁴, se păstrează un consistent dosar (115 p.), privitor Facultatea de Medicină (fostul palat Scarlat Callimachi), în anii 1927-1949. Dosarul cuprinde corespondența și rapoarte de cercetare la fața locului. Sunt

² Mihai Ispir, *Clasicismul în arta românească*, Editura Meridiane, București, 1984. Vezi și Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, 1937; idem, *Istoria Arhitecturii în România*, vol. 2, Editura Academiei, București, 1965, p. 376, 378; idem, *Arhitectura în Valahia, Moldova și Transilvania în veacurile XII - XIX*, 1966, p. 509; idem, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor*, Editura Academiei, București, 1982, p. 508-509.

³ Gheorghe Curinschi, *Monumentele de arhitectură din Iași*, Editura Meridiane, București, 1967, p. 48-49.

⁴ Astăzi la Institutul Național al Patrimoniului, București.

descrie degradările produse de marele cutremur din 1940. Având în vedere valoarea istorică și arhitectonică a acestei vechi clădiri, Comisia Monumentelor nu a aprobat demolarea (1940). A fost întocmit un deviz de consolidare și reparații, cu plan de situație, plan releveu și 5 planuri de detaliu, însoțite de 11 fotografii (1941). Acestei documentații i se adaugă un alt deviz pentru repararea zidului de incintă (1943). Ulterior, în 1949, s-a decis demolarea incintei de zid a clădirii (păstrându-se doar poarta monumentală). Între semnatarii documentelor întâlnim pe N. Iorga, arhit. Petre Antonescu și Ministerul Învățământului⁵.

Recent a fost redactat un studiu privitor la imobilele Universității de Medicină⁶, dar având ca sursă documentară doar izvoarele arhivistice de la Iași, nu și cele de la București (Institutul Național al Patrimoniului).

Palatul Vechi

Atenția principală este axată pe clădirea Universității Vechi, denumită în acest studiu: Palatul Rosetti-Roznovanu. Se arată că acesta a fost renovat la 1848. În puțini ani monumentul era din nou deteriorat, fiind cumpărat la 1860, cu 18.000 galbeni. Arhitectul Emilian Ștefan a renovat clădirea pentru a putea găzdui prima Universitate românească⁷.

Clădirea avea 26 de încăperi, pe două nivele, plus aula (salonul central) și o încăpere din pod; la acestea se adăugau patru beciuri și câteva atenanse. Suprafața clădirii era de 13.920 mp⁸. Există destul de puțin spațiu pentru diversele specializări din cadrul instituției. Universitatea avea, pe atunci, facultățile de Drept, Litere, Științe, la care s-a adăugat și Medicina 19 ani mai târziu.

La 1877 spațiile imobilului erau împărțite astfel: Facultatea de Drept – 2 săli, Facultatea de Științe – 2 săli, Școala de Belle-Arte și Pinacoteca – 9 săli (libere). Academia de Arte părăsește clădirea (la 1877, dusă la Academia Mihăileană)

Facultatea de Medicină s-a instalat în palat la 1879. Ea avea să rămână singura ocupantă a clădirii după 1896, când a fost dat în folosință Palatul Universității de la Copou. Facultatea folosea și o Atenansă cu 22 de încăperi: un apartament, 19 încăperi de locuit, cu cea a portarului și a servitorului de la Inspectorat, iar o cameră mare, împărțită în două, era rezervată pentru serviciul de disecție⁹.

La 24 noiembrie 1922, după înălțarea corpului cel nou „palatul Facultății de Medicină, clădirea veche, a fost mistuită de flăcări, prin accident”¹⁰. Clădirea a fost însă repusă în funcțiune și redată circuitului didactic. Ea avea însă mereu nevoie de reparații.

În iulie 1838, arhitectului I. Paxino, însărcinat cu supravegherea construirii noii clădiri a Facultății de Medicină, a semnalat apariția unor fisuri în zidurile clădirii vechi, fundațiile acesteia „fiind mai la suprafață, antrepriza a fost nevoită să subzidească fundația vechii construcții”, astfel încât micile fisuri apărute să nu prezinte nici un pericol¹¹.

⁵ *Comisiunea Monumentelor Istorice (1892-1948). Inventar de Arhivă*, publicat în „Revista Monumentelor Istorice”, Anul LXVIII, 1999, nr. 1-2, p. 107, nr. 2036.

⁶ Dan Jumară, *Universitatea de Medicină și Farmacie din Iași. Monografia imobilelor*, în „Monumentul”, VI, 2005.

⁷ *Ibidem*, p. 199.

⁸ *Ibidem*, p. 208.

⁹ *Ibidem*, p. 202.

¹⁰ *Ibidem*, p. 206.

¹¹ *Ibidem*, p. 207-210.

În urma marelui cutremur din 1940 comisia instituită de Primărie constata, la 27 noiembrie, că vechea clădire a Facultății de Medicină este într-o stare critică: „parte din ziduri s-au dărâmat, parte s-au crăpat, amenințând cu dărâmarea”¹². Imobilul fusese deja evacuat. Comisia propunea chiar demolarea clădirii, aceasta fiind lipsită de siguranță. Chiar și Comisia Monumentelor Istorice a aprobat demolarea, în decembrie 1940. Cu toate restricțiile anilor de război, în 1941 s-au găsit resursele necesare pentru consolidarea vechii clădiri, în luna iulie terminându-se chiar și acoperișul.

Tot în timpul războiului, în 1944, clădirea veche a fost reparată de antrepriza Giovanni Forglarini¹³. În iunie 1943 a fost reparat zidul din față al Facultății¹⁴.

O comisie specială, instituită în noiembrie 1944 consemna că la clădirea veche a Facultății prin acoperișul acesteia pătrunsesse o bombă, în partea de nord-vest a edificiului¹⁵. Aceste daune, la care s-au adăugat distrugerea ferestrelor și ușilor, au fost reparate relativ repede, ceea ce a făcut posibilă reluarea cursurilor.

Lucrări mai serioase au fost efectuate în anul 1959, după proiectul realizat de Institutul Regional de Proiectare din Iași; atunci s-a realizat și tencuirea fațadelor, rămase la roșu”¹⁶. Având în vedere calitatea de monument istoric a clădirii, arhitecții s-au străduit ca lucrările să nu altereze aspectul istoric al construcției. Având în vedere faptul că fațadele au fost executate în etape diferite, din materiale diferite, a fost necesar, la 1959, să fie redată unitatea arhitectonică a monumentului. Fațadele au fost finisate în simili-piatră toate elementele de fațadă din ciment brut și cărămidă existente. O problemă a constituit-o realizarea cornișelor la fațadele unde acestea nu existau. S-a executat, în aceste cazuri, o construcție din profil metalic, încastrată în zidărie și ancorată în planșeul etajului II. Zidăria soclului a fost îngroșată cu 25 cm, fiind realizată din cărămidă rezemată pe bare de oțel (200 încastrate în zidăria existentă). Au fost refăcute scările de acces. Deoarece solurile din zona fațadei laterale stânga nu corespundeau cu cele din dreapta, s-a procedat la executarea unor goluri simetrice, pentru ferestre, întărite cu buiandrugii din beton armat. Tot pentru păstrarea unității arhitectonice au fost înlocuite și ferestrele de la corpul din dreapta – casa scării – și încăperile de deasupra, la etajul un și doi, cu ferestre identice cu cele din stânga¹⁷.

Alte lucrările de restaurare au fost începute în 1996.

Cișmeaua de la 1765

Domnitorul Grigore Alex. Ghica a adus apă pe olane din dealul Copoului pentru a alimenta cișmele gemene de la Sf. Spiridon (1765). În acest an el a permis și unor mari boieri să beneficieze de apă adusă pe conducte de lut ars, până a reședințele lor din apropiere. O astfel de conductă de olane a fost racordată de la Spiridonie pentru casa vistiernicului Ioan Cantacuzino, recent construită. Aceasta se întâmpla înainte ca reședința sa să devină Curte Domnească. Spre deosebire de modelul baroc-oriental al cișmelelor ce flanchează turnul de la Sf. Spiridon, cișmeaua lui Ioan Cantacuzino avea o arhitectură neoclasică, asemănătoare cu

¹²*Ibidem*, p. 208.

¹³*Ibidem*, p. 209.

¹⁴*Ibidem*, p. 209.

¹⁵*Ibidem*, p. 209.

¹⁶*Ibidem*, p. 210.

¹⁷*Ibidem*, p. 210.

a palatului său. Înfățișarea cișmelei este cunoscută din fotografiile făcute pe la 1950. Aceasta a fost demolată probabil, cu prilejul renovării Palatului Universității Vechi, lucrări ce au avut loc pe la 1960. Din păcate, traseul de aducțiune a apei la această cișmea nu este cunoscut. Este posibil ca această amenajare tehnică să iasă la iveală cu prilejul săpăturilor preconizate.

Ușa Nădejzii (1796)

Alături de vechiul palat se păstrează și Poarta de intrare în Curtea Domnească, zidită de Alexandru vodă Callimachi, la 1796. Construirea acesteia fusese atribuită lui Alexandru vodă Moruzi, de Manolache Drăghici (1853). Poarta de piatră are pe frontispiciu stema acestui domn și inscripția „Ușa Nădejdi” (în grafie chirilică), aluzie la judecățile domnești, în a căror dreptate își puneau speranța locuitorii¹⁸. Poarta reprezenta intrarea în incinta de zid, care încorporase, la 1796, și cișmeaua veche. Această poartă din piatră, rămasă pe poziție, este un reper foarte important, pentru a localiza pe teren fostul traseu al străzii Universității Vechi, care a fost modificat după 1960.

Zidul de incintă

Acest zid din piatră a fost construit de Alexandru vodă Callimachi, la 1796, odată cu poarta monumentală, după mărturia lui Manolache Drăghici. Un raport din 1904 arată că zidul de incintă al Universității, dinspre est, spre strada Procopie, s-a prăbușit pe o distanță de 30 de metri¹⁹. Se solicita demantelarea zidului pe această latură, chiar dacă el data din 1804. În cele din urmă Ministerul a găsit bani, în același an, pentru ca zidul să fie refăcut și consolidat²⁰.

Noua clădire a Facultății de Medicină

Proiectat în formă de „U” și finanțat de Ministerul Instrucțiunii Publice, edificiul a fost proiectat în 1910, având fațadele în stil Neoromânesc. Acesta avea să aibă subsol, parter și două etaje. Clădirea avea 82 de camere (săli de curs și laboratoare). Cele trei aripi ale clădirii au fost construite în anii 1911, 1923 și 1938²¹.

S-a decis să fie construită mai întâi doar aripa din stânga, în octombrie 1911. Lucrările aveau să înceapă însă în primăvara anului 1912, antreprenor fiind M. Roșculescu²². Se preconiza o finalizare a întregului ansamblu până în anul 1938. Clădirea este făcută în întregime din zidărie de cărămidă. Edificiul a fost înălțat până în anul 1916, lucrările continuând însă și după război, până în anul 1922²³.

Se pare că terenul pe care se aflau imobilele prezenta anumite probleme legate de infiltrații, deoarece în noiembrie 1933 începeau lucrările de construire a unui canal de drenaj, pe amplasamentul Facultății²⁴.

¹⁸ Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 344.

¹⁹ Dan Jumară, *op. cit.*, p. 203-204.

²⁰ *Ibidem*, p. 203-204.

²¹ *Ibidem*, p. 208.

²² *Ibidem*, p. 204.

²³ *Ibidem*, p. 206.

²⁴ *Ibidem*, p. 206.

În anul 1938 încep lucrările de construcție la un nou corp de clădire, aripa din stânga a Facultății de Medicină, pentru care s-a investit suma de 7.500.000 lei. De această dată, lucrările au fost executate de Societatea română de lucrări publice Constantin și Gheorghe Ursescu-Galați. Noua aripă avea o suprafață de 800 mp parterul și 400 mp subsolul. Clădirea a fost proiectată cu planșee din beton armat și pereți din zidărie de cărămidă presată, iar acoperișul din țiglă. Primăria a condiționat avizul de executarea, la subsol, a unui adăpost împotriva bombardamentelor, dar s-a convenit ca acesta să fie construit sub următoarea aripă a clădirii noi. În luna mai 1938 se cerea urgentarea demolării clădirilor vechi, pe locul cărora urma să se construiască noua aripă²⁵.

Potrivit devizului de lucrări întocmit în mai 1938, la fundații se folosea beton de egalizare, cu 80 kg ciment la 0,800 cm pietriș și 0,400 mc nisip, iar zidăria avea să fie din cărămidă presată, bine arsă, cu mortar de ciment²⁶. Din iunie 1838, coordonarea lucrărilor de construcție a fost încredințată arhitectului I. Paxino.

Institutul de Anatomie

Clădirea Institutului de Anatomie Iași este opera arhitectului Ștefan Emilian și a fost construită între anii 1894-1900²⁷. Construcția în stil neoclasic poate fi comparată cu un templu grec, datorită celor șase coloane dorice pe care se sprijină porticul intrării. Intrarea monumentală are deasupra sa un fronton triunghiular, pe care se îmbină un basorelieu cu un altorelieu ce redau o lecție de anatomie. Frontonul a fost sculptat de Wladislav Hegel și figurile personajelor sunt cele ale unor contemporani: Take Ionescu, Neculai Culianu, doctorul Peride și chiar autorul sculpturii. La data inaugurării, clădirea era unică în Europa prin instalațiile moderne de care dispunea.

În timpul lucrărilor, s-a decis integrarea în noua construcție a unei pivnițe mai vechi, aflate în reconul clădirii, ce se găsea în bună stare. Splendidul Institut a fost inaugurat în anul universitar 1894-1895. Clădirea nu a avut deloc de suferit în urma marelui cutremur din 10 noiembrie 1940²⁸. O comisie specială, instituită în noiembrie 1944, constata că Institutul de Anatomie avea acoperișul perforat de un proiectil, ca și planșeul dintre parter și etajul I²⁹.

Grădina Botanică a Universității (1870-1896)

Prima grădină, înființată în 1856 de Anastasie Fătu la Râpa Galbenă, a existat până la moartea creatorului ei, în 1886, când terenul a fost vândut de către urmașii lui. O stradă situată aici perpetuează memoria lui Anastasie Fătu. În 1873, Societatea de Medici și Naturaliști din Iași înființează o a doua grădină botanică, în apropiere de cea veche. Sarcina de organizare a acesteia revine lui Dimitrie Brândză, iar majoritatea plantelor au fost donate de către Anastasie Fătu. Unele dintre plantele cultivate atunci mai există și astăzi, în curtea Muzeului de Istorie Naturală.

²⁵*Ibidem*, p. 207.

²⁶*Ibidem*, p. 207.

²⁷*Ibidem*, p. 201.

²⁸*Ibidem*, p. 209.

²⁹*Ibidem*, p. 209.

În 1870, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” hotărăște să construiască ea însăși o grădină botanică, în spațiul actual al Institutului de Medicină și Farmacie, care este extinsă în 1876. Dar, pentru că nici acum aceasta nu corespundea standardelor de învățământ, se planifică crearea uneia în spatele Palatului Culturii, care însă nu este finalizată din lipsă de fonduri, iar ulterior din pricina Primului Război Mondial.

Astfel, în 1921, profesorul Alexandru Popovici înființează o grădină botanică nouă situată în spatele clădirii Universității noi, unde construiește și mici sere, folosite pentru creșterea plantelor tropicale. Această locație se păstrează pentru mai bine de 40 de ani, până în 1963. În acest an se hotărăște mutarea grădinii în spațiul actual, pe Dealul Copoului, sub supravegherea profesorului Emilian Țopa, pentru ca aceasta să satisfacă cerințele de învățământ.

1.2. Piața Națiunii, amenajată în 1999

Stampa de la 1872, reprezentând prima Universitate românească (1860), creează o falsă impresie de spațiu, de piață civică. În realitate, vechiul palat al Curții Domnești avea o amplasare foarte înghesuită, care cerea o rezolvare urbanistică, cel puțin în epocile mai noi.

Primele proiecte urbanistice de punere în valoare a monumentelor istorice de arhitectură din ansamblul Facultății de Medicină, concepute pe la 1900, doreau ca Universitatea Veche și Institutul de Anatomie să fie „cap de perspectivă” a două străzi îndreptate, lărgite sau chiar croite din nou, cu acest scop. În contextul existenței unor proprietăți dense și foarte fărâmițate, nici nu se putea realiza mai mult.

Al doilea proiect de amenajare a acestui spațiu a apărut după 1940 și a vizat exproprierea și demolarea caselor și dughenelor din străzile Universității, I. C. Brătianu și Procopie, „în vederea degajării Facultății de Medicină pentru a se pune în adevărata valoare vechiul local ca monument istoric, pentru a i se da perspectiva necesară și pentru înfrumusețarea acestui înalt așezământ de știință, creându-se o intrare demnă de importanța lui”³⁰.

Faptul a devenit posibil în urma marelui cutremur din noiembrie 1940, care a afectat foarte serios construcțiile precare din această zonă. A urmat și un bombardament rusesc, din 1941, care a lăsat, de asemenea, urme în această zonă. *Comisia de verificare a solidității clădirilor*, instituită de Primărie, a recomandat demolarea imobilelor, acestea neprezentând garanții suficiente pentru siguranța persoanelor. Era un moment bun pentru ca urbanistii să poată realiza sistematizarea zonei, în sensul amintit. Trebuie subliniat faptul că expropriările efectuate pentru utilitate publică s-au făcut prin despăgubirea foștilor proprietari, la prețul real al zonei și nu pe bază de confiscări forțate. Pentru unele imobile s-au păstrat chiar hotărârile judecătorești privitoare la necesitatea exproprierii. A fost un efort financiar important al Primăriei pentru degajarea zonei pieții și punerea în valoare a Palatului Universității Vechi și a Institutului de Anatomie.

Al treilea proiect urbanistic privitor la acest spațiu a fost „Piața Națiunii”, amenajată în anii 1994-1999, după planurile lui Ionel Oancea, pe atunci arhitect șef al Municipiului Iași. În noua viziune, „Piața Națiunii” avea să îndeplinească o funcțiune civică, devenind locul în care ar fi trebuit să se desfășoare ceremoniile de ziua națională, 1 Decembrie, și comemorările

³⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 67.

eroilor din Primul Război Mondial. Amenajarea Pieței civice are și menirea de a pune în valoare prețioasa clădire a Universității Vechi.

Interesantă a fost și ideea de a marca în pavajul Pieței conturul României Mari, rezultat după momentul 1918. „Flacăra recunoștinței veșnice” dorea să mențină această Piață drept „loc de memorie” viu, cu funcționalitate continuă. O atenție specială se cuvine să fie acordată sculpturii monumentale aflate astăzi în centrul Pieței.

I.3. Monumentul Reîntregirii Neamului (1918)

Evocând Marea Unire din 1918, care a adunat într-un singur stat toate provinciile istorice românești, monumentul are o mare valoare simbolică. Dincolo de aceasta, avea și valoare de monument identitar. Este o operă artistică ce a avut un destin dramatic, deoarece a fost distrusă și apoi refăcută, peste jumătate de secol³¹. În varianta inițială, monumentul fusese sculptat de prințesa Olga Sturdza (1884-1971)³² care a studiat sculptura la Dresda și Paris, ca discipolă a marelui maestru Rodin.

Grupul statuar, realizat, în varianta originală, dintr-o singură bucată de marmură albă, avea o înălțime de cinci metri, fără soclu. Sculptura, evaluată la două milioane lei-aur, lucrată la Viena, a fost donată de către autoare Primăriei orașului Iași (1 august 1924), fiind inaugurată oficial la 28 mai 1927, pe amplasamentul pe care se află astăzi monumentul lui Mihai Eminescu, de la poalele Copoului. Locul fusese ales special, deoarece se află în fața micului palat în care a locuit regina Maria în anii 1917-1918, pe timpul refugiului de la Iași (acolo și-a avut sediul, ulterior, și *Societatea pentru Ocrotirea Orfanilor de Război*, a cărei președintă a fost Olga Sturdza)³³. De altfel, întreaga amenajare existentă și astăzi pe acel loc a fost făcută pentru acest monument și nu pentru statuia poetului. Lucrările fundației au fost executate de Nicolae Ciomaga (1925), iar soclul a fost realizat la atelierul de piatrărie „Leonardo Martinis” din București, folosindu-se piatră din Transilvania (cariera de la Corbău, jud. Cluj).

Ansamblul înfățișa Patria-Mamă (reprezentată ca o femeie în mantie militară, cu cască pe cap, având chipul reginei Maria), îmbrățișând trei tinere, în costume naționale, care simbolizau provinciile nou integrate Țării: Basarabia, Bucovina și Transilvania. Un băiețel cu brațele ridicate amintea de românii de pretutindeni rămași în afara granițelor naționale. Acesta este singurul monument dedicat Unirii, ca alegorie și ca idee, celelalte fiind monumente ale eroilor Unirii. Dincolo de a fi o „artistă de pension”³⁴, cum a mai fost considerată uneori, Olga Sturdza și-a creat un stil propriu, apreciat ca atare la expozițiile

³¹ Gh. Macarie, *Calvarul statuilor*, „Moldova”, Iași, an III, 1992, nr. 12, p. 110-113; vezi și Virgiliu Z. Teodorescu, *Orașul Iași, capitală a României între anii 1916-1918*, în „Monumentul”, Iași, vol. X/1, 2009, p. 205-207.

³² Gh. Macarie, *O prințesă artistă: Olga Sturdza*, în volumul său *Între literatură și arte plastice*, Iași, 1998, p. 122-127. Aceasta era fiica lui Alexandru Mavrocordat și a Luciei Cantacuzino-Pășcanu, fiind căsătorită cu prințul Mihail D. Sturdza, nepot al domnitorului cu același nume. Vezi și Rodica-Eugenia Anghel, *Olga Sturdza – contribuții privind viața și activitatea*, în „Arhivele Moldovei”, I-II, 1994-1995, Iași, 1996.

³³ La 22 octombrie 1924, Consiliul Comunal Iași aproba donația oferită de Olga Sturdza, hotărând ca „monumentul să fie așezat în strada Carol, în fața palatului în care, în timpul refugiului, a locuit Suverana” (ANI, Primăria, P. 304/1924).

³⁴ Acest punct de vedere al sculptorului Dan Covătaru (cf. Rosana Heinisch, *În peisajul ieșean nu există nici o sculptură modernă*, „Evenimentul”, Iași, 22 aprilie 1999, p. 9).

pariziene la care a participat. Ea reușește să se sustragă abordării reci, clasic-epigonice a subiectului ajungând la soluții vii și originale³⁵.

Monumentul a fost afectat, se pare, în timpul celui de-al doilea război mondial, când linia frontului a ajuns în apropierea Iașilor. Un scriitor celebru, Curzio Malaparte relatează în „*Corriere della sera*” (an XIX, 5 iunie 1941) că monumentul era „desfigurat de schije de bombelor sovietice și de gloanțele rafalelor de mitralieră. Copilul sculptat în piatră, care ingenunchează (...) are mâinile și capul ciobite. Piedestalul monumentului este ciuruit de gloanțe”³⁶. Monumentul a fost distrus în perioada stalinistă (1947), deoarece simbolul Marii Uniri deranja pe marele vecin de la răsărit³⁷, care desprinsese iarăși din trupul țării două din cele trei provincii reprezentate în această sculptură: Basarabia și Bucovina³⁸. S-a spus chiar că monumentul a fost distrus, în 1947, din ordinul Comisiei de Armistițiu³⁹. Peste un deceniu, în 1957, pe soclul vechiului monument a fost montată statuia lui Eminescu, adusă din fața Universității. Astfel, pentru trecători, dispărea semnul de întrebare care însoțește, de obicei, orice soclul gol.

Într-un gest recuperator foarte necesar pentru limpezirea identității noastre naționale la începutul perioadei post-comuniste, monumentul a fost reînviat de dala sculptorului ieșean Constantin Crengăniș, câștigătorul concursului organizat cu acest prilej⁴⁰. Crengăniș era absolvent al Academiei de Arte Frumoase din Iași, promoția 1992⁴¹. Monumentul a fost reamplasat în fața Universității de Medicină și Farmacie (clădirea Universității Vechi, de la 1866). Spațiul ce înconjoară statuia a fost amenajat special, după proiectul arhitectului șef al Primăriei, Ionel Oancea, căpătând denumirea de „Piața Națiunii”. Inaugurarea oficială a avut loc la 1 decembrie 1999. Deoarece după Revoluția din 1989 s-a optat ca Ziua Națională a

³⁵ Pentru evaluările care se pot face astăzi despre virtuțile estetice ale statuii trebuie să se țină seama de doi factori: sensibilitatea diferită față de epoca în care a fost concepută statuia, precum și faptul că nu mai avem în fața noastră opera originală, ci o reconstituire.

³⁶ Curzio Malaparte, „*Kaputt*” (memorii), București, 1999, p. 304. Vezi și prefața semnată de Mihai Dim. Sturdza, în care se arată că această carte este o lucrare „inventată aproape pe de-a-ntregul”, avertizând asupra lipsei deontologiei profesionale a autorului. Considerăm însă că relatarea privitoare la monumentul care ne interesează nu trebuie trecută cu vederea.

³⁷ Nu trebuie uitat faptul că, la acea dată, Rusia nu era un vecin îndepărtat, trupele sovietice staționând încă în România, până în 1958. Mai mult, Comandamentul sovietic de la Iași era încartiruit în Casa Pogor, aflată în apropierea acestei statuii. Ulterior s-a amenajat și un cimitir al soldaților eliberatori chiar în curtea numitei case, care găzduise cândva activitatea Societății „Junimea”. Cimitirul a fost desființat abia după 1990, mormintele fiind mutate la „Eternitatea”.

³⁸ Momentul în care a fost demolată statuia nu pare a fi foarte limpede stabilit. Acest amănunt ar fi important deoarece poate arăta cu mai multă claritate care a fost motivația reală.

³⁹ Constantin Ostap, *Monumentele ieșene ale celor trei Uniri*, în „Monumentul” VI, 2005, p. 246-247.

⁴⁰ Presa locală a reflectat constant etapele realizării proiectului de refacere a vechiului monument: Victor T. Rusu, *Războiul statuiilor*, „Independentul”, 3, nr. 586, 15 mai 1997, p. 4 (dispută asupra locului amplasării); E.M., *Iașul, mai bogat cu o statuie*, „Evenimentul”, nr. 2047, 29 aprilie 1998, p. 4; Idem, *La Iași va fi inaugurată Piața Națiunii*, „24:ORE”, 8, nr. 2383, 2 mai 1998, p. 7 (proiectul Ionel Oancea); A. Ieșeanu, *Final de poveste?*, „Monitorul”, nr. 187, 11 august 1998, p. 7A; *Statuia Unirii din fața UMF va fi dezvelită la 1 Decembrie 1999*, în „24:ORE”, 8, nr. 2487, 2 septembrie 1998, p. 2; Ionel Oancea, *Atitudini kitsch*, „Monitorul”, nr. 248, 13 octombrie 1999, p. 7A; Gh. Macarie, *Statuia Unirii, pe ultima sută de metri*, „Monitorul”, nr. 252, 21 octombrie 1999, p. 7A; Nic. Vasile, *Obsesia kitsch-ului*, „Monitorul”, nr. 243, 11 octombrie 1999, p. 7A.

⁴¹ Alexandru Cebuc, Vasile Florea, Negoită Lăptoiu, *Enciclopedia artiștilor români contemporani*, vol. IV, Editura Arc 2000, București, 2001, p. 45.

României să fie 1 Decembrie, Piața Națiunii este locul în care urmau să se desfășoare ceremoniile civile și militare dedicate acestui eveniment.

*

Clădirea fostului Palat Domnesc de la 1790, devenită sediu al Universității din 1860 este, de departe, monumentul istoric și arhitectural care domină această parte a orașului. Există un întreg context de care trebuie să țină seama orice proiect urbanistic al zonei avute în vedere. Este vorba despre o întreagă listă de monumente istorice situate în imediata apropiere și care dau o valoare în plus acestei zone. Lista monumentelor istorice pentru orașul Iași cuprinde următoarele obiective care interesează studiul de față:

- *Casa Wachtel*, Bd. Independenței nr. 3, IS-II-m-B-03915;
- *Muzeul de Istorie Naturală/ Casa Rosetti*, Bd. Independenței nr. 3, IS-II-m-B-03917;
- *Casa prof. Ianov* (Casa Petru Bogdan și Ioan Petru Culianu) str. Sf. Atanasie 13, sec. XVII?
- *Casa Leonescu*, str. Sf. Atanasie 16, IS-II-m-B-04039, începutul secolului XIX.
- *Biserica „Sf. Atanasie și Chiril”*, Str. Sf. Atanasie 20, IS-II-m-B-04041, 1638, refăcută 1702;
- *Casa parohială a bisericii „Sf. Atanasie și Chiril”*, Str. Sf. Atanasie 20, sec. XIX, IS-II-m-B-04040;
- *Casă*, Str. Sf. Atanasie 24, prima jum. sec XIX, IS-II-m-B-04043;
- *Casă*, Str. Sf. Atanasie 25, prima jum. sec XIX, IS-II-m-B-04044;
- *Casă*, Str. Sf. Atanasie 26, prima jum. sec XIX, IS-II-m-B-04045;
- *Casa Buțureanu*, Str. Sf. Atanasie 28, prima jum. a sec. XIX, IS-II-m-B-04046;
- *Casa Culianu* (Dr. Marin Burlă) Stradela Sf. Atanasie 1, LMI : IS-II-m-B-04037, sec. XIX.

Fig. 1 - Ansamblul Sf. Spiridon cu vedere spre Universitatea de Medicină

Fig. 2 – Ansamblului UMF și piața civică în formare

Fig. 3 – Palatul neoclasic Cantacuzino (1780) devenit Universitate (1860) și corpul nou al Facultății de Medicină (1920)

Fig. 4 – Palatul Cantacuzino-Callimachi (1780) fost curte domnească.
Sediul primei Universități românești (1860) și corpul interbelic al Facultății de Medicină (1920).
Piața a fost degajată special pentru punerea în valoare a acestui ansamblu (1940)

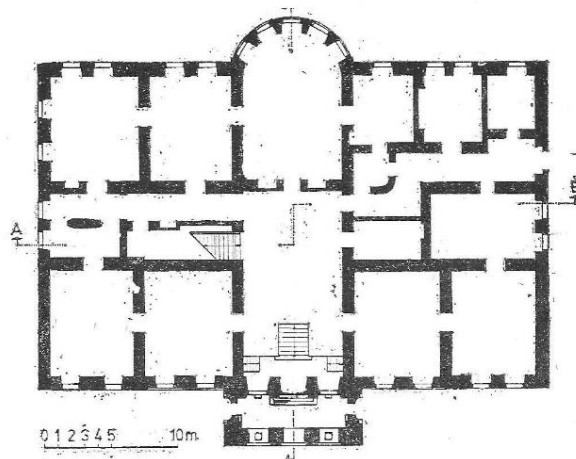

Fig. 6 - Palatul Callimachi (Universitatea Veche)
Releveul fațadei și plan după arhit. Gr. Ionescu

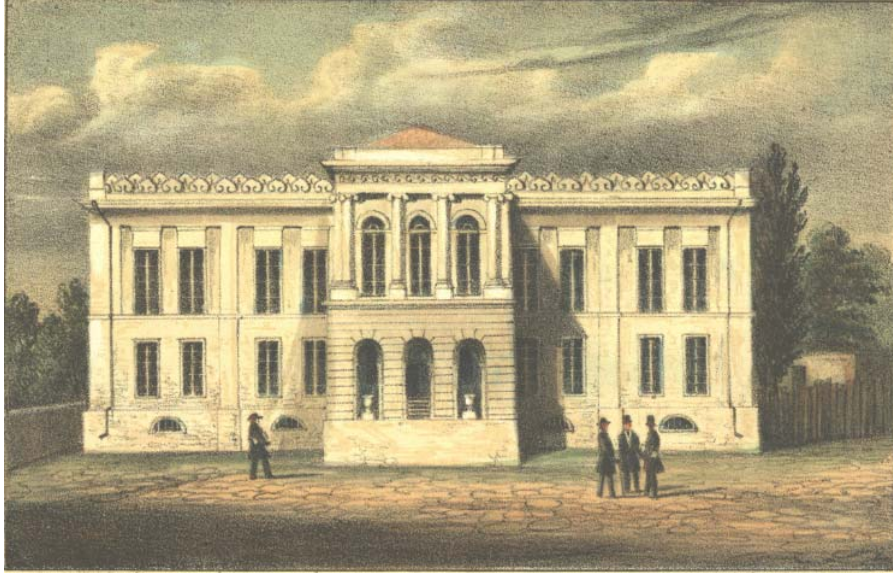

Fig. 5 - Prima Universitate românească, înființată de Alexandru Ioan Cuza (1860).
(cromolitografie, 1872, Berlin)

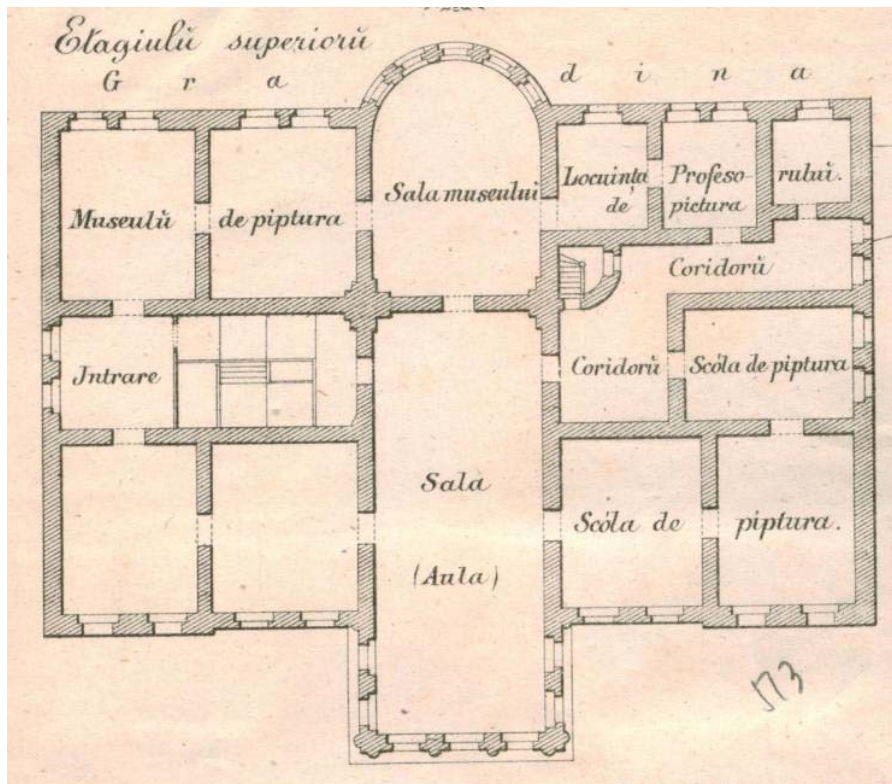

Fig. 6 - Academia de Arte și Pinacoteca, la etajul clădirii

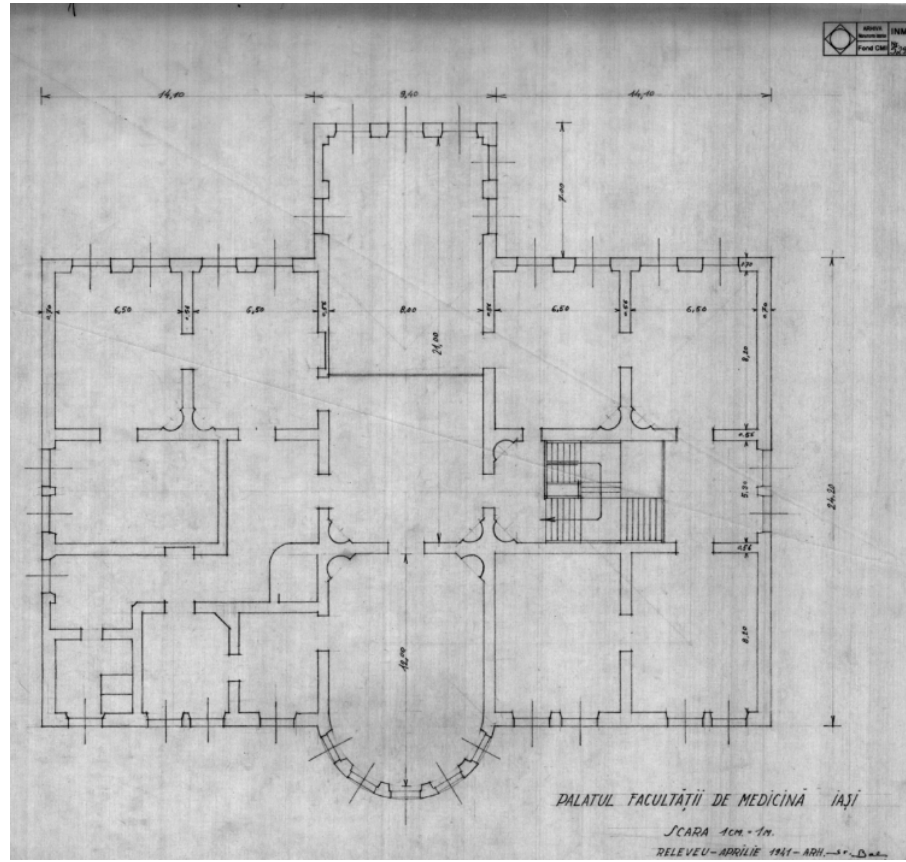

Fig. 7- Planul Facultății de Medicină (plan 1941 - Arhiva Institutului Național al Patrimoniului)

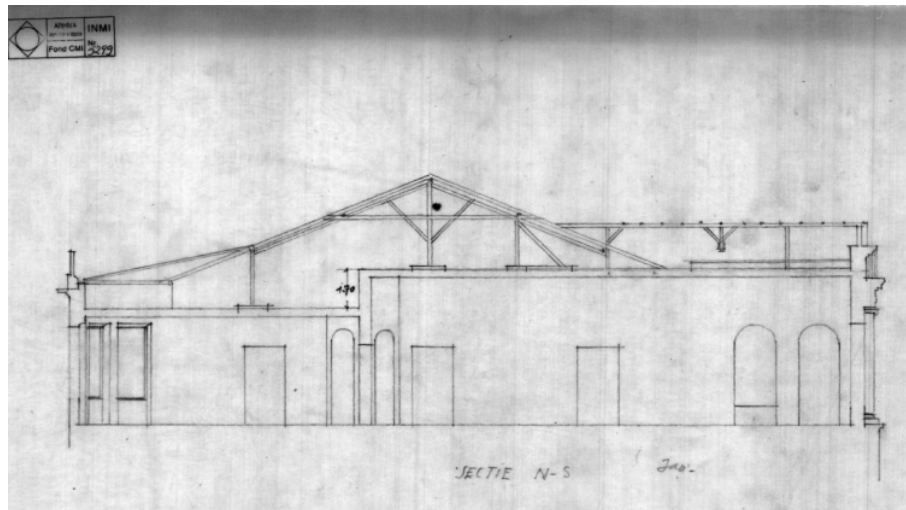

Fig. 8- Facultatea de Medicină Iași. Secțiune laterală a etajului (plan 1941 - Arhiva Institutului Național al Patrimoniului)

Fig. 9 – Facultatea de Medicină cu grilaj de lemn
(foto 1950 – Arhiva Institutului Național al Patrimoniului)

Fig. Fig. 10 – Facultatea de Medicină grilaj de fier pe soclu de piatră
(foto 1953 – Arhiva Institutului Național al Patrimoniului)

Fig. 11 - „Ușa Nădejdi” intrarea în vechea Curte Domnească (1796)

Fig. 12 - „Ușa Nădejdi” cu pisania de la Alexandru vodă Callimachi (1796)

Fig. 13 - Poarta Universității și amplasarea cișmelei vechi (1765)

Fig. 14 - Cișmeaua Veche (foto 1951)

Fig. 15 – Institutul de Anatomie, inaugurat în 1894 (foto 1902)

Fig. 16 – Institutul de Anatomie Iași (foto 1939), (prima instituție de acest fel din Europa)

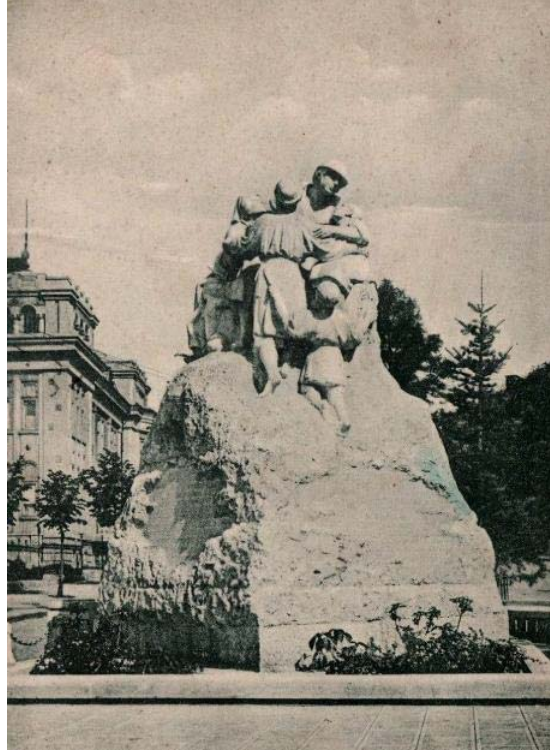

Fig. 17 – Monumentul Marii Uniri de la 1918.
Operă originală a prințesei Olga Sturdza-Mavrocordat (1924),
distrus de regimul comunist după 1950.

Fig. 18 – Monumentul Marii Uniri (1924) pe amplasamentul original, de la poalele Copoului (1927)

II. CONTEXT ISTORIC ȘI EVOLUȚIE URBANISTICĂ

Pentru o cât mai bună înțelegere a zonei ce face obiectul acestui studiu, este necesară o perspectivă mai cuprinzătoare, atât spațială cât și ca desfășurare temporală. Se cuvine a fi analizat întreg contextul evoluției istorice și urbanistice, pentru ca soluțiile adoptate astăzi să fie cât mai bine fundamentate. Începem prin a parcurge informațiile documentare privitoare la ulița Târgului de Sus, devenită cea de-a doua stradă comercială a orașului, încă din secolul XVII.

II.1. Bulevardul Independenței. Evoluția istorică în secolele XVII-XIX

Importanta arteră a Iașilor de astăzi, cu o lățime de patru benzi, a primit această denumire după 1984, când a fost dezvelită statuia Independenței, operă a soților Gabriela și Gheorghe Adoc. Anterior, aceasta s-a numit „Gheorghe Dimitrov”, în onoarea fostului președinte comunist al Bulgariei. În perioada interbelică strada a purtat numele de „I. C. Brătianu”, după numele cunoscutului om politic liberal. Anterior se numise strada „Sf. Spiridon”, după marele spital adăpostit între zidurile mănăstirii cu aceeași denumire, înălțată la jumătatea secolului al XVIII-lea. Bulevardul are însă o istorie mult mai veche, pe care istoricii Iașilor au pus-o deja în evidență. Trecutul de patru secole al străzii este relevant pentru înțelegerea specificului zonei de către urbanisti de astăzi.

La începutul secolului al XVII-lea orașul se extinsese deja dincolo de ulița Goliei (str. Cuza Vodă), despre care se credea că urmează traseul unui șanț de delimitare („hindichiu”) a marginii orașului. Astfel va apărea pe harta Iașilor un nou ax comercial, cunoscut ca „Târgul de Sus”. Această arteră comercială s-a format pe un vechi traseu destinat carelor grele, ce ocolea centrul orașului, făcând legătura între partea de vest (Păcurari) și Tg. Cucului (Tg. Făinii).

La 1640 este deja atestată denumirea de „Ulița Nouă”⁴², pe care o dobândise strada. Ulița marginală a fost însă repede asimilată orașului, beneficiind de amenajările convenite ulițelor comerciale importante. Astfel, pe la 1670, Ulița Nouă era deja podită cu bârne de stejar (precum ulițele importante din Târgul Vechi), în documente apărând și sub denumirea de „Podul de Sus” (1662) sau Podul Hagioaiei (1665)⁴³. Târgul de Sus a cuprins și „Ulița din Afară”, paralelă cu ulița Podului Nou, care preluase întreg traficul greu din această parte a orașului. Dincolo de această uliță, spre exterior, se forma mahalaua Muntenimii.

S-a stabilit că Traseul Uliței din Afară urma vechiul Drum al Sării, care urca dinspre strada Păcurari, pe strada Spitalului C.F.R. din spatele Bibliotecii Centrale, pe strada Pogor (fosta uliță Coroi), pe strada Sulfinei, din vale de Biserica „Bunavestire”; apoi continua prin actuala incintă a Spitalului „Sf. Spiridon”, ieșind în fața Universității de Medicină de astăzi și continuând pe str. Sf. Teodori, de unde ieșea în Târgul Cucului, unde sfârșește și str. Sărării de astăzi (care are însă un cu totul alt traseu).

Dezvoltarea comercială a Târgului Nou a fost favorizată de numeroasele piețe și medeanuri negustorești aflate în apropierea traseului acestei ulițe, precum și de ieșirea din

⁴² Dan Bădărău, Ioan Caproșu, *op. cit.*, p. 87.

⁴³ *Ibidem*, p. 87-88.

circuitul economic al Uliței Târgului de Jos (ulița Rusească), ce a fost principala arteră comercială a Iașilor în secolele XVII-XVIII⁴⁴.

La 1755, pe ulița Târgului de Sus erau înregistrate 277 de case⁴⁵. La 1830 este consemnată existența a 325 case⁴⁶; dintre acestea, 9 erau case boierești, iar 281 erau dughene negustorești. Frecvența anumitor „specializări” pe traseul uliței Târgului Nou a fost explicată prin conservatorismul exercitat de structurile de breaslă, desființate după 1830, prin Regulamentul Organic. Astfel, cele mai frecvente profesii de pe ulița Târgului de Sus, la 1775, erau cele de blănari (26), cupeți (16), ciubotari (11) și crâșmari (9). La 1774, pe aceeași stradă erau 20 ciubotari, 14 blănari, 13 crâșmari, 8 bărbieri și 8 abăgeri⁴⁷.

Recent au fost întocmite două diagrame privitoare la dughenele aflate la „fața uliței”, în prima jumătate a secolului XIX, pe baza informațiilor oferite de două însemnate surse documentare: *Registrul măsurării ulițelor orașului Iași*, document din 1811⁴⁸ și *Tabla ulițelor de la 1833*⁴⁹. Astfel s-a remarcat că la 1811, pe ulița Târgului de Sus se aliniau dughenele a 11 boieri, dintre care 7 boieri mari (banul Toma Cozma, vornicul Iancu Leu, Costache Cantacuzino-Pășcanu, *spătarul Iordache Catargiu* și Logofătul Greceanu). La 1833 sunt înregistrați 16 boieri cu dughene, între care cinci boieri mari. Categoria socială cea mai activă, inclusiv pe această uliță, era reprezentată de negustorii evrei, care ocupau majoritatea prăvăliilor⁵⁰.

La 1811 poate fi delimitată jumătatea de nord-vest a uliței ca zonă rezidențială, destinată curților boierești și mănăstirești. Cealaltă jumătate a uliței Târgului de Sus, dinspre sud-vest, reprezenta zona comercială a mahalalei.

„Boierii atrași în circuitul economic au construit un mare număr de dughene pe latura de „la fața uliței” a curților boierești, situație care a dus la modificarea estetică a fronturilor stradale. Fațadele caselor boierești au fost ascunse în spatele unor șiruri de dughene, perpetuându-se imaginea medievală a gospodăriilor-fortărețe cu garduri de zid înalte”⁵¹. În acest fel, arhitectura marilor case boierești a avut mult de suferit, prin lipsa expunerii la strada principală, care ar fi stimulat preocuparea pentru calitățile estetice ale fațadelor. În acest sens, după cum s-a observat, construirea, în deceniile următoare a unor noi reședințe boierești de-a lungul Podului Verde (Bd. Copou), cu deschidere la stradă și preocupare pentru arhitectura neoclasică, cu „rol de reprezentare” socială, a corespuns cu un nou model de habitat urban și unor noi curente urbanistice, de inspirație occidentală⁵².

„Fărămițarea micilor proprietăți în zonele cu vad comercial a modificat configurația cadastrală a mahalalelor, generând insule parcelate în adâncime, cu parcele ale căror laturi

⁴⁴ *Ibidem*, p. 367.

⁴⁵ Gh. Ghibănescu, *Catastihul Iașilor din 1755*, în *IN*, I, 1921, p. 31.

⁴⁶ Gh. Platon, *Populația orașului Iași de la a doua jumătate a secolului XVIII până la 1859*, în *Populație și societate. Studii de demografie istorică*, I, Cluj-Napoca, 1972, p. 259-342.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 309-315 (tabel II).

⁴⁸ I. Caproșu, P. Cocârlă, *Iluminatul public în Iași la 1811*, AȘUI, *Istorie*, XXXIX, 1993, p. 102-136.

⁴⁹ N. A. Bogdan, *Cu prilejul pavării câtorva uliți din Iași în 1833*, în „«Ioan Neculce». Buletinul Muzeului Municipal din Iași”, I, 1921, p. 45-60.

⁵⁰ Dan Dumitru Iacob, *Considerații metodologice privitoare la studiul vecinătăților urbane. Ulița Târgului de Sus din Iași în prima jumătate a secolului al XIX-lea (studiu de caz)*, în „Monumentul”, IX, Iași, 2008, p. 372.

⁵¹ *Ibidem*, p. 372.

⁵² *Ibidem*, p. 372.

minime la stradă ajungeau la 1-1,5 stânjeni (2,2-3,3 m). La aceasta au contribuit și modalitățile specifice de aprovizionare a prăvăliilor din fronturile stradale. Astfel, deoarece deseori locul din fața dughenelor era blocat de carele de aprovizionare, s-a recurs la deschiderea unor ulicioare prin spatele dughenelor, paralele cu strada principală. Numite invariabil „ulicioara pe din dos” sau „ulița din spate”, existența acestor străduțe, confirmată de hotărnicile și de hărțile vremii, constituia deseori un motiv de discordie între proprietarii locului⁵³.

II. 2. Cvartarul Pieței Universității în planuri și hărți din secolele XVIII-XIX

Palatul Universității de Medicină, fostă Curte Domnească (c. 1780), nu avea deschidere și nici ieșire directă la Ulița Târgului de Sus, fiind amplasat pe o uliță paralelă cu drumul principal. Aceasta asigura reședinței o anumită liniște față de vacarmul uliței negustorești, precum și un grad sporit de intimitate, incinta sa nefiind supusă privirilor indiscrete ale trecătorilor. Practic, în fața sa se afla un cvartal de clădiri, modeste, situate pe teritoriul actualei Piețe a Națiunii, care constituia un fel de „zonă-tampon”.

Planurile vechi ale orașului Iași oferă o privire rapidă asupra acestei situații, care este detaliată, desigur, în documentele vechilor epoci. Pe *Planul rusesc al Iașilor de la 1789*, publicat de arhit. Mariana Șlapac, se poate observa această situație; pe cvartarul actualei Piețe nu sunt semnalate clădiri importante ca dimensiuni sau funcție. *Planul Orașului Iași de la 1819*, realizat de Giuseppe Bayardi, oferă mai multe detalii în această privință. Cvartarul este ușor de reperat, lângă biserica Sf. Spiridon, însemnată cu nr. 14. Cvartarul nu este delimitat perimetral de fronturi de clădiri, precum cele alăturate. Doar hudița de acces ce mergea pe lângă limita Epitropiei Sf. Spiridon avea asemenea fronturi de clădiri, pe ambele laturi. Pe jumătatea de răsărit a cvartalului se aflau doar construcții de dimensiuni foarte mici. Situația nu este mult diferită nici în *Planul orașului Iași de la 1844*, executat de Josef Rasec. Pe spațiul cvartalului se disting două proprietăți: jumătatea dinspre vest este destinată frontului de dughene (puțin descompletat la partea din spate), în timp ce pe jumătatea dinspre răsărit se distinge o locuință, cu fațada spre ulița mare, dar mai retrasă ca amplasament; dimensiunile acesteia erau destul de modeste. Se mai poate observa vă dughenele de aici aparțineau capătului de vest al Târgului de Sus, din colțul Spitalului începând ulița Sf. Spiridon (Jumătatea de vest a Bd. Independenței de astăzi).

Planul orașului Iași realizat la 1857 de Fr. Peytavin ilustrează o situație mai clară dar ușor diferită: cvartarul era împărțit acum în trei părți, toate cu deschidere la ulița Târgului de Sus. Parcela din mijloc are pe ea, în continuare, o casă de locuit, retrasă de la strada mare, iar parcelele laterale erau populate de șiruri de dughene, chiar și pe cele două hudițe de acces spre Palatul din spate.

Recent au fost întocmite două diagrame privitoare la dughenele aflate la „fața uliței”, în prima jumătate a secolului XIX, pe baza informațiilor oferite de *Registrul măsurării ulițelor orașului Iași*, document din 1811⁵⁴ și *Tabla ulițelor de la 1833*⁵⁵. Consultând diagramele uliței, amintite mai sus, pentru porțiunea care interesează în mod special studiul de față, putem desprinde câteva detalii importante. La 1811, după latura de sud a Epitropiei Sf. Spiridon urma

⁵³ *Ibidem* p. 373.

⁵⁴ I. Caproșu, P. Cocărlă, *Iluminatul public în Iași la 1811*, în *AȘUI. Istorie*, XXXIX, 1993, p. 102-136.

⁵⁵ N. A. Bogdan, *Cu prilejul pavării câtorva uliți din Iași în 1833*, în *IN*, 1921, p. 45-60.

o „ulicioară” (fără nume), după care sunt consemnate dughenele spătarului Iordache Catargi, care se înșiruiesc până la intersecția următoare, cu „Ulița Beizade”⁵⁶. Aceste dughene se aflau la fața Târgului de Sus, peste drum de proprietățile lui Constantin „Mutu” (Neculce) și cele ale vornicului Vasile Rosetti (în care se va instala Muzeul de Istorie Naturală). La 1833, șirul de dughene a lui Iordache Catargiu (decedat între timp), era împărțit între urmași; de la vest la est, Anica Catargiu, Elenuța Catargiu și logofătul I. Catargiu⁵⁷. Vecinul de vis-a-vis devenise, între timp, logofătul Dimitrie Sturza.

II. 3. Cvartarul Pieței în documente din secolele XVIII-XIX

Locul preotului Matei/ Mănăstirea Neamț/ comisul Constantin Dospinescu

Locul din colțul Mănăstirii Sf. Spiridon, de la fața Uliței Hagioaiei aparținuse, în a doua jumătate a secolului XVIII, preotului Matei (de la biserica Vovidenia)⁵⁸. Acesta l-a transmis fiicei sale, Safta, măritată cu Ursu, fost căpitan de Iași. După o vreme, Safta a făcut un schimb de proprietăți cu Mănăstirea Neamț, care a luat în stăpânire acest loc⁵⁹.

La 22 iulie 1781, starețul Paisie de la Mănăstirea Neamț dă lui Constantin Dospinescu, comis al treilea, un loc de casă lângă Mănăstirea Sf. Spiridon în schimbul locului de casă al acestuia din Muntenimea de Mijloc, din vale de biserica Bunavestire⁶⁰. Documentul arată că Mănăstirea Neamț posedă acest *loc de casă* situat „la colțul zidului mănăstirii Sf. Spiridon, din jos, despre răsărit”, care avea o întindere prea mică, „nefiind acest loc îndeștul pentru trebuința Mănăstirii”. Locul se afla chiar la poarta casei lui Constantin Dospinescu. Acesta a dorit să își lărgească proprietatea mai veche cu terenul deținut de Mănăstirea Neamț, oferind un alt loc la schimb, aflat prin apropiere, lângă biserica Bunavestire. Terenul din colțul Mănăstirii Sf. Spiridon nu avea nici o construcție pe el, întrucât în finalul documentului se arată că noul proprietar era liber „a-și stăpâni locul, făcându-și casă sau orice ar vrea ca pe dreptul dumisale loc”.

Pentru această parte a străzii Universității nu am identificat alte proprietăți care să dateze din secolul XVIII, documentele păstrate fiind destul de lacunare.

Locul lui Caraiman/ Anastasie blănar

Această proprietate s-a aflat în capătul aceleiași mici ulițe, ce urca pe lângă zidul Spiridoniei la deal, dar pe partea dreaptă, chiar în colțul de la poarta de acces în fosta curte domnească („Ușa Nădejdi”). S-a păstrat Mărturia lui Ștefan Ciogole, vornic de poartă, din 2 august 1781, privitoare la un loc de casă al Catrinei, fata Ilincăi Caraiman, de lângă zidul mănăstirii Sf. Spiridon. În finalul documentului se arată că Ilinca era căsătorită cu Anastasie grecul, blănar.

Din porunca logofătului Ioan Cantacuzino, Ștefan Ciogolia, vornic de poartă, s-a deplasat „în mahalaua Hagioaiei, în *capul mahalalii de sus*, la un loc de casă a Catrinei, fiica

⁵⁶ Dan Dumitru Iacob, *op. cit.*, p. 375.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Preotul Matei mai avea o casă în această zonă, mai la deal (cf. *Documentele orașului Iași*, VIII, nr. 350).

⁵⁹ *Documentele orașului Iași*, VIII, nr. 47, p. 67-68. Informațiile privitoare la evoluția proprietății, prezente în acest document, sunt reluate și în documentul nr. 106 din același volum.

⁶⁰ *Documentele orașului Iași*, VIII, nr. 47, p. 67-68.

Ilincăi Cărăimănesii ce-l are pe din gios de zidul mănăstirii Sfeti Spiridon și pe din gios cu ulița ce merge la vale printre locul casei lui Ioniță Iancul diac de divan și printre locul casei lui Vârlan copil în casă”. Locul Cărăimănesii a fost ales și stâlpit cu pietre de hotar de jur împrejur, de vornicul de poartă Nicolae Grosu, după cum arată documentul din 15 iulie 1775.

Problema pe care dorea să o rezolve marele logofăt Ioan Cantacuzino era aceea că ulița ce mergea paralel cu zidul de răsărit al Mănăstirii Sf. Spiridon (str. Universității) se îngustase foarte mult, devenind impracticabilă pentru circulația atelajelor. Vornicul de poartă arăta că „ulița ce este printre locul acesta ce merge la vale este foarte strâmtă și fără nici o odihnă a locuitorilor orășeni și celor trecători din locul acesta”. Aici a vândut Catrina, fata Cărăimăneasii, un colț de loc din fundul locului, de la deal, dinspre lui Costache Ghica fost mare agă. Este vorba despre un loc de 6 stânjeni, colțul dinspre drum și dinspre zidul mănăstirii Sf. Spiridon și pe de la vale 5 palme capul locului dinspre casele lui Ioniță Iancu. Această bucată de loc a fost cumpărată de marele logofăt aflat în funcție, Ion Cantacuzino, care a vrut să îndrepte ulița aceasta, ce mergea la vale. Locul cumpărat a fost redat spațiului public, ca să rămâne ulița mai largă și ca să fie pentru folosința tuturor.

După aceasta, Ștefan Ciogolia a refăcut hotarnica Saftei Cărăimăneșei, stâlpind terenul cu pietre de hotar, după noul traseu, pentru ca aceasta să își poată „apăra locul ei, în viitor, după acte limpezi”. Între martorii chemați la hotărnicire au fost și „mahalagii de pinpregiur”, între care Iordachi Ieșanul mazil și Stanciu țiganul Mănăstirii Sf. Spiridon. Hotarnica este arătată astfel: „întâi am pus o piatră hotar în marginea uliței și în colțul locului de la deal, și din piatra aceasta am purces cu măsura drept la vale spre apus, alături cu drumul uliței, până unde s-au împlinit 14 stânjeni și o palmă, și am pus piatră hotar în colțul locului dinspre Corpaci; din piatra aceasta am întors cu 7 măsura în gios, alături cu locul lui Corpaci, și până într-o piatră ce s-au găsit hotarul vechi al locului, și s-au găsit 7 stânjeni, capul locului dinspre locul lui Corpaci; și din piatra aceasta am întors cu măsurătoarea drept spre răsărit, alături cu locul lui Corpaci și alături cu locul casei lui Ion Muntean, și până în altă piatră ce s-au găsit hotar vechi a locului acesta în ulița de la deal, despre casele dumisale aga Costache Ghica, s-au aflat 17 pol stânjeni; și iar din piatra aceasta hotar vechi iar am întors cu măsura capul locului, pe de la deal dinspre uliță și despre casele dumisale aga Costache Ghica și alături cu drumul, pe din deal și până în piatra hotar ce am pus-o acum de unde am început măsurătoarea întâi, s-au aflat 7 stânjeni capul locului pe din deal, după cum asemenea s-au găsit și pe din vale”.

Locul lui Toader Vârgolici bulucbaș/ Ileana Catargi spătăreasă

La 5 martie 1784, Ileana Catargi, fiica răposatului Scărlătache Costachi fost mare ban, dă lui Toader Vârgolici, fost baș-bulucbaș, și soției acestuia, Ileana, locul casei sale părintești aflat la deal de mănăstirea Sf. Spiridon, în schimbul a *două locuri de casă de lângă Mănăstirea Sf. Spiridon*⁶¹. Ileana Catargi arăta că aceste două locuri de casă de lângă Sf. Spiridon, la ulița Hagioaiei, se aflau „la colțul zidului mănăstirii, dinspre răsărit și să hotărăște și cu locul caselor noastre; ele se aflau într-un singur hotar”. Aici se aflau două case construite din cherestea, care au fost plătite separat de valoarea terenului de Ileana Catargi, cu 800 lei.

⁶¹ *Documentele orașului Iași*, VIII, nr. 200, p. 272.

II.4. Planuri de starea locului (secolele XVIII-XIX)

Dincolo de datele oferite de planurile de ansamblu ale orașului (1819, 1844, 1857), planurile locale sunt mult mai generoase în detalii demne de interes. Un asemenea plan este *Harta de starea locului de la poarta Curții Domnești de lângă zidul Sf. Spiridon, datând din anul 1784*⁶². La stradă, pe colț, se văd dughenele logofătului Iordache Catargiul. Inscripția documentului arată că „Această hartă închipuire de starea locului din orașul Eșii de la poarta curții di o sâneată lângă zidul lui Sfeti Spiridonu, pe două locuri a dumisale sulger Gavril Radovici, unul cu dughene și casă, prin fața uliței, dinspre răsărit și unul peste uliță, dinspre apus, lângă zidul lui Sfeti Spiridon; și fiindcă locurile aceste s-au măsurat de noi și cu porunca cinstitei Logofeții și s-au deosebit prin măsuri de cătră megieși, dându-se dumisali sluger(ului) și mărturie de toată curgerea pricinii, după cuprinderea scrisorilor, cu care i s-au dat și această hartă închipuitoare de starea locurilor. Pavel vornic de poartă, 1784”.

Strada principală este denumită „Ulița ce merge prin târgul de sus”. În partea de sus a imaginii este marcată, cu un „acoperiș”, „Poarta Curții Gospod” (Domnești). Prin fața acesteia trece „Ulița pe lângă zidul ce merge pe lângă Sfeti Spiridon”. Din dreptul porții Curții Domnești pornește o stradă lată de 4 stânjani, denumită „Ulița ce iese din Curtea (Gospod) și merge la vale”. În acest plan ulițele sunt colorate cu galben. Proprietățile lui Gavril Radovici sunt colorate în albastru. „Locul casei și dughenelor a dumisale sulger Gavril Radovici” are 18 stânjani și 4 palme. Chiar în mijlocul locului este amplasată o casă, desenată convențional (indicându-se însă acoperișul de șindrilă). Pe ulița ce ieșea de la Curtea Domnească, sulgerul avea trei dughene, între care era amplasată și poarta de acces în ograda sa. Cealaltă jumătate de uliță și colțul spre Ulița Târgului de Sus era spațiul ocupat de cele opt dughene ale lui Iordache Catargiu (colorate convențional în roz, pe acest plan).

Biserica „Monastirii Sfântului Spiridon”, este desenată convențional, ca o biserică fără turlă, acoperită cu șindrilă, și colorată cu albastru. Cu aceeași culoare este marcat cel de-al doilea teren al sulgerului Radovici, situat peste drum de locuința sa, lipit de zidul mănăstirii Sf. Spiridon. În fața acestuia cu maro, este indicat locul dumisale logofăt Costache Ghica, care are, la strada secundară, o dughenă. În fața acestuia, cu negru, este arătat „locul dumisale lui Iordache Porușnicul”. Pe colț, chiar la Ulița Târgului Nou, este „locul cu case și trei dugheni a Vârlănesei” (fără a mai fi însă desenate). Locul Vârlănesei din colțul zidului Spiridoniei, pare să coincidă cu cel al preotului Matei, stăpânit ulterior de Mănăstirea Neamț.

S-a păstrat și o imagine din 1819, puțin cunoscută, asupra șirului de dughene ce se aflau la acea vreme chiar în dreptul Pieții Universității Vechi, zona care interesează direct studiul de față: Clark, *Public promenade of Iassy, from the Vice Consul's Court*. Acest „viceconsulat” englez funcționa, la această dată, într-o clădire aflată lângă sediul Muzeului de Istorie Naturală de astăzi, acolo unde se afla o casă a lui Neculce „Mutul”, la intersecția cu str. Alecsandri. Pentru localizare, un indiciu foarte util este silueta inconfundabilă a bisericii Sf. Haralambie care poate fi identificată în planul îndepărtat al imaginii.

La Arhivele Naționale Iași se păstrează și două planuri ceva mai noi, din 26 iunie 1873: Hotărnicia proprietății D-nei Blima Veiser, loc cu binale situat în str. Târgul de Sus. Interesează aici faptul că este desenată Strada Universității cu poarta fostei Curți Domnești. Pe acest plan sunt marcate două corpuri de case cu destinația de locuință, zidite, probabil, din

⁶² DJLAN, Planuri și hărți, nr. 1884.

cărămidă; în ceea ce privește cele două antreturi, cerdacul și șura, se face precizarea că acestea sunt din scânduri de lemn. Proprietatea doamnei Blima Veiser, dispusă în paralel cu strada mare, dar undeva mai în spate, se învecina la nord, spre zidul Curții Domnești, cu Aizicu (Ițic) Wachtel. La sud, spre ulița Târgul de Sus (dar fără a ajunge la fața uliței), se învecina, la 1873, cu Gerșen Diamant. Capătul de vest al proprietății, lat de doar cinci stânjeni, mergea până în ulița dinspre zidul Sf. Spiridon, pavată și numită, la acel moment (ad-hoc) „Strada de Sus”. Celălalt capăt, dinspre răsărit, la fel de îngust, se întindea până în ulița perpendiculară pe poarta Curții Domnești. Peste uliță, acolo unde altădată stăpânea Gavriil Radovici, era acum proprietar Ioil paharnic. Planul are marcate atât nordul, cât și scara la care a fost lucrat, măsurătorile fiind redată în stânjeni.

Planul de la 1873 este însoțit și de un document scris: hotarnica locului cu binale al doamnei Bilma Veiser. În acesta sunt amintite documente mai vechi, precum un act de împărțeață de la 1842 și acte de vânzare de la 1844 și 1853. Potrivit acestor documente, la 1854, locul Bilmei Veiser aparținea lui Moise, negustor, iar locul lui Diamant aparținea lui Strul Țvebel. Sursele amintesc și de un zid despărțitor care ar fi fost construit între cele două proprietăți, după ce locul a fost împărțit, la 1842.

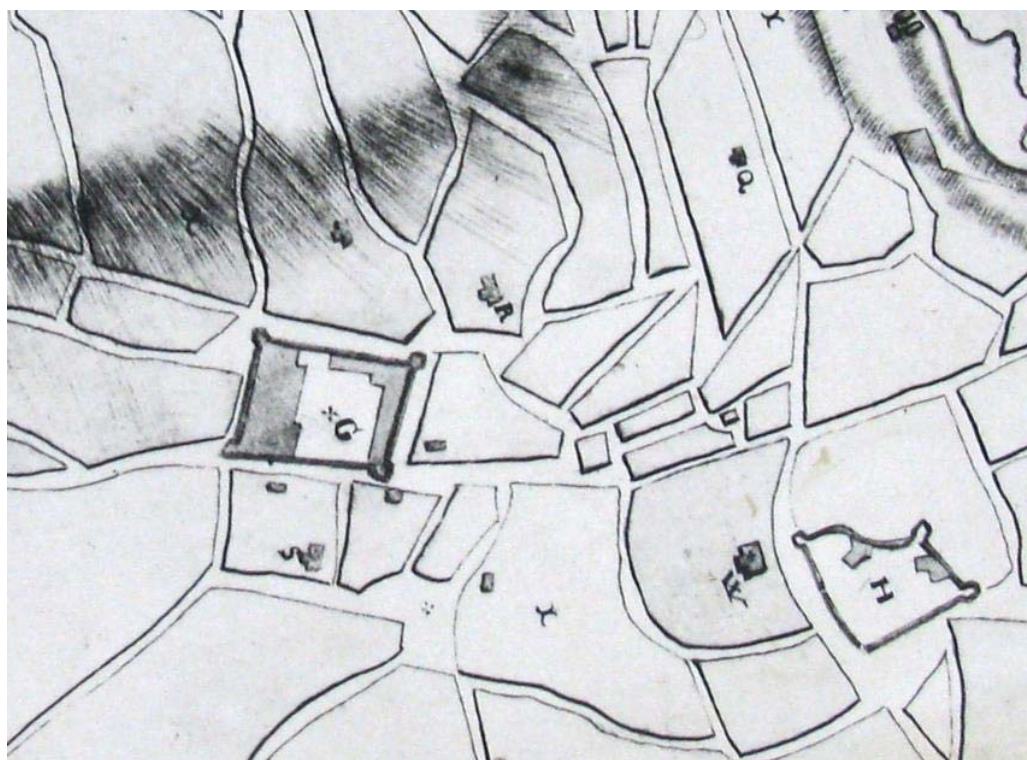

Fig. 20 – Zona Universității de Medicină în Planul orașului Iași de la 1760 (detaliu)
G= Mănăstirea Sf. Spiridon (Arhivele de Stat din Moscova)

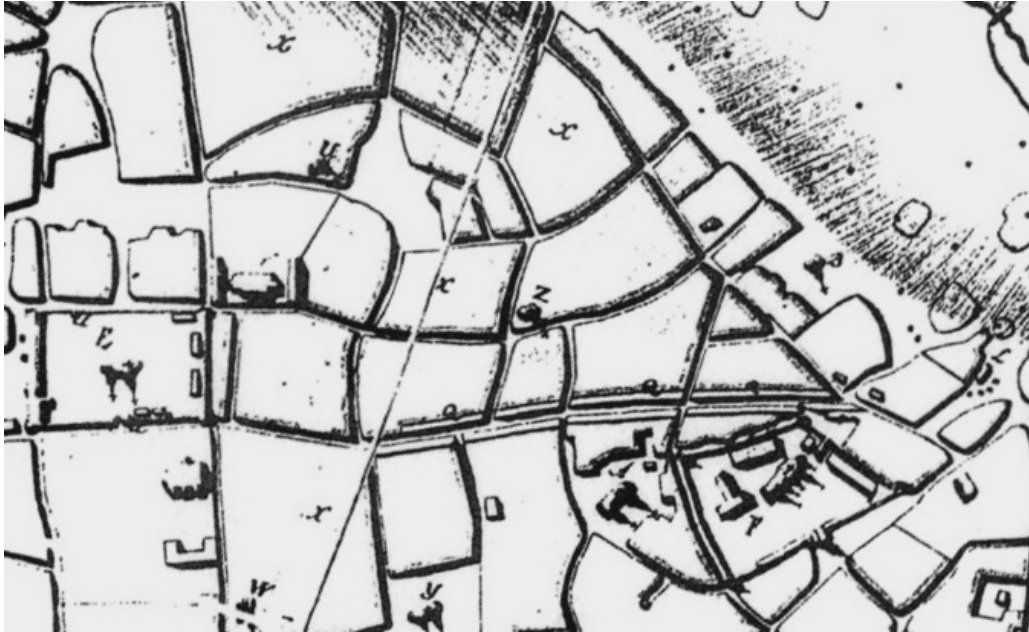

Fig. 21 – Zona Universității de Medicină în Planul orașului Iași de la 1789 (detaliu)
E= Mănăstirea Sf. Spiridon (Arhivele de Stat din Moscova)

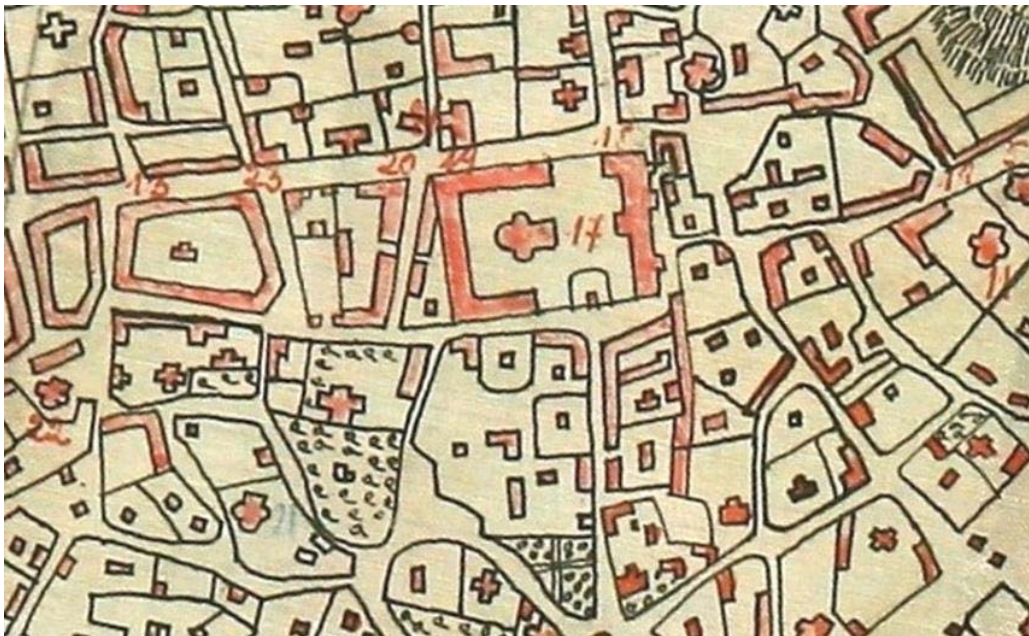

Fig. 22 – Zona Universității de Medicină în Planul orașului Iași de la 1819,
realizat de Giuseppe Bayardi (detaliu).
Arhivele Naționale Iași, Colecția Planuri și hărți

Fig. 23 - Zona Universității de Medicină în Planul orașului Iași de la 1857, realizat de Fr. Peytavin (detaliu)
Arhivele Naționale Iași, Colecția Planuri și hărți

Fig. 24 - Zona Universității de Medicină în Planul orașului Iași de la 1897 (detaliu)

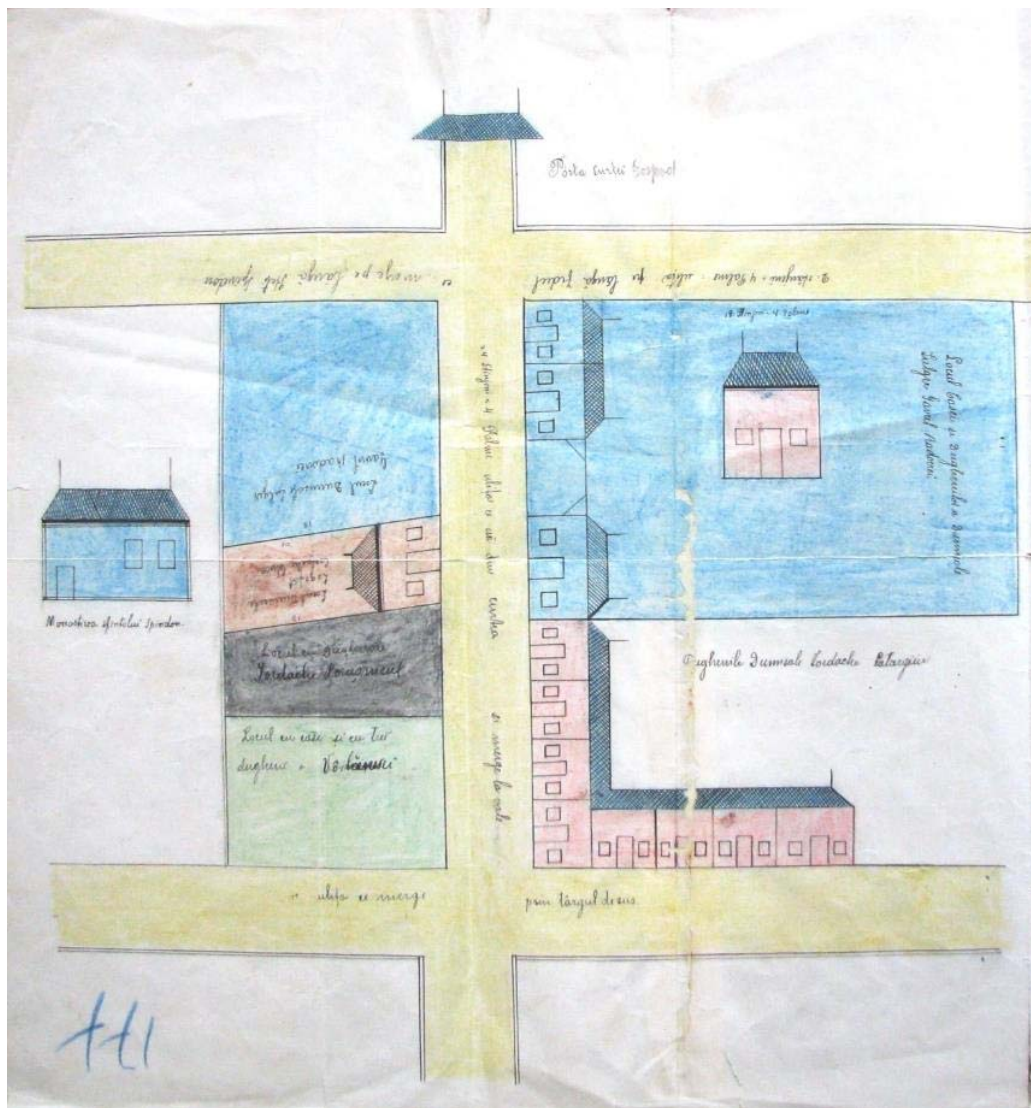

Fig. 25 - Harta de starea locului de la poarta Curții Domnești de lângă zidul Sf. Spiridon, 1784 (copie)
 Dughenele logofătului Iordache Catargiu și ale sulgerului Gavril Radovici.
 Arhivele Naționale Iași

Fig. 26 - Clark, *Public promenade of Iassy, from the Vice Consul's Court* (1819).
 Șirul de case de pe Ulița Târgului de Sus, în dreptul Universității Vechi.
 Biblioteca Academiei Române

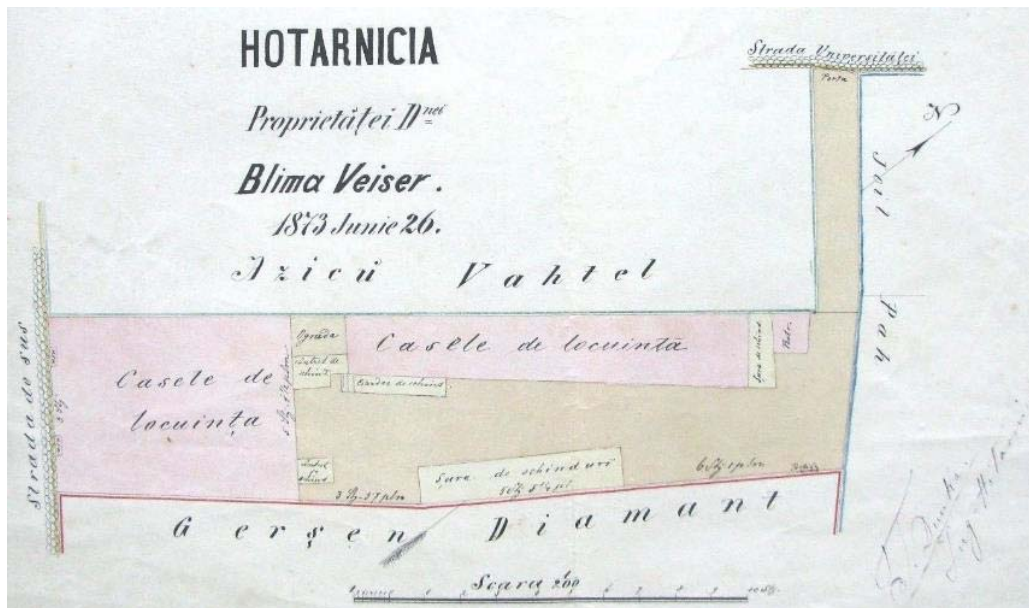

Fig. 27 - Hotărnicia proprietății D-nei Blima Veiser din capătul de sus al str. Universității (26 iunie 1873)
 Arhivele Naționale Iași

III. EVOLUȚIA URBANISTICĂ A ZONEI REFLECTATĂ ÎN DOSARELE DE IMOBIL DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI XX

III.1. Imobilele de pe strada Universității (1900-1945)

În prima jumătate a secolului XX au existat două proiecte privitoare la această zonă, după cum am amintit. Proiectul de aliniere a străzilor de la 1896 prevedea schimbarea traseului străzii Universității. Aceasta era privită ca o prelungire a străzii „V. Alecsandri” și tratată ca atare. Capătul de sus al străzii rămânea fixat pe direcția porții monumentale de intrare în vechea incintă a Universității („Ușa Nădejdi”, 1793). Capătul din jos avea să fie mutat câțiva metri spre stânga, înspre Spitalul Sf. Spiridon.

O nouă stradă avea să fie croită în paralel, în dreptul Institutului de Anatomie, frumoasa clădire având să asigure „capul de perspectivă”. Erau două soluții similare pentru cele două corpuri principale ale Facultății de Medicină.

După marele cutremur din 1940, Primăria Iași a venit cu alt proiect: exproprierea și demolarea micilor proprietăți de aici, destul de zdruncinate, pentru a degaja terenul și a amenaja o piață civică în fața ansamblului clădirilor Facultății de Medicină.

Clădirile de aici, considerate zona II, pentru care existau reguli de urbanism foarte clare cuprinse în Regulamentul Primăriei, ceva mai puțin pretențioase față de cele pentru zona I.

Dosarele de imobile, pentru această zonă, nu amintesc amenajări subterane de amploare, de genul pivnițelor; aceasta nu exclude cu totul posibilitatea ca săpăturile preconizate să scoată la iveală pivnițe mai vechi, din secolele XVIII - XIX.

Dosarele de imobil sunt foarte inegale în privința dimensiunilor și valorii informațiilor conținute. Ar fi necesară o completare a datelor oferite de acestea cu informații extrase din alte surse documentare.

La 1764, pe această parte a uliței, spre zidul de incintă al mănăstirii Sf. Spiridon erau orânduite doar patru locuri de casă: casa și dughenele familiei Vârlan, dughenele porușnicului Iordache, locul logofătului Costache Ghica și partea din spate, dinspre cișmeaua publică și poarta Curții Domnești, locul slugerului Gavril Radovici.

Poate fi înfățișată situația terenurilor și imobilelor situate pe același loc, între anii 1900-1945. Pe partea stângă a străzii Universității de aflau numerele fără soț, de la 1 la 21. În loc de patru proprietăți, existau 11 asemenea loturi, la începutul secolului 20, locuirea fiind foarte densă. Clădirile principale erau aliniate la stradă, formând un front de imobile cu parter și etaj, aliniate pe traseul străzii. Partea din spate a acestor înguste proprietăți, spre zidul Spitalului Sf. Spiridon, era rezervată anexelor gospodărești (bucătării, magazii, grajduri, șuri și closete). Acestea erau semnalate în mod curent ca insalubre și periculoase din perspectiva posibilelor incendii. Farmacia Centrală a Sf. Spiridon, reconstruită pe la 1906, precum și depozitul de confecții și lenjerie a Spitalului, erau afectate adesea de fumul și mirosurile rezultate de la aceste acareturi.

Imobilul nr. 1

Acolo unde se afla altădată „locul Vârlănesei” (1764), la 1900 proprietatea aparținea lui Costache Gheorghiu. Pe la 1911 a devenit proprietar P. Anghel, de la Clinica Chirurgicală a

Spiridoniei. Clădirea, cu parter și etaj, a fost retencuită și zugrăvită cu acel prilej⁶³. Dosarul este foarte sumar, neoferind și alte informații.

Imobilul nr. 3

La 1906, clădirea de la nr. 3, tot cu parter și etaj, devenise proprietatea Spitalului Sf. Spiridon. Se știa că aceasta urma să fie expropriată și demolată în interesul alinierii străzii Universității, potrivit planului urbanistic de la 1896⁶⁴. Tot în vederea acestei reamenajări se demolase zidul despărțitor dinspre Sf. Spiridon, așa că ograda și atenansele rămăseseră libere pe această direcție.

Imobilul nr. 5

În primii ani ai secolului XX clădirea aparținea avocatului Neculai V. Botez; el dobândise această proprietate în 1888⁶⁵. La 20 februarie 1906 acesta făcea demersuri către Primăria Iași: „urmând a se expropria imobilele din Despărțitura III, de pe Strada de Sus și strada Universității, proprietăți ale Epitropiei Spitalelor Sf. Spiridon, în interesul alinierii străzii Universității, conform planului orașului”, acesta solicită să fie expropriat, cu despăgubire, și imobilul său. Aceasta pentru că „imobilul Epitropiei este alipit de imobilul meu, înscris la nr. 5, compus din două etaje (nivele, n. ns.), e natural că prin dărâmarea lui se va deteriora și zdruncina imobilul meu”⁶⁶. La 30 martie, Consiliul Comunal a decis să dea curs acestei oferte de expropriere⁶⁷. În actul de vânzare către Primărie se arată că imobilul era o casă de cărămidă, pe fundație de piatră; la parter avea două camere și etaj și la etaj alte două. Suprafața clădirii era de 97 mp. Vecinătățile erau următoarele: spre est strada Universității, pe 5,40 m; spre vest Epitropia Sf. Spiridon, pe 16,5 m; spre nord tot Sf. Spiridon, pe 16,80 m; proprietatea Goldstein, unită printr-o „sală comună” (gang boltit), folosită de ambele locuințe, pentru acces⁶⁸.

Imobilul nr. 7

Clădirea a fost, succesiv, proprietatea lui Alter Goldstein, Clara Litman și a lui Burah. La 18 mai 1898, Alter Goldstein solicita autorizație pentru a înlocui lemnul ferestrelor, deteriorat din cauza vechimii⁶⁹. Serviciul Arhitecturii arăta, pe verso, că, potrivit planului de aliniere, imobilul este supus retragerii cu 0,25 m la capătul din deal și cu 0,33 m la capătul din vale.

Clădirea era tot cu parter și etaj, construită din cărămidă pe temelie de piatră, având antreu și două încăperi la parter și alte două odăi la etaj, cu ceardac de lemn, pe partea din spate. Cu prilejul unui control se arăta că „pereții sunt groși, dar zidăria e veche, putredă și măcinată”⁷⁰. La ferestre erau vizibile două crevase. Se arăta că peretele clădirii se sprijină pe bolțile de cărămidă de la culoarul comun (pasaj) cu imobilul de la nr. 5. Dușumelele de la etaj,

⁶³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/1.

⁶⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/3.

⁶⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/3, f. 11.

⁶⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/3, f. 1.

⁶⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/3, f. 3.

⁶⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/3, f. 11.

⁶⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 1.

⁷⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 13.

fiind vechi, erau lăsate la mijloc. Menținerea în picioare a celor două imobile, de la nr. 5 și 7 se datora faptului că se sprijineau una pe alta. La 2 iunie 1906, văduva Priva Goldstein arăta că Primăria, cumpărând imobilul de la nr. 5, devenise proprietară doar pe trei pereți ai respectivei clădiri, deoarece peretele comun, „lipit de sala (coridorul, n. ns.) și casele mele, așa că nu vă puteți atinge de ele; acel perete trebuie să îl lăsați pentru serviciul casei mele”⁷¹. Ea arăta că este o văduvă cu șase copii și că se întreținea din venitul acelei case. La 1906, casa nu avea apă curentă și canalizare, iar latrinele erau de lemn („în stare de ruină”), situate în fundul curții, spre zidul Sf. Spiridon.

La 12 octombrie 1903, Comisia de Soliditate a clădirilor constata că „zidul longitudinal dinspre Strada de Sus (Bd. Independenței, n. ns.) era crăpat și ieșit din verticală”; asemenea și zidul fațadei, dinspre str. Universității. Se decidea demolarea totală a imobilului și a ateneșelor, ca fiind nesigure⁷². Semna inginerul șef al orașului, N. Cugler. Această demolare nu s-a putut realiza mulți ani, din cauza opoziției văduvei Goldstein⁷³. În 1913 ea arăta că locuia împreună cu minorul Mendel Goldstein și domnișoara Ernestina Goldstein⁷⁴. Văduva locuia, de fapt, în str. Tufescu nr. 9, împreună cu o altă fiică a sa, Rebecca Goldstein. Inevitabilul s-a produs: în dimineața zilei de 26 februarie 1917 fațada casei s-a desprins, prăbușindu-se. Se recomanda reconstruirea din temelii⁷⁵.

Dosarul are și un „Supliment” ce conține și alte detalii privitoare la litigiul cu Primăria. În acesta se arată că „prăbușindu-se zidirea colțului de sud-est al casei”, urma să se refacă fațada pe aceleași temelii, iar peretele de nord pe o temelie nouă⁷⁶.

Imobilul fusese expropriat în 1910, prin decizia Tribunalului Iași. Priva Goldstein făcuse însă o plângere către Rege, la 13 iunie 1916, sperând în ultima ei șansă. Nici de această dată nu i s-a dat însă dreptate⁷⁷. Cu toate acestea, nu a urmat o demolare.

La 13 mai 1920, imobilul avea un alt proprietar. Este vorba despre Clara Litman, domiciliată în Tg. Cucului nr. 41. Aceasta cerea autorizație pentru noi reparații asupra imobilului, în urma somațiilor Primăriei⁷⁸. Ea arăta însă că această manoperă este scumpă și că îi depășește posibilitățile. La 9 iulie 1926, Comisia de soliditate recomanda din nou demolarea totală clădirii⁷⁹. Nu s-a dat curs nici de această dată solicitării.

Următorul proprietar al clădirii a fost Iancu Buhăr (domiciliat în str. Rufeni nr. 9)⁸⁰. La 19 octombrie 1938 acesta arăta că a primit imobilul la căsătoria sa, în 1935, de la Mendel și Clara Littman (domiciliat în str. Uzinei nr. 7). El a primit partea de la etaj: două odăi și o bucătărie de scânduri⁸¹.

⁷¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 13.

⁷² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 16.

⁷³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 88.

⁷⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 144. Văduva locuia, de fapt, în str. Tufescu nr. 9, împreună cu o altă fiică a sa, Rebecca Goldstein.

⁷⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 177-178.

⁷⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 181.

⁷⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 244, 247.

⁷⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 204.

⁷⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 254.

⁸⁰ Alt domiciliu a lui Iancu Buhăr este indicat a fi str. Bașotă nr. 7.

⁸¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 263.

Comisia de soliditate a clădirilor constată că, după cutremurul din noiembrie 1940 s-a prăbușit calcanul clădirii, dinspre str. Brătianu (Bd. Independenței). Scările și balcoanele din lemn, dinspre interiorul ogrăzii erau putrede și prezentau nesiguranță. Se recomandă iarăși demolarea clădirii⁸². În cele din urmă, la 28 iunie 1944, a fost realizată exproprierea clădirii, pe motiv de utilitate publică. Cu acest prilej se consemnează faptul că terenul proprietății avea suprafața de 139,56 mp, din care suprafața clădirii principale era de 57,50 mp⁸³.

Imobilul nr. 9

Primul proprietar cunoscut al acestui imobil a fost Maria M. Pompiliu. La 11 mai 1898 aceasta solicita Primăriei autorizație pentru înlocuirea ușorului ușii precum și a preface zidăria piciorului de zidărie dintre ușă și fereastră⁸⁴. O asemenea intervenție era încadrată la reparații radicale; nu s-a impus demantelarea și reconstrucția imobilului, doar pentru că Regulamentul de aliniere nu dobândise încă putere legală. Referatul de pe verso consemna starea bună de soliditate a clădirii, care avea două nivele și ziduri destul de groase, de aproximativ 50 cm, la parter. Se arată necesitatea retragerii clădirii pe aliniamentul proiectat, cu 0,25 m.

În anul următor, la 11 ianuarie 1899, Maria M. Pompiliu cerea Primăriei autorizație pentru reconstruirea casei sale distruse de un incendiu recent. Se anexează planurile necesare⁸⁵. La 9 august 1899, proprietărea cerea autorizație pentru lucrările de reparații ce urmau a se face.

La 19 octombrie 1909, Comisia de Soliditate a clădirilor constata, în privința casei de la nr. 9, că pereții sunt crăpați și ieșiți din verticală și că impresia generală este de ruină⁸⁶. Se recomanda demolarea în întregime a acestui imobil, ce aparținea acum avocatului I. Fonescu.

La 18 iunie 1913, Comisia de Soliditate se pronunță iarăși pentru demolarea celor două imobile⁸⁷. La 27 noiembrie 1920, se precizează că imobilul de la nr. 9 aparținea Clarei Grimberg⁸⁸.

O altă Comisie de Soliditate consemna, la 27 noiembrie 1940, că avocatul Emil Ceicovschi (domiciliat în str. Sf. Teodori nr 15), era proprietarul casei de pe str. Universității nr. 9. Se arată că este o construcție cu parter și etaj, „foarte veche”, zidită din cărămidă pe fundație de piatră, acoperită cu tablă. La parter avea un antret și două camere, iar la etaj alte două camere. O scară exterioară, din scânduri, asigură accesul la etaj. Etajul era deteriorat și fusese evacuat. Se recomandă demolarea întregii clădiri⁸⁹. În decizia de expropriere pentru utilitate publică se arată că suprafața acestei proprietăți era de 160,20 mp, din care clădirea cu etaj ocupa 89,10 mp⁹⁰. La 16 noiembrie 1943 a fost aprobată de către primar exproprierea

⁸² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 309, 319.

⁸³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/7, f. 337.

⁸⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 1.

⁸⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 6.

⁸⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 55.

⁸⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 122.

⁸⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 183.

⁸⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 244.

⁹⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 255.

acestui imobil, pe motiv de utilitate publică: degajarea terenului pentru a pune în valoare Palatul Facultății de Medicină⁹¹.

Imobilul nr. 11

Această clădire, cu două nivele, construită din cărămidă, avea același proprietar ca și cea de la nr. 9. La 11 ianuarie 1899, Maria M. Pompiliu cerea Primăriei autorizație pentru reconstruirea casei sale distrusă de un incendiu recent. Se anexează planurile necesare⁹². Serviciul Tehnic al Primăriei (arh. Vignali, ing. șef Ch. Chaigneau) arătau că: potrivit aliniamentelor proiectate pentru str. Universității și a celui de prelungire a str. Alecsandri, construcția este supusă retușării cu 7 cm spre vale și 10 cm spre deal, astfel că se poate face o compensare. „Iar în dos este supusă la expropriere, după cum se vede în alăturatul extras de pe planul de aliniament”⁹³. Este anexat planul fațadei clădirii, pe ozalid⁹⁴, precum și autorizația necesară pentru aceste lucrări, din 7 iunie 1899⁹⁵.

Următorul proprietar amintit în dosarele de imobil, a fost arhitectul I. Fonescu. El solicita Primăriei autorizație pentru mici reparații la tencuielile, ulucele și burlanele imobilelor de la nr. 9 și 11⁹⁶. La 19 octombrie 1909, Comisia de Soliditate a clădirilor constata, în privința casei de la nr. 11 că aceasta are pereții slabi și amenință să cadă. Comisia recomanda dărâmarea și reconstruirea frontului clădirii; demolarea coșului de fum ce amenința cu căderea.

La 31 octombrie 1909, avocatul I. Fonescu atâta că „96% din casele vechi din orașul Iași prezintă crăpături din cauza naturii instabilității terenului, datorată dispunerii straturilor geologice. Chiar și edificiul în care este instalată Primăria prezintă crăpături verticale pronunțate; s-ar impune dărâmarea Iașilor în 5 sau 10 zile, începând cu Palatul Comunal”⁹⁷.

Acesta s-a adresat cu recurs și la Înalta Curte de Casație de la București, contestând refuzul Primăriei Iași de a-i acorda autorizația de construcție a imobilelor de la nr. 9 și 11, „sub motiv că ele ar fi supuse exproprierii pentru prelungirea proiectată a străzii Alecsandri, care taie de-a curmezișul ambele imobile, iar partea opusă a străzii actuale (Universității), adică pe la spatele caselor”⁹⁸. Curtea a respins recursul, dând dreptate Primăriei⁹⁹. La 18 iunie 1913, Comisia de Soliditate se pronunță iarăși pentru demolarea celor două imobile¹⁰⁰.

La 27 noiembrie 1920, se precizează că Imobilul de la nr. 11 aparținea tot lui I. Fonescu¹⁰¹. La 14 decembrie 1920, avocatul Emil Ceicovschi îl reprezenta pe I. Fonescu, urmând să se supravegheze reparațiile clădirii.

Un deviz privitor la racordarea la rețeaua de apă curentă a orașului și la construirea rețelei proprii de canalizare, amintea diverse componente precum: tuburi de beton, tuburi de

⁹¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 258.

⁹² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 6.

⁹³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 16.

⁹⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 17.

⁹⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 18.

⁹⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 24, 25.

⁹⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 59.

⁹⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 71.

⁹⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 80-81.

¹⁰⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 122.

¹⁰¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 183.

fontă de tip german, conductele de plumb, etc.¹⁰². Unele dintre acestea ar putea apărea și cu prilejul săpăturilor arheologice. La 4 octombrie 1923 Emil Ceicovschi cerea autorizație pentru reparații și reconstruirea a două bucătării etajate (parter și etaj).

Imobilul nr. 19

La 28 decembrie 1898 comerciantul Moise Mayer, domiciliat în str. Universității nr. 19, cerea autorizație Primăriei, „voind a reconstrui apartamentul casei mele, cu ușile și ferestrele ce au ars în incendiul din noaptea de 15-16 a acestei luni. El arăta că zidirea este bună, fiind nouă, așa încât putea fi reparată¹⁰³.

Referatul de pe verso consemnează: „casa este supusă la aliniere după cum prezintă alăturatul extras din Planul de aliniere, adică: în fața străzii este supusă la avansare pe o cotă medie de 80 cm, iar în partea din dos, atât partea din casă ștrofată (hașurată, n. ns.) cu linii roșii (în plan, n. ns.), cât și întreaga proprietate a petiționarului ar fi supusă la expropriere pentru deschiderea străzii noi (prelungirea străzii Alecsandri), conform protocolului de mai sus¹⁰⁴. Se constată că zidirea fațadei casei este bună. Lucrările solicitate pot fi încadrate la reparații radicale și deci poate fi impusă proprietarului, cu acest prilej, alinierea clădirii potrivit noului plan al zonei. Însă Planul nefiind încă aprobat, deținătorul clădirii nu poate fi obligat să respecte prevederile lui. La dosar este adăugat un plan de situație a zonei, care este foarte lămuritor¹⁰⁵.

Ușile și ferestrele distruse de incendiu vor fi înlocuite cu altele, de formă modernă. În referat se recomandă alinierea imobilului cel puțin la partea din spate a proprietății, care se putea realiza fără mari sacrificii (29 iulie 1899).

Proprietarul, Moise Mayer, a acceptat să mute fațada casei pe noul aliniament, mai ales că era vorba despre o extindere¹⁰⁶. Referatul de pe verso arată că porțiunea supusă avansării spre piața Universității este de 3,50 m. Aceasta se va scădea din spatele proprietății, prin expropriere, realizându-se o compensare rezonabilă. Prin partea din spate urma să treacă noua stradă, extinderea str. Alecsandri. Exista și o cerere de autorizație pentru instalația de canalizare cu racordare la rețeaua publică¹⁰⁷. Este alăturat și un plan de situație, executat pe calc.

Imobilul nr. 21

Acesta era cunoscut ca proprietatea Vasilescu. Nu am reușit să identificăm dosarul de imobil care să ofere detalii suplimentare cu privire la această construcție, care ocupa un teren destul de însemnat ca suprafață, pentru această zonă.

*

Pe partea dreaptă a străzii erau imobilele purtătoare de numere cu soț, de la 2 la 14, până în capătul cvartalului ce interesează aici. Strada Universității continua la deal, urcând, cu o

¹⁰² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/9, f. 217.

¹⁰³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/19, f. 1.

¹⁰⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/19, f. 1 verso.

¹⁰⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/19, f. 3 (planul de situație).

¹⁰⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/19, f. 7.

¹⁰⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/19, f. 33.

modificare de traseu, printre Facultatea de Medicină și Spitalul Sf. Spiridon. Mai multe dosare de imobil privitoare la această zonă nu au putut fi încă identificate, de aceea rezultatele sunt parțiale. Cu toate acestea, informațiile găsite permit formarea unei idei destul de adecvate cu privire la specificul zonei. Planurile de situație deja prezentate suplinesc parțial această lipsă, care ar putea să fie eliminată prin aprofundarea cercetărilor în Arhivă.

Imobilul nr. 2

În dosarul imobilului se arată că, la 10 februarie 1909, în ograda acestuia se afla un șir de mai multe cămări, construite din cărămidă, care se aflau în stare de ruină și care erau, la acel moment, proprietatea Creditului Urban. Spre a se evita orice accident posibil, comisarul Primăriei raporta această situație, sugerând că soluția ar fi demolarea grabnică a acestor acareturi¹⁰⁸. Comisia de soliditate a clădirilor, instituită de Primărie, ca urmare a acestei sesizări, constata, la 23 martie 1909, că pereții exteriori ai imobilului erau ieșiți din verticală și în parte căzuți; lemnăria era putredă cu desăvârșire și nu mai prezenta deloc siguranță. Scara de acces la balconul din curtea interioară era putredă și amenința să cadă. Se recomandă demolarea totală¹⁰⁹.

În același an, la 29 mai 1909, V.A. Popovici, inginer la Creditul Urban, cerea autorizație pentru a construi alte cămări pe locul celor ce s-au dărâmat. El cerea autorizație și pentru reparațiile necesare la cele două balcoane dinspre curtea interioară, pentru înlocuirea acoperișului, a ușilor și ferestrelor, precum și pentru „alte mici reparații” de tencuială și văruire a pereților, atât la interior cât și la exterior. Se arată că acest imobil din Strada de Sus (Independenței, n. ns.) și str. Universității, nr. 2, situat pe colț, era cunoscut anterior drept „casa Sifris”¹¹⁰. Este anexată schița de plan pentru cămările ce aveau să fie reconstruite, în care se vede că erau preconizate patru camere, dispuse în linie¹¹¹.

La 16 noiembrie 1843 a fost încheiat procesul-verbal de expropriere pentru utilitate publică a imobilului din str. Universității nr. 2, proprietate a Societății „Ferrum”, adică a familiei Wachtel. Pe baza acestuia, Primăria a emis decizia nr. 47/29 ianuarie 1944, privitoare la expropriere. În acest document se arată că terenul vizat avea o suprafață totală de 1158,72 mp, din care clădirea principală ocupa 413, 64 mp, iar „magaziile de cărămidă” 546,86 mp¹¹². Se poate observa că această proprietate ocupa o suprafață remarcabil de mare, comparativ cu altele din această zonă. Exproprierea făcută de Primărie era justificată prin dorința de a elibera tot spațiul din fața Facultății de Medicină, pentru a pune în valoare acest important monument istoric¹¹³.

Imobilul nr. 8

În dosarul aferent se arată că acest imobil a fost proprietatea lui Arnold Kasner și ulterior a lui Aron Gică (Ghidale). La 19 mai 1908 era solicitată o autorizație pentru construcțiile din fundul curții. În referatul serviciului urbanistic se arată condițiile impuse de

¹⁰⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 7.

¹⁰⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 9.

¹¹⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 13.

¹¹¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 16.

¹¹² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 19.

¹¹³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 21, 22.

regulament. Aceste anexe trebuiau să fi construite din cărămidă pe fundație de piatră și să conțină și latrinele. Corpul al doilea, compus din grajd, remiz și orezărie, urma să se construiască din zid masiv de cărămidă și să aibă un acoperiș din material nearzător. Se impunea ca grajdul să aibă scurgerea într-o cisternă externă din beton¹¹⁴. La 16 iulie 1912, Maria G. Fiñescu solicita autorizație pentru reparații interioare și exterioare de întreținere¹¹⁵.

Comisia de control a solidității clădirilor încheia un proces-verbal, la 4 decembrie 1940, privitor la imobilul din str. Universității nr. 8, proprietatea soților Maria și Petru Dimitriu (care locuiau, de fapt, la nr. 17)¹¹⁶. În acest document sunt oferite detalii despre imobilele de la adresa amintită. Corpul I era compus din parter și mansardă. Era considerată o construcție „foarte veche”, construită din ziduri de cărămidă pe fundație de piatră, iar acoperișul era din tablă. Erau cinci încăperi la parter și alte trei încăperi la mansardă. Cel de-al doilea corp de construcții, aflat în aceeași curte avea doar parter, fiind o construcție ușoară din cărămidă, cu două camere. Potrivit Comisiei amintite, ambele imobile necesitau demolarea, din cauza stării precare de rezistență¹¹⁷.

La 16 noiembrie 1943 a fost încheiat procesul-verbal de expropriere a imobilelor din străzile Universității, I. C. Brătianu (Bd. Independenței) și Procopie, „în vederea degajării Facultății de Medicină pentru a se pune în adevărata valoare vechiul local ca monument istoric, (...) pentru a i se da perspectiva necesară și pentru înfrumusețarea acestui înalt așezământ de știință, creându-se o intrare demnă de importanța lui”¹¹⁸.

Astfel, a fost emisă decizia nr. 58/ 29 ianuarie 1944, privitoare la exproprierea pentru utilitate publică a imobilului din str. Universității nr. 8. În document se precizează suprafețele: clădirea nr. 1 avea parter și mansardă, ocupând o suprafață de 78,12 mp, iar clădirea nr. 2, ocupa suprafața de 60, 61 mp. Suprafața totală a terenului de la această adresă era de 173,13 mp¹¹⁹.

Imobilul nr. 24

Această proprietate era arătată ca aparținând Epitropiei Spitalelor „Sf. Spiridon”. O primă informație din dosar datează de la 7 octombrie 1896, când se arăta că „amenința a cădea o parte din zidul de împrejmuire a casei *Callimachi-Catargi*”.

III.2. Imobilele de pe str. I.C. Brătianu (Strada de Sus) - Bd. Independenței

La Arhivele Iași există o schiță din anul 1914 a bulevardului I. C. Brătianu care arată ce dughene erau la stradă în dreptul Universității de Medicină de astăzi, între străzile Universității și Procopie de altădată. Începând dinspre clădirea Epitropiei Sf. Spiridon se înșiruiau următoarele ateliere: S(imon) Wachtel – Fierărie, Wartemberg – Tinichigerie, Goldenberg – Fierărie, Abramovici – Brutărie, toate situate în jumătatea dinspre Sf. Spiridon a cvartalului. În cea de-a doua jumătate, cam prin zona casei Wachtel, este înregistrată

¹¹⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 1 verso.

¹¹⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 5.

¹¹⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 59.

¹¹⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 59.

¹¹⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 67.

¹¹⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 394/2, f. 64.

existența unui alt atelier: M. Segal Tâmplărie¹²⁰. Mulți dintre aceștia erau chiriași în respectivele imobile, dosarele de arhivă arătând alți proprietari. Numerotarea străzii începea dinspre Târgu Cucului spre Copou; partea dinspre deal, care ne interesează, cuprindea imobilele ce aveau număr par.

Imobilul nr. 126

Acesta era situat chiar pe colț, la intersecția străzii Brătianu cu str. Universității. Locul era în proprietatea familiei Wachtel.

În luna iunie 1906, Solomon Wachtel este cel care solicita Primăriei autorizație pentru a construi un zid înalt de 3 m între proprietatea sa și cea a lui J. Forst. Referatul Serviciului Tehnic precizează că zidul trebuie să fie construit pe o temelie de piatră, din cărămidă cu mortar. Zidul va avea 15 m lungime; fundația va fi așezată pe adâncime până la un teren sănătos. Grosimea fundației de piatră va fi de 0,50 m, iar a zidului de cărămidă de 0,45 m; înălțimea zidului va fi de 2 m. Se precizează că zidul va fi așezat „pe linia de hotar”¹²¹.

La 15 februarie 1911, același proprietar cerea acordul Primăriei pentru a putea construi în curtea sa o magazie de zidărie. Această anexă urma să fie amplasată în fundul proprietății sale, spre str. Sf. Teodor¹²². În referatul de pe verso se arată că în dreptul acestui imobil strada este supusă cu mult retragerii (potrivit planului cadastral) pentru „bulevardul” preconizat în fața institutului Anatomic.

În fața străzii se afla o clădire în bună stare, iar în dosul ei urma a se construi magazia arătată; aceasta nu încălca zona ce urma să fie supusă exproprierii, în viitor. Se va dărâma clădirea actuală, iar pe locul ei se va construi o clădire pentru magazie, pe temelie de piatră, așezată pe teren sănătos. Pereții de cărămidă aveau să aibă, 0,50 m grosime, fiind lucrat cu mortar de var cu nisip. Deasupra soclului se va așeza un strat de asfalt (*bitum*) cu rol izolator.

Bagdadiile parterului vor fi clădite din beton armat, așezat în bolți între șine de fier cu profil în „dublu T”. Mansarda deasupra parterului va avea zidărie de cărămidă fără pod, suportând numai șarpanta acoperișului. Scara de acces la mansardă, amplasată la interior, va fi construită din fier. Curtea imobilului va fi pavată cu piatră sau cu beton, iar latrinele vor fi amenajate conform cerințelor pentru imobilele din zona II¹²³. Este anexat și un plan realizat pe calc¹²⁴.

La 30 mai 1912, Solomon Wachtel cerea Primăriei autorizație pentru modificări ce urmau a fi făcute asupra clădirii principale. Era vorba despre extinderea unei camere, înălțarea plafoanelor, potrivit standardelor moderne, schimbarea ușilor și ferestrelor, refacerea acoperișului de tablă și retencuirea pereților interiori¹²⁵. Referatul de pe spatele cererii arată că, potrivit planurilor cadastrale, aliniamentul str. Brătianu urma a se retrage, pe această latură, cu 1,50 m. Clădirea existentă se afla însă în interiorul ogrăzii, la depărtare de 21 de metri

¹²⁰ *Planul industrial și comercial al străzii I. C. Brătianu din orașul Iași*, executat de elevii Școlii Superioare de Arte și Meserii, Luca C. Dumitriu tinichigiu, cl. I și Nicolae Dăscălescu turnător, 13 decembrie 1914 (ANI, Fond personal „Gh. Ghibănescu”, dos. 17).

¹²¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 1, 1 verso.

¹²² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 3.

¹²³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 6.

¹²⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 7.

¹²⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 11.

de la aliniamentul vechi. Regulamentul clădirilor prevedea ca imobilele din zona I (așezate pe una din străzile principale) să fie cu două etaje pentru magazine, dar pentru aceasta fiind mult mai retrasă, prevederea nu era obligatorie. Era prevăzut doar „un mic adaos la construcție în față, pe o lungime de 2,50 m.

Sunt anexate planul de situație al imobilului și planurile casei, fiind arătate diverse dimensiuni¹²⁶. Se observă că imobilul avea o absidă în fațada dinspre răsărit. Spre str. Brătianu (Independenței) avea un cerdac de lemn. Planul de situație arată și amplasarea atenanselor pe teren, cu șura veche în capăt și magazinele existente. În planuri nu sunt semnalate pivnițe.

Privitor la stabilirea aliniamentului străzii Brătianu, se află o schiță; din aceasta se observă că proprietatea de la nr. 126 avea la stradă o deschidere remarcabilă, de 38,5 m. În vederea lărgirii străzii Brătianu și realizarea trotuarului, avea să fie expropriată o fâșie de teren lată de 1,60/180 m. Din aceeași schiță se vede că proprietatea de la nr. 128 era mai retrasă, chiar pe aliniamentul preconizat, în timp ce proprietatea vecină din cealaltă parte, de la nr. 124 era cu 1,80 m mai avansată spre stradă¹²⁷. La 5/16 septembrie 1914, Solomon Wachtel se angaja să strămute singur grilajul și soclul de piatră la imobilele din str. I. C. Brătianu nr. 124, 124 bis și 126, atunci când Primăria îi va acorda despăgubirile pentru terenul expropriat¹²⁸. Referatul de pe verso preciza că la proprietatea lui Solomon Wachtel nr. 124-126 se va face un grilaj din fier pe soclu de piatră, lung de 38 m, așezat pe limita de aliniere. Beneficiarul arăta că „în cazul în care voiți ca grilajul să rămână pe linia veche, atunci voi muta fără nici o despăgubire grilajul”. Autorizația pentru construirea acestui grilaj a fost emisă la 3/15 iulie 1914¹²⁹.

Imobilul nr. 124

La 25 septembrie 1904, I. Popper cerea autorizație pentru repararea fațadei casei din Strada de Sus (Brătianu) nr. 124, situată în zona II. Potrivit planului de aliniere, imobilul urma să fie supus cu totul exproprierii, deoarece peste terenul său urma să fie amenajată o stradă care să lege Institutul de Anatomie a Universității Vechi cu Cabinetul de Științe Naturale. Având însă în vedere că reparațiile solicitate nu erau radicale, acestea au fost acceptate (ing. șef N. Cugler)¹³⁰.

Un nou proprietar, L. Mahlovici, solicita o autorizație, în mai 1913, pentru reparații radicale la bucătărie și camera imobilului său din str. Brătianu nr. 124, în urma incendiului ce a suferit. Se cerea tencuirea zidului exterior al camării, pe o lungime de 4,70 m și refacerea acoperișului ars¹³¹. Pe verso se amintește de incendiul izbucnit în str. Procopie care a ars și camera acestei proprietăți, din fundul ogrăzii și acoperișul atenanselor. Este anexat și planul după care aveau să se refacă atenansele; se văd fundațiile clădirii, dar și un beci adânc de 1,60 m¹³².

Imobilul a devenit apoi proprietatea firmei „Ferrum” a fraților Wachtel, care cerea aprobare pentru a face un acoperiș în curtea lor din str. I. C. Brătianu nr. 124, pentru a servi ca

¹²⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 14.

¹²⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 15,

¹²⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 16.

¹²⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/126, f. 17.

¹³⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/124, f. 1, 1r.

¹³¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/124, f. 3.

¹³² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/124, f. 4.

adăpost pentru pluguri și accesorii (1922). Este anexat un extras din planul de aliniere a str. I. C. Brătianu și str. Procopie îndreptată (pentru deschiderea străzii din dreptul Institutului de Anatomie)¹³³.

În iunie 1937, Samuel Caizerman cerea autorizație pentru a face în fundul curții imobilului din str. Brătianu nr. 124, un closet din cărămidă și a înlocui scara de fier existentă cu una de beton; pentru a înlocui tocurele de la uși și ferestre cu altele de aceleași dimensiuni. Marele cutremur din noiembrie 1940 a afectat serios acest imobil, ce aparținea fraților Leon Katz și Kaisserman. La 6 august 1941. Comisia de soliditate a clădirilor propunea demolarea imobilului¹³⁴.

Procesul-verbal din 16 noiembrie 1943 al Biroului de Studii din Serviciul Tehnic al Primăriei Municipiului Iași arăta necesitatea „expropriării imobilelor situate în străzile Universității, I. C. Brătianu și Procopie, în vederea degajării Facultății de Medicină pentru a se pune în adevărata ei valoare vechiul local ca monument istoric, iar pentru noul local, clădire monumentală, să i se dea perspectiva necesară și pentru înfățișarea acestui înalt așezământ de știință, creându-se o intrare demnă de importanța ei”¹³⁵. Decizia de expropriere a imobilului din str. I.C. Brătianu nr. 124, fostă proprietate a lui Leon Katz arăta că suprafața totală a acestuia era de 235 mp¹³⁶.

Imobilul nr. 122

Clădirea este arătată ca proprietate succesivă al lui A. Bercovici și Elias Wachtel. Ulterior s-a adăugat pe coperta dosarului, cu roșu, un alt număr de imobil: 118.

La 4 mai 1898 A. Bercovici solicita autorizație pentru repararea tencuielilor și renovarea fațadei caselor sale din Strada de Sus, nr. 122¹³⁷. Referatul arhit. I. Vignali și ing. șef Ch. Chaigneau arătau că imobilul nu este supus planurilor de aliniere ale Primăriei.

La 29 martie 1906, Suzana Löbel cerea autorizație pentru lucrări asupra casei sale din str. Brătianu nr. 122¹³⁸. Se cerea refacerea tencuielilor fațadei și acoperișului distrus de un incendiu, înlocuirea cercevelor de la ferestre. Pavajul curții avea să fie refăcut din beton de ciment; zăplazul dinspre vecini se va reface din nou. În plus, se intenționa construirea unei cămări din cărămidă în fundul ogrăzii și se schimbau cercevele ferestrelor și ușile de la atenanse¹³⁹. La această adresă, văduva Suzana Löbel locuia împreună cu Margareta Löbel, necăsătorită¹⁴⁰.

Imobilul a cunoscut unele transformări în anii următori. Astfel, în iunie 1931, Constanța Dumitru Isac cerea autorizație din partea Primăriei pentru a suprapune un etaj deasupra parterului existent, la imobilul său din str. Brătianu nr. 122. Etajul urma să aibă o cameră din

¹³³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/124, f. 5, 6.

¹³⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/124, f. 76.

¹³⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/124, f. 93.

¹³⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/124, f. 95.

¹³⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/122, f. 1, 1r.

¹³⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/122, f. 5.

¹³⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/122, f. 16, 18.

¹⁴⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/122, f. 52.

zidărie de cărămidă, iar acoperișul să fie din material nearzător, potrivit planului¹⁴¹. Este anexat și un plan de ozalid, care înfățișează fațada casei Isac de pe str. I.C. Brătianu nr. 122. (f. 61)

Clădirea a devenit, ulterior, proprietate a familiei Wachtel. Se știe că la 3 noiembrie 1935, avocatul Elias Wachtel, domiciliat în str. I.C. Brătianu nr. 118 cerea Primăriei un certificat constatator cu privire la pagubele suferite cu ocazia recentului incendiu declanșat la imobilul și locuința sa și a moștenitorilor defunctului Solomon Wachtel¹⁴². Pe verso se clarifică faptul incendiul se declanșase la catul de sus, arzând un coș de la bucătărie, de unde s-a aprins acoperișul.

Procesul verbal al Comisiei de soliditate a clădirilor, din 20 noiembrie 1841, arăta că imobilul lui Solomon Wachtel, din str. Brătianu nr. 118 avea un corp de clădire din cărămidă aparentă, situat pe linia de hotar cu proprietatea de la nr. 120. Calcanul podului amenința cu dărâmarea. Un alt corp de clădiri, situat spre strada Sf. Teodor (cea din deal, n.ns.); acesta avea doar parter și era format din șase încăperi. Zidurile interioare și exterioare ale acestei clădiri erau foarte afectate. Cu ocazia bombardamentului sovietic din 26 iulie 1941 acest imobil a suferit foarte mult, punând în pericol viețile trecătorilor. Comisia a decis demolarea acestei clădiri¹⁴³.

În același document sunt arătați cei șase urmași ai defunctului Solomon Wachtel: Heinrich Wachtel (str. Lascăr Catargi nr. 68), Bernard Wachtel (București, Bd. Carol I, nr. 40), Aizic Wachtel (Fundac Lozonschi nr. 2), Ana Rosen (Ploiești), Ghizela Kepler (Galați) și Elias Wechtel (str. I.C. Brătianu nr. 118).

Imobilul a fost expropriat pentru utilitate publică, la 29 iunie 1944, în baza amintitului proces-verbal ce consemna necesitatea demolării clădirilor din str. Universității, Brătianu și Procopie, în vederea amenajării pieței din fața Universității de medicină¹⁴⁴. Decizia nr. 64 a Primăriei, prin care era expropriat imobilul din str. Brătianu nr. 122.

Imobilul nr. 120

Clădirea de la această adresă a fost proprietate Hermann Polinger și apoi I. D. Constanța. Ulterior a fost adăugat pe dosar, după nr. 120, un alt număr: 116.

La 11 iulie 1906, Hermann Polinger solicita autorizație din partea Primăriei pentru a construi o latrină de zidărie la imobilul său din Strada de Sus nr. 120¹⁴⁵. Este adăugată și schița acestei mici construcții¹⁴⁶.

La 27 mai 1935, imobilul din str. Brătianu nr. 120 era proprietatea lui C. Săteanu¹⁴⁷. În clădire a funcționat, în anii 1938-1939, brutăria lui Paul Spirescu, clădirea având în spate două cuptoare date cu var. Prăvălia funcționa în încăperile de la stradă. Clădirea era veche și a fost declarată insalubră, cerându-se măsuri imediate. Se pare că aici fusese anterior adresa I. C. Brătianu nr. 120.

¹⁴¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/122, f. 59.

¹⁴² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/122, f. 67, 67v.

¹⁴³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/122, f. 79.

¹⁴⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/122, f. 102.

¹⁴⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/120, f. 4.

¹⁴⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/120, f. 20.

¹⁴⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 318/120, f. 26.

Primăria Iași, la 29 ianuarie 1944, emitea decizia de exproprie a imobilului lui Halpern Bercu din str. Brătianu nr. 120. Clădirea avea un teren în suprafață totală de 574, 45 mp, din care clădirea ocupa suprafața de 83,20 mp¹⁴⁸.

Procesul-verbal din 28 ianuarie 1944 recomanda exproprierea imobilului din str. Brătianu nr. 120, proprietatea lui Dimitrie Isac și a Constanței Dimitrie Isac¹⁴⁹. În decizia Primăriei se arată suprafețele imobilului trecut în domeniul public¹⁵⁰. Exproprierea era motivată prin aceeași necesitate de a amenaja o piață spațioasă, care să pună în valoare clădirea Facultății de Medicină, fostul Palat Domnesc de la sfârșitul secolului XVIII¹⁵¹.

Imobilul nr. 118

Acest dosar de imobil mai are adăugat, ulterior, un număr pentru adresă: nr. 112. O notă face trimitere și spre un alt dosar: 351/1/900 III. Drept proprietar, încă de la 1900, era indicat Hermann Pallak (Polinger?).

Astfel, la 22 ianuarie 1900, Herman Pallak cerea aprobare pentru a face o amenajare pentru scurgerea apei de ploaie din curte spre exterior¹⁵². Tot el obținea aprobare, la 17 mai 1905, pentru a reconstrui grilajul imobilului său din str. I.C. Brătianu nr. 118¹⁵³.

Proprietarul a făcut lucrări mai importante asupra imobilului după 13 mai 1906, pentru care obținuse autorizații de la Primărie: refacerea fațadelor caselor de la nr. 118 și 120¹⁵⁴. Tot acum urma să fie refăcut și grilajul imobilului, către str. Procopie.

În anul 1913 proprietarul Hermann Pollak, domiciliat în str. Lăpușneanu nr. 39, cerea Primăriei să elibereze o nouă autorizație pentru reparații la ziduri și acoperișurile ateneșelor sale din str. Procopie nr. 1, în urma incendiului din 5/18 iunie a.c.¹⁵⁵. În referat se arată că potrivit planurilor de aliniere, proprietatea este supusă retragerii despre str. Brătianu și dinspre str. Procopie, dar care nu se poate face până când nu se realizează retragerea imobilului de vizavi¹⁵⁶. La dosar este anexat un plan de situație, pe calc¹⁵⁷.

Procesul-verbal din 5 decembrie 1940, al Comisiei de soliditate ale clădirilor din Iași, arată necesitatea demolării clădirilor din str. I. C. Brătianu nr. 112 și 114, precum și din str. Procopie nr. 1, afectate de recentul cutremur. Suprafața terenului pe care erau amplasate acestea era de 480 mp. Proprietară imobilelor era, la acea dată Elvira Terdiman (Terziman?) din București¹⁵⁸. Aceasta moștenise proprietăți în anul 1918, de la tatăl său, Miron Terdiman. La 14 februarie 1948, Elvia Terdiman făcea un memoriu către ministru, cerând despăgubiri sporite pentru această exproprie. Documentele din dosar nu oferă și alte documente despre

¹⁴⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/120, f. 90.

¹⁴⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/120, f. 40.

¹⁵⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/120, f. 41.

¹⁵¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/120, f. 43.

¹⁵² DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 1.

¹⁵³ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 7.

¹⁵⁴ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 14.

¹⁵⁵ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 15.

¹⁵⁶ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 16v.

¹⁵⁷ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 17.

¹⁵⁸ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 92.

finalul acestei chestiuni. Oricum, și aceste imobile au fost demolate pentru amenajarea pieței din fața Facultății de medicină.

Imobilul nr. 116

Acesta este un imobil ce a aparținut familiei Wechsler și care a ajuns în proprietatea Creditului Urban, probabil în urma unui împrumut neonorat. Camerele de aici erau oferite spre închiriere. Se știe că, la 18 iulie 1909, locuia aici cu chirie căpitanul Filoteanu, pensionar¹⁵⁹.

La 26 august 1909, imobilul de la nr. 116 era numit „Wechsler”, arătându-se că era situat pe Strada de Sus (I. C. Brătianu), colț cu str. Procopie nr. 2, iar în dosul acestui imobil era str. Făinei (sau Stânca)¹⁶⁰. Se arată că imobilul era suspus retragerii aliniamentelor dinspre toate aceste trei străzi.

Urmas să se desființeze cămărilor de paiantă din incintă, iar în locul latrinelor de lemn din fundul curții să se construiască o latrină cu patru cabine, pe două etaje, din zidărie de cărămidă, cu rezervor de piatră, având ciment la interior¹⁶¹.

Casa Wachtel și firma „Ferrum”

Solomon Wachtel, asociat și proprietar la firma „Ferrum”, a locuit în casa de pe Bd. Independenței, nr. 3. Cartușul de pe frontonul casei păstrează și astăzi inițialele sale: literele „SW”, *Lista Monumentelor Istorice* consemnează *Casa Wachtel* (Bd. Independenței nr. 3) LMI indicativ IS-II-m-B-03915. Schimbările intervenite în numerotarea imobilelor de pe această stradă, face dificilă identificarea dosarelor de arhivă privitoare la această clădire aflată cândva pe Strada de Sus, apoi pe Bd. I. C. Brătianu.

Clădirea actuală, destul de veche, și-a modificat de vreo trei ori aspectul exterior, păstrând mai bine structura interioară veche. Ea nu mai arată ca în planșele cuprinse în dosarul de imobil de la Arhivele Iași, cunoscând o ultimă transformare în perioada interbelică. Casa Wachtel este însă o clădire elegantă, cu o arhitectură interesantă, care își merită statutul de monument istoric.

Înainte de 1990 clădirea s-a aflat în folosința Muzeului de Istorie Naturală, repartizat spre compensație pentru alte imobile demolate, din această zonă; aici erau adăpostite colecțiile botanice. După 1990, a existat un proiect ca în această clădire să fie amenajat Muzeul Universității „Alexandru Ioan Cuza”. Un asemenea muzeu, amplasat în preajma clădirii care a fost sediul primei Universități românești, era o inițiativă foarte potrivită. Clădirea a fost însă retrocedată, iar Muzeul Universității și-a căutat un alt sediu.

Fierarul Eisig Wachtel este cel care a pus bazele afacerii familiei Wachtel, în a doua jumătate a secolului XIX. El a deschis, pe str. I. C. Brătianu, magazinul de fierărie „Eisig Wachtel et Fiu”, cel mai mare în acest domeniu, și care a funcționat sub numele de „Ferrum” până în timpul celui de al doilea război mondial. Mai multe imobile și terenuri din zonă au făcut parte din această proprietate.

Dintre fiii lui Eisig, celebru a fost bancherul Moritz Wachtel (m. 1929), devenit mai bogat Evreu din Iași, dacă nu chiar din întreaga Moldovă. El a început activitatea ca asociat al

¹⁵⁹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/116, f. 2.

¹⁶⁰ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 7.

¹⁶¹ DJANI, Primăria Municipiului Iași. Dosare imobile, Nr. 319/118, f. 7v.

tatălui său, la firma „Ferum“. Apoi a înființat Fabrica de frânghii din Copou (str. Oastei), cea mai importantă din țară în acest domeniu, devenită ulterior Fabrica „Textila” (cu activitate până după 1990).

Moritz Wachtel s-a îndreptat apoi spre zona bancară, întemeind o asemenea instituție la 1890, cu sediul în Bd. I. C. Brătianu (Independenței), apoi în Piața Unirii în casele Neuschotz (Palatul „Select“), iar apoi în fostul palat Balș-Sturza de pe str. Cuza Vodă, fost palat Weisengrün, fost sediu al Primăriei, actual sediu al Poștei Române. Alături de soția sa a întemeiat Gimnaziu, școala „Betty și Moritz Wachtel”.

Fig. 28 – Strada Universității, având în capăt „Ușa Nădejdi” (1786)

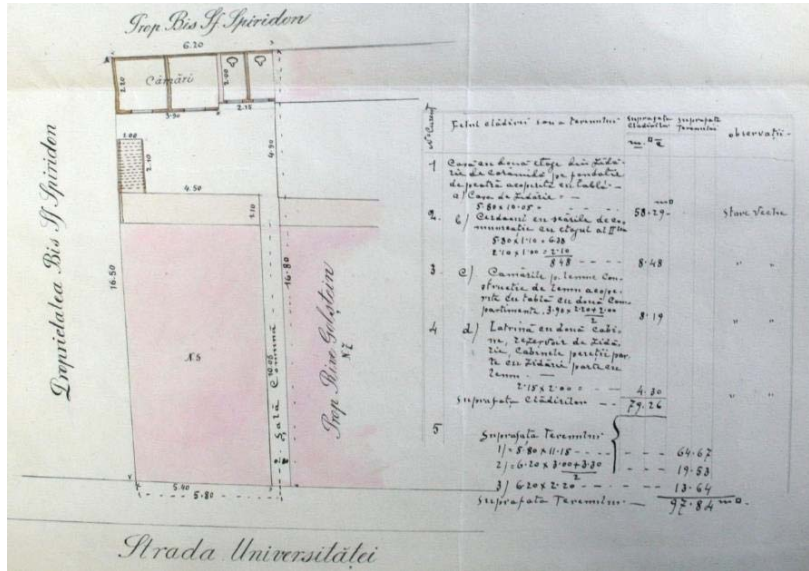

Fig. 29 – Strada Universității nr. 5 (stânga)
Casa D-lui Neculai I. Botez

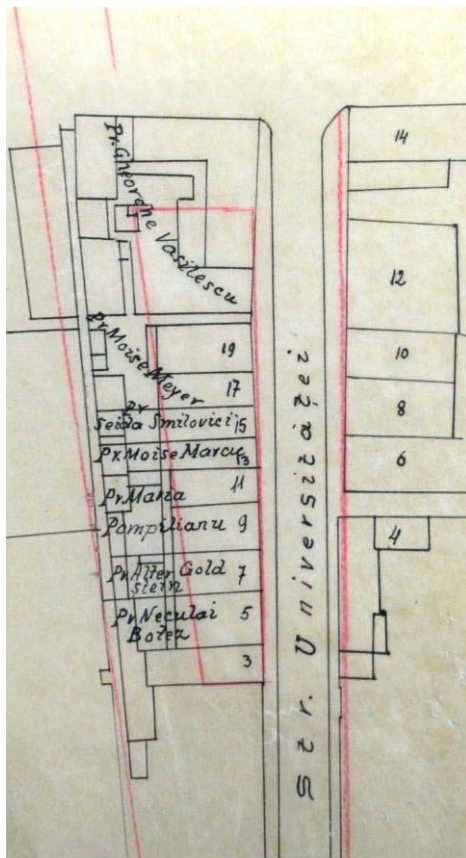

Fig. 30 – Strada Universității, extras din Planul de aliniament al orașului Iași (1897)

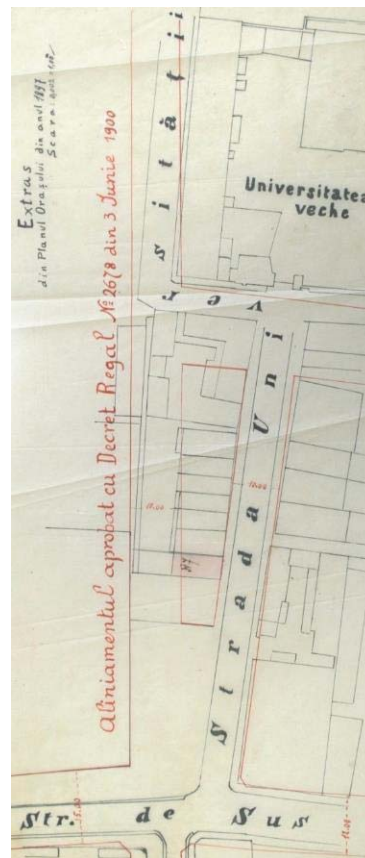

Fig. 31 – Universității nr 7 (stânga).
Plan de situație, cu aliniamentul de la 1900

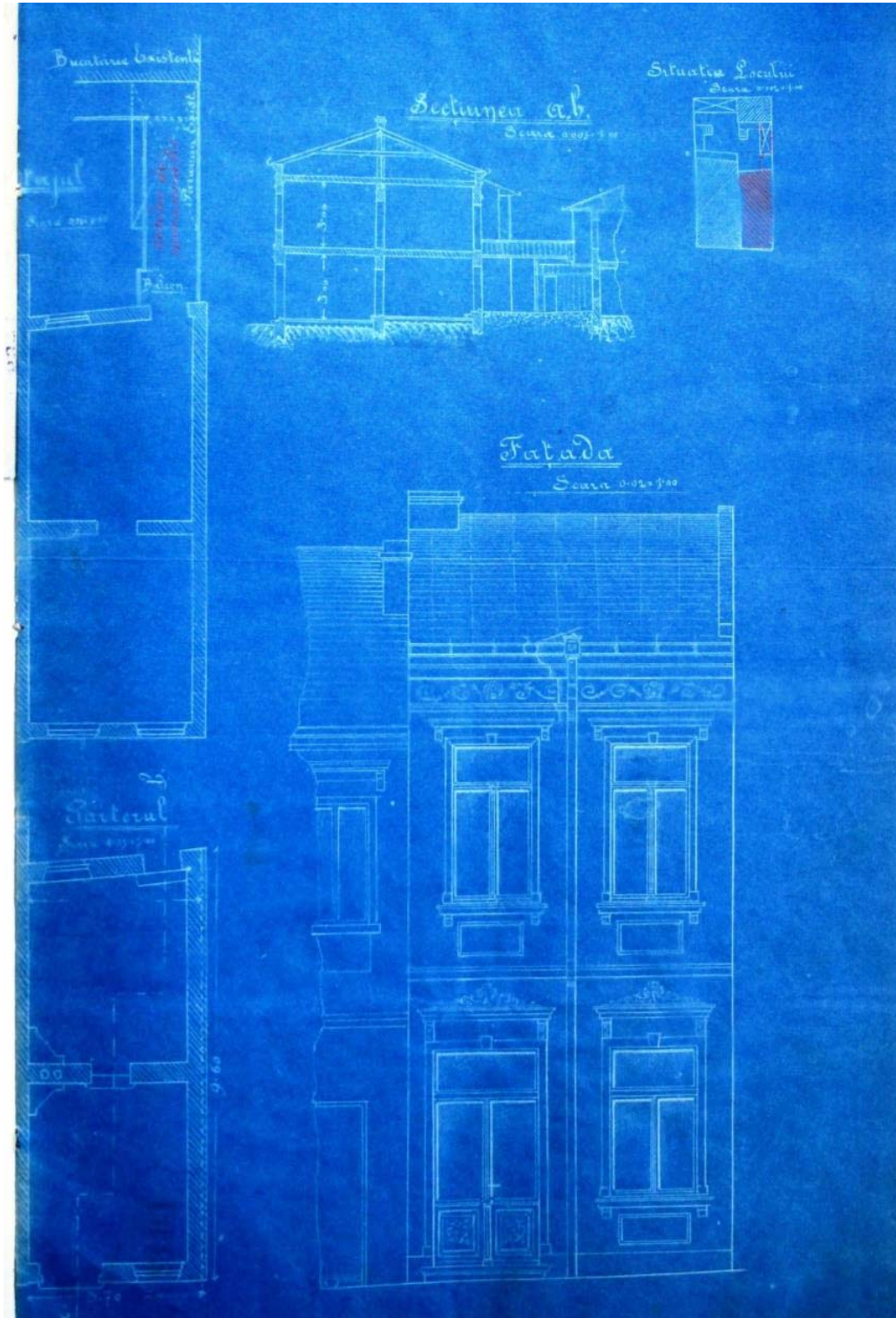

Fig. 32 – Strada Universității nr. 11 (stânga).
Fațada clădirii și planul

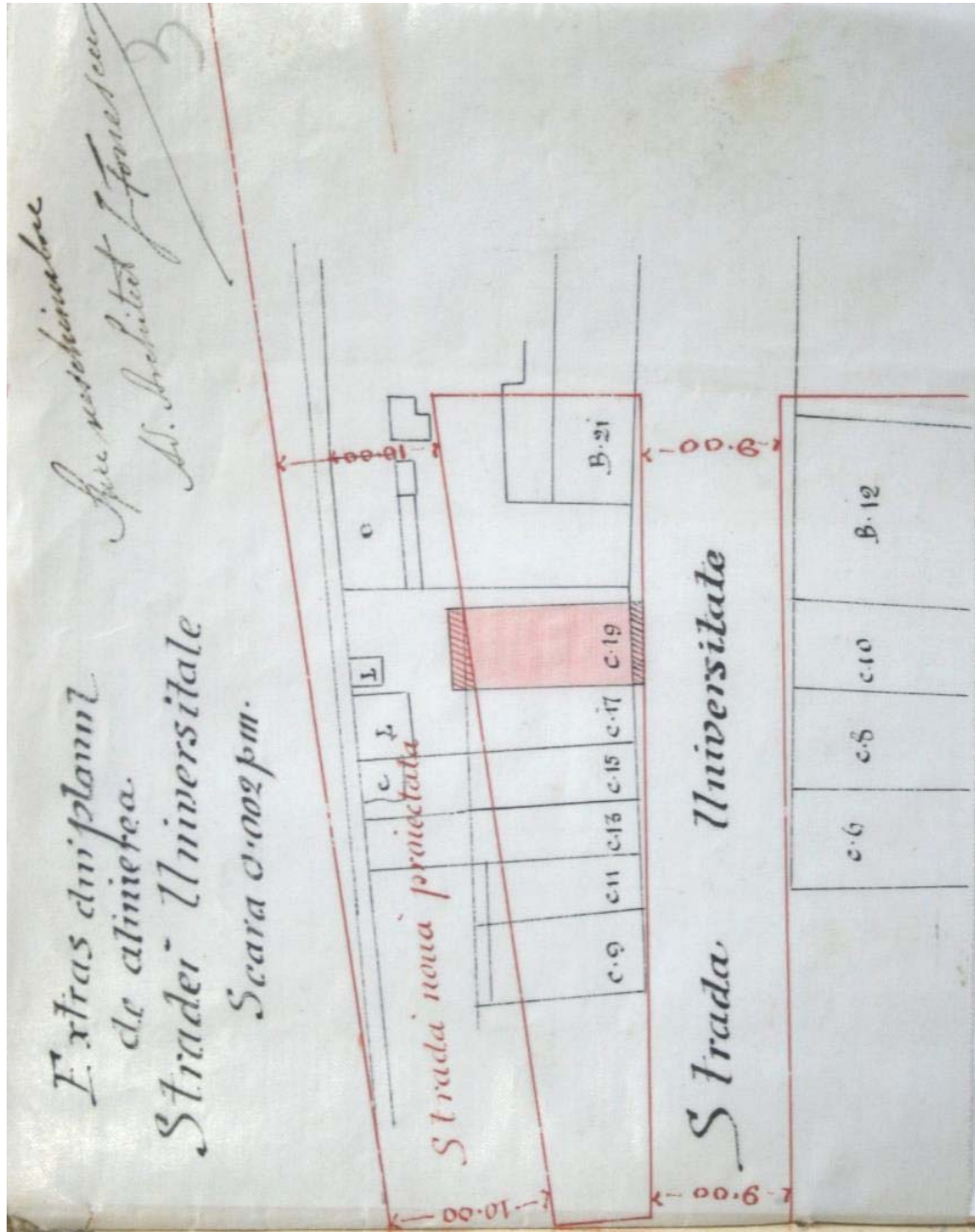

Fig. 33 – Str. Universității nr. 19 (stânga).
Plan de situație, cu traseul noii străzi proiectate (prelungirea str. Alecsandri)

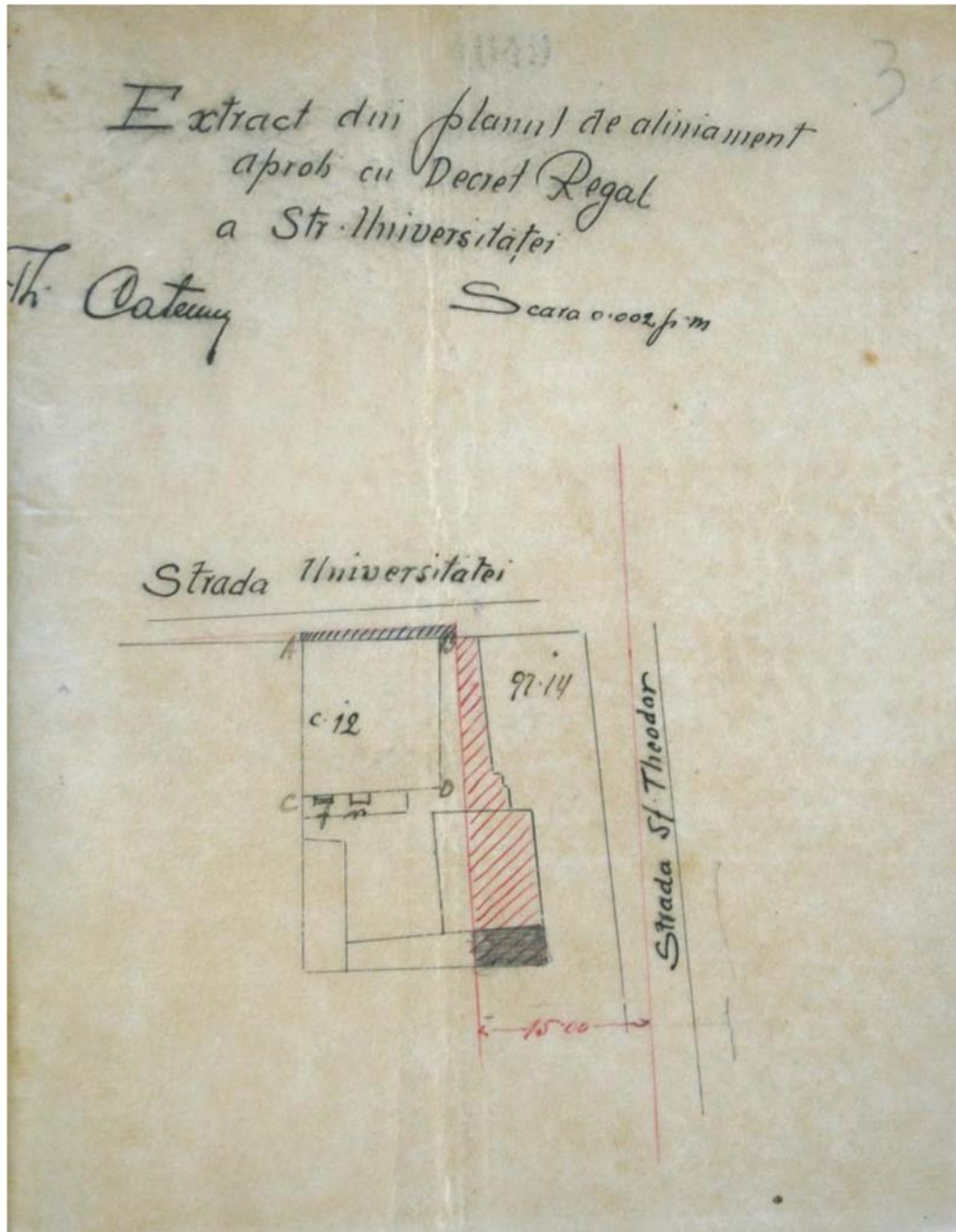

Fig. 34 – Str. Universității nr. 12 (dreapta)

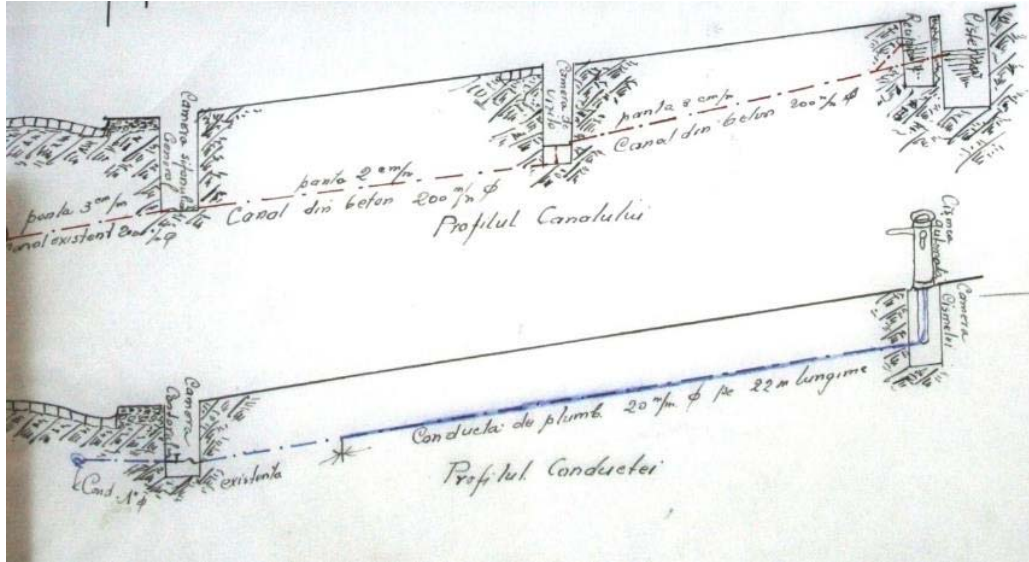

Fig. 35 – Str. Universității nr. 12 (dreapta).
Amenajarea instalației de canalizare

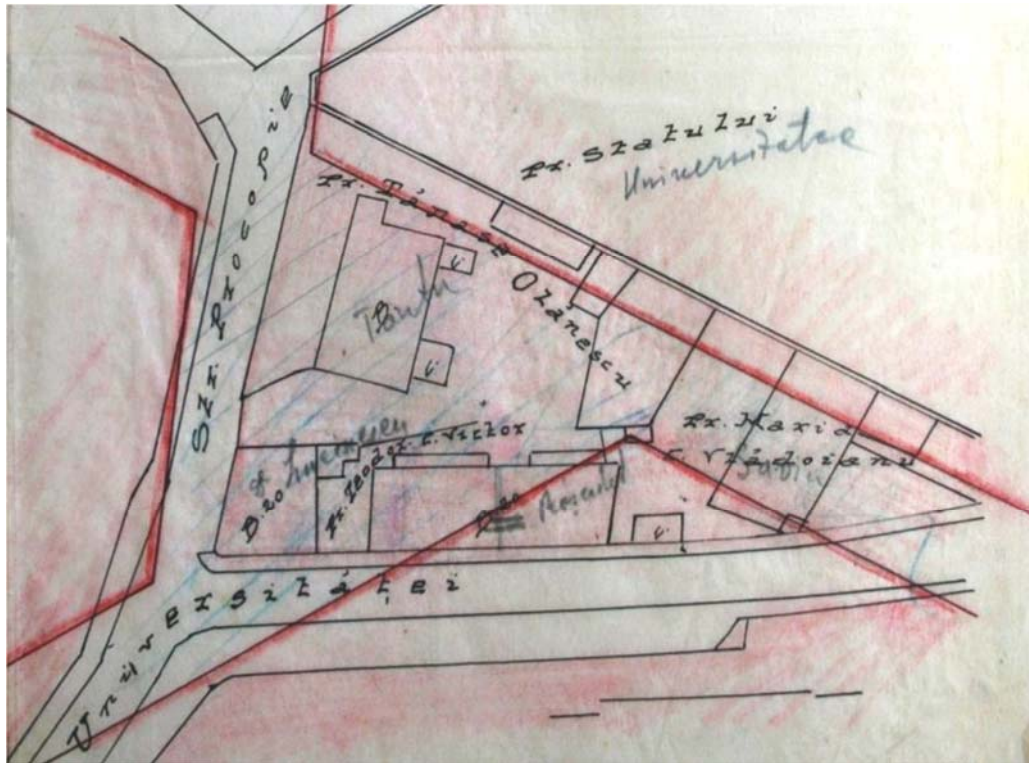

Fig. 36 – Str. Universității nr. 18-20.
Noile aliniamente, de la 1931

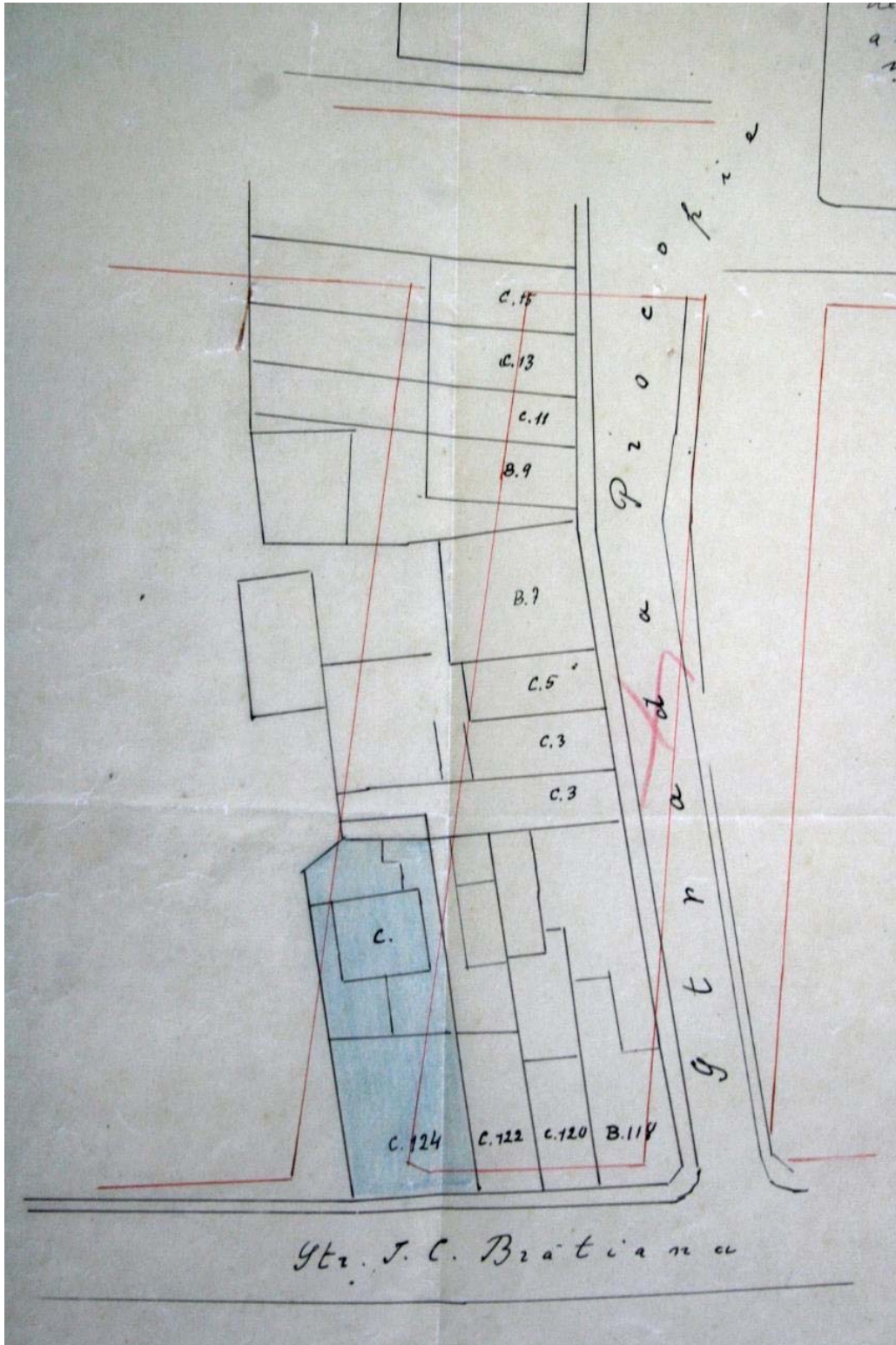

Fig. 37 – Str. I.C. Brătianu. Strada proiectată în dreptul Institutului de Anatomie

Fig. 38 – Str. I.C. Brătianu nr. 122.
Casa Constanța D. Isac (1931)

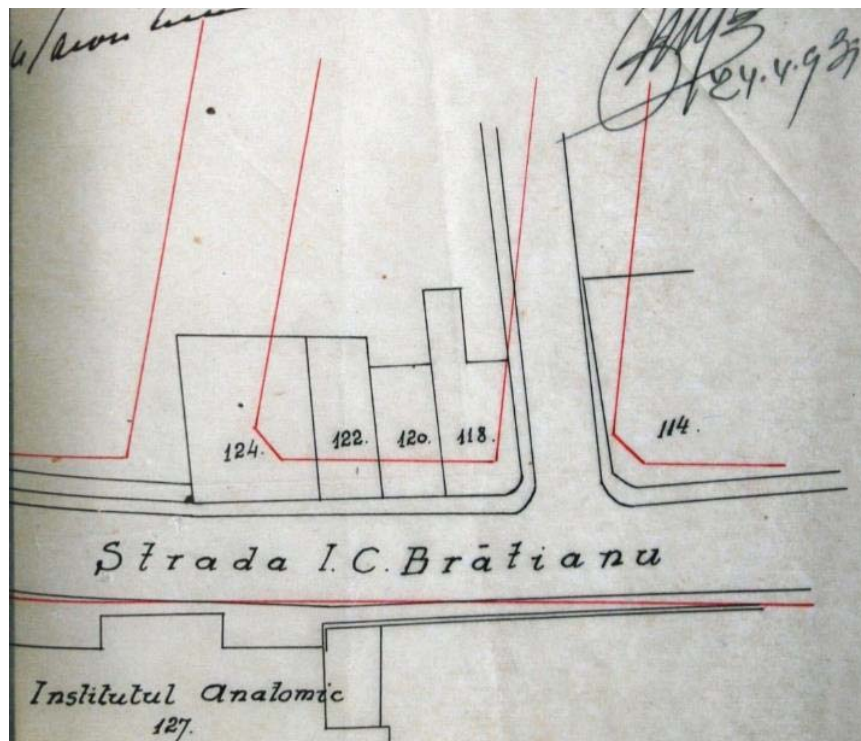

Fig. 39 – Str. I.C. Brătianu.
Indreptarea str. Universității și traseul noii străzi din dreptul Institutului de Anatomie

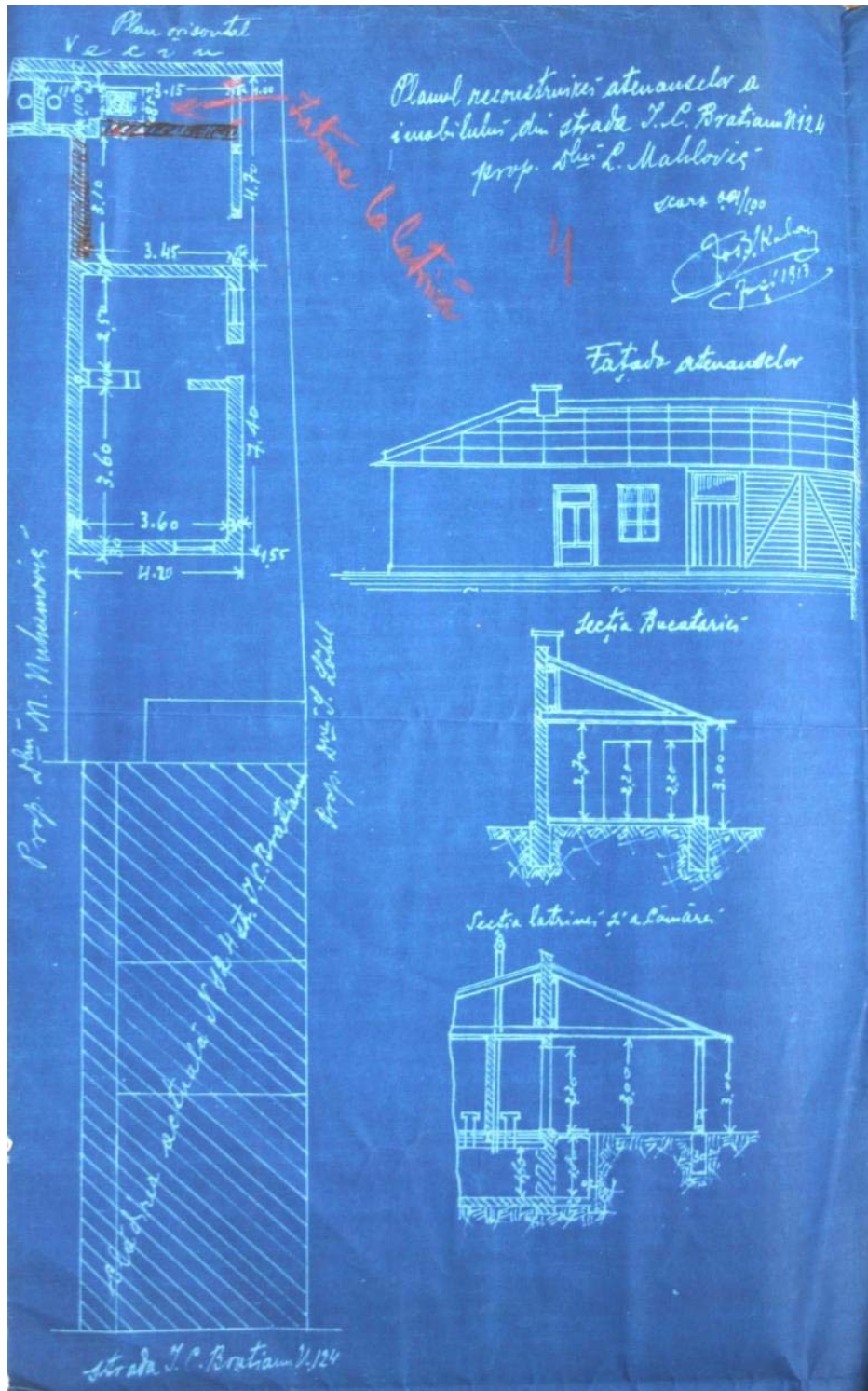

Fig. 40 – Str. I.C. Brătianu nr 124
Planul reconstruirii atenei proprietății Mahlovici (1913)

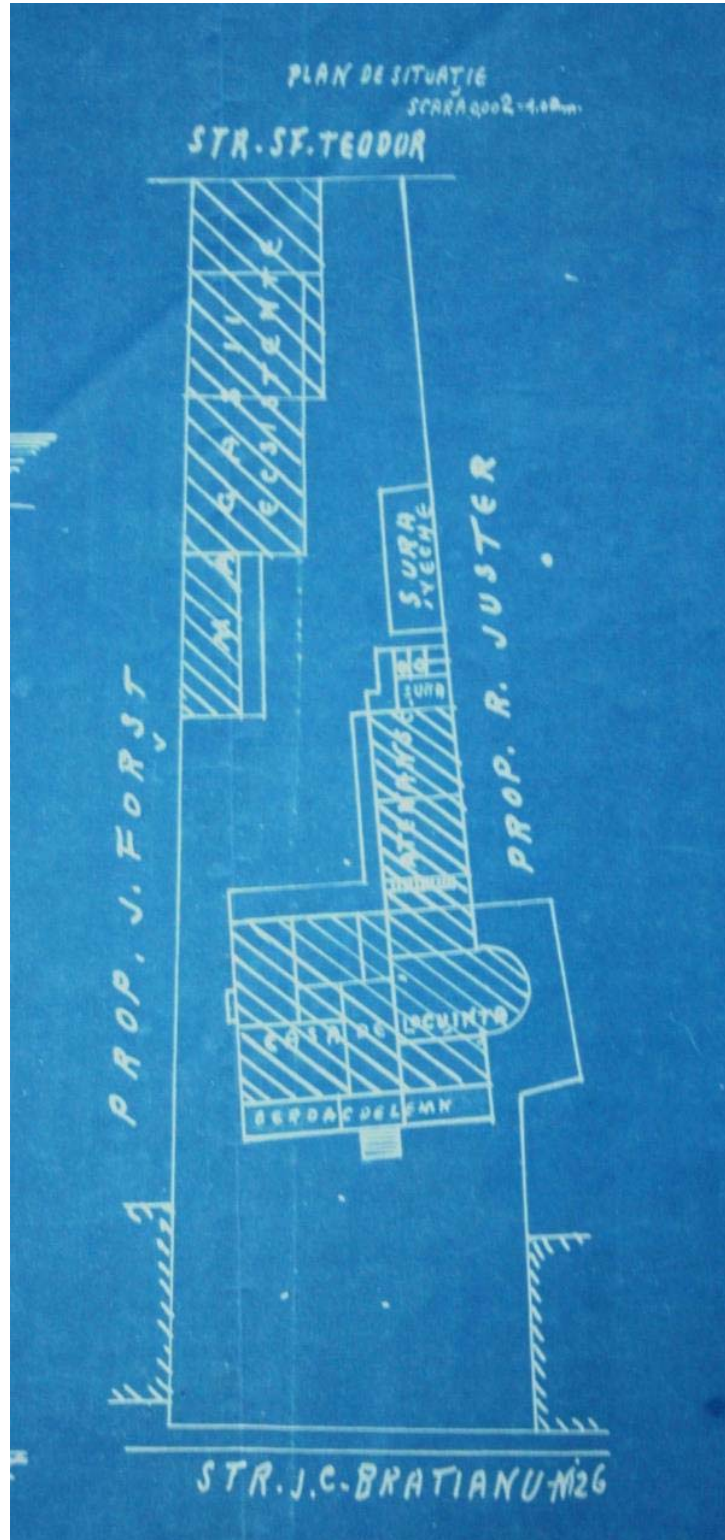

Fig. 41 – Str. I.C. Brătianu nr. 126
Casa Wachtel, plan de situație (1912)

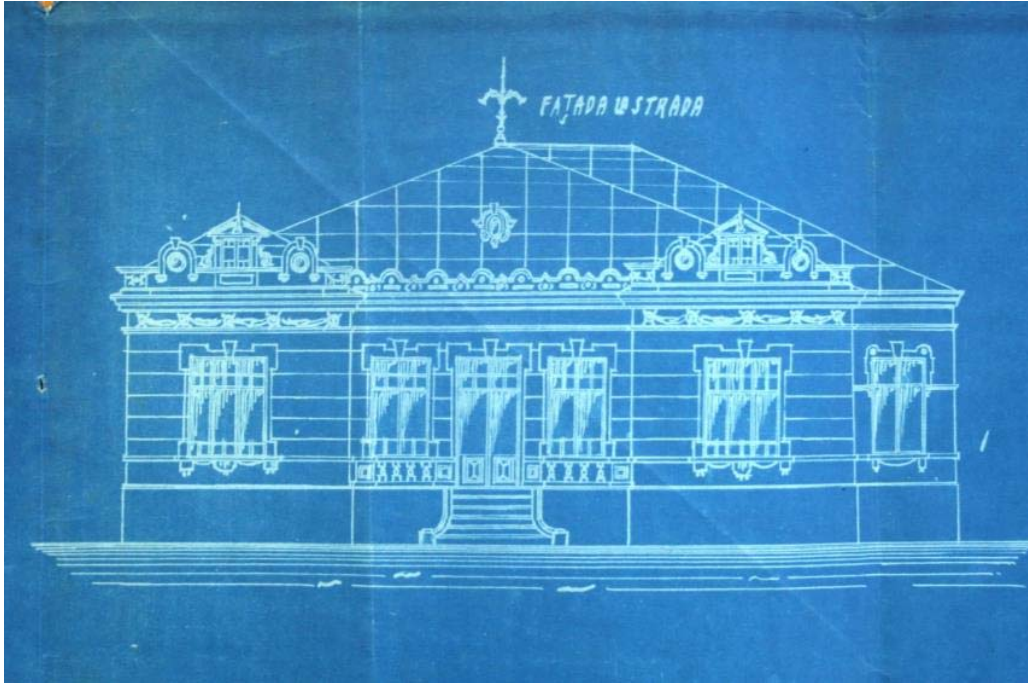

Fig. 42 – Str. I.C. Brătianu.
Planul casei Wachtel. Fațada (1912)

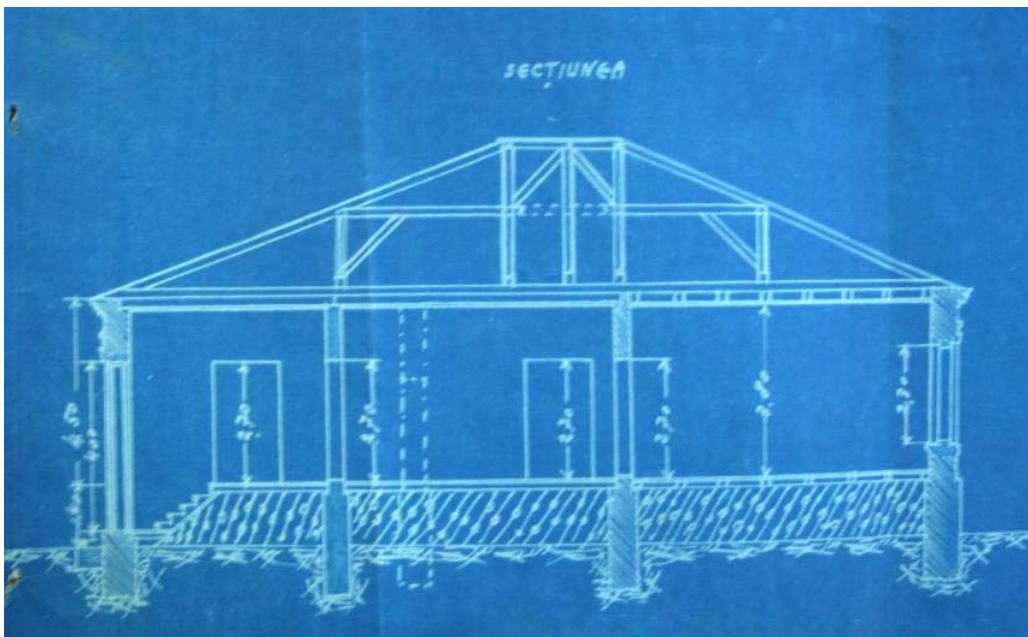

Fig. 43 – Str. I.C. Brătianu.
Planul casei Wachtel. Secțiune (1912)

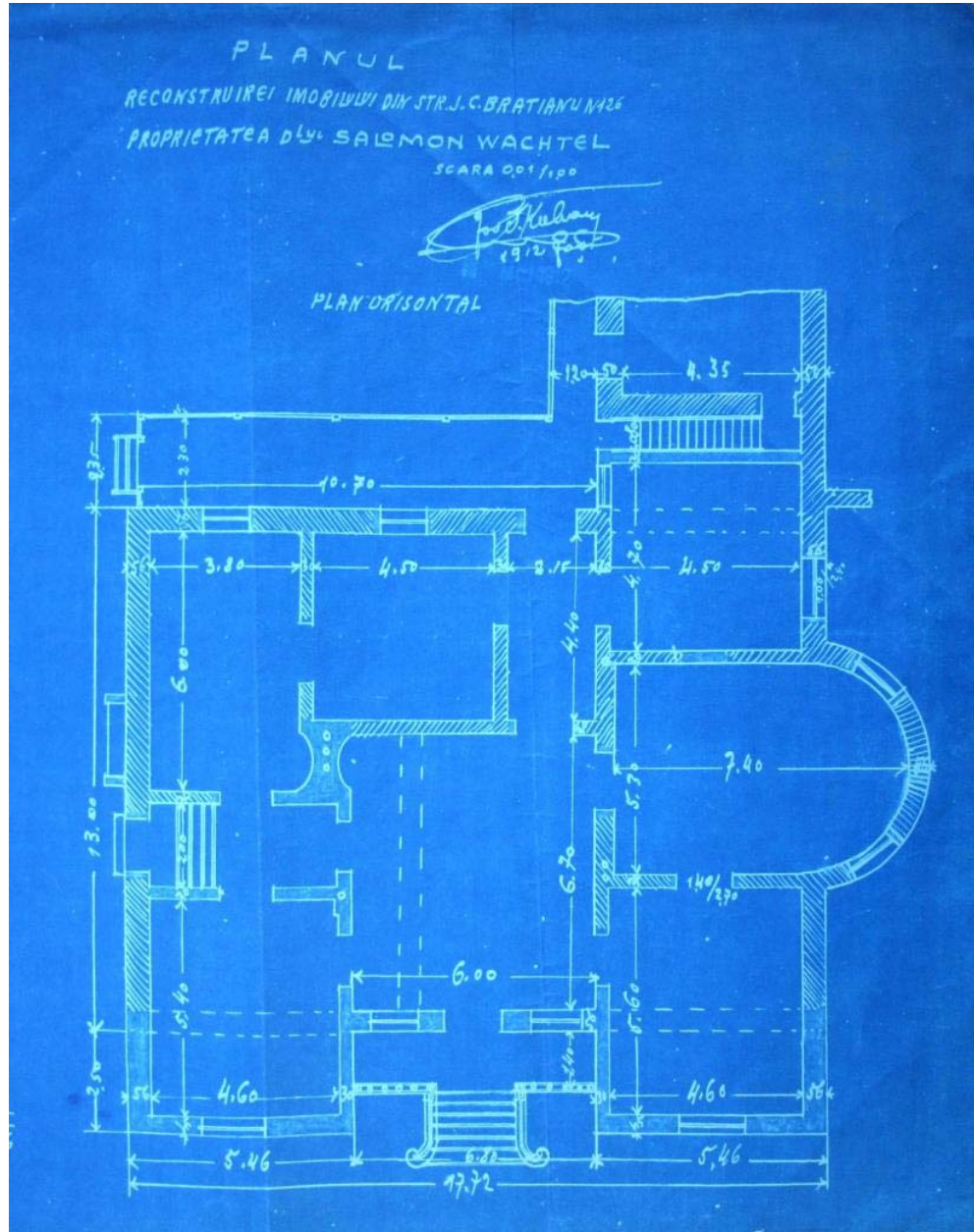

Fig. 44 – Str. I.C. Brătianu
Planul casei Wachtel (1912)

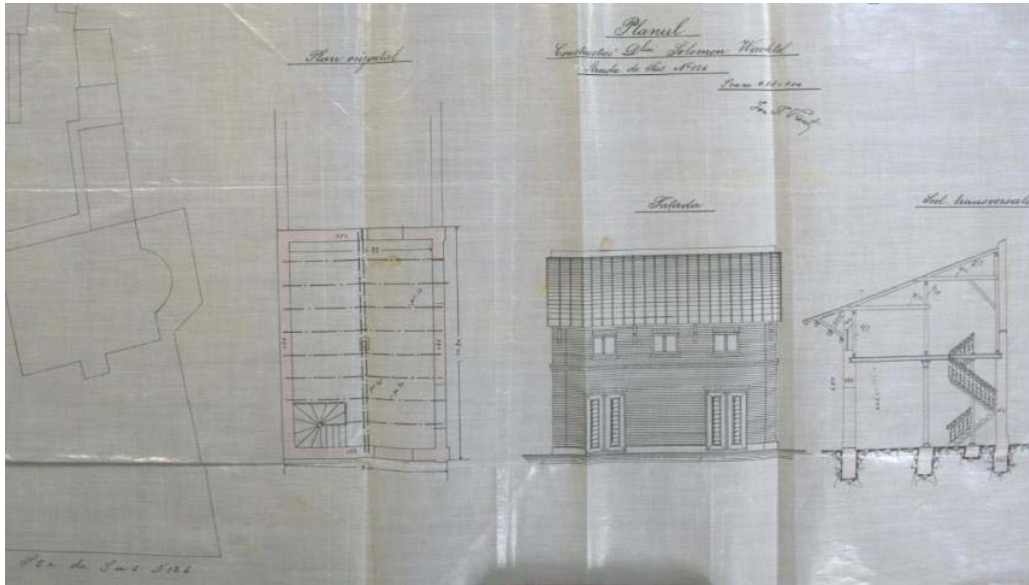

Fig. 45 – Str. I.C. Brătianu nr. 126. Planul construcției lui Solomon Wachtel (1921)

Fig. 46 – Cvtarul „Pieții Națiunii” cu imobilele din epoca interbelică în Planul cadastral al orașului Iași 1940.

CONCLUZII

Documentația istorică privitoare la Piața civică din fața Universității de Medicină a avut în vedere cele mai noi studii care au făcut referire la această zonă, dar și cercetarea directă, pe colecțiile de documente publicate (10 volume). La Arhivele Naționale Iași au fost studiate planurile de epocă, nu doar generale, ci și cele locale, unele dintre acestea fiind necunoscute până acum. O parte din imagini și planuri provin din vechea Arhivă a Comisiunii Monumentelor Istorice, aflată în prezent la Institutul Național al Patrimoniului, de la București. Cea mai veche litografie înfățișând șirul de clădiri din dreptul viitoarei piețe, datând de la 1819, provine de la Biblioteca Academiei Române. Pentru epoca interbelică, a fost studiat fondul Primăria Municipiului Iași, Dosare imobile (cca. 40 de dosare).

Suprafața avută în vedere acest studiu corespunde „Pieții Națiunii” de astăzi. Este un perimetru delimitat de câteva monumente istorice importante, care dau valoare urbanistică zonei și care contribuie la conservarea unui ambient istoric specific vechii capitale a Moldovei. Este vorba, în principal, despre Ansamblul mănăstirii și spitalului Sf. Spiridon, cu monumente din anii 1750, 1803, 1865, ilustrativ pentru barocul oriental și neoclasicismul eclesiastic moldovenesc. Casa Cantacuzino/Callimachi, un foarte valoros palat neoclasic construit pe la 1780, care a fost Curte Domnească la sfârșitul sec. XIX și a adăpostit prima Universitate românească, întemeiată de Alexandru Ioan Cuza, la 1860; Casa Rosetti, care găzduiește, din 1840, Muzeul de Istorie Naturală, cel mai vechi muzeu din Moldova și Societatea de Medici și Naturaliști. Valoarea memorială a clădirii (susținută și de o sală de muzeu specială) se leagă și de faptul că în „Cabinetul Elefantului” a fost ales Alexandru Ioan Cuza, la 3 ianuarie 1859, drept candidat unic al Partidei Naționale, acesta fiind primul pas făcut spre Unirea Principatelor Române și punerea bazelor Statului Român modern. Lista cuprinde și alte câteva monumente din zonă, între care și frumoasa casă Wachtel.

Pe baza documentației prezentate, am reușit să reconstituim o imagine, fie și parțială, a zonei viitoarei Piețe pentru secolul XVIII, sprijinită pe documentele orașului Iași, dar și pe un plan local inedit (1784) și o litografie rară (1819). Pe baza acestei documentații se poate spune că *nu sunt semnlate*, pentru această zonă și pentru secolele XVII-XVIII, clădiri importante ca funcție sau dimensiuni; documentele cercetate neamintind clădiri cu pivnițe sau alte amenajări subterane importante.

O amenajare subterană notabilă, în legătură cu această zonă sunt conductele de ceramică (olane) de la 1776, care aducea apa potabilă de la Copou, prin fața Mănăstirii Sf. Spiridon la cișmeaua de la Palatul Callimachi (Universitatea Veche). Această cișmea nu mai există astăzi, dar s-a putut stabili, după documentația fotografică din anii 1950 locul în care era amplasată și anume pe partea de vest a Porții monumentale de piatră aflată în zonă („Ușa Nădejzii”). Nu se cunoaște însă traseul urmat de aceste conducte de la Sf. Spiridon până la cișmeaua amintită. Dosarele de imobil de la Arhivele Naționale Iași oferă posibilitatea urmăririi evoluției urbanistice a zonei pentru perioada 1896-1945. Este cunoscut Planul de aliniere a străzilor orașului Iași, elaborate pe la 1896 și care a dobândit valoare de lege în anul 1900. Acesta reprezintă un proiect coerent de dezvoltare a orașului, prin îndreptarea și lărgirea arterelor sale de circulație și prin impunerea unor norme de construcție raportate la standardele moderne.

În diversele dosare consultate se află numeroase asemenea extrase din planul mare de la 1896, care permit stabilirea vechiului aliniament al Bd. Independenței (Strada de Sus, Bd. I.

C. Brătianu). Potrivit acestor schițe, casele și dughenele din acest front de clădiri au temeliiile rămase, parțial, sub asfaltul bulevardului actual. De asemenea, poate fi urmărită modificarea de traseu a străzii Universității, ce urcă pe lângă incinta Spitalului Sf. Spiridon spre vechiul Palat al Facultății de Medicină, precum și o proiectată prelungire a str. Vasile Alecsandri.

Primele proiecte urbanistice de punere în valoare a monumentelor istorice de arhitectură din ansamblul Facultății de Medicină, concepute pe la 1900, relevau ca Universitatea Veche și Institutul de Anatomie să fie „cap de perspectivă” a două străzi îndreptate, lărgite sau chiar croite din nou, cu acest scop. În contextul existenței unor proprietăți dense și foarte fărâmițate, nici nu se putea realiza mai mult.

Al doilea proiect de amenajare a acestui spațiu a apărut după 1940 și a vizat exproprierea și demolarea caselor și dughenelor din străzile Universității, I. C. Brătianu și Procopie, „în vederea degajării Facultății de Medicină pentru a se pune în adevărata valoare vechiul local ca monument istoric, pentru a i se da perspectiva necesară și pentru înfrumusețarea acestui înalt așezământ de știință, creându-se o intrare demnă de importanța lui”. Faptul a devenit posibil în urma marelui cutremur din noiembrie 1940, care a afectat foarte serios construcțiile precare din această zonă. A urmat și un bombardament rusesc, din 1941, care a lăsat, de asemenea, urme în această zonă. *Comisia de verificare a solidității clădirilor*, instituită de Primărie, a recomandat demolarea imobilelor, acestea neprezentând garanții suficiente pentru siguranța persoanelor. A fost un moment bun pentru ca urbanistii să poată realiza sistematizarea zonei, în sensul amintit. S-a făcut un efort financiar important al Primăriei pentru degajarea zonei pieței și punerea în valoare a Palatului Universității Vechi și a Institutului de Anatomie.

Al treilea proiect urbanistic privitor la acest spațiu a fost „Piața Națiunii”, amenajată în anii 1994-1999. În noua viziune, „Piața Națiunii” avea să îndeplinească o funcțiune civică, devenind locul în care ar fi trebuit să de desfășoare ceremoniile de ziua națională, 1 Decembrie, și comemorările eroilor din Primul Război Mondial. Amenajarea Pieței civice are și menirea de a pune în valoare prețioasa clădire a Universității Vechi, unul din monumentele cu valoare identitară ale orașului.

Piața civică de aici a fost creată pentru a oferi o priveliște generoasă spre vechiul Palat Domnesc (1790), devenit Universitate la 1860. Pe lângă faptul că este cel mai valoros dintre puținele palate neoclasicale ale vechii capitală a Moldovei, edificiul are și o valoare istorică foarte însemnată. De aceea credem că o reamenajare a pieței ar trebui să păstreze această vizibilitate a monumentului, pentru care au depus eforturi deosebite trei generații de urbanisti, care au urmărit, cu deosebită consecvență acest obiectiv. Eventualele amenajări nu ar trebui să conțină elemente de contrast între vechi și nou, ci să respecte specificul peisajului urban moștenit, atmosfera de „oază istorică” în cadrul orașului modern.

THE UNIVERSITY OF MEDICINE AND THE NATION SQUARE IN IAȘI.
HISTORICAL AND URBANISTIC DOCUMENTATION

(abstract)

The study focuses on the assembly of constructions which presently belong to the University of Pharmacy. The neoclassical building which housed the Old University previously served as the headquarters of the Princely Court between 1789 and 1792. This Palace was named, in various epochs, the Climachi/Ghica/Rosetti/Bals House and was built up by the Treasurer Mihai Cantacuzino-Deleanul, around 1760 as a dwelling place. The building housed the University founded by Alexandru Ioan Cuza around 1860. Based on the archives filed from the fund of the City Hall of Iasi, the entire surface of the nowadays "Nation Square" was studied. The documentation pleads for the conservation of the entire urban context which preserves several historical monuments of great importance for the history of the ancient capital of Moldavia.

ZONA MUZEUL TEHNIC „DIMITRIE LEONIDA” – UZINA ELECTRICĂ FILARET – DEPOUL ȘERBAN VODĂ, ÎN AȘTEPTAREA UNEI SOLUȚII

Dănuț-Puiu ȘERBAN, Sidonia TEODORESCU

Introducere

La 50 de ani de la moartea fondatorului Muzeului Tehnic, inginerul Dimitrie Leonida (1883-1965), ne amintim ce spunea acesta într-un articol publicat în anul 1964: „Când eram tânăr student la Școala Politehnică din Charlottenburg, am trăit acolo atmosfera plină de însuflețire și entuziasm, prilejuită de înființarea Muzeului Tehnic de la München (1903). În acest muzeu, printre obiectele de cea mai mare valoare istorică tehnică, era expusă încă de la început și o moară românească cu făcaie, străbuna turbinelor de apă «Pelton». Eram mândru de recunoașterea în străinătate a geniului creator al poporului român [...]. A fost firesc ca în anul 1908, când am terminat studiile și când am înființat pentru muncitori școala serală de electricieni și mecanici, să caut și să adun, împreună cu elevii mei, tot ceea ce rămăsese de la vechile instalații tehnice de la noi și care aveau valoare istorică, didactică, în vederea muzeului tehnic”¹. Se pune întrebarea: Ce ar face astăzi Dimitrie Leonida dacă ar conduce acest muzeu și ar dispune de oportunitatea de a avea în preajmă o clădire monument istoric, nefolosită, precum Uzina Electrică Filaret?

Fig. 1. Ing. Dimitrie Leonida (1883-1965)

Istoricul Muzeului Național Tehnic „Prof. Ing. Dimitrie Leonida”

Înființat în 1909, Muzeul Tehnic nu a funcționat de la început în clădirea ce îl adăpostește astăzi. Abia în anul 1935 va fi pus la dispoziție unul dintre pavilioanele rămase de la expozițiile realizate anterior în Parcul Carol I. După cel de-al Doilea Război Mondial, Muzeul Tehnic a

¹ D. Leonida, *Din istoria formării și dezvoltării Muzeului tehnic*, în „Revista Muzeelor”, I, 1964, nr. 4, p. 350 – 358.

fost închis timp de 3 ani (1944-1947), ulterior clădirea intrând în reparații și restaurare (1947-1950)². Ca urmare a schimbării concepțiilor asupra rolului culturii în dezvoltarea economică și socială, Dimitrie Leonida înțelege că nu mai poate conduce de unul singur acest muzeu de suflet. La 10 august 1951 el donează Ministerului Energiei Electrice, și implicit statului, colecția sa de profil, astfel încât la 9 mai 1954, după un amplu proces de reorganizare, în prezența personalităților și oficialităților timpului, muzeul a fost redeschis sub numele de „Muzeul Electrificării”. După numai trei ani, instituția va reveni la vechea denumire de „Muzeul Tehnic”. Dimitrie Leonida va continua să se ocupe atât de organizarea, cât și de conducerea muzeului până la sfârșitul vieții. După moartea sa, în anul 1965, muzeul a primit titlatura „Muzeul Tehnic Prof. Ing. Dimitrie Leonida” (HCM nr. 878, din 20 august 1965).

După dezafectarea Uzinei Electrice Filaret la începutul anilor '70, pentru prima dată apare o solicitare de extindere a muzeului, din partea directorului din acea vreme, Ioan Mozeș³. Încurajat de o adresă oficială a viceprimarului Capitalei, directorul Ioan Mozeș a comandat proiectul de extindere a Muzeului, executat de Institutul Proiect București. Se avea în vedere construirea unei galerii subterane între cele două clădiri, unde urma să fie amenajată secția Istoria Mineritului în România, iar în hala propriu-zisă s-ar fi organizat secția de Istoria Iluminatului, a Comunicațiilor și Industriei Electrotehnice. Din păcate, directorul Uzinei Energo-Reparații a reușit să convingă organele de partid că este mai utilă reconversia halei în centru de rebobinare generatoare și a dat la fier vechi ultimele grupuri Diesel din interior. Conform declarațiilor făcute de proaspăt-numitul director, Nicolae Diaconescu, începând de atunci (1977) au început să îi fie aplicate amenzi anuale de către Banca de Investiții pentru nepunerea în practică a proiectului de extindere a Muzeului Tehnic⁴.

Au mai urmat și alte proiecte pentru Muzeul Național făcute de Institutul Carpați (în zona Plevnei), cu implicarea unor instituții cu responsabilități în domeniu (Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Academia Română, Institutul de Studii și Proiectare Energetică, alte institute de cercetare și proiectare). „Clădirea, construită la roșu, după 1989, a devenit ținta unor dispute acerbe, se preconiza în acel spațiu un muzeu al artei contemporane [...]”⁵. Pentru această clădire neterminată, cunoscută drept „Casa Radio” după 1989, „s-a adoptat ca soluție, tăierea și demolarea ei!”⁶.

La cutremurul din 4 martie 1977, Muzeul Tehnic din Parcul Carol I a suferit daune majore, dar resursele pentru consolidare nu au venit decât în luna septembrie 1978, când s-a anunțat o vizită a conducerii de stat împreună cu președintele Chinei – Hua Guofeng. Timpul scurt disponibil nu a permis realizarea unei consolidări adecvate și complete, ci doar realizarea unor reparații de suprafață. Așa cum se întâmplă mereu, acțiunile desfășurate în pripă s-au răzbunat mai târziu. În 1985, spre sfârșitul iernii, muzeul a suferit iar pagube de nerecuperat. Din cauza zăpezii acumulate, acoperișul a cedat pe aproape jumătate de clădire,

² N. Diaconescu, *Hai să vă spun o poveste! O istorie subiectivă a extinderii Muzeului Tehnic*, 8 iulie 2011 (<http://www.poezie.ro/index.php/personals/13984524/index.html>).

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

fiind distruse cu acea ocazie numeroase exponate⁷. După accidentul din 1985, muzeul s-a redeschis parțial în 1993. Respectând tradiția de a fi administrat de o instituție din domeniul electric, muzeul a trecut în 1990 din administrarea Ministerului Energiei Electrice în administrarea Regiei Autonome de Electricitate (RENEL), iar în 1998 trece în administrarea S.C. Electrica S.A., societate ce făcea parte din Compania Națională de Energie Electrică (CONEL), respectiv independentă după anul 2000 și 100% în proprietatea statului⁸.

Între 1993-1995, după ce Uzina Ergo-Reparații a fost mutată pe platforma ICEMENERG și hala Uzinei Electrice Filaret a fost iar dezafectată, președintele director general al RENEL a dat un ordin prin care clădirea Uzinei Filaret a fost transmisă Muzeului Tehnic, aflat în administrare. În hala Uzinei Electrice Filaret a fost instalată pază de la muzeu și au fost duse câteva exponate, a fost înființată Asociația Română pentru Istoria Științei și Tehnicii (ARIST) și s-a dispus efectuarea cadastrului și a intabulării clădirii și în spațiul aferent înconjurător⁹. Ulterior însă, folosind presiuni, Uzina a fost luată înapoi sub amenințarea directorului IDEB în funcție. Mai mult chiar, neoficial au fost făcute mai multe tatonări privind posibilitatea de a interveni asupra acestei clădiri, monument istoric de clasă B.

Istoricul Uzinei Electrice Filaret

În 1906 primăria capitalei concesionează iluminatul public către *Societatea de Gaz și Electricitate*, nou înființată pe bazele fostei Uzine de Gaz. Aceasta construiește în perioada 1907-1908, la Filaret¹⁰, pe terenurile proprii, în colaborare cu *Société du Gaz pour la France et l'Étrangère* și după proiectul inginerului francez Alin Lonay, prima uzină electrică comunală a Bucureștilor și una dintre uzinele de vârf la nivel european¹¹.

Fig. 2. Uzina Electrică Filaret. Desfășurare pe strada Candiano Popescu

În 1924 acțiunile societății vor fi răscumpărate de Primăria Capitalei¹². Extinsă în mai multe etape și apoi dezafectată în anii '70, clădirea Uzinei Electrice Filaret se află azi în

⁷ N. Vasilescu, *Interviuri Nini Vasilescu: Muzeul Tehnic Național „Prof. Ing. Dimitrie Leonida”*, 24 februarie 2012, <http://www.qsl.ro/nini/?q=node/70>.

⁸ Guvernul României, *Hotărârea de guvern nr. 627 din 13 iulie 2000*, „Monitorul Oficial”, 2000 (357), privind reorganizarea Companiei de Electricitate (CONEL), art. 35.

⁹ N. Diaconescu, *op. cit.*

¹⁰ I. Herescu, *Cum este alimentat cu electricitate Municipiul București*, în „Natura. Revistă pentru răspândirea științelor”, anul XXIX (1), 15 ianuarie 1940, p. 25 – 33.

¹¹ I. Iamandescu, *Uzina Electrică Filaret. Fișa patrimoniului arhitectural industrial*, mai 2010, <https://ro.scribd.com/doc/202493455/22-Bucuresti-Uzina-Electrica-Filaret-1>.

¹² M. N. Popescu, *Din istoricul „Societății generale de gaz și electricitate” – București*, în „Studii. Revista de Istorie”, tom 23 (6), p. 1191 – 1211.

patrimoniul S.C. Electrica S.A., fiind utilizată parțial drept Stație de Inspecție Tehnică Periodică. O expertiză tehnică datată 1997 arată necesitatea consolidării structurii¹³.

Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Național a Ministerului Culturii și Cultelor din România a lansat programul „Proiecte pentru Salvarea Patrimoniului Industrial de Arheologie Industrială”. Este evident că una dintre clădirile de arheologie industrială care trebuie salvată este Uzina Electrică Filaret¹⁴.

Din punct de vedere legislativ, conform art. 35 al H.G. nr. 627 din 13 iulie 2000 privind reorganizarea Companiei de electricitate (CONEL), „Bunurile *proprietate publică* a statului atribuite fostei Companii Naționale de Electricitate S.A. prin Hotărârea Guvernului nr. 365/1998, identificate în anexa nr. 8, se preiau, după caz, de societățile comerciale înființate potrivit art. 1, *fără a fi incluse în capitalul social al acestora*, urmând să li se stabilească statutul juridic, în condițiile legii.” La anexa 8, apărea „*Muzeul Național Tehnic – „bun imobil din domeniul public al statului”*”, preluat de Electrica S.A.¹⁵.

Parcul Național al Științei și Tehnicii

Odată cu adoptarea *Legii muzeelor și colecțiilor publice*, nr. 311, din 8 iulie 2003, Muzeul este clasificat ca fiind de importanță națională și primește denumirea „Muzeul Național Tehnic Prof. Ing. Dimitrie Leonida”. În acest context, o vizită a președintelui Ion Iliescu (2000 - 2004) s-a soldat cu un sprijin verbal. O primă estimare se situa undeva la circa 20 milioane euro. Pornind de la diversele memorii și proiecte realizate în acele momente de cumpănă (1977, 1985 etc.), s-a inițiat proiectul *Parcului Național al Științei și Tehnicii* prin reunirea obiectivelor cultural-științifice de interes turistic din zona Parcului „Carol”. Conducerea acestuia ar fi trebuit să fie asigurată de un Consiliu¹⁶. Proiectul a permis aprecierile a peste 25 de personalități ale vieții științifice și universitare din acele vremuri – rectori, academicieni, directori etc. El ar fi trebuit să cuprindă Muzeul Național Tehnic „Prof. Ing. Dimitrie Leonida” (clădirea reabilitată, restaurată și extinsă), Gara Filaret – monument istoric clasă A (restaurată și consolidată), transformată în Muzeul Transporturilor, clădirea fostei Uzine Electrice Filaret „restaurată, consolidată și amenajată pentru a găzdui secțiunile ale *Muzeului tehnic*”¹⁷ – monument istoric clasă B, transformată în Muzeul Energiei, o parte din clădirile Institutului Astronomic al Academiei Române și Institutului de Fizică a Pământului, podul de beton armat realizat în 1906 de inginerul Gogu Constantinescu, serele transformate în Muzeul Științelor Agricole, un pasaj de subtraversare a străzii Candiano Popescu (care trebuia să cuprindă și exponate) și alte obiective de interes turistic din Parcul Carol I – „Aleea Oamenilor de Știință, exponate aerospațiale, feroviare, rutiere, machete (sonde, platformă

¹³ I. Iamandescu, *loc. cit.*

¹⁴ N. Hillinger, M. Olaru, D. Turnock, *The role of industrial archaeology in conservation: The Reșița area of the Romanian Carpathians*, în *GeoJournal* 55 (2-4), Kluwer Academic Publishers, Netherlands, 2001, p. 607-630.

¹⁵ Guvernul României (2000), *Hotărârea de guvern nr. 627 din 13 iulie 2000*, Monitorul Oficial, 2000 (357), privind reorganizarea Companiei de electricitate (CONEL), art. 35.

¹⁶ M. Mihăiță, *Parcul Național al Științei și Tehnicii*, Editura AGIR, 2010, București, <http://www.agir.ro/univers-ingeneresc/numar-14-2003/>.

¹⁷ *Ibidem*.

marină), exponate nautice instalate pe lac, *Planetarium* ș.a.”¹⁸. Din păcate, niciun guvern de la acea vreme nu a sprijinit proiectul.

Chiar și astăzi, în cadrul Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” (UAUIM) sunt propuse adesea teme ce privesc amenajarea zonei Muzeul Național Tehnic „Prof. Ing. Dimitrie Leonida” – Uzina Electrică Filaret.

În 2006 președintele ANCS¹⁹, domnul inginer Anton Anton, a făcut demersuri pe lângă Teodor Atanasiu, președintele AVAS, ce avea în portofoliu Electrica²⁰, pentru a prelua în administrare atât Muzeul Național Tehnic, cât și Uzina Electrică Filaret, în vederea extinderii Muzeului. La acel moment existau două proiecte arhitecturale de reamenajare și extindere, unul dintre ele fiind câștigătorul unui important concurs de arhitectură ce a avut loc la Varșovia. După un an și două luni (la 1 iunie 2007) AVAS – Electrica au răspuns negativ acestei solicitări, angajându-se să realizeze în regim de urgență lucrări de consolidare și modernizare pentru clădirea muzeului „în vederea asigurării unui climat interior optim pentru conservarea exponatelor, a lucrărilor de restaurare a exponatelor din tezaur”²¹. În ceea ce privește clădirea Uzinei Electrice Filaret, aceasta este încă neconsolidată și incomplet folosită.

Situația actuală a Muzeului

Astăzi, Muzeul Național Tehnic „Prof. Ing. Dimitrie Leonida” se află tot în administrarea S.C. Electrica S.A. În ultimii ani această societate a făcut obiectul unor etape în procesul de privatizare. Având în vedere importanța strategică a societății, problemele au fost mai complicate.

Undeva în primele luni ale anului 2013, Guvernul a început demersurile legislative efective de privatizare a S. C. Electrica S.A. Probabil ca urmare a unor prime demersuri, la 6 iulie 2013, Daniel Barbu, Ministrul Culturii din acea vreme, a anunțat într-o conferință de presă semnarea unui Memorandum²² avizat de Ministrul Economiei și de Ministrul delegat pentru Energie, și aprobat de Primul-ministru, având ca temă *Luarea unor măsuri pentru protejarea patrimoniului național mobil gestionat de muzee administrate de societăți comerciale aflate sub autoritatea Ministerului Economiei*, printre care și Muzeul Național Tehnic „Prof. Ing. Dimitrie Leonida”.

Ar fi fost bine să se rezolve problemele muzeului, dar, pe parcursul conferinței de presă, s-a anunțat perspectiva ca Muzeul Tehnic să fie relocat în localul din strada Polizu al Universității Politehnica, în loc să fie evidențiate resurse pentru a dezvolta acest muzeu în actualul spațiu. Acest lucru ar fi fost complet irealizabil. Clădirile nu ar fi asigurat cadrul

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ D. P. Șerban, *Un nou început de drum*, în *Bună dimineața, București!*, Anul II (6), iulie 2013, București, p. 2.

²⁰ D. M. Cipariu, *Muzeul „băieților deștepti”*, 9AM News, 30 august 2007, <http://www.9am.ro/stiri-revista-presei/2007-08-30/muzeul-baietilor-destepti.html>.

²¹ *Ibidem*.

²² Guvernul României, Hotărâre a Consiliului General al Municipiului București (proiect) din 18. 12. 2013 și Memorandum al Guvernului din 6. 07.2013 privind solicitarea către Guvernul României de a emite o hotărâre referitoare la trecerea Muzeului Național Tehnic „Prof. Ing. Dimitrie Leonida” sub autoritatea Consiliului General al Municipiului București, http://www4.pmb.ro/wwwt/institutii/CGMB/sedinte/ordinea_de_zi/db/15_20131218.pdf.

necesar, iar relocarea ar fi condus la distrugerea unor exponate. Muzeul Național Tehnic are un spațiu desfășurat de zece ori mai mare decât cel al Muzeului Politehnicii, și tot este insuficient pentru miile de exponate²³. Toate clădirile din strada Polizu la un loc abia dacă ar permite funcționarea celor două muzee, cu condiția să aibă spații adecvate ca dimensiuni, să nu fie atât de dispersate și să existe bugetul necesar pentru consolidare, climatizare și asigurarea sistemelor de securitate. În plus, mutarea din Parcul Carol ar fi reprezentat o ștergere a istoriei Muzeului Național Tehnic, principalul muzeu de această factură, iar apropierea de Muzeul Politehnicii ar fi dus și la estomparea valorii muzeale a celui din urmă. Era transparent interesul foarte mare pentru teren. Ulterior, ideea a fost abandonată.

Fig. 3. Muzeul Tehnic „Dimitrie Leonida”

La sfârșitul anului 2013, Primăria Capitalei demarase acțiunea de preluare a muzeului, fără să fie însă lămurită în niciun fel situația Uzinei Electrice Filaret. Prin raportul de specialitate întocmit de directorul executiv al Direcției Cultură, Sport, Turism se inițiază un proiect de hotărâre de guvern prin care urma să fie preluat Muzeul Tehnic și trecut alături de Muzeul Municipiului București. Ministerul Culturii a comunicat Primăriei Capitalei sprijinul său pentru această decizie. La începutul anului 2014, lucrurile s-au schimbat major. Orice transfer a fost suspendat, iar procesul de privatizare a S.C. Electrica S.A. a fost reluat, începând cu evaluarea patrimoniului de către o firmă particulară. În august 2014 a fost realizată privatizarea prin emiterea unui set de acțiuni, astfel că statul român mai deținea, după listarea la bursă, sub 50% din capital. Până în acest moment, situația Muzeului Tehnic și cea a Uzinei Electrice Filaret au rămas neschimbate conform răspunsului Primăriei Capitalei din 10. 03. 2015, semnat de directorul executiv al Direcției Cultură, Sport, Turism. La fața locului situația este totuși în evoluție.

(1) Conducerea Muzeului Național Tehnic a fost anunțată să evacueze exponatele depozitate în spațiul Uzinei Electrice Filaret, ca urmare a faptului că această clădire ar fi fost pierdută în urma unui proces de insolvență. Ulterior, am observat că, de fapt, a fost organizată o discotecă în condițiile în care clădirea nu a fost consolidată, având loc mai multe evenimente publice cu sute de tineri.

²³ D. P. Șerban, *op. cit.*

(2) Zona din spatele Uzinei Electrice Filaret, unde se află Depoul Șerban Vodă (aparținând RATB și închiriată firmei REBU), clădirea propriu-zisă a Depoului Șerban Vodă (care se află astăzi într-un proces avansat de degradare – lipsă uși, lipsă ferestre etc.) și a doua zonă a Depoului care aparține RATB au o situație juridică incertă, iar zonele limitrofe sunt, de asemenea, în același pericol.

(3) Societatea S. C. Electroconstrucția ELCO București SA, legată de Uzina Filaret printr-un pasaj suprateran, a intrat în insolvență la finalul anului 2014. Prin Planul de reorganizare din martie 2015, la secțiunea 4.2 se vorbește de o reorganizare ce ar avea în vedere și „valorificarea prin vânzare forțată” a mijloacelor fixe. Singura rețineră nu o reprezintă aspectele legale, ci „piața blocată”, care ar oferi valori recuperate reduse.

(4) Dacă la acestea adăugăm cele două terenuri virane (zona Antrefrig preluată de firma Hame și zona din vecinătatea ansamblului rezidențial „Carol Park”), se poate estima tabloul întreg al evoluției zonei.

Fig. 4. Muzeul Național Tehnic (1) și vecinătățile - Uzina Electrică Filaret (4), Depoul Șerban Vodă (5, 6), terenuri virane (2, 7) și Complex rezidențial (3).

Pe de altă parte, din punct de vedere legislativ, *Legea 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice*, republicată, arată că:

ART. 4, al.(2) – *Monumentele istorice proprietate publică a statului sau a unităților administrativ-teritoriale sunt inalienabile, imprescriptibile și insesizabile* (sublinierea noastră); *aceste monumente istorice pot fi date în administrare instituțiilor publice, pot fi concesionate, date în folosință gratuită instituțiilor de utilitate publică sau închiriate, în condițiile legii, cu avizul Ministerului Culturii și Cultelor sau, după caz, al serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii și Cultelor.*

ART. 4, al.(5) – *Proprietarii, persoane fizice sau juridice de drept privat, care intenționează să vândă monumente istorice, transmit serviciilor publice deconcentrate ale Ministerului Culturii*

și Cultelor înștiințarea privind intenția de vânzare, însoțită de documentația stabilită prin ordin al ministrului culturii și cultelor²⁴.

Avatarurile Gării Filaret

Prin Hotărârea de Guvern nr. 88/ 10 feb 1995 publicată în Monitorul Oficial partea I nr. 38 din 22 februarie 1995, Gara Filaret, monument istoric de clasă A, bun proprietate publică a statului, aflată în patrimoniul S.C. Autotrans Călători Filaret (rezultată din desființarea Întreprinderii de Transport Auto București, în 1991 prin H.G. nr. 1264/08.12.1990) și S.C. Intertrans S.A., trebuia să treacă în administrarea Regiei Autonome SNCFR având ca scop *explicit* realizarea unui mult dorit muzeu CFR. Prin istoricul adăpostit între acele ziduri, Gara Filaret era cel mai adecvat local în care putea fi instalat un astfel de muzeu. Doar că, după cum declară Octavian Udriște – fost director Metrorex, reglementarea legislativă nu a fost pusă în aplicare nici astăzi, deși nu există nici un alt act care să anuleze acea hotărâre de guvern.

De fapt, Gara Filaret a fost vândută firmei străine de transport Horn & Leibovitz cu 2 milioane de dolari, patronii reconfirmând în funcția de manager general executiv pe vechea proprietară. Despre respectiva tranzacție, una destul de dubioasă, s-a spus că s-a făcut grație susținerii la nivelul conducerii Ministerului Transporturilor. Vânzarea unei clădiri aflate pe lista monumentelor istorice – Gara Filaret – unei firme particulare, fără ca nicio instituție a statului să-și exprime dreptul de preemțiune este cel puțin ciudată.

Fig. 5. Gara Filaret. Carte poștală de epocă. Colecția Cezar Petre Buiumaci

Un alt eveniment imobiliar legat de zona Parcului Carol îl constituie momentul în care s-a prevăzut să fie ridicată acolo Catedrala Neamului (2004), proiect ce a fost anulat la presiunile opiniei publice.

De asemenea, trecută cu vederea este perioada 2007-2010, datorită mai ales evenimentelor politice ce au ocupat prim planul mass-media. Însă, 2010 este anul în care a fost finalizat primul complex rezidențial în zonă. Ceea ce se poate observa prin compararea cu hărți realizate în 2003 este că acest complex apare chiar pe locul unde era schițată o parcare destinată accesului în zona turistică Parcului Carol I. De menționat că, la nivelul anului 1978, zona respectivă era una industrială (Energoreparații), nicidecum de locuit.

²⁴ Guvernul României, *Legea 422 din 18 iulie 2001 privind protejarea monumentelor istorice*, republicată.

A urmat momentul anului 2011, când Vladimir Tismăneanu, în noua sa calitate de președinte al Consiliului Științific al Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului, propune proiectul noului Muzeu al Comunismului, în localul „Halei Filaret”. Proiectul a fost abandonat deoarece Uzina Electrică Filaret nu era nimerită pentru Muzeul Comunismului. Un alt motiv, poate mai plauzibil, este evidențiat de afirmația făcută de dumnealui, la 18 iulie 2011: „Problemele vor fi cauzate de faptul că este unul dintre *terenurile cele mai dorite din București*, aflat în prezent în proprietatea Ministerului Economiei”²⁵.

Concluzii

La 50 de ani de la moartea lui Dimitrie Leonida, cel care a donat statului român (reprezentat prin Ministerul Industriei Electrice) cele mai multe exponate aflate în patrimoniul Muzeul Național Tehnic, inclusiv o bibliotecă de peste 18.000 volume, cel mai important muzeu tehnic din România se află astăzi într-o situație neclară:

- forma de proprietate nu este definită explicit;
- spațiile expoziționale au fost reduse la mai puțin de 40%;
- spațiile necesare desfășurării activității au devenit insuficiente și nu există nicio concepție care să propună adecvarea spațiului;
- resursa de personal a fost redusă drastic, fiind desființate sectoare de activitate strict necesare unei funcționări corecte, dar și limitată tehnic datorită lipsei programelor de pregătire a resursei umane cu pregătire de specialitate.
- fondurile de exponate au rămas complet în urmă față de evoluția tehnologică.

„Din cele peste 5.000 de exponate din muzeu, aproximativ 300 sunt de mare valoare, fiind unicate sau foarte rare în lume, reprezentând repere în istoria științei și tehnicii”, destăinuie domnul Aurel Tudorache²⁶. Doar că numărul exponatelor clasate (30) este complet insignifiant comparativ cu alte muzee din țară și cu patrimoniul pe care îl deține.

În ceea ce privește posibilitatea de extindere a Muzeului Național Tehnic în spațiul Uzinei Electrice Filaret, monument istoric industrial, clasă B, aceasta este, din păcate, complet neabordată de factorii decizionali.

²⁵ Vl. Tismăneanu, *Cum va arăta Muzeul Comunismului din România* – interviu realizat de Laura Ștefanuț și Vlad Ursulean, în *România Liberă*, 17 iulie 2011, <http://www.romanalibera.ro/opinii/interviuri/interviu-cum-va-arata-muzeul-comunismului-din-romania-231482>.

²⁶ A. Tudorache, *Istoria Muzeului Tehnic*, București, 2012, vezi: <http://www.mnt-leonida.ro/site/06/Istoria%20Muzeului%20Tehnic.pdf>.

THE AREA OF “DIMITRIE LEONIDA” TECHNICAL MUSEUM – FILARET POWER STATION – SERBAN VODA DEPOT, WAITING FOR A SOLUTION

(abstract)

Carol I Park was created in 1906 when the National Romanian General Exhibition was built in Bucharest, on the Filaret Plateau, being our first major national exhibition of international level. Among the works designed for this exhibition, several buildings are preserved nowadays in Carol Park: the Cuțitul de Argint Church, the Roman Arenas, the Țepeș Tower, small pavilions and fountains. Carol I Park is located in an industrial area with ancient traditions, having a number of other important buildings of industrial-archaeological patrimony around: the Filaret Power Station, the Filaret Railway Station, the Wolf Factory, the Matches Factory etc. In 2003, the creation of a National Exhibition Complex of Science and Technology around the National Technical Museum "Prof. Eng. Dimitrie Leonida" was proposed; unfortunately the project wasn't seen as a priority. Still, this remains a vivid solution for saving the Technical Museum. The present paper stands for the creation of a National Exhibition Complex of Science and Technology, around the National Technical Museum "Prof. Eng. Dimitrie Leonida" – by extending it in the buildings of the former Filaret Power Station and, possibly, the Șerban Vodă depot.

MUZEUL MEMORIAL „MIHAIL KOGĂLNICEANU”. UN NOU PROIECT EXPOZIȚIONAL

Mihaela TUDOSE

„Un oraș ca Iași nu e simplă aglomerație urbană de străzi și de oameni, cu probleme edilitare, ci un album istoric, un mare muzeu de antichități naționale, o carte intuitivă de istorie a neamului”. Așa a simțit să scrie Eugen Lovinescu despre bătrânul oraș, care impresionează până astăzi orice vizitator prin numărul de locuri și monumente istorice, pe care nici o altă urbe a României nu le are. O plimbare la pas prin oraș obligă la o istorisire aproape permanentă, pentru că orice piatră sau zidire mai veche are o poveste a sa de transmis. Astfel, Nicolae Iorga scria despre Iași că „este prin sine însuși un muzeu național și o datorie sfântă ne îmbie la străduința neobosită și continuă de a îngriji monumentele sale istorice să nu fie înăbușite, desprinzându-le în toată strălucirea, neîntunecate pe orizontul trecutului nostru. Trebuie să le dăm spațiul și atmosfera necesară să respire aerul curat cu care s-au înviorat strămoșii și ctitorii care le-au clădit”¹.

Iureșul cotidian, incontestabil stăpân al secolului XXI, îl determină pe omul obișnuit, mai ales locuitor al orașului, să treacă nepăsător, indiferent și de multe ori apatic, pe lângă formele, suprafețele și culorile obiectelor ce-i însoțesc existența. „Simțul estetic”, sensibilitatea, capacitatea omului de a înțelege și de a aprecia frumosul devine, astfel, un capriciu în complexitatea șablonată, rutinată, a vieții cotidiene. În contextul creionat de noile principii ale arhitecturii și de cromatica lumii moderne, există posibilitatea „ameliorării gustului” prin cercetarea, restaurarea și protejarea unor „vechi zidiri” urbane declarate monumente istorice. Cercetându-le, aducând în atenție unele case edificate în veacuri anterioare (secolele XVIII-XIX), cu oamenii care le-au locuit și cu poveștile lor de viață, evidențiem gustul estetic și rafinamentul proprietarilor, dorința acestora de a-și construi „palate” importând modele din Apus, găsind și în acest fel posibilități de afirmare a prestigiului social-politic pe care îl aveau în epocă.

Unele dintre casele acestea, existând până astăzi, reprezintă mărturii ale formelor edilitare de arhitectură civilă în spațiul ieșean pentru sfârșitul secolului al XVIII-lea și mai ales pentru secolul XIX, relevând detalii despre semantica stilistică – adesea de inspirație neoclasică – și despre restaurările lor succesive.

Când valoarea lor utilitară este depășită, monumentele de arhitectură devin simboluri istorice, rămânând pentru contemporaneitate, aproape ca o datorie, obligația de a le include în patrimoniul local și național. Un astfel de simbol este reședința în care s-a născut, a copilărit și a locuit Mihail Kogălniceanu, aflată astăzi în Iași, pe strada ce îi poartă numele, la nr. 11, și înscrisă în *Lista Monumentelor Istorice* din anul 2004, sub codul de clasificare IS-II-m-B-03919.

¹ O. Rusu, C. Grigoriu, L. Vasiliu, *Iași – citadelă europeană*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2003, p. 14.

CASA KOGĂLNICEANU - ISTORIA UNUI MONUMENT

În anul 1780, terenul pe care a fost construită casa – aflat în mahalaua „Muntenimea de Mijloc” – a intrat în posesia lui Mihail Hermeziu. Acesta l-a transferat, în schimbul unor părți de moșie de pe râul Cogălnic și a sumei de 4000 de galbeni, lui Ilie Kogălniceanu. „Mai gios iscălitul pomoșnicul de oblastia Bessarabiei, Mihai Hermeziul, prin această scrisoare adeverez că având eu în orașul Eși, la mahalaoa Muntenimei de Mijloc, drepte casele mele cu loc cu tot, precum prin diata maicei mele pre largu se arată, cu bună învoială și tocmală și cu voia și primirea maicei mele am făcut schimbu cu dumnealui cumnatul Ilie Kogălniceanu biv vel căminar, adică am dat mai sus pomenitele casă cu loc cu tot de istov și în veci... și dumnealui împotriva caselor mele mi-au dat giământate de moșie stearpă, anume Crucești, ce iaste de pe stânga Prutului, în Oblastia Basarabiei la ținutul Orheiului pe apa Kogălnicului, pe care dumnealui o are zestre de pe cucoana Catinca, soția dumisale; și pentru că casele mele cu loc cu tot sunt mai de mare preț pre lângă moșia sus numită mi-au mai dat dumnealui Ilie Kogălnicianu căminar și 4000 lei, adică patru mii lei adaos (...)”².

Ilie Kogălniceanu a construit între anii 1815-1817 casa mare și alte anexe gospodărești după ce a achiziționat două terenuri învecinate aflate în proprietatea lui Iordache Boian. De altfel, prin cumpărări succesive, până către mijlocul secolului al XIX-lea, proprietatea familiei Kogălniceanu a ajuns la aproximativ 7300 mp.

Casa din Iași, în care a locuit Mihail Kogălniceanu împreună cu familia, era o casă boierească cu demisol și parter, construită pe temelii de piatră și care cuprindea la parter nouă camere și un antret, iar la demisol, trei încăperi, un gherghir și două camere. La o mică depărtare de clădire se afla casa veche și alte dependințe: bucătăria, spălătorii, hambare etc., așa cum reiese din *Raportul de expertiză* întocmit de Th. Mavromatti, la 27 noiembrie 1907, la moartea Ecaterinei Kogălniceanu³:

După evaluarea averii mobile care se urcă la suma de 8848 lei, cum se vede din inventarul aflat la dosar, lucrare care am făcut în acea zi, urmând a evalua și imobilul ramas de succesiune, în trei zile consecutive am cercetat rolurile percepției de impunere a aceluia imobil, am cercetat toté încăperile și atenasele imobilului precum și întinderea terenului, după cum urmează:

1. Imobilul din Jassy S. 3 a, strada Cogălniceanu nr. 11, corpul principal se compune din: 9 odăi de locuit pentru stăpân, 2 antrete unul principal și unul de serviciu. Subsolul cuprinde trei odăi, două camere și un gherghir. Sub același acoperământ în dreapta alipit de corpul principal este latrina cu trei cabine doue sus și una jos - construcția de cărămidă, temelie de piatră, acoperișul de tablă;
2. Tot în dreapta, la o mică depărtare se află o bucătărie, o spălătorie și trei odăi de locuit sub același acoperământ de tablă. Construcția de cărămidă;

² Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, vol. XXV, *Documente Kogălnicenești între 1528-1878*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1933, p. 142-143.

³ Arhivele Naționale Iași (în continuare ANI), *Fond Primăria Iași*, dosar nr. 65/1907, *Succesiunea Ecaterinei Kogălniceanu*, f. 36-38.

3. În mijlocul curței se mai află două odăi și o bucătărie de vălătuci acoperite cu șindrilă. În fundul curței este un hambar de scânduri acoperit cu tablă și sub același acoperământ pivnița cu o singură hrubă cu capacitate de 3-4 vase;

4. La extremitatea opusă clădirii se găsește un grajd, o bivolarie, o droșcărie și o oada pentru viziteu, tăte de zid, sub același acoperiș de tablă;

5. Una fântână cu apă bună;

6. Trei poeți de scânduri vechi pentru paseri.

Și ograda cu loc gios cu pomi roditori în care se află și un pavilion de lemn și cărămidă acoperit cu tablă, întreg imobilul îngrădit de jur împrejur cu zăplaz de scânduri și ostrețe, iar în lungul stradei Cogălniceanu cu zid de piatră acoperit cu tablă.

Încă de la începutul secolului al XIX-lea, proprietarii palatelor și ai caselor boierești fără etaj (de multe ori li se zicea și acestora „palate”) au corectat aspectul arhitectural al construcțiilor, renunțând la bolta pentru trăsuri. Așa a fost și cazul „palatelor” lui Mihail Kogălniceanu: cel de vară din susul Copoului (azi Casa Memorială „Mihail Sadoveanu”) și cel din mahalaua „Muntenimii de Mijloc” (azi Muzeul Memorial „Mihail Kogălniceanu”). Mihail Kogălniceanu, cel iubitor de fast, cum îl numește G. Călinescu, neiertându-l, avea și la șosea în București o casă cu coloane grecești, de fapt trei corpuri de case, șopron, parc cu pavilioane și statui, grădina cu pomi fructiferi, patru trăsuri, galerie de tablouri de valoare.

„Palatele” acestea boierești aveau în componență încăperi cu diferite destinații: dormitoare, camere de zi (salonașe), birou și obligatoriu un salon mare destinat balurilor, seratelor, jocului de cărți și chiar reprezentațiilor teatrale. La o anume distanță de casa boierească existau, ca anexe, alte încăperi la fel de necesare: bucătării, hambare, ferede, locuințe pentru servitori, grajduri, șuri pentru trăsuri.

Începând cu perioada *Regulamentului Organic*, „boierimea era cuprinsă de o adevărată sete de inovațiuni, de petreceri, de ducere a unui trai copiat întocmai după acel al lumii mari din Apus”, notează Radu Rosetti⁴, astfel că moda saloanelor se răspândește cu repeziciune în Principate.

Salonul, având de regulă o latură cu absidă spre exterior, unde se aflau ferestre și unde se instala pianul, devine treptat spațiul central al casei, locul unde se etalau lucrurile cele mai de preț ale proprietarului. Începând cu mijlocul secolului al XIX-lea, mobilierul se schimbă, cel turcesc cedând treptat locul celui franțuzesc, de stil Ludovic al XIV-lea, Ludovic al XV-lea, Ludovic al XVI-lea, astfel că „divanurile late s-au cioplit în forme de canapele elegante...”, așa cum scria Vasile Alecsandri. Salonul era, potrivit lui Nicolae Iorga, locul „unde se convorbea, se dănțuia, se făcea muzică, se juca cărți, se innodau intrigi de dragoste și se uneltea împotriva cârmuirii”.

În această casă s-a născut, la 6 septembrie 1817, Mihail Kogălniceanu, primul din cei zece copii ai soților Ilie și Ecaterina Kogălniceanu. Aici s-a bucurat de copilărie și și-a început educația. De aici și-a început ascensiunea în elita culturală, socială și politică a vremii sale.

Banii necesari fiului său Mihail pentru studii, edituri și reviste l-au obligat pe aga Ilie Kogălniceanu să zălogească această proprietate între anii 1834-1850. Pentru 4000 de galbeni, casa a fost adjudecată provizoriu, la 1851, de Iancu Al. Cantacuzino, „dar nici provizionatul”,

⁴ Radu Rosetti, *Amintiri*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

nici „înstrăinarea deghizată” n-au întrerupt posesia Kogălnicenilor asupra proprietății pe care, în anul 1858, după căsătoria sa cu Ecaterina Jora (1852), Mihail Kogălniceanu o răscumpără devenind deplinul proprietar, terenul având 6300 mp, casa principală 340 mp și atenansele 182 mp⁵.

Kogălniceanu însuși notează despre răscumpărarea acestor case, așa cum reiese din însemnările sale din *Ceaslovul nașterilor și morților familiei Kogălniceanu*: „Astăzi în 7/19 augustu 1859, vineri la 6 ½ ore după amiazi, chiar în momentul când intram pe poartă viind cu poșta de la Focșani, de la Comisiunea Centrală, în casele părintești din Iași, rescumpărate de mine, s-au născut fiul meu al doile, Joan⁶”. Tribunalul Iași, Secțiunea a III-a, certifica, mai târziu, răscumpărarea imobilului de către Mihail Kogălniceanu: „Motivat de cererea D-nei Lucia M. Kogălniceanu și pe baza referatului Domnului Arhivariu al acestei secțiuni; Subsemnatul certifică că: din lucrările aflătoare în acest Tribunal nu se găsește vreo contestațiune asupra vânzării caselor din strada Kogălniceanu de către Dl. Iancu Alecsandru Cantacuzino către Dl. Mihail Kogălniceanu, de la anul 1858, adecă o mie opt sute cinci deci și optu, iunie 17, data legalizării Actului de Vânzare Nr. 2446 și până în prezent. Drept care i se eliberează prezentul certificat. Grefier ..., 9 Mai 1888”⁷.

*

Casa aceasta i-a avut oaspeți de seamă pe pașoptiștii Costache Negri, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, dar și pe conducătorii importanți ai Moldovei și ai statului unificat din secolul al XIX-lea – Mihail Sturdza, Grigore Alexandru Ghica, Alexandru Ioan Cuza și Carol I.

În casele sale părintești se afla Mihail Kogălniceanu când a primit vestea alegerii lui Alexandru Ioan Cuza drept candidat la tronul Moldovei. „Când i se aduse acasă moțiunea s-o semneze, Kogălniceanu întrebă pe Alexandru Beldiman asupra cui s-au decis membrii partidei sale. Când află că propozabilul era Cuza, exterioriză o stare de perfectă mulțumire”⁸.

La cea de-a cincea vizită a sa făcută la Iași în aprilie 1869, principele Carol a fost găzduit în casele lui Kogălniceanu: „Pentru 9 april 1869, fiind stabilită ziua celei a cincea veniri în Iași a Prințului Domnitor Carol I, Municipalityea, în unire cu toate celelalte autorități luară toate măsurile trebuitoare pentru o impunătoare primire și găzduire a Înaltului Oaspe. Întreg orașul fu împodobit cu arcuri cu verdeață, steaguri naționale (...) pregătindu-se de astădată locuința sa în casele familiei lui Mihail Kogălniceanu, din Sărărie, care fură amenajate pe cheltuiala Primăriei, în scopul primirei cât mai strălucite a Prințului Carol I. Trebuie știut că, până la acest moment, marele bărbat de Stat al Moldovei, Kogălniceanu, nu însoțise încă nici odată la Iași pe Vodă Carol (...)”⁹. Foaia locală „Progresul”, relatând această vizită pe care Prințul o făcea la Iași, nota: „În mijlocul aclamațiunilor celor mai vii și a unei iluminațiuni splendide a întregului oraș, Carol Vodă ajungând la locuința sa, fu primit de elita societății

⁵ ANI, *Fond personal Gheorghe Băileanu*, dosar nr. 28, f. 15.

⁶ Biblioteca Academiei Române, *Arhiva Kogălniceanu*, mapa XIII, Mss. 14.

⁷ ANI, *Fond Tribunalul Iași*, Secțiunea a III-a, dosar nr. 5 (390)/1888-1889, f. 15.

⁸ A. Z. N. Pop, *Pe urmele lui Mihail Kogălniceanu*, București, Editura Sport Turism, 1979, p. 176

⁹ N. A. Bogdan, *Regele Carol I și a doua sa capitală*, București, Institutele de Arte Grafice C. Sfetea, 1916, p. 133.

noastre, având în cap pe principele Grigorie Mihail Sturdza. Prefectul districtului și mai mulți deputați și orășeni notabili au fost poftiți la prânzul Măriei Sale¹⁰.

Aceiași atmosferă de sărbătoare o surprinde și Foaia „Secolul al XIX-lea”, care redă, într-un articol din numărul din 12 aprilie 1869, „entuziasmul spontan al unui popor liber” venit să-și manifeste recunoștința și devotamentul față de Principe: „în acel moment orașul întreg s-a transformat într-o mare flacăra, atât de numeroase erau focurile bengale, focurile de artificii și luminile ce se aprinsese pretutindeni. Un ura neîntrerupt a însoțit pe M. Sa de la barieră până la Catedrală și de aici până la casele domnului Cogălniceanu, destinate pentru locuința M. Sale”¹¹.

În anul 1880, în casa Kogălniceanu, plină de invitați, era serbat cu mare fast Crăciunul. Rudolf Suțu ne spune că „tot ce Iașul a avut mai distins s-a adunat la această serbare, pentru a putea admira un frumos pom de Crăciun”¹², cum în foarte puține case ale vremii găseai. Pomul era așezat în sala rotundă, cu ferestrele în spre o frumoasă grădină, pe locul căreia s-a clădit astăzi o anexă a Orfelinatlui de Resboi. Jucărele pentru copii, lumânări de toate culorile, bombițe și nuci aurite și argintate, roșcovi și smochine, cutiuți elegante cu bomboane fine de la Darinet și Poitevin... Dar nici cei mari nu erau uitați!... Pentru fiecare era câte o atențiune care însă costa destul de scump, în obiecte de artă și altele. O orchestră cânta pe o estradă și toți se veseleau”¹³.

În anul 1888, bolnav și având probleme financiare cărora cu greu le mai putea face față, Mihail Kogălniceanu a ipotecat casa, pentru 40 000 de galbeni, Creditului Urban, așa cum reiese din „Procurățiunea” făcută fiicei sale Lucia, prin care „Subsemnatul o autorizez pe d-na Lucia Kogălniceanu, fiica mea, se ceară împrumut pentru mine și în numele meu de la Societatea de Credit Funciar din Iassy suma de lei noi 40 000 (...) și se ipotechează casa mea din orașul Iassy, dispărțitura a treia, strada Cogălniceanu nr.11, situată pe loc moștenesc și care se învecinează cu strada Poni și Paladi”¹⁴. Conform Jurnalului nr. 2541/16 mai 1888, bazat pe Certificatul nr. 874/1888 – prin care G. Scorțescu, Norbert Cugler și Năstase Melinte atestă nezălogirea imobilului – și pe declarația nr. 1068/ 1888 a Catincăi Kogălniceanu că nu are pretenții dotale sau extradotale asupra casei, tribunalul Iași, Secțiunea a III-a, a acordat împrumutul și a stabilit ca în primul rang să rămână ipoteca Societății Creditului Urban pentru împrumutul de 40 000 lei, iar doamna Ecaterina Kogălniceanu să aibă al doilea rang pentru suma de 23 500 lei pe care i-o datora soțul său. De-a lungul timpului, pe „Ulița din dosul Bunei Vestiri” s-au ridicat noi construcții și s-au făcut multe îmbunătățiri. La comanda lui Kogălniceanu, tot în anul 1888, arhitectul Carol von Kugler a corectat aspectul arhitectural al casei, dându-i forma neoclasică pe care o are și astăzi.

*

Ruinat de boală și asaltat de creditori, Mihail Kogălniceanu a încetat din viață la 20 iunie 1891, la Paris. Conform dorinței sale testamentare, a fost adus în țară și dus spre cimitirul

¹⁰ *Ibidem*, p. 137.

¹¹ *Ibidem*, p. 146.

¹² Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, Iași, Viața Românească, 1928, vol. II, p. 470.

¹³ *Ibidem*, p. 470.

¹⁴ ANI, *Fond Tribunalul Iași*, Secțiunea a III-a, dosar nr. 5 (390)/1888-1889, f. 27.

Eternitatea din urbea sa natală, după o impresionantă slujbă oficiată la Catedrala Mitropolitană. După decesul lui Mihail Kogălniceanu soția sa și fiica Lucia au rămas coproprietarele imobilului¹⁵.

Pentru vechea datorie, casa a fost scoasă la vânzare de Creditul Urban Iași, în anul 1894, prin licitație, pornind de la suma de 41 000 lei, la care s-au înscris domnii Al. Velciu, B. Vexler și doamna Ecaterina Kogălniceanu. Văduva lui Mihail Kogălniceanu i-a obligat pe succesori să lichideze datoriile, după care imobilul a fost adjudecat asupra ei, avocatul Stelian oferind în numele clienței sale suma cea mai mare, 49 000 lei. Substituindu-se soțului decedat, Ecaterina (și fiica ei) a dobândit dreptul de a continua habitațiunea casei. După un an Creditul Urban a radiat ipotecile¹⁶.

În luna februarie 1895, Președintele Tribunalului Iași, Secțiunea a III-a, îl autoriza pe Șeful Portăreilor „de a executa, la stăruința persoanei în drept, ordonanța de adjudecare investită de acest tribunal cu formula executorie la nr. 39/1895”, așa cum reiese și dintr-un document de arhivă¹⁷, ce poartă și semnătura Ecaterinei Kogălniceanu.

Conform Procesului Verbal nr. 247/1895, văzând autorizația de executare dată de Tribunalul Județean Iași, Secțiunea a III-a, prin adresa nr. 39 din 1895, Constantin Boian, Șeful Portăreilor, s-a deplasat în strada Kogălniceanu, nr. 11, „unde găsind-o personal pe doamna Catinca Kogălniceanu a pus-o în posesiunea imobilului adjudecat asupra sa”, făcând și o descriere a situației în care se găsea proprietatea¹⁸.

În același an, 1895, în casele din Mahalaua Muntenimii de Mijloc, răscumpărate acum de Ecaterina Kogălniceanu, a avut loc nunta nepoatei sale de fiică, Lucia Vârnav, căsătorită cu Constantin Krupenschi.

*

Ecaterina Kogălniceanu, deși bolnavă, i-a supraviețuit soțului, până în noiembrie 1907. După moartea ei, casa a rămas moștenitorilor de drept: Constantin, Lucia, Vasile și nepoților: Eliza și N. N. Krupenski, Ioana și Mihail I. Kogălniceanu. Lichidarea succesiunii a durat câțiva ani, timp în care casa a mai garantat și noile datorii făcute de Ioana (Jeanna) Weisbeck – fiica lui Ion Kogălniceanu, căsătorită cu Rudolf Weisbeck – la bancherii din Iași. În noiembrie 1913, casa și proprietatea au fost definitiv adjudecate de Tribunalul Iași către Lucia L. Bogdan (n. Kogălniceanu), care din 1918 rămâne singura proprietară, prin ieșirea din indiviziune a lui Nicolae Krupenski.

În 1918, Lucia Bogdan a închiriat casa Ministerului de Război, astfel că aici a funcționat Curtea Marțială, a cărei activitate a dus, din păcate, la degradarea imobilului. Doi ani mai târziu, în 1920, fiica lui Mihail Kogălniceanu a vândut întreaga proprietate (terenul, casa, atenansele) Societății „Ocrotirea Orfanilor din Război”, patronată de prințesa Olga Sturdza, cu suma de 160.000 lei, așa cum reiese din Actul de vânzare-cumpărare încheiat între doamna Lucia L. Bogdan și domnul Lascăr Rosetti din Iași, avocat, reprezentantul Societății.

¹⁵ ANI, *Fond personal Gheorghe Băileanu*, dosar nr. 28, f. 16.

¹⁶ ANI, *Fond personal Gheorghe Băileanu*, dosar nr. 110/1971, f. 43.

¹⁷ ANI, *Fond Tribunalul Iași*, Secțiunea a III-a, dosar nr. 158/1895, f. 22.

¹⁸ *Ibidem*, f. 23.

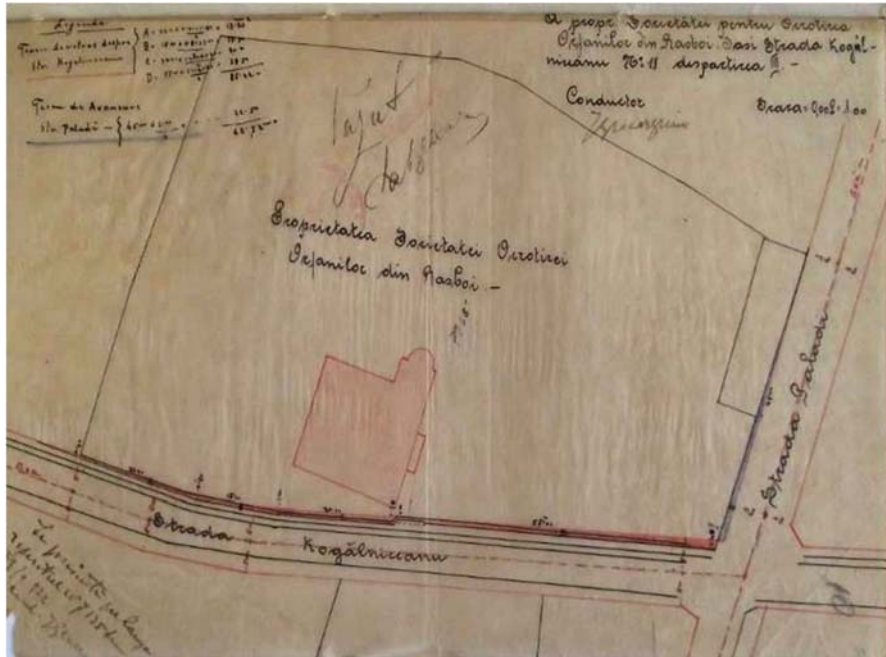

Fig. 1 Planul terenului casei Kogălniceanu la 1922

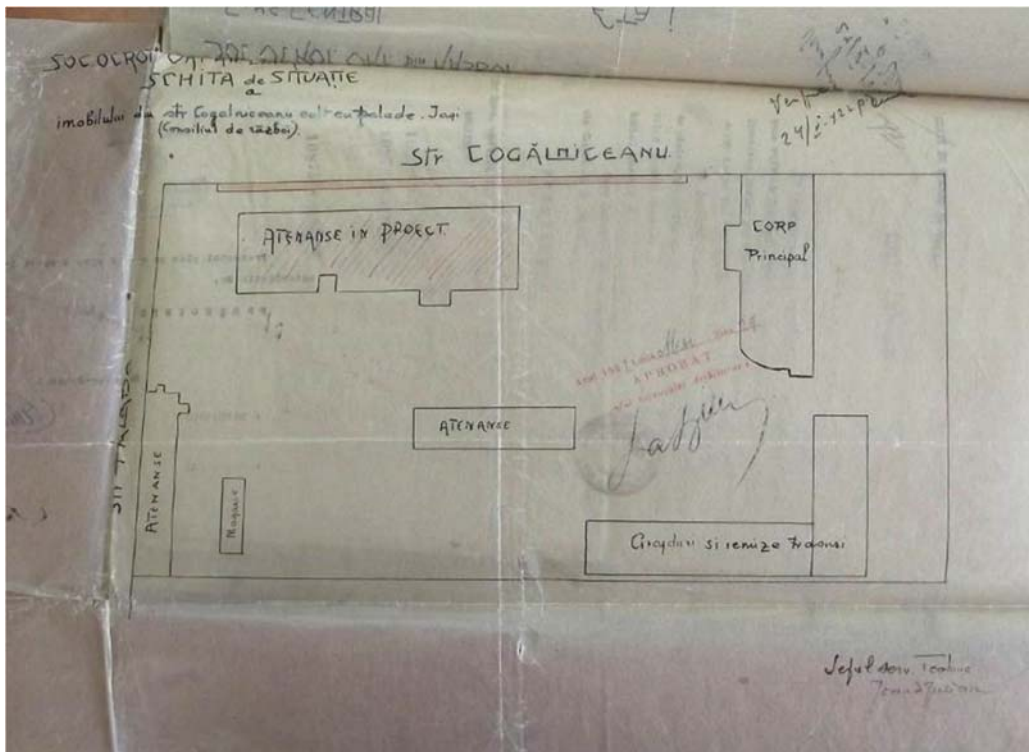

Fig. 2 Planul Planul de situație cu anexele casei (1922)

Casa locuită odinioară de familia Kogălniceanu a fost foarte bine conservată¹⁹. Dependințele, însă, au fost dărâmate și înlocuite cu imobile cu etaj construite după planurile întocmite de Olga Sturdza și având aprobările necesare de la Primărie, noile construcții urmând a servi ca și locuințe pentru orfani. Imobilele acestea aflate pe fosta proprietate a familiei Kogălniceanu nu se mai păstrează astăzi, pe locul lor construindu-se acum un corp de clădiri aparținând Universității de Medicină și Farmacie „Gr. T. Popa” Iași, Facultatea de Bioinginerie.

În 1934, prin autodizolvarea Societății „Ocrotirea Orfanilor din Război”, casa cu toate noile clădiri din incintă a revenit Epitropiei Institutelor Școlare „Gheorghe Mârzescu”²⁰.

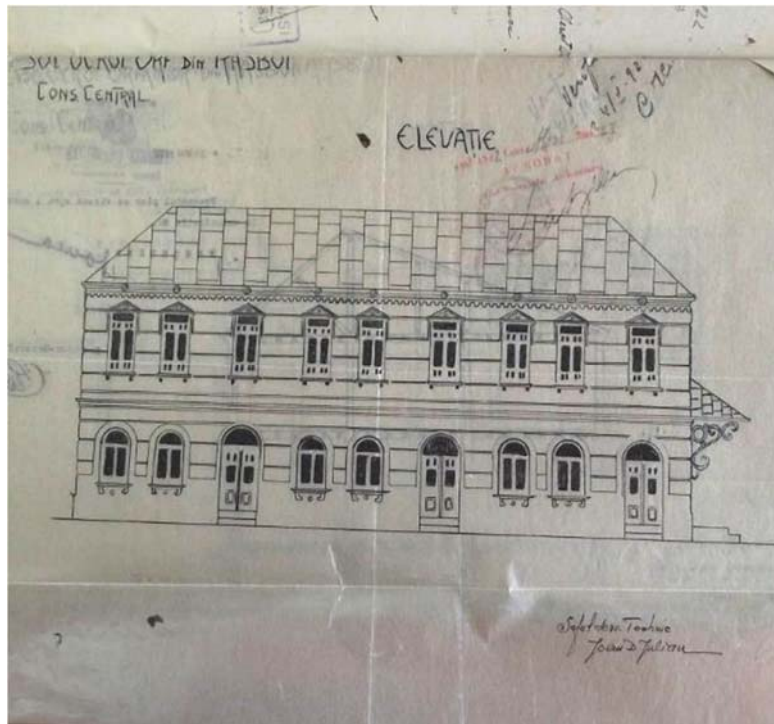

Fig. 3 Planurile imobilelor ce urmau a fi construite de Societatea Orfanilor de Război

¹⁹ *Ibidem*, f. 17.

²⁰ „Monitorul Oficial”, Nr. 287/12 decembrie 1934, f. 7851.

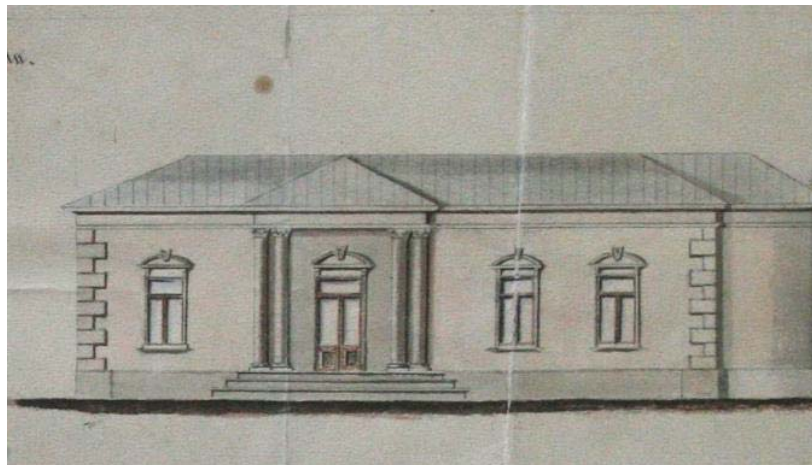

Fig. 4 Fațada casei Kogălniceanu (1934)

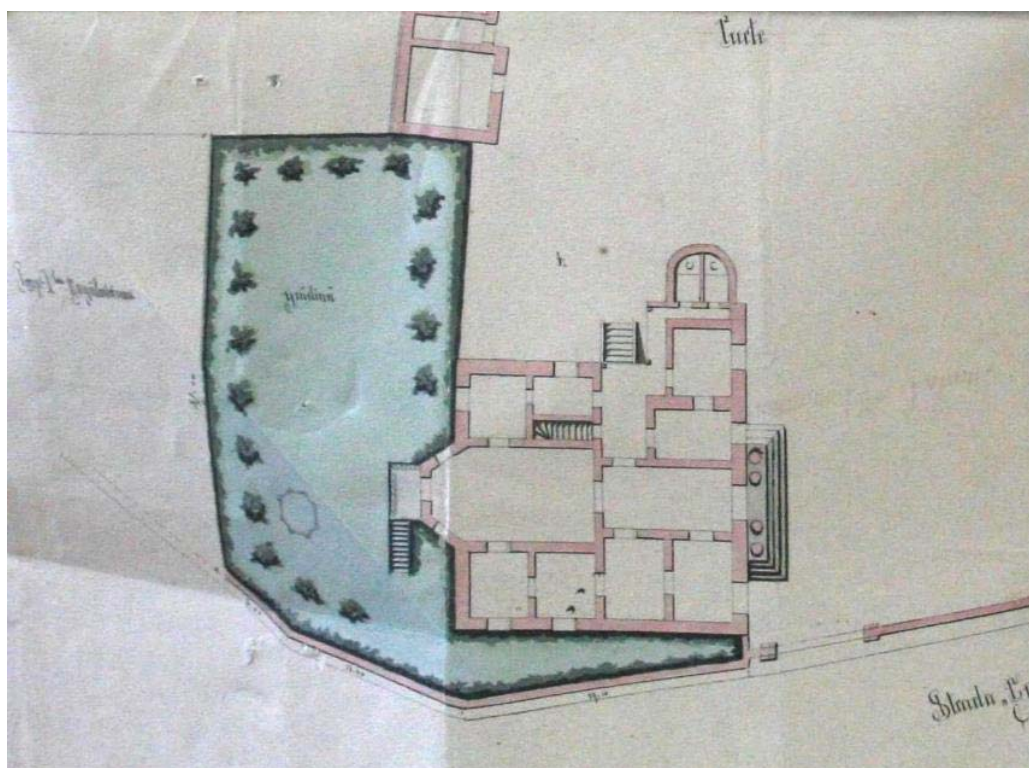

Fig. 5 Planul casei Kogălniceanu, Iași, 1934 (detaliu)

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, casa a suportat grave deteriorări, așa cum reiese din Procesul-verbal nr. 977 și 30 din 22-26 februarie 1946 ale Circumscripției III de Poliție Iași: „Avea lipsă jumătate din fermă, un morman de moluz pe trei odăi dinspre curte. Pretutindeni tavanele cu grinzele frânte a căror capete atârnau pe dușumele, stuhăritul cu crengi de sârmă susținea o sumedenie de figurine de tencuială, putregaiuri, băligar și sticle”²¹.

²¹ ANI, *Fond personal Gheorghe Băileanu*, dosar nr. 30, f. 69.

Fig. 6 Casa Kogălniceanu, fațad principală (c. 1950)

Fig. 7 Profesorul Băileanu în curtea Casei Mihail Kogălniceanu (c. 1950)

Conform actului nr. 4993/1950, profesorul universitar Gheorghe Băileanu, Președintele Epitropiei Institutelor Școlare, a refăcut, între anii 1946-1948, clădirile din incinta proprietății, iar casa a fost parțial reconstruită. Prin grija profesorului Gheorghe Băileanu s-a păstrat forma originală a casei și, de asemenea, au fost conservate ușile, ferestrele

cu obloane și gratii, lambriurile, nișele și dulăpioarele din pereți, sobele, părți din ornamente și câteva cremoane cu cifru²². Un astfel de cremon se găsește în patrimoniul muzeului.

Referindu-se la uși și ferestre, profesorul Băileanu a notat: „...ușa de la intrare în casa Kogălniceanu, legată în feronerie românească, citată ca stil în diverse lucrări de specialitate, era prevăzută cu o încuietoare de epocă; ferestrele aveau cremoane purtând cifrul **MK** cu coroană”²³.

Prin achizițiile făcute de Președintele Epitropiei Institutelor Școlare²⁴, suprafața proprietății a fost mărită la 9200 mp așa cum reiese din documentul prezentat mai jos.

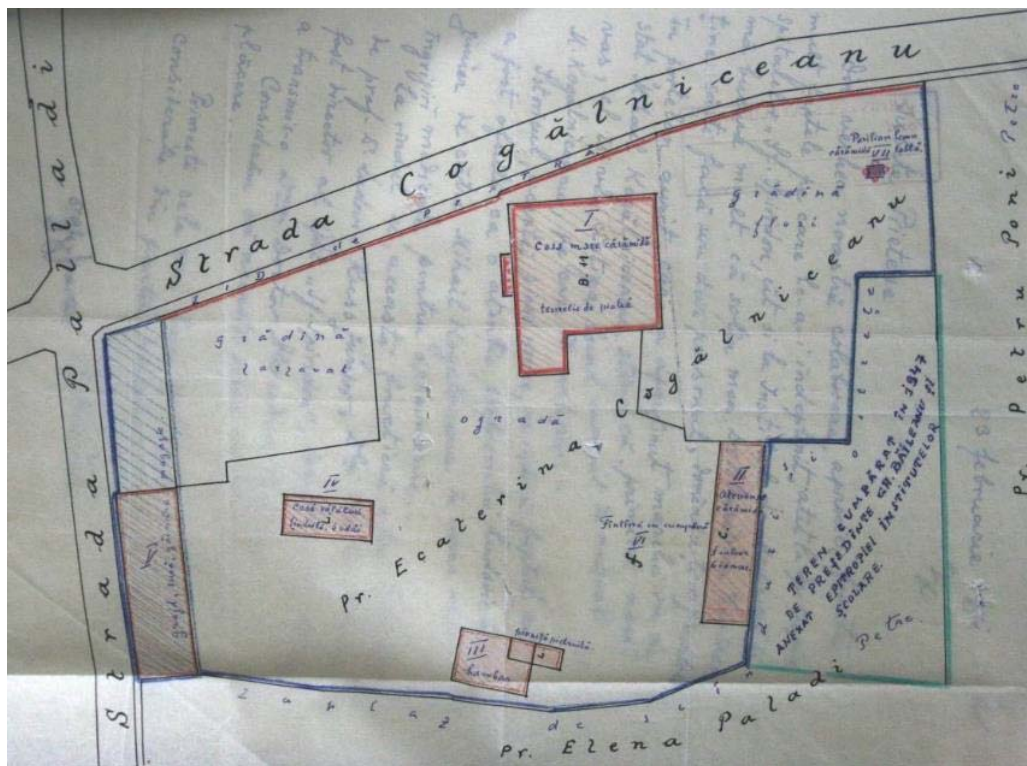

Fig. 8 Plan de situație întocmit de Gh. Băileanu (c. 1970)

În perioada 1947-1948 s-au făcut reparații importante fiind refăcute zidăria, acoperișul, coșurile și tavanele, sobele de teracotă, instalarea luminii electrice. De asemenea, s-au realizat subzidiri, deschideri și închideri de uși, tencuirea și văruierea cu liniatură a tuturor pereților²⁵. Lucrările de zidărie au fost executate de meșterii Giovanni Marconini, Ștefan Scântee, Guelmetti, Gheorghe Andriescu.

Prin Decizia nr. 66/20 iulie 1949, autoritățile comuniste au înlocuit conducerea Epitropiei Institutelor Școlare „Gheorghe Mârzescu” și au trecut în mod ilegal proprietățile acestora în folosința Centrului de Asistență studențească din Iași.

²² ANI, *Idem*, dosar nr. 285/1970.

²³ ANI, *Fond personal Gheorghe Băileanu*, dosar nr. XXVII, f. 138.

²⁴ ANI, *Idem*, tom X, f. 95-99.

²⁵ ANI, *Idem*, tom X, f. 95-99.

Fig. 9 Sală de mese a Epitropiei după 1947 (salonul rotundă)

Astfel, casa „Mihail Kogălniceanu” și clădirile aflate în perimetrul proprietății au devenit cămine studențești ale mai multor institute de învățământ superior, din 1954 până în 1964 găzduindu-i pe studenții mediciști.

Deși a fost declarată monument istoric încă din anul 1955, prin efortul susținut al aceluiași profesor Gheorghe Băileanu²⁶, între anii 1967-1968, casa „Mihail Kogălniceanu” a fost supusă de către conducerea Institutului de Medicină unor reparații necorespunzătoare care au avut ca rezultat pierderea elementelor originale de arhitectură: Podul original, construit din 80 de grinzi masive de stejar a fost înlocuit cu un planșeu din beton armat; Ușile decorate cu elemente de feronerie și ferestrele au fost înlocuite; Stucaturile au fost distruse; s-au înlocuit sobele și dușumelele. Casa a stat inundată timp de șase luni, iar apoi demisolul a fost transformat în magazie de alimente²⁷.

Doi ani mai târziu, prin Ordinul de transfer nr. 1397/24 decembrie 1970, emis de Ministerul Învățământului, Casa „Mihail Kogălniceanu” și terenul aferent au trecut din proprietatea Institutului de Medicină în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei, fără precizarea suprafeței exacte. Dincolo de conotațiile administrative, acest transfer are și semnificațiile unui act reparatoriu față de „un om genial, cel mai mare conducător cultural și politic pe care l-au avut românii în epoca modernă”²⁸, casa devenind muzeu.

²⁶ ANI, *Fond personal Gheorghe Băileanu*, dosar nr. 30/1971, *Despre demersul de a declara casa Mihail Kogălniceanu monument istoric*, f. 69.

²⁷ ANI, *Fond personal Gheorghe Băileanu*, dosar nr. XXVII, f. 136.

²⁸ N. Iorga, *Oameni cari au fost*, Editura pentru Literatură, București, 1939, vol. IV, p. 11.

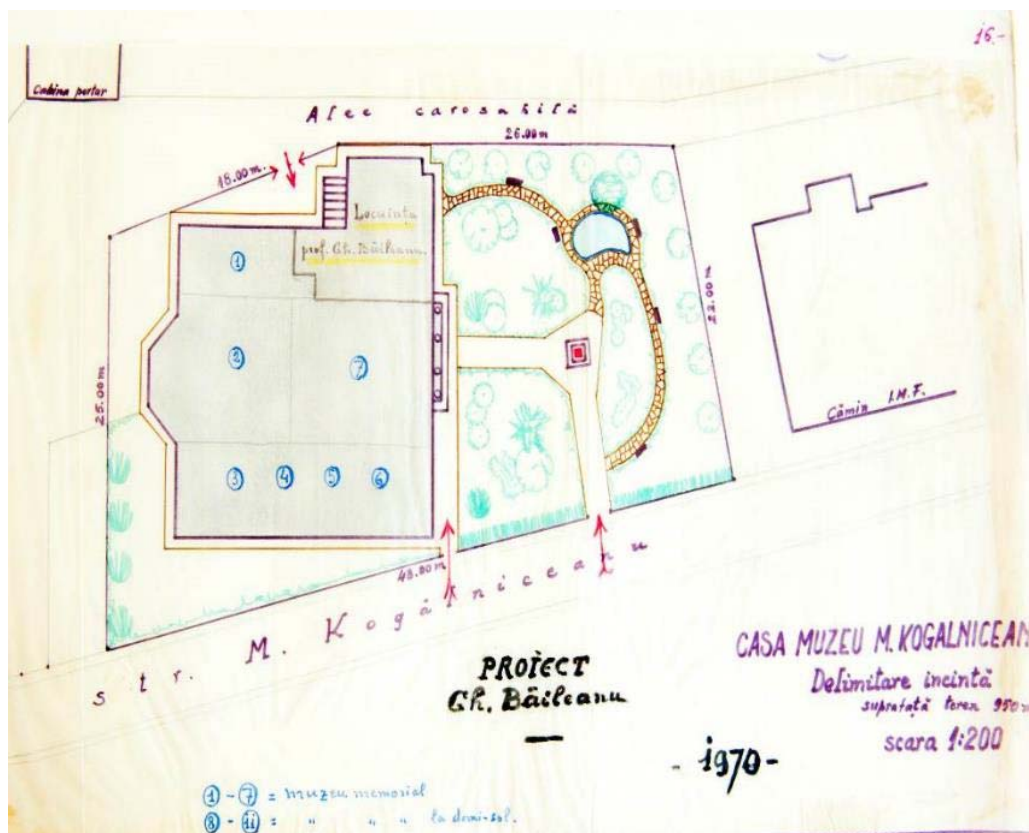

Fig. 10 Plan de situație pentru amenajarea Muzeului (Gh. Băileanu)

Deși nu foarte cunoscut în peisajul cultural local și național, Muzeul Memorial „Mihail Kogălniceanu” din Iași este un „loc de memorie”, dar și „cu memorie” și reprezintă, alături de alte vechi zidiri ieșene care au aparținut familiei Kogălniceanu, un reper spațio-temporal la care suntem obligați să raportăm „rutele de viață creatoare” ale istoricului, gazetarului, scriitorului, avocatului, omului politic, dar și pe ale omului Mihail Kogălniceanu (1817-1891). Personalitate complexă a secolului al XIX-lea, „natură aleasă” dintre cele „ce cu greu încap câte două alături într-un veac” (A. D. Xenopol), „acest om genial” a fost un remarcabil orator și diplomat, exponentul generației de ctitori ai României moderne, ale cărui obiective declarate și perseverent urmărite au fost dezvoltarea conștiinței naționale, făurirea statului național, obținerea, recunoașterea și respectarea independenței. Mihail Kogălniceanu a fost aghiotant domnesc pe vremea lui Mihail Sturdza, director al Teatrului Național din Iași (alături de V. Alecsandri și C. Negruzzi), fondator și redactor al revistei „Dacia literară”, profesor la Academia Mihăileană, participant la revoluția de la 1848, mare unionist și cel mai important colaborator al lui Alexandru Ioan Cuza, membru al Divanului Ad-hoc, prim-ministru, ministru de externe, ministru de interne și ministru plenipotențiar al României în Franța.

Edificiul funcționează ca muzeu din anul 1971 (14 februarie), primul muzeograf fiind profesorul universitar Gheorghe Băileanu, cel care mai lucrase în muzeistică, având studii de specialitate la Paris.

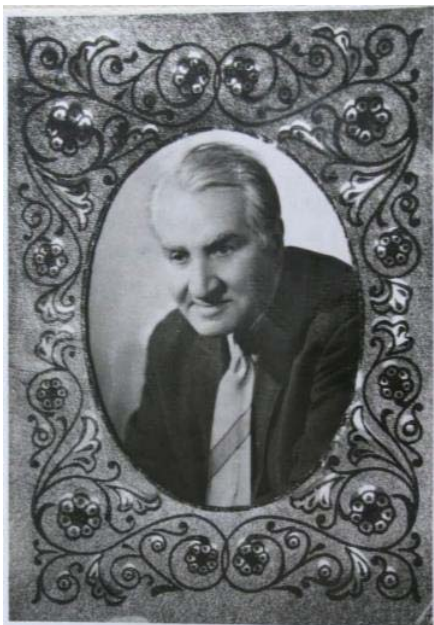

Fig. 11 Gh. Băileanu, întemeietorul Muzeului

Merită consemnate aceste prime încercări de amenajare a spațiului muzeal așa cum au fost transmise chiar de Gheorghe Băileanu: „Reîmputernicit custode (Adresa nr. 1315/18 iulie 1971, președinte Al. Husar și director Constantin Florea) am întocmit tematica și documentarea, am înzestrat Muzeul „Mihail Kogălniceanu” cu 28 piese autentice (...). Este stadiul la care am adus muzeul la finele anului 1971. La 11 ianuarie 1972 s-a instalat noul director al Complexului muzeistic (profesorul Ion Arhip) și, după o lună s-a prezentat la casa Kogălniceanu actualul muzeograf. Clădirea i-a stat la dispoziție la cheie, curată, încălzită, cu 28 piese de mobilier. Noul venit a respins tematica mea, zicând că nu este bună (...). Totul va fi proiectat cinematografic și pe pereți vor atârna numai 2-3 tablouri în ulei²⁹.

²⁹ ANI, *Fond personal Gheorghe Băileanu*, dosar nr. 30/1971, f. 69-70.

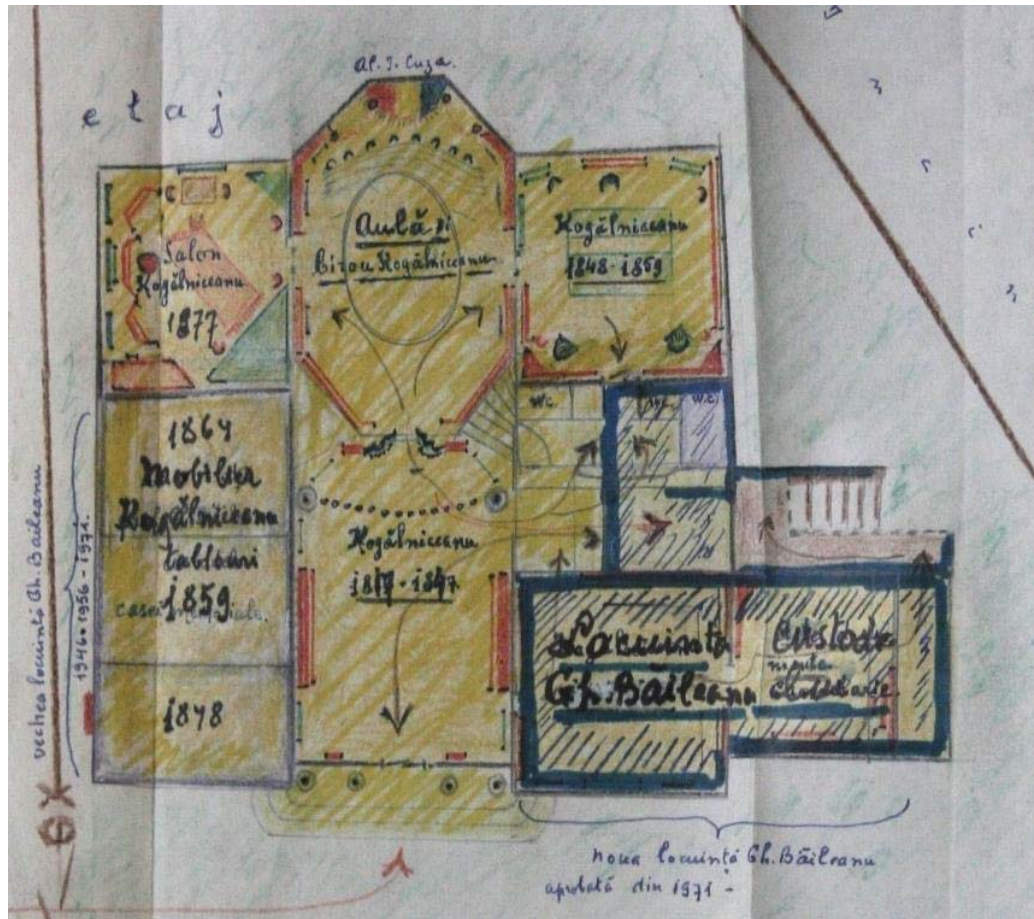

Fig. 12 Propunere tematică a profesorului Gheorghe Băileanu

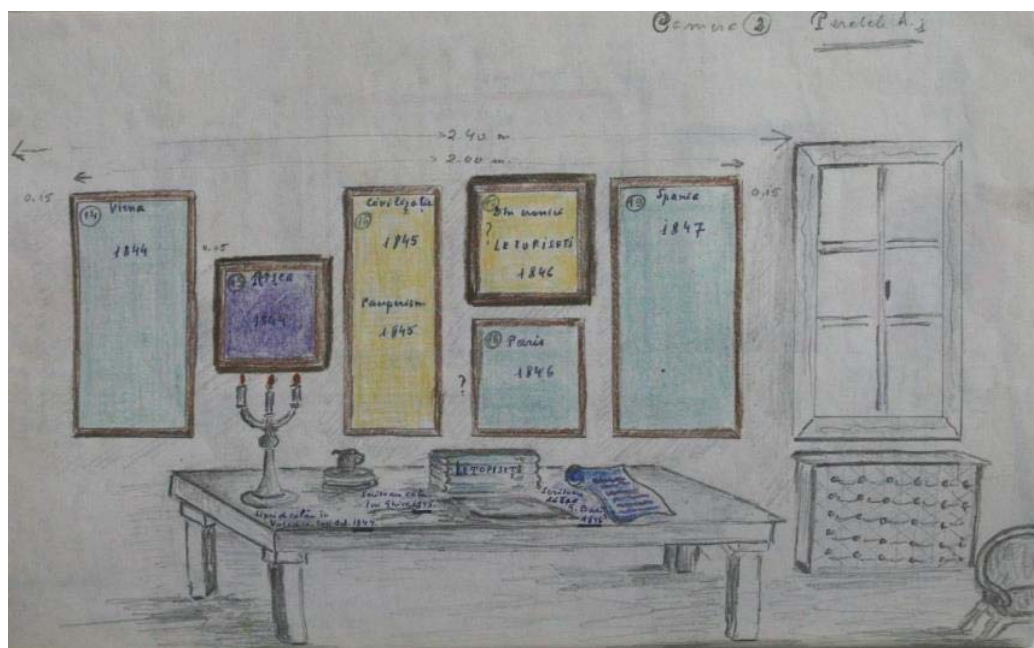

Fig. 13 Propunere tematică pentru Sala 2

Fig. 14 Propunere tematică a profesorului Gheorghe Băileanu

Cu toate acestea, profesorul Băileanu a indicat noului venit sursele deținătorilor de obiecte Kogălniceanu, depistate și urmărite de el, numele și adresele lor: Valentina Eliade, Dinu Ghica, Laurette Cruțescu (n. Lecca), Radu Constantinescu, Madelena Bogdan, Vladimir Alexandru, Marcella Pogonat, Fulvia Calligari, Maria Don, Radu Beldiman, Krupenschi, familia Mârzescu (Iași)³⁰. De asemenea, tot el l-a atenționat că „Mihail Kogălniceanu a vândut o parte din mobila sa din Iași lui Christian Tell. Această mobilă se găsește la Ploiești și cred că s-ar putea achiziționa cu 3-4000 lei. Ea se găsește în perfectă stare. De asemenea, se pot achiziționa și alte obiecte originale de la Mihai I. Kogălniceanu”.

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași păstrează în Fondul personal „Gheorghe Băileanu” informații despre dificultățile întâmpinate de acesta în demersul de a transforma casa lui Mihail Kogălniceanu în muzeu.

De la primele încercări de amenajare a spațiului muzeal și până în prezent, edificiul a fost supus, în timp, unor procese de consolidare – restaurare, expoziția permanentă a muzeului trecând prin etape succesive de documentare, restructurare tematică și amenajare. De-a lungul timpului, merite deosebite la realizarea tematicii și a expoziției de bază a muzeului au avut muzeograful Alexandru Radu, Petre Abrudan și Georgeta Crăciun.

³⁰ ANI, *Idem*, dosar nr. 118, f. 9.

Fig. 15 Biroul lui M. Kogălniceanu

Fig. 16 Amenajarea Sălii 2

Fig. 17 Imagine din sala 2

Fig. 18 Imagine din dormitor

Fig. 19 Imagine din Salon

Fig. 20 Imagine din Sufragerie

Fig. 21 Imagine din Sufragerie

După 23 de ani de activitate, datorită umidității excesive, în anul 1994 clădirea muzeului a intrat într-un proces de consolidare-restaurare care a durat până în anul 1999. Reorganizarea tematică a expoziției de bază s-a făcut după un proiect al muzeografului Violeta Onișoru, proiect care ne-a oferit repere importante în efortul de elaborare a noii tematici.

Fig. 22 Amenajare muzeală din perioada 1999-2009

Fig. 23 Amenajare muzeală din perioada 1999-2009

Există în prezent o adevărată cerere pentru patrimoniu, în creștere și în România, datorată unor interese de ordin cultural, dorinței de cunoaștere a trecutului și de înțelegere a originilor socio-culturale și intelectuale, de înțelegere a societății în care trăim, și chiar nevoii de identitate. Pentru a satisface această solicitare a unui public deseori destul de exigent și bine informat, este nevoie de o nouă viziune în organizarea tematică a unui muzeu de istorie, în general și a unui muzeu memorial, în mod particular. Spre deosebire de un muzeu de istorie care-și expune patrimoniul după anumite criterii științifice, muzeul memorial are menirea de a reconstitui aspecte de viață cotidiană, dar și legate de activitatea unor mari personalități, cu valoare de simbol la nivelul comunităților locale sau naționale. Astfel publicul vizitator poate să-și satisfacă nevoia de inedit, curiozitatea, trăirea unor experiențe culturale pentru educarea personală sau a familiei, dorința de a vedea o comunitate asemănătoare sau de a avea experiențe cu totul diferite față de viața de zi cu zi.

Proiectul actual de redefinire tematică și reamenajare a spațiului expozițional, derulat în perioada 2009-2012, a urmărit reconstituirea atmosferei unei case boierești de secol XIX, punând în valoare un bogat patrimoniu ce se leagă în bună măsură de numele și familia lui Mihail Kogălniceanu.

Completând sfera documentară oferită de celelalte muzee de profil din fosta capitală a Moldovei, expoziția cu caracter memorialistic reface ambientul unor încăperi specifice locuinței boierești de la jumătatea secolului al XIX-lea: holul, camera de primire, dormitorul, salonul doamnei, sufrageria și biroul, un important suport științific reprezentându-l *Inventarul din Dosarul succesiunii Ecaterinei Kogălniceanu*, identificat de noi în Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale a României, Fond Mihail Kogălniceanu, Dosar nr. 13, *Moștenirea Ecaterinei Kogălniceanu*.

Interioarele imobilului, care nu aveau o linie decorativă unitară și care erau pictate, „uloiate, ornamentate cu stucaturi”, astăzi și-au schimbat cu totul aspectul. Întrucât lucrările de restaurare efectuate în perioada 1994-1999 nu au scos la iveală urmele vechilor zugrăveli, nu s-a putut realiza o tratare a pereților salonului și sufrageriei în acord cu descrierea pe care a lăsat-o mărturie profesorul Gheorghe Băileanu: „Tavanul și câmpul sunt pictate cu scene bucolice și georgice, precum și cu lambriuri la partea inferioară a salonului. Sufrageria era uloiată cu lambriuri aparente ce doreau să imite faldurile de catifea”. Sub aspect compozițional spațiul muzeal a fost tratat diferit, în unele săli fiind aplicat tapet, iar în altele motive decorative formate

din cornișe și casete de stucatură, ritmate, în funcție de registrul general propus și respectând caracteristici stilistice care să redea casei aspectul neoclasic de odinioară.

Mobilierul din lemn sculptat, realizat în stilurile oriental, renașcentist, Biedermeier, Ludovic al XV-lea, Ludovic al XVI-lea, Napoleon al III-lea, mobilierul din lemn dorat și cu împletitură din pai, două „grands buffets” din stejar, biroul, oglinda dorată, vasele din porțelan de Sèvres, tablouri, candelabre, sfeșnice, covoare, precum și farfuriile din porțelan și tacâmurile din argint, unele decorate cu monograma lui Mihail Kogălniceanu, paharele pentru vin sau apă din cristal de Baccarat, fructierele din porțelan cu monogramă și alte obiecte de artă decorativă sunt menite să creioneze un cadru ambiental specific unei familii boierești care, de multe ori, avea oaspeți de seamă, dar și să pună în evidență rafinamentul deosebit al proprietarilor. Sigiliul cu monogramă, servieta de diplomat (cu cifru), cutia pentru pălării (cu monogramă), o lampă de birou, trusa de birou, o călimară și o scrumieră care i-au aparținut lui M. Kogălniceanu, însemnele lojei masonice al cărui membru a fost, fotografiile ale urmașilor săi, costumul popular și bijuterii care au aparținut Ecaterinei Kogălniceanu sunt valoroase piese de patrimoniu, care conferă autenticitate ambientului creat.

Spre deosebire de precedentele amenajări expoziționale, actualul circuit muzeal include și un **magazin** destinat vânzării билетelor, publicațiilor muzeale (pliante, broșuri, reviste și lucrări de specialitate) și a unor suveniruri realizate de firme specializate: cărți poștale (cu imagini din muzeu și piese de patrimoniu deosebite, fotografii ale urmașilor lui Mihail Kogălniceanu), pixuri personalizate, căni, magneti pentru frigider, lingurițe cu monogramă (replici după cele originale din patrimoniul muzeului), suporturi ceramice, port-carduri, etc. Dincolo de scopul comercial, toate aceste suveniruri au și rolul de a promova imaginea muzeului în spațiul cultural local și național. Tot în acest spațiu, care păstrează caracteristici ambientale specifice interioarelor din secolul al XIX-lea, este montat un infotuch care să faciliteze accesul publicului la informații referitoare la scrisori, reviste, fotografii, medalii și decorații, obiecte personale originale existente în patrimoniul muzeului și care nu au putut fi valorificate în noua abordare tematică, dar care pot constitui o importantă bază documentară pentru a surprinde diversele aspecte ale vieții și activității genialului om de stat care a fost Mihail Kogălniceanu.

Având în vedere faptul că astfel de clădiri de patrimoniu devenite muzee nu trebuie să rămână pentru generațiile viitoare doar depozitarele unor colecții de obiecte și pentru o utilizare eficientă a contextului muzeal, în acord cu tendințele muzeologiei actuale, noua abordare tematică a impus amenajarea unor spații care să permită organizarea de activități specifice muzeului. Astfel, **salonul-rotundă**, păstrând caracteristici ambientale definitorii pentru secolul al XIX-lea, ilustrate de replicile realizate după mobilierul original al casei, a devenit un spațiu destinat desfășurării unor evenimente cultural-recreative: concerte, lansări de carte, audiții muzicale, seri de muzică și poezie, spectacole de teatru.

De asemenea, pentru a provoca interesului publicului pentru instituția muzeală și pentru a demonstra valențele educative ale muzeului, a fost amenajat un **atelier educațional** unde se pot desfășura activități și programe interactive a căror elaborare este condiționată de colecțiile care alcătuiesc patrimoniul muzeal, categoriile și fluxul de public, interesele vizitatorilor și particularitățile comunității locale.

Proiectul acesta expozițional reprezintă și un cadou făcut vizitatorilor de toate vârstele de către o echipă pluridisciplinară de specialiști care și-au orchestrat eforturile cu intenția de

a reda intimitatea și autenticitatea casei boierești, dar și de a surprinde ingenios vizitatorul. Astfel, au fost utilizate instrumente și concepte muzeotehnice ce permit abordări interactive în relația muzeu-public, asigurând integrarea edificiului în contemporaneitate. O tehnologie de ultima generație care este *utilizată pentru prima dată într-un muzeu din România* – o proiecție holografică – permite vizitatorului o „întâlnire” cu... Mihail Kogălniceanu (interpretat de actorul Nicolae Urs, de la Teatrul „Odeon” din București) care le prezintă vizitatorilor casa și familia, textul fiind o adaptare în limbajul epocii. De asemenea, Mihail Kogălniceanu rostește câteva fragmente din unele dintre discursurile sale celebre, el fiind un reputat și recunoscut orator, astfel încât publicul de toate vârstele rămâne cu sentimentul că a fost cu adevărat musafir acasă la Mihail Kogălniceanu.

Muzeul și-a redeschis porțile pentru public în ziua de 4 martie 2012, iar până la finele anului a avut un număr de aproximativ 10.000 de vizitatori, cifră care demonstrează că preocuparea pentru cercetarea patrimoniului mobil și imobil nu trebuie să rămână la nivel de deziderat și că acest demers nu este zadarnic. Acest nou proiect expozițional a reprezentat pentru specialiștii implicați o provocare, dar și o reușită. Importanța acestor clădiri-monumente istorice este indiscutabilă în economia zonei sub aspectul promovării turistice, a dezvoltării durabile, a integrării și asimilării valorilor europene. Aceste clădiri de patrimoniu, astăzi muzee, nu trebuie să rămână pentru generațiile viitoare doar depozitarele unor colecții de obiecte, ci trebuie să demonstreze că dețin puternice argumente cu care un popor își apără originea, individualitatea, tradițiile și valorile transmise de la înaintași.

”MIHAIL KOGALNICEANU” MEMORIAL MUSEUM. A NEW EXHIBITION PROJECT

(abstract)

The Kogălniceanu House in Iasi, built around 1818, is a neoclassical building with floor, whose specificity is the oval ballroom. The building is included on the List of Historical Monuments. The Main tenant was Mihail Kogălniceanu, important political figure, minister, and diplomat. He was one of the first Romanian historians, professor at the Academy, editor of medieval chronicles and author of important studies. Kogălniceanu owned a valuable art collection, sold in Germany towards the end of his life.

The building was saved and turned into a Museum in 1971 due to the efforts of Professor Gh. Băileanu who had attended History and Museum Studies in Paris. Along the time, museographers Alexandru Radu, Petre Abrudan and Georgeta Crăciun had special merits for choosing the topic and for conceiving the main exhibition of the museum. In 1994, the building entered a process of consolidation-restoration which ended in 1999. The thematic reorganization of the main exhibition was done after a project of the museographer Violeta Onișoru. The actual project for the rearrangement of the exhibition space took place between 2009 and 2012. It was centered on the recreation of the atmosphere of a 19th century aristocratic house by emphasizing a rich patrimony mostly connected to the name and family of Mihail Kogălniceanu.

Fig. 24 Camera de oaspeți

Fig. 25 Vedere din dormitor

Fig. 26 Vedere din dormitor

Fig. 27 Vedere din salon

Fig. 28 Rotonda casei Kogălniceanu

Fig. 29 Vedere din sufragerie

Fig. 30 Vedere din sufragerie

Fig. 31 Biroul cu holograma lui M. Kogălniceanu

PIPE DE SCHEMNITZ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE A MOLDOVEI IAȘI: SIMBOLURI ALE PROGRESULUI INDUSTRIAL ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

Ioan IAȚCU

Muzeul de Istorie a Moldovei din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași păstrează în colecțiile sale două instrumente de fumat deosebite, provenind din donații sau cercetări arheologice sistematice.

Prima piesă provine din săpăturile arheologice din zona fostului Tribunal Iași, realizate de către Nicolae N. Pușcașu și Voica Maria Pușcașu în 1978. Păstrată integral, piesa din lut este realizată în matriță și are următoarele dimensiuni¹: înălțimea = 8,1 cm; lungimea = 5,7 cm; diametrul gambei = 2 cm; diametrul inelului = 2,5 cm; grosimea inelului = 0,5 cm. În partea inferioară, gamba formează un unghi ascuțit cu găvanul, care, în secțiune transversală, are formă octogonală. Culoarea neagră este obținută în urma arderii în atmosferă reducătoare, pe suprafața sa prezentând un finisaj lucios. Inelul este decorat cu linii incizate oblice, dublate de un decor perlat. La partea superioară, gâtul găvanului este placat cu un guler metalic, care în vechime era prevăzut cu capac, mărturie fiind fragmentul de balama care s-a păstrat. Manșonul metalic prezintă un ornament floral, sub formă de lujer (Fig. 1/a). Pe partea dreaptă a gambei, într-un cartuș rectangular, având colțurile rotunjite, se păstrează ștampila M.HÖNIG-WWE / SCHEMNITZ. Pe partea stângă, se află o marcă de producător adițională, sub forma unui câmp rotund, în care este redată o figură umană (Fig. 1/b). Piesa se datează în perioada 1830-1850.

¹ Pentru terminologia principalelor componente ale unei pipe, vezi Ana-Maria Gruia, *The Gift of Vice. Pipes and the Habit of Smoking in Early Modern Transylvania*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013, p. 16-17, fig. 2; eadem, *Pipele de la Reghin*, în „Apulum”, XLIX, Alba-Iulia, 2012, p. 271-272; 277-278; vezi și <http://smokingintransylvania.ro/terminologie/>, accesat la 09 Decembrie 2015.

Analogii directe, pe baza acestor caracteristici, întâlnim la o serie de piese provenind din centrul de la Schemnitz, dar și din alte ateliere, care au fost descoperite în Croația (Rovinj², Dubrovnik³, Fort Čanjevo⁴) și Slovacia (Nitra⁵).

Cea de-a doua piesă (Fig. 2/a) face parte din colecția Gheorghe Melinte, care a fost donată muzeului în 1987 de către Cecilia Hatmanu și Tiberiu Melinte (număr de inventar 23538). Provine de pe raza județului Vaslui, însă circumstanțele în care a fost descoperită nu ne sunt cunoscute⁶. Piesa, fragmentară, este din lut, fiind confecționată în matriță. Aceasta are următoarele dimensiuni: lungimea = 4,8 cm; diametrul gambei = 1,9 cm; diametrul inelului = 2,3 cm; lățimea inelului = 0,5 cm. Pipa este de culoare neagră, fiind arsă în atmosferă reducătoare, iar pe suprafața sa prezintă un lustru puternic. S-a păstrat doar un mic fragment din partea inferioară a vetrei găvanului, gamba și gâtul gambei. Gamba are forma unei „cochilii de scoică”. Gâtul gambei se termină cu un inel decorat cu linii oblice. În secțiune transversală, găvanul avea forma poligonală, la fel ca la piesa anterioară. Într-un cartuș rectangular cu colțurile rotunjite, situat pe partea dreaptă a gambei, apare ștampila M·HÖNIG·WWE / SCHEMNITZ. Deasupra mărcii se află o rozetă florală cu șapte petale. Pe partea stângă, prezintă un mic sigiliu circular, în care, de asemenea, este redată efigia unui bărbat cu mustață mare (Fig. 2/b). Piesa se datează în perioada 1830-1850.

Pentru această pipă, paralele morfologice întâlnim la o serie de piese provenind din atelierele familiei Hönig, dar și din alte centre (Kremnica, Prodrečany, Viena), care au fost descoperite în Serbia (Novi Sad – Fortăreața Petrovaradin⁷, Temerin⁸, localitate necunoscută⁹ (Fig. 5), Croația (Fort Čanievo¹⁰, Dubrovnik¹¹), Slovacia (Nitra¹², Kremnica¹³,

² Luka Bekić, *Uvodu problematiku glinenih lulana napodručju Hrvatske*, în „Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu”, XXXII-XXXIII, Zagreb, 1999-2000, p. 264, T. 4/2.

³ Branka Milošević, Nikolina Topić, *Nalezi keramičkih lula s lokaliteta Sv. Marija od Kaštela i Posat od Ploča u Dubrovniku*, în „Starohrvatska prosvjeta”, III, 39, Zagreb, 2012, p. 261, fig. T.1-1, 1a.

⁴ Luka Bekić, *A Brief Introduction to Clay Pipe Finds in Croatia With Special Attention to Local Pipes Found at Fort Čanjevo in the Kalnik Hills*, în „Journals of the Academie Internationale de la Pipe”, 3, Liverpool, 2010, fig. 1/1.

⁵ Mário Bielich, Marián Čurný, *Pipe finds from Nitra and Nitra pipe production*, în Jaromír Žegklitz (ed.), *Post-medieval ceramics: production, assortment, usage/Novověká keramika. Výroba, sortiment, užití, Studies in Post-Medieval Archaeology* 3, Archaia, Praga, 2009, p. 347, fig. 7/8.

⁶ Constantin Iconomu, *Noi date arheologice despre județul Vaslui rezultate dintr-o donație*, în „Arheologia Moldovei”, XXIII-XXIV, București, 2000-2001 (2003), p. 278, fig. 9/6.

⁷ Divna Gačić, *Glinene lule sa Petrovaradinske tardave*, în „Zbornik Muzeja primenjene umetnosti”, 4-5, Beograd, 2000, tip. 6.

⁸ Eadem, *The Pipes from Museum Collections of Serbia. Exhibition Catalogue*, Novi Sad, 2011, cat. 170.

⁹ *Ibidem*, cat. 174.

¹⁰ Luka Bekić, *op. cit.*, fig. 1/3.

¹¹ Branka Milošević, Nikolina Topić, *Keramičke lule s lokaliteta Kula Gornji ugao u Dubrovniku*, în „Starohrvatska prosvjeta”, III, 38, Zagreb, 2011, p. 300-304, Sl. 6, 6a; 7, 7a; 8, 8a; Karla Gusar, *Podmorski nalazi keramičkih lula iz Splita i Dubrovnika*, în *Jurišićev zbornik. Zbornik radova u znak sjećanja na Maria Jurišića*, Zagreb, 2009, p. 217-218, cat. 10.

¹² Mário Bielich, Marián Čurný, *op. cit.*, p. 345-346: atelierele lui Benjamin and Benedict Ahnert (fig. 7/a), Anton and Michal Hönig (fig. 7/b-d), Joseph Schmidt (fig. 8/a) etc.

¹³ Josef Šteffek, *Typológia kremnický hlinených fajok*, în „Kremnický letopis: annales cremnicienses”, 2, Kremnica, 2007, p. 16.

Sabinov¹⁴, Topol'čany¹⁵), Cehia (Praga¹⁶), Ungaria (Aquincum¹⁷, Pesta¹⁸). O pipă de culoare neagră prezentând o serie de caracteristici similare, dar fără a putea fi atribuită vreunui producător, provine dintr-o descoperire semnalată în orașul Galați¹⁹.

*

Aceste pipe au fost produse cel mai probabil în atelierele lui Michal (Michály) Hönig din Schemnitz, denumire pe care o purta localitatea Banská Štiavnica (astăzi în Slovacia), în perioada Imperiului Austriac. Orașul Schemnitz a fost una dintre cele mai mari stațiuni miniere ale Imperiului, precum și unul din cele mai importante centre de producere a pipelor din lut, care erau distribuite în cele mai îndepărtate colțuri ale monarhiei Habsburgice²⁰, precum și în afara granițelor. Înființat la începutul secolului al XIX-lea de către Antal Hönig, ca un atelier de familie, acesta a funcționat până în cel de-al treilea sfert al aceluiași veac. După moartea sa, activitatea manufacturii a fost continuată de soție și de fiul lor cel mic, Michal (Michály) Hönig. Grație calității mărfurilor executate, produsele lui Antal Hönig au fost apreciate la cea de-a șaptea expoziție universală de la Viena, din 1873²¹. Întrucât erau foarte populare, produsele acestei manufacturi au ajuns dincolo de Atlantic, fiind comandate chiar de către armata SUA²².

Datorită renumelui pe care îl aveau, pipele realizate în această localitate au fost copiate și de alte manufacturi, încât, de multe ori, este foarte dificil de a face distincția între o pipă autentică produsă la Schemnitz și o replică executată într-un alt centru²³. După dispariția micilor ateliere de familie, uneori matrițele și ștanțele de marcă a timbrelor erau vândute altor producători²⁴.

¹⁴ Marián Čurný, Peter Šimčík, Mário Bielich, *Nálezi keramických z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku. I*, în „Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied”, 53, Nitra, 2013, fig. 3/1.

¹⁵ Marián Čurný, Vladimír Mitáš, Peter Šimčík, Mário Žáčik, *Nález keramický fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku. II*, în „Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied”, 54, Nitra, 2013, Pl. I/2; VII/5.

¹⁶ Martin Vyšohlíd, *Keramické dýmky v archeologických nálezech a jejich vypovídací možnosti*, în „Archeologie ve Středních Čechách”, 13, Praga, 2009, fig. 24/a, b, c, d; idem, *Keramické a porcelánové dýmky z Malé Strany*, în „Staletá Praha”, XXV, 2, Praga, 2009, p. 84, fig. 2/e.

¹⁷ Anita Kirchhof, *Régészeti kutatások a katonavárosi amphitheatrum keleti előterében, a Spitzer Gerzon álta alapított kékfestőgyár területén I/Archaeological investigations in the eastern foreground of the Military Town amphitheatre, in the area of the blue-dying factory founded by Gerszon Spitzer I*, în Paula Zsidi (ed.), *Aquincum, A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései 2004-ben/Excavations and rescue work at the Aquincum Museum in 2004*, Aquincumi füzetek 11, Budapest, 2005, p. 22, fig. 19.

¹⁸ Kondorosy Szabolcs, *Cseréppipák a Budai felső vízivárosból*, în „Budapest Régiségei”, XLI, Budapest, 2007, p. 263, B202-B203.

¹⁹ Anton Coșa, *Pipele din colecția Muzeului de Istorie Bacău*, Editura Magic Print, Onești, 2015, p. 64-65, fig. 17.

²⁰ Mário Bielich, Marián Čurný, *op. cit.*, p. 346.

²¹ Divna Gačić, *op. cit.*, p. 33; eadem, *Glinene lule sa Petrovaradinske...*, p. 14.

²² Mário Bielich, Marián Čurný, *Fajky*, în Gertrúda Březinová, Marián Samuel (eds.), *Tak čo, našli ste niečo? Svedectvo archeológie o minulosti Mostnej ulice v Nitre*, Nitra, 2007, p. 93.

²³ Walter Morgenroth, *The secret of the genuine Schemnitz tobacco pipes*, „Knasterkopf: Fachzeitschrift für Tonpfeifen und historischen Tabakgenuss”, 14, Hamburg, 2001, p. 53-60.

²⁴ Martin Vyšohlíd, *Keramické dýmky v archeologických...*, p. 986.

În ceea ce privește formele acestor „black Schemnitz”, cel mai probabil ele s-au inspirat din marile realizări tehnice ale timpului, incluse în categoria mașinilor propulsate de motoare cu aburi: vaporul cu zbuturi, al cărui voiaj inaugural din 1830, între Viena și Pesta, a fost un prilej de sărbătoare patronat de împăratul Francisc I și locomotiva care remorca trenurile pe ruta Viena-Vlorisdorf-Wagram, inaugurată în 1838. O serie de lulele ce imitau coșurile de aburi, cum sunt cele produse de atelierele lui Anton Partsch din Eisenstadt sau Michal Hönig din Schemnitz, pot fi puse în asociere cu aceste evenimente, care au fost immortalizate în reprezentări plastice pe suprafața pipelor²⁵ (Fig. 7). Astfel, forma de scoică a decorului gambei – cum este în cazul piesei descoperită în județul Vaslui –, ar sugera, de fapt, valurile sparte de prova vapoarelor, conferind pipei, alături de fumul de tutun pe care îl degaja, un dinamism de mare efect prin mijloace vizuale și olfactive. În același sens, o pipă de lut din patrimoniul Muzeului Etnografic din Budapesta are un caracter de autenticitate în domeniul istoriei tehnicii. Inclusă în caietul de schițe al lui Levárdy Ferenc, piesa este pusă în conexiune cu această tematică, întrucât este asociată imaginii unui tren tras de o locomotivă cu aburi²⁶ (Fig. 6).

Deoarece stadiul cercetărilor se află la un nivel redus, este foarte greu de precizat frecvența unor astfel de piese, precum și a variantelor acestora, în spațiul Principatului Moldovei. Comerțul cu produse realizate în Europa Centrală, într-un areal dominat de pipe de proveniență orientală produse la Varna sau Istanbul, este strâns legat de răspândirea cultivării, comercializării și consumului de tutun în zona Moldovei, precum și a dinamicii negustorilor specializați în vânzarea unor astfel de produse. La mijlocul veacului al XIX-lea, în fața Curții Domnești de la Iași, funcționa un magazin specializat în comercializarea sorturilor de tabac. În același timp, nu este exclus ca cele două lulele să fi ajuns odată cu posesorul lor, ținând cont de numărul redus de astfel de obiecte. Asemenea detalii contribuie la întregirea imaginii acestui tabiet, fumatul, care s-a generalizat în societatea moldovenească, dar de data aceasta cu instrumente de proveniență occidentală. Odată cu răspândirea „drumurilor de fier” și a „mașinilor care scuipau foc”, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-a născut și populara expresie ca un atribut al fumătorului: „pufăie ca locomotiva”.

²⁵ Nagy Zoltán, *Híres személyek, jeles események ábrázolása, zsiráfmotívum megjelenése a XIX. Századi körmendi agygpipákon*, <http://www.vasiszemle.hu/2010/03/nagy.htm>, fig. 2a-3 (accesat la 11 Noiembrie 2015).

Traducerea unor pasaje din limba maghiară a fost realizată de Attila Szabo de la Muzeul Județean de Istorie și Artă-Zalău, căruia doresc să îi exprim mulțumirile și pe această cale.

²⁶ *Ibidem*, fig. 4a-b.

SCHEMNITZ TOBACCO PIPES IN THE COLLECTIONS OF MOLDAVIA'S HISTORY MUSEUM IN IAȘI: SYMBOLS OF INDUSTRIAL PROGRESS IN THE 19TH CENTURY

Abstract

“He is puffing like a train engine” is a popular expression used to describe a smoker, which was born in the context of the generalization of the “iron roads” and of the “fire spiting machines” of the second half of the 19th century. The great technical achievements of the first half of the 19th century, such as the steam engine machines (the paddle steamer and the train engine), also influenced the new forms of the pipes created in Central Europe, that found their inspiration in the chimney configuration. Among the centers producing such smoking instruments, one can notice Schemnitz (nowadays Banská Štiavnica, a town located in Slovakia), important mining center of the Habsburg Empire. It is in that center that were created two clay smoking pipes preserved in the collections of Moldavia’s History Museum of Iași, that were discovered within systematic and salvage archeological excavations. The first one was identified on the place of the former Tribunal of Iași, by archeologists Nicolae N. Pușcașu and Voica Maria Pușcașu (in 1978), while the second one was recovered within the county of Vaslui, by teacher Gheorghe Melinte. The two items, one entire the other fragmentary, were created during the period 1830-1850, most probably in the workshops of Michal (Michály) Hönig in Schemnitz, as indicated by the producer’s stamps applied on them. Due to the quality and fame they enjoyed, the smoking pipes by Schemnitz were sold both within the Habsburg monarchy and outside its frontiers. On many occasions the smoking pipes that were created in this center were copied by other manufactures, so that it is often difficult to tell the difference between an authentic smoking pipe made by Schemnitz and a replica produced in another center.

0 1 2 3 cm

Fig. 1. Pipă provenind din săpăturile de la fostul Tribunal Iași:
a. imagine de ansamblu; b. detalii cu mărcile de producător (fără scară)

0 1 2 3 cm

Fig. 2. Pipă descoperită pe raza județului Vaslui:
a. imagine de ansamblu; b. detalii cu mărcile de producător (fără scară)

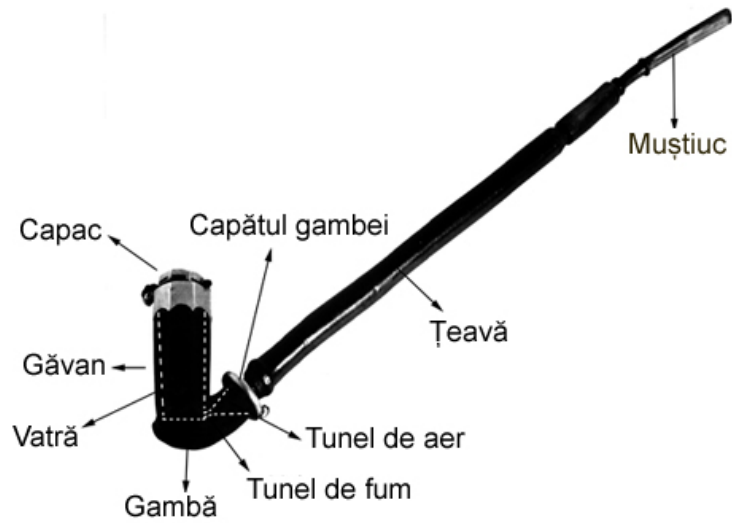

Fig. 3. Componentele unei pipe (*apud* <http://smokingintransylvania.ro/terminologie/>; accesat la 9 Decembrie 2015)

Fig. 4. Pipă de tip „Banská Štiavnica” (secțiune) (*apud* Martin Vyšohlid, *Keramické dýmky...*, fig. 25/b)

Fig. 5. Pipă produsă în atelierul familiei Hönig (*apud* Divna Gačić, *The Pipes from Museum Collections of Serbia...*, p. 33)

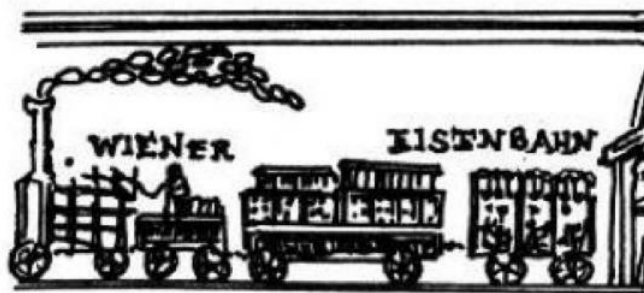

Fig. 6. Desenul unei pipe redată în caietul de schițe a lui Levárdy Ferenc, care a fost pusă în asociere cu inaugurarea căii Viena–Vlorisdorf–Wagram din 1838 (apud Nagy Zoltán, *Híres személyek...*, fig. 4a-b (<http://www.vasiszemle.hu/2010/03/nagy.htm>; accesat la 11 Noiembrie 2015)

Fig. 7. Reprezentarea unui galion pe găvanul unei pipe (apud Nagy Zoltán, *Híres személyek...*, fig. 2a, 11 (<http://www.vasiszemle.hu/2010/03/nagy.htm>; accesat la 11 Noiembrie 2015)

PORTRETUL NATALIEI SUȚU-MAVROCORDAT. O MIREASĂ ORTODOXĂ LA PARIS (1868).

Sorin IFTIMI

Muzeul Literaturii Române Iași are în colecțiile sale o generoasă donație primită din partea familiei Suțu, care oferă un plus de valoare expozițiilor permanente sau temporare deschise sub patronajul acestei instituții. Pe lângă o bogată colecție de fotografii de epocă și documente, în colecțiile muzeului au intrat și o serie de obiecte deosebit de interesante.

Printre acestea se remarcă *Portretul Nataliei Suțu n. Mavrocordat*, donat Muzeului Literaturii Române din Iași, în 1980, de doamna Rodica Suțu. Este un portret de șevalet de mari dimensiuni (145x106 cm). Portretul este expus în prezent la Muzeul „C. Negruzzi”, de la Lunca Prut, Hermeziu (jud. Iași). Această pictură a fost readusă în atenția publicului cu prilejul manifestărilor prilejuite de „Noaptea Muzeelor”, ediția 2015. Lucrarea a fost reprodusă și în recenta monografie a familiei Suțu¹.

Natalia Suțu era fiica Didiței Boldur-Lățescu căsătorită N. Mavrocordat, gazda celui mai vestit dintre saloanele mondene ale Iașilor², proprietara casei din partea de sus a străzii Săulescu. Natalia era cunoscută ca o foarte bună dansatoare și pasionată amazoană, mare iubitoare de plimbări pe cai, la Copou. Ea a fost una dintre susținătoarele teatrului de societate din fosta capitală a Moldovei, dovedind un real talent de scenă³.

Tabloul din colecția Muzeului Literaturii păstrează rama originală, având pe frontispiciu, într-un cartuș de factură barocă, cu un câmp oval (contur perlat), monograma familiei Mavrocordat și o coroană închisă, din care coboară două fanioane ce susțin o ramură de laur și una de stejar. Este un portret *mi-jambe*, din profil, spre stânga, soluție aleasă pentru a pune în valoare grația vârstei⁴. Fondul lucrării este neutru, constând dintr-un frumos efect de clar-obscur.

Tânăra poartă o rochie de mireasă albă, cu mâneci scurte, care lasă umerii dezveliți; corsajul este împodobit cu dantelă albă. Rochia este îmbrăcată peste corset, având și crinolină, pentru volum. Este o rochie lungă, cu trenă, după moda epocii. Mireasa are părul strâns, împodobit cu flori albe, naturale. Din această cunună vegetală coboară un mănunchi

¹ Alexandre Negresco-Soutzo, *Livre d'Or de la Famille Soutzo*, 2005, Paris, p. 256.

² Cf. Dan Dumitru Iacob, *Balurile înaltei societăți din Principatele Române la mijlocul secolului al XIX-lea*, în volumul *Orașul din spațiul românesc între Orient și Occident. Tranziția de la medievalitate la modernitate*, ed. de Laurențiu Rădvan, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2007.

³ Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, vol. II, „Viața Românească”, 1928, p. 102-105.

⁴ *Portretul Nataliei Suțu n. Mavrocordat*, ulei pe pânză, nesemnat, nedatat, păstrat în rama originală, Muzeul Literaturii Române Iași.

foarte generos de beteală aurie⁵. Deoarece beteala depășește cu mult înălțimea miresei, a fost prinsă în talie, pentru a nu împiedica deplasarea tinerei. Aceleași flori albe, delicate, decorează și rochia, la nivelul decolteului, precum și prin ghirlande prinse de partea de jos, spre poale. Mireasa poartă câteva bijuterii remarcabile: un masiv colier de aur, cercei lungi cu briliante și o brățară pe antebrațul stâng.

*

În inventarul Muzeului Literaturii se află câteva însemnări și decupaje din gazete privitoare la acest portret de șevalet. Se păstrează anunțul nunții Nataliei Mavrocordat, publicat într-un ziar din Paris: „Se anunță pentru 19 aprilie 1868, căsătoria prințului Neculai Suțu cu principesa Mavrocordat. Se zice că această nuntă ar fi prilejul a o mulțime de frumoase petreceri în mijlocul familiilor mari române ce locuiesc pentru moment la Paris. Avem să anunțăm cât de curând bijuteriile splendide comandate pentru această ocazie. Se citează mai cu seamă o coroană heraldică care va provoca admirația pretutindeni, aceea a ducesei Fernan-Nurez. Principesa Mavrocordat este nepoata principesei Rosetti care a fost una din stelele lumii din străinătate”.

O altă însemnare poartă chiar titlul *Ce reprezintă pictura tabloului Nataliei Suțu născută Mavrocordat*. Este o traducere dintr-o recenzie a unui ziar parizian scrisă cu ocazia nunții Nataliei Mavrocordat cu Neculai Suțu, la Paris, la 19 aprilie 1868: „Căsătoria prințului Suțu cu principesa Natalia Mavrocordat a fost celebrată miercuri seara (10 aprilie 1868)⁶ la Biserica Rusească, în mijlocul unei mulțimi elegante și numeroase. Biserica Ortodoxă admite toaletele de bal pentru căsătorii și erau în noaptea de miercuri tot atâtea toalete decoltate cât și închise.

Rochia miresei era de satin alb, cu un splendid *point d'Angleterre* ridicat în cele două părți, formând în spate o trenă de o lungime extraordinară. Începutul voalului era format de un cordon de flori de lămâiță (*fleurs d'oranger*). Tânăra principesă nu purta voal; acesta era înlocuit printr-o beteală de aur, pe care moldovencele o poartă pe cap. Coafura miresei era acoperită de flori de lămâiță, așezate în buchețele pe păr.

Toaletele cele mai remarcate erau a două tinere, ce purtau rochii din muselin argintiu; principesa Mavrocordat, mama miresei⁷, în *faïe maïs*, acoperită de dantele, prințesa Mavrocordat, mătușa miresei, în verde-deschis (*en vert pâle*); principesa Rosetti, bunica miresei⁸, în pansea deschis (*pensée claire*); prințesa Bibescu în alb și roz; contesa Dasch în *moire dorée*; domnișoara Mathilde de Cisterne în grenadin roz și alb; marchiza de Faudoas în azuriu (*bleu de ciel*) și multe frumoase străine în rochii albe”. S-au remarcat în fața bisericii ortodoxe treizeci și șase dintre cele mai frumoase trăsuri ale Parisului, aproape toate având pe ele steme surmontate de coroane princiare”. Privitor la tabloul din colecția Muzeului Literaturii, autorul traducerii nota, în final, că „anul execuției picturii este Paris, 1868”.

⁵ Beteala miresei era, de obicei, din fire de argint aurit; uneori păstrată ca un suvenir de preț, alteori era topită pentru ferecături de icoane.

⁶ Pentru această dată vezi *Livre D'or des Familles Princiare de Valachie et de Moldavie*, Athènes, 1904, p. 222.

⁷ Didița căsătorită cu generalul Neculai Mavrocordat, fratele mai mare al lui Alexandru Mavrocordat, mareșalul Curții Regale a României. (Rudolf Suțu, *Iașii de odinioară*, vol. II, *Viața Românească*, 1928, p. 6-13)

⁸ Eufrosina Rosetti, mama Didiței Mavrocordat, care locuia la Iași împreună cu fiica sa. Eufrosina, fusese în tinerețe, una dintre frumusețile Iașilor. Ea era fiica lui Vasile Rosetti și sora mijlocie a Eufrosinei Rosetti, mama copiilor domnitorului Mihalache Sturdza (Rudolf Suțu, *op. cit.*, p. 37-39).

O altă gazetă pariziană consemna evenimentul: „Capela rusă a văzut în această săptămână trei căsătorii princiare: prima, ce a fost sărbătorită duminică, a fost a lui Gortschakoff, fiul prim-ministrului împăratului Alexandru, cu Prințesa Maria Sturdza, fiica fostului domnitor al Moldovei, moștenitoarea a multe milioane. A doua a avut loc în seara de miercuri; cuplul de tineri au fost prințul al Suțu și domnișoara Natalia Mavrocordat... Cea de a treia, oficiată în aceeași seară, a fost a Prințului Achille Murat cu prințesa Mingrelia care descinde, suntem siguri, din Jason și Medeea”⁹.

*

Cronica pariziană precizează câteva detalii privitoare la tablou, care ar fi putut trece ca interpretabile. Se știe astfel că rochia miresei este albă și nu *ivory*, sau vreo altă nuanță întâlnită în epocă. Florile naturale ce împodobesc coafura și rochia sunt de lămâiță, așa cum se obișnuia în epocă. Victoria I a Regatului Unit (1819-1901) a purtat, la nunta sa din 1840 cu Albert de Saxa-Coburg o rochie albă din satin împodobită cu flori de lămâiță (*fleurs d'oranger*) și dantelă delicată. Regina înlocuia rochia argintie din tradiția dinastiei britanice cu rochia albă. Acesta a fost modelul de rochie devenit clasic pentru generațiile viitoare.

Opțiunea pentru rochia albă se produsese, deci, cu o generație mai înainte, răspândindu-se repede pe continent. În doar câțiva ani, moda rochiei albă de mireasă ajunsese și în Principatele Române, fiind adoptată de înalta aristocrație. Câteva relatări asupra acestui subiect au fost publicate de Adrian-Silvan Ionescu¹⁰: „Mireasa avea rochie cu trenă și voal alb pe cap, prins de o cunună de flori de lămâiță și beteală care îi atârna pe spate”. După moda occidentală, mireasa nu trebuia să poarte nicio bijuterie, nici măcar cercei. Mănușile de satin și pantofii de atlas erau tot albi.

Rochie albă de mireasă purta frumoasa Marițica Văcărescu, la nunta sa din 1845, cu domnitorul Gheorghe Bibescu, eveniment ce a avut loc la Focșani; nașul a fost Mihail Sturdza, domnitorul Moldovei. O rochie albă și beteală este amintită și în anul anterior, 1844, la nunta fiicei domnitorului Gheorghe Bibescu cu Ioan Emanoil Florescu. „Curierul Românesc” scria despre „beteala națională” ce împodobește coafura miresei. În 1851 fiica lui Barbu Știrbei purta la nunta sa o rochie albă și beteală, fără nicio bijuterie. Rochia albă pentru mirese s-a impus în Principate destul de târziu, după 1870.

⁹ „La chapelle russe a vu cette semaine trois mariage princiers: le premier été célébré dimanche, c'est celui Gortschakoff, fils du premier ministre de l'empereur Alexandre, avec la princesse Maria Stourdza, fille de l'ancien hospodar de Moldavie, héritière de nombreux millions. Le second a eu lieu mercredi soir; les jeunes époux étaient le prince Soutzo al M-lle Nathalie Maurocordato. Jamais plus charmante et plus élégante fiancée ne se courba sous la couronne d'or. Le troisième sera béni ce soir meme. Le prince Achille Murat épouse la princesse Mingrelie, qui descend, assure-t-on, de Jason et de Médée, et dont la famille a possédé jusqu'à nos jours la Colchide. Toute la pompe des cérémonies grecques a été déployée pour ces unions où se pressait une foule choisie, en habit habillé et en toilettes de bal, suivant l'usage de nos hôtes du Nord” (*Don Galaor*).

¹⁰ Adrian-Silvan Ionescu, *Modă și societate urbană în România epocii moderne, București*, Editura Paideea, 2006, p. 188-190.

Cu prilejul unei expoziții organizate la Muzeul Teatrului din Copou¹¹ de către doamna muzeograf Laura Terente¹², am remarcat o fotografie format „carte de visite”, care poate fi pusă în legătură directă cu portretul de șevalet ce face subiectul acestui articol. În fotografie se află, potrivit notației din muzeu, „Natalia Soutzo, fiica lui Nicolae C. Mavrocordat și a Didiței Boldur Lățescu”¹³. Este o fotografie realizată într-un atelier parizian, care trebuie să fi existat și în format mai mare. Privitorul poate lesne constata că această fotografie este, practic, identică cu portretul de șevalet al miresei, având însă cadrul mai larg; imaginea fotografică cuprinde aproape în întregime rochia, cu lungă sa trenă.

Este evident că portretul de șevalet al Nataliei Suțu-Mavrocordat nu a fost executat după natură, ci după un exemplar al acestei fotografii¹⁴. Aceasta poate explica și lipsa semnăturii pictorului, care nu a considerat pictura sa ca o lucrare de creație. Dacă fotografia poate fi datată cu exactitate în anul 1868, portretul se poate să fi fost executat și mai târziu, însă nu la un interval foarte mare de timp.

*

În final, se cuvine să revenim asupra portretului de șevalet al Nataliei, pentru o nouă privire. Este remarcabilă adoptarea rochiei albe de mireasă, împodobită cu flori de lămâiță, chiar dacă mediul în care a fost purtată este cel parizian și nu cel din Principate. Noutatea nu era absolută, noua modă occidentală fiind înregistrată cu o generație mai înainte (1845), chiar la București. Rochia era purtată cu corset, iar volumul acesteia amintește de crinolină.

Eticheta din mediul occidental, catolic, cerea ca mireasa să poarte un voal amplu, să aibă neapărat mânuși albe de satin sau dantelă și să nu poarte deloc bijuterii. Aceste reguli nu sunt respectate de Natalia Sutu-Mavrocordat în portret, fapt ce nu poate fi pus pe necunoașterea regulilor. Beteala bogată ce îi împodobește ținuta (înlocuind voalul miresei) este pusă de cronica mondenă pariziană pe seama confesiunii ortodoxe a mirilor. Bijuteriile abundente sunt un semn al apartenenței miresei la cea mai înaltă aristocrație din Țările Române. Lipsește doar diadema pe care prințesele de la 1845 o purtau, la ținuta de mireasă. Mai poate fi remarcat faptul că bijuteriile bogate nu sunt executate în același stil și nu formează un set (*parure*), rafinament care avea să se impună ulterior.

Putem constata că portretul Nataliei Suțu, dincolo de valoarea sa artistică, este un document vizual de prim rang cu privire la occidentalizarea modei vestimentare în Principatele Române. Valoare memorială a piesei este dată și de faptul că portretul reprezintă un personaj din înalta aristocrație moldovenească, prințesa Natalia Suțu putând fi considerată una dintre „leoaițele” societății ieșene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

¹¹ Expoziția permanentă „Istoria Teatrului” este adăpostită, în prezent, la etajul Muzeului „Mihai Eminescu” din Parcul Copou.

¹² Adresez mulțumiri și pe această cale doamnei Laura Terente pentru ajutorul dat la documentarea făcută în vederea scrierii acestui articol.

¹³ Atelier Mayer&Pierson, Paris, 6,5x10 cm, 1868, Muzeul Literaturii Române Iași, inv. 7394/85. Muzeul Literaturii din Iași posedă un mare număr de fotografii de epocă în care este reprezentată Natalia Suțu-Mavrocordat.

¹⁴ Aceasta chiar dacă poate fi observată o mică diferență în ce privește poziția capului personajului portretizat.

PORTRAIT OF NATALIA SUȚU-MAVROCORDAT. AN ORTHODOX BRIDE IN PARIS (1868).

(abstract)

The paper presents the portrait of Natalia Suțu, donated to the Museum of the Romanian Literature in Iași, in 1980, by piano player Rodica Suțu. It is a large size portrait (145x106 cm), whose painter is unknown. Princess Natalia was the daughter of general N. Mavrocordat and she got married in Paris, in 1868, to prince Nicolae Suțu. The Museum of the Romanian Literature preserves references in the French press of the period regarding the wedding ceremony. It is in the same collection that we could identify the photograph used to create the easel painting of Natalia Suțu-Mavrocordat. The painting is a testimony of the westernization of the Romanian society, through the adoption of the white dress for brides, an older phenomenon in the Romanian Principalities, but whose generalization dates from about 1870.

Fig. 1 – Portretul Nataliei Suțu-Mavrocordat (c. 1868)
Muzeul Literaturii Române Iași

Fig. 2 – Natalia Suțu-Mavrocordat, Atelier foto Mayer&Pierson, Paris
Muzeul Literaturii Române Iași

Fig. 3 – Gen. Nicolai Mavrocordat
Muzeul Literaturii Române Iași

Fig. 4 – Nicolai Al. Grigore Suțu
Muzeul Literaturii Române Iași

PICTORIȚA VIORICA BALAN (1918-1993). DESTINUL UNUI ARTIST IEȘEAN

Elena Ivona ARAMĂ

La dispariția artistei Viorica Balan, scriitorul Aurel Leon publica într-un ziar ieșean un articol care se încheia cu o sugestie: „*De altfel în ultima noastră discuție, ea mă rugase să mă gândesc la o reparație a amintirii pictorului Ștefan Hotnog, alt mare modest al artei ieșene, pierdut nu de mult*”. Nu știu dacă este o întâmplare sau destin, la un interval scurt de timp, după realizarea catalogului dedicat pictorului Ștefan Hotnog, s-a ivit prilejul de a face un gest de restituire pentru Viorica Balan. Deși nu am cunoscut-o, am întâlnit multe persoane apropiate artistei, care mi-au povestit lucruri demne de a fi încredințate colii de scris. Acestea îmi sugerau să-i organizez regretatei artiste o expoziție retrospectivă și să realizez un catalog. În documentările mele privitoare la arta ieșeană contemporană, am avut deseori prilejul de a face notații referitoare la Viorica Balan. Prin natura profesiei, am avut prilejul de a-i cunoaște bine și lucrările aflate în depozitul Muzeului de Artă din Iași.

Am avut, de asemenea, ocazia să-i cunosc o parte din creațiile păstrate în colecția familiei, aceasta fiind prilejuită de întâlnirea cu nepoatele artistei. În apartamentul situat în apropierea parcului Copou, i-am văzut lucrurile dragi: fotografiile de familie, pianina, mobilierul pictat, albumele de artă, lucrările de pictură, caietele de schițe, paleta și ultima lucrare. Acesta era, deci, micro-universul în care a creat artista, ceva din atmosfera specifică supraviețuind dispariției persoanei. M-a impresionat dăruirea, pasiunea artistei pentru pictură, adunată într-un număr mare de lucrări. Am fost în atelierele multor artiști unde întotdeauna am apreciat creația lor, care de fapt le oglindește viața.

*

Viorica Rodica Balan s-a născut la Iași, la 4 decembrie 1918, în familia Emma și Nicolae Balan, care locuiau într-o casă spațioasă, situată în strada Păcurari nr. 52. Tatăl său era un medic renumit în lumea ieșeană. Împreună cu fratele său mai mare Aurel, Viorica a primit o educație deosebită și au urmat studii care să le asigure viitorul.

La sugestia părinților s-a înscris la Liceul „Notre Dame de Sion” pe care îl finalizează, cu Diploma de Bacalaureat – Secțiunea Literară. Într-un memoriu de activitate, artista preciza: „Sunt absolventă a Academiei de Arte Frumoase din Iași, Secția Pictură, promoția 1947. După absolvire m-am îndreptat spre cariera artistică, deși în afara acestei facultăți am mai absolvit și Facultatea de Litere – Secția Filologie și Istorie, susținându-mi, în 1943, *Licența în Franceză și Italiană*, iar în 1948 *Licența în Arheologie*. În decursul anilor 1949-1957 am luat parte anual la diverse șantiere arheologice (Sărata Monteoru, Poiana, Traian, Popești, Valea Bistriței (Ceahlău), dar până la urmă m-am orientat către artele plastice”.

La Universitate a cunoscut distinși profesori care au orientat-o spre domeniile Istoriei, Arheologiei și Artei. Absolvirea Academiei de Arte Frumoase din Iași, Secția de Pictură, i-a deschis noi orizonturi. În sesiunea din iulie 1947, i s-a acordat Diploma de licență cu mențiunea „*Cum Laudae*”.

Datorită unor situații familiare speciale, în contextul noului regim politic, a fost nevoită să se încadreze temporar la diferite instituții unde a practicat desenul. Astfel a realizat ilustrație de carte pentru Academia R.P.R. – Filiala Iași, la Secția de Biologie. Aici a colaborat cu profesorul universitar dr. Mihai I. Constantineanu pentru ilustrarea unor tratate științifice, care au fost apreciate cu Premiul „Emil Racoviță”. O altă serie de schițe și desene cu caracter documentar sunt cele întocmite pe Valea Bistriței, care se păstrează astăzi în colecția Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași.

După numeroase încercări și așteptări, cu sprijinul unor prieteni, reușește să se încadreze la Școala Populară de Artă din Iași, la catedra de pictură, începând din 1963. Aici avea să funcționeze până în 1976, anul pensionării. Activitatea de dascăl s-a desfășurat în paralel cu cea artistică, în perioada 1956-1987, când a participat la numeroase manifestări expoziționale, saloane anuale, personale, interregionale. Expozițiile personale organizate în Iași, în anii 1966, 1969, 1970, au constituit un prilej de confirmare a talentului său. Chiar dacă uneori a fost marginalizată în cadrul expozițiilor, a continuat să lucreze până la sfârșitul vieții. Era înzestrată nativ cu numeroase calități, în timp dobândind o cultură vastă, iubea în mod deosebit muzica, cunoștea mai multe limbi străine, în special italiană și franceză. Artista avea o personalitate puternică; ea a luptat toată viața încercând să învingă greutățile sociale și materiale.

*

Viorica Balan a realizat o pictură de factură decorativă, unde se remarcă talentul ei de bun desenator și colorist, calități întâlnite și la alte reprezentante feminine din pictura contemporană românească. În colecția familiei s-au păstrat și lucrări din perioada de tinerețe, care ilustrează evoluția pasiunii pentru pictură a artistei. Aceasta a continuat tradiția școlii ieșene, dedicându-și mai tot timpul avut la dispoziție perfecționării sale ca artist.

Lucrările Vioricai Balan dau, în general, o senzație de prospețime, de tactil, având o linie modernă. Culoarea *alla prima*, este așezată în tușe spontane, pe suprafețe mari, dirijate; acestea capătă valoare prin conturul liniilor modulate. Deseori folosește transparențe cromatice, apropiindu-se de tehnica acuarelei. Alteori, întâlnim pasta densă, redând materialitatea lucrurilor. Ea stilizează formele preluate din natură, își organizează spațiul plastic găsind noi soluții constructive, prin linie și culoare; astfel, cu multă sensibilitate, le transfigurează prin suflul său.

Practicarea desenului pe o perioadă îndelungată se resimte în lucrările sale de pictură. Folosirea liniei pentru delimitarea suprafețelor, analizată comparativ, este asemenea broderiilor costumelor populare românești, unde elementele decorative sunt conturate cu negru. Caietele de schițe realizate în timp, cele câteva lucrări de grafică și ilustrația de carte, o definesc ca o talentată graficiană.

Pictura Vioricai Balan este o artă a bucuriei, a clipei existenței noastre, pe care artista a imortalizat-o în numeroase lucrări reprezentând peisaje montane, marine, urbane, naturi statice, portrete, autoportrete dar care, în majoritate, au rămas necunoscute publicului.

Artista a iubit mult natura. Vacanțele petrecute în locurile preferate la Mare (Agigea, Tuzla) sau la munte (Ceahlău, Gura Humorului, Mănăstirile Agapia și Voroneț) s-au finalizat cu multe lucrări. Regăsim în ele toate anotimpurile, dar mai puțin iarna.

Peisajele marine ne prezintă perspective largi cu maluri stâncoase, golfuri, cherhanale, plaje, bărci trase la mal, sugerate în tușe ample, prin acorduri și contraste cromatice, care redau atmosfera și lumina specifică locurilor. Iașul, ca peisaj, a rămas locul preferat al artistei, reprezentându-i aspecte din Grădina Botanică, Parcul Copou, străzile, florile, monumentele istorice. Deseori ea lucra peisaje privindu-le de la ferestrele apartamentului.

Artista a dialogat cu lucrurile din apropierea sa, pe care le-a transpus în naturile statice: cărțile, jucăriile, instrumente muzicale, florile și fructele anotimpurilor. Numeroase compoziții ne trimit la universul copilăriei, unde o mulțime de personaje sunt prezentate asemenea ilustrațiilor de poveste. Referitor la naturile statice ale artistei, pictorul Liviu Suhar menționa: „Am întâlnit măști de carnaval, obiecte de toaletă, pipe, pălării, ouă, ulcele cu tot felul de flori, fructe și multe alte obiecte care reprezintă regnul vegetal, animale sau segmente ale vieții materiale. Mai puțin sau foarte rar vom remarca preocuparea pictorilor pentru investirea cu meritul de a fi reprezentate, obiectele destinate bucuriei copiilor, ele fiind mijloacele materiale prin care jocul și imaginația se dezvoltă și se modelează, contribuind la educația lor. Opțiunea pictorului pentru anumite obiecte, care vor alcătui aranjamentul unei naturi moarte, reprezintă una din multiplele fațete ale personalității lui umane, ale sensibilității și nevăzutului din ființa sa”.

Deosebit de generoasă, Viorica Balan a dăruit muzeelor din Iași și Botoșani, în anul 1985, lucrări reprezentative din creația ei, asigurându-și astfel o prezență în colecțiile publice, pentru posteritate. Artista a trecut în lumea umbrelor în anul 1993, în aceeași lună în care s-a născut, decembrie, rămânând în amintirea celor apropiați. Viorica Balan, prin creația ei, ocupă un loc binemeritat în arta plastică românească contemporană.

PAINTER VIORICA BALAN (1918-1993).

THE DESTINY OF AN ARTIST OF THE CITY OF IAȘI

(abstract)

Painter Viorica Balan was born in Iași in 1918, as daughter of physician Nicolae Balan. In 1947, she graduated the Academy of Fine Arts in Iași, Section Painting (with the mention "Cum Laudae"). The artist continued her studies, graduating the Faculty of Letters – Section Philology and History, obtaining in 1943 the license diploma in French and Italian and in 1948 the license diploma in Archeology. In the context of the new political regime, installed after 1947, Viorica Balan had to take temporary jobs at the various institutions where she practiced drawing (Institute of Biology, Ethnographic Museum of Moldavia). In 1963 she became a teacher within the painting chair of the Popular Art School of Iași, where she continued teaching until retirement (1976). Viorica Balan created a very decorative painting, which shows her draughtswoman and colorist talent. She was a remarkable representative of the feminine painting of the Romanian contemporary art. In 1985, Viorica Balan donated to the art museums of Iași and Botoșani representative works of her creation, thus assuring a presence for posterity in the public collections.

Fig. 1 - Pictorița Viorica Balan

Fig. 2 – Viorica Balan, împreună cu părinții și fratele

Fig. 3 - Viorica Balan, *Nuferi* (1956)

Fig. 4 - Viorica Balan, *Natură statică*

Fig. 5 – Viorica Balan, Dr. Nicolae Balan, tatăl pictoriței (1943)

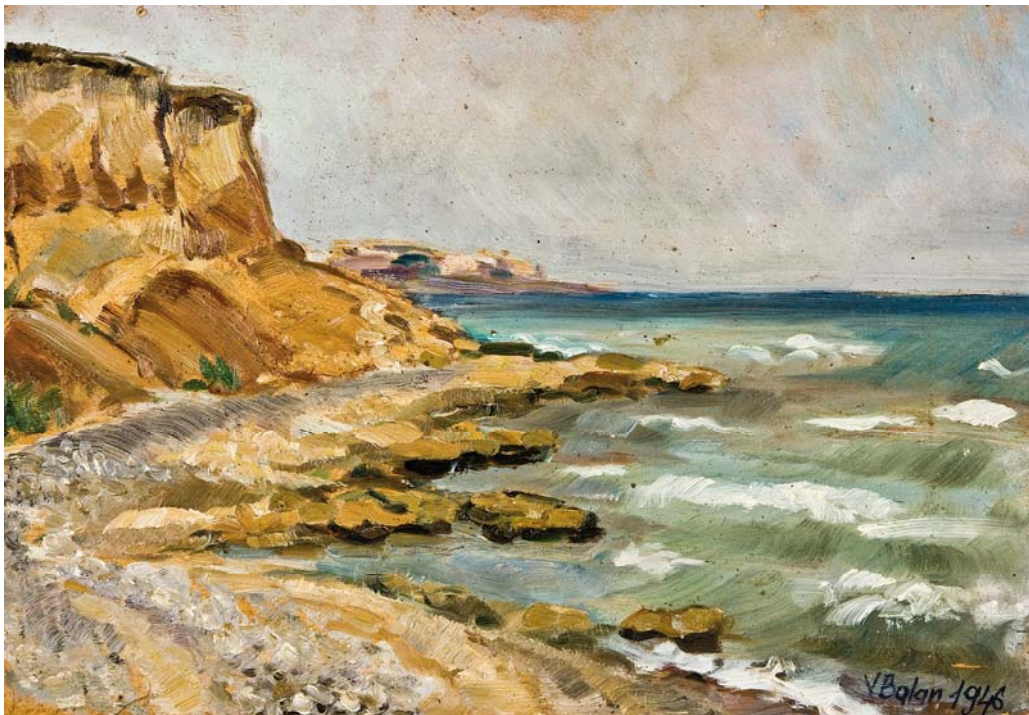

Fig. 5 – Viorica Balan, Plajă la Agigea (1946)

CONSTANTIN V. OSTAP (1925-2014) UN CRONICAR AL ORAȘULUI IAȘI

Sorin IFTIMI

A dispărut discret din viața publică a Iașilor unul dintre cei mai activi „cronicari” ai zilelor noastre. Multă vreme acesta era nelipsit de la evenimentele culturale ce aveau loc în Orașul „Junimii”. Era prezent la întâlnirile cu Istoria, mânat de o curiozitate nativă și de un sentiment al datoriei, care îl îndemna să participe și să lase mărturie scrise despre fapte și întâmplări a căror amintire considera că merită să fie transmise ieșenilor din viitor.

Constantin Ostap s-a născut la data de 14 noiembrie 1925 în satul Cotova, județul Soroca (astăzi în raionul Drochia), în familia preotului Vasile Ostap și a presviterii Antonia. În primăvara anului 1936 a venit în Iași, pentru a da examen de admitere în clasa I a Liceului Internat („C. Negruzzi”). În 1944, cu un an înainte de absolvire, odată cu apropierea frontului de Iași, familia Ostap s-a refugiat în orașul Târgu Jiu, pierzând casa, pământul și agoniseala de-o viață. Elevul C. Ostap s-a transferat la Liceul „Tudor Vladimirescu” din Târgu Jiu; tatăl său a primit parohie în satul Târgu Logrești. Revenit la Iași, Constantin Ostap a absolvit cursurile Facultății de Electrotehnică din cadrul Institutului Politehnic din Iași, promoția 1952. În anii următori el a devenit inginer șef al Secției de Gospodărie Comunală de la Primăria Iași. Apoi a funcționat ca membru al colectivului de proiectare de la Întreprinderea de Rețele Electrice Iași.

Constantin Ostap nu a apărut în publicistica ieșeană peste noapte, ci după o îndelungată perioadă de formare¹. În presa ieșeană el a publicat diverse texte sub nume propriu sau sub pseudonimele *Const. Soroceanu* și *Andrei Ieșeanu*. A colaborat la numeroase reviste, precum „Dacia literară”, „Convorbiri literare”, „Cronica”, „Flacăra Iașului”, „Opinia”, „Evenimentul”, „Monitorul”, „Literatură și artă” din Chișinău, „Magazin istoric” ș.a. Multe dintre aceste texte au fost reunite apoi în volumele de autor apărute mai târziu.

Constantin Ostap exista mult înainte ca cei mai mulți dintre ieșeni să prindă de veste. O scriere a sa mai puțin cunoscută este *Cronica de la Iași: 1783-2003*, apărută la Editura Tehnopress din Iași, în anul 2003. Carte de o factură specială, tratând despre genealogia familiei Ostap și a celor înrudite, despre rădăcinile basarabene și ramurile canadiene ale familiei. Este o cărticică la care autorul a lucrat mulți ani și era destinată doar familiei și

¹ Menționăm câteva dintre referințele bibliografice privitoare la C. Ostap: I. Holban, *Iașul văzut de doi ingineri*, în ziarul „24: ore”, Iași, 2000; *Discreta poezie a tramvaiului*, în „Evenimentul”, 15 august 1998; Val Condurache, *Ficționarii*, în „Monitorul”, 19 ianuarie 2001; Olga Rusu, *Memorialiști ieșeni*, în „Dacia Literară”, 2002, nr. 1; N. Turtureanu, *Doi nostalgici*, în „Ziarul de Iași”, 1 iulie 2003; Nicolae Busuioc, *Scriitori și publiciști ieșeni. Dicționar (1945-2002)*, ediția II-a revăzută și adăugită, Editura Vasiliana '98, Iași, 2002, p. 311; Val Condurachi, *O excursie în subsolul istoriei*, în „Ziarul de Iași”, 22 august 2005; Claudia Patrole, *Cu Iașii în inimă...*, „Biblio Polis”, vol. 25 (2008), nr. 1.

descendenților. Este o raritate bibliografică, fiind tipărită, potrivit mărturisirii autorului, în numai 25 de exemplare. Unul dintre acestea poate fi consultat la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași.

ÎNCEPUTURILE UNEI PASIUNI

Potrivit propriei mărturisiri, a cunoscut „farmecul hârțoagelor” de la Arhivele Statului Iași, prin anul 1959: „Mă văd tânăr inginer la E.T.A.C.S. Iași, pășind pe sub bolta turnului Goliei, și intrând, cu sfială, în vechea clădire din secolul XVIII, care adăpostea pe atunci Arhivele Statului”. Pe linie de serviciu, primise misiunea de a scrie o lucrare privitoare la istoria folosirii curentului electric în vechea capitală a Moldovei. Gh. Ungureanu, directorul de atunci al Arhivelor, l-a luat părintește sub aripa lui, dându-i primele îndrumări. Astfel și-a început munca de documentarist, în afara orelor de serviciu, redactând mai mult lucrări legate de profesiunea sa de bază, aceea de inginer energetician: *75 de ani de la darea în funcțiune a Uzinei electrice a orașului Iași (1899-1974). Documente*, 1959; *Uzina de lumină*, 1979 (completată în 1999); *Vechimea soarelui electric din România la Iași – 140 de ani de la începuturile utilizării energiei electrice în Iași*, 2008. Din aceeași amplă documentare privitoare la Uzina electrică s-a desprins și povestea tramvaiului ieșean: *Monografia Transportului în comun de călători din municipiul Iași (1898-1998)*, scrisă împreună cu Eugenia G. Ursescu de la Muzeul Politehnic.

Experiența de explorator prin fonduri de arhive și colecții de gazete i-a folosit din plin autorului atunci când s-a implicat într-un nou proiect, cu subiect diferit: *Cimitirul „Eternitatea” Iași*, inițiat de Muzeul Literaturii Române Iași și realizat cu sprijinul Primăriei Municipiului Iași, 1996. Constantin Ostap a contribuit la realizarea dicționarului personalităților înhumate în această necropolă, alături de Olga Rusu și Adrian Pricop, fostul director al Arhivelor Iași. Autorul s-a dovedit a fi un adevărat „om de echipă”, preferând conlucrarea cu alți pasionați de istoria Iașilor, proiectelor individuale.

Vechile „cărți ale Iașilor” au constituit o preocupare constantă a „cronicarului” evocat aici. Prima monografie a Iașilor a cunoscut, în ultimii ani, două ediții. În 1997 a fost reeditată cartea lui N. A. Bogdan, *Orașul Iași. Monografie istorică și socială ilustrată*, ediție anastatică, Editura Tehnopress. Această ediție a beneficiat de o notă bio-bibliografică semnată de Constantin Ostap: *Destinul unei cărți*. Scriitorul vorbește despre prima ediție, a doua ediție și proiectul lui N. A. Bogdan pentru a treia ediție. Puțin cunoscut este proiectul ediției din 1944, al editorului Athanasie D. Gheorghiu. În notița sa Ostap amintea de *Arhiva N. A. Bogdan*, depusă la Biblioteca Centrală Universitară, precum și de *Colecția „N. A. Bogdan”* de la Arhivele Statului Iași.

CU IAȘII MÂNĂ-N MÂNĂ...

Constantin Ostap, cu modestia-i caracteristică, nu și-a asumat niciodată calitatea de „scriitor”, considerându-se, cel mult, un *publicist*, pasionat de munca sa. Cu toate acestea, până sa a alunecat spre un nou gen: *beletristica*. La început a fost întâlnirea providențială cu un nou prieten: Constantin Th. Botez, istoric de profesie. Acesta mai scrisese despre

podgoria Cotnariilor, locanta Bolta Rece și despre hanurile ieșene. Cei doi plănuiau să scrie o nouă lucrare despre Iași, o carte caldă, care să ofere cititorilor din orice mediu o „voioasă instruire”, în spiritul *Junimii* de altădată... Rețeta lor propunea împletirea informațiilor istorice privitoare la orașul Iași cu „lungi plimbări prin grădina literaturii”, pe care cu greu reușeau să le scurteze sau elimine. Volumul urma să reunească texte scurte și diverse, ca într-un mozaic, menite să rețină vie atenția cititorului, foarte bine definit. De aici a apărut și primul titlu, propus de C. Botez: *Mixtum compositum Iassyense*. Acesta nu a fost menținut, fiind considerat prea savant și puțin explicit pentru marele public, în ciuda faptului că amintea de stilul *Academiei Libere* a epigramistului Păstorel...

Astfel a apărut seria «*Cu Iașii mână-n mână...*», care a cunoscut un succes deosebit. Titlul prelua ultimul vers din *Retrospectiva sentimentală* a lui Ion Minulescu. Primul volum, apărut în 1995, este semnat de Constantin Th. Botez și Constantin Ostap. Deoarece cel dintâi se stinsese din viață încă din 1992, formula a fost completată, în mod fericit de Ion Mitican, care își dobândise deja o meritată notorietate pe același tărâm. Au apărut astfel vol. II (1996) și III (1998), cu un cuvânt de recomandare semnat de Lucian Vasiliu, director la Muzeul Literaturii Române. Pentru realizarea copertilor s-a apelat la un alt cronicar al Iașului, mânuitor al penelului: Vasile Ilucă. C. Ostap era membru al Cenaclului „Vasile Pogor” și începuse să fie cunoscut, în acești ani, prin articole semnate în presa ieșeană. Volumele dedicate istoriei ieșene i-au adus însă consacrarea în ochii publicului ieșean.

Succesul acestor scrieri poate fi explicat prin faptul că cei doi autori au identificat o nișă ignorată adesea de cercetătorii profesioniști. Pentru istoricii din sistemul academic sau universitar, istoria mărunță, a unei case, a unei ulițe sau a unor personaje din Iașul de altădată, reprezentau subiecte mărunte, aflate sub standardele profesiei. Apoi stilul „academic” și lucrările cu structură amplă, se adresau unor cititori de asemenea profesioniști. Deși Istoria reprezintă un domeniu cu potențial de seducție pentru marele public, foarte puțini cercetători reușesc să străpungă cercul îngust al celor de aceeași profesie și să producă texte care să intereseze, să fascineze cititorii de rând, care își doresc o lectură plăcută și instructivă, destinată „timpului liber”. Acestui public-țintă, bine identificat, se adresează noul gen de istorie-divertisment.

Al treilea volum din această serie a reprezentat începutul colaborării cu firma „Tehnopress”, condusă de un alt inginer, Ionel Săcăleanu, care a făcut din cartea dedicată orașului Iași, în timp, chiar un „brand” al micii edituri.

După o pauză de trei ani, Constantin Ostap și Ion Mitican au lansat o nouă „coproducție”: *Iașii – între adevăr și legendă*, vol. I, Editura Tehnopress, Iași, 2001. Volumul a beneficiat de o notă de recomandare din partea „junimistului” Lucian Vasiliu: *Mână-n mână, literatura și ingineria*. Titlul volumului, care se dorea a fi un nou „cap de serie”, definește mai bine viziunea celor doi autori asupra felului în care priveau aceștia istoria vechii capitale a Moldovei. O carte despre Iași, pentru a fi reușită trebuie să îmbine documentația din arhive și presa epocii cu aura de legendă pe care au dobândit-o, în timp, diversele subiecte. Rețeta era completată de o scriitură „frumoasă”, plină de culoare și parfum, pe gustul cititorilor din „dulcele Târg”. „Rețeta” fusese enunțată încă din prefața volumului anterior.

Fiind dezavuați uneori de istoricii profesioniști, care îi taxau drept „mitografi”, Constantin Ostap și Ion Mitican au primit eticheta de „trecutologi”, considerată mai neutră, denumire dospită în cercurile noii Societăți Culturale „Junimea '90” de la Muzeul Literaturii.

Cei doi autori dobândiseră suficientă notorietate pentru ca Primăria să apeleze la ei pentru scrierea unei istorii a instituției și nu la istoricii profesioniști. Astfel a apărut lucrarea semnată de Constantin Ostap și Ion Mitican, *Primăria Municipiului Iași: pagini de istorie, evocări, legende*, Editura Tehnopress, Iași, 2001. Volumul a beneficiat de o prefață a primarului în funcție, Constantin Simirad, cu experiența unui condeier exersat la vârsta tinereții.

ÎN CĂUTARE DE NOI FORMULE

Cu ceva timp în urmă, Constantin Ostap găsisse un titlu ce îi era foarte drag și care își aștepta cartea potrivită. Prilejul s-a ivit în anul 2002, când autorul a scos de sub teacuri lucrarea intitulată *Parfum de Iași*, apărută la Editura Tehnopress, Iași. Coperta cărții a fost realizată de același Vasile Ilucă, un alt autor iubitor de Iași². Volumul a beneficiat de o prefață semnată de Alexandru Husar, în care autorul era caracterizat astfel: „Totdeauna sever, riguros în format, am spune înarmat sufletește în calea spre adevărul istoric, autorul impune prin simțul răspunderii, prin seriozitate și conștiinciozitate“ (...) „Nelipsit în cetate, cu peana în mână, pe metereze, de veghe la postul său, subscie impresionante puneri la punct“. În *Postfață*, Lucian Vasiliu avea doar cuvinte de laudă privitoare la: „textele ostapiene, care au binecuvântarea bunului de tipar al bunului Dumnezeu ...“.

Printre rânduri, discretul autor mai strecoară referiri la propria experiență din lumea scrisului: *Halal de mine, sunt publicist* (p. 13). Amintește de textele culese la mașina de scris „Princesse“, cumpărată de la un anticariat din București. Este prezentă și lista impresionantă a periodicelor în care Constantin Ostap a publicat texte de-a lungul anilor. Sunt și câteva referiri la proiecte aflate în lucru; autorul vorbește despre două dosare de articole în manuscris, în care erau reunite articole scrise, de-a lungul anilor, pentru diverse publicații: Dosarul I cuprindea 161 articole scrise în anii 1974-1994. Dosarul II conținea un număr de 175 articole, scrise între anii 1995-2000. O primă intenție era de a lăsa această moștenire nepoților de la Cluj, ocupați cu calculatorul și cu alte îndeletniciri ale tinerei generații de astăzi. În final, autorul își exprimă intenția de a le destina Arhivelor Statului din Iași, acolo unde își petrecuse un număr de ani, cercetând, la Sala de Studiu, trecutul orașului.

În anii ce au urmat au văzut lumina tiparului alte două volume, ieșite din colaborarea cu editura „Vasiliana '98“ și cu redactorul Florin Busuioc: Constantin Ostap, *Iașul nu neapărat sentimental*, vol. I, (2004); Constantin Ostap, *Despre Iași - numai cu dragoste...*, apărut în anul 2005³. În această din urmă lucrare autorul se îngrijește de propria-i posteritate publicistică, făcând o detaliată dare de seamă asupra operei sale, sub titlul *Acord final* (p. 344-354).

În anul 2006 Constantin Ostap a contribuit la apariția lucrării *Istoricul monumentului Unirii de la 1600 din Iași*, Editura Vasiliana '98. Scrierea a apărut sub egida Asociației Naționale a Veteranilor de Război – Filiala Iași. Redactorii volumului erau Constantin Ostap, col. Constantin Popa, gen. Constantin Bucos și acad. Constantin Ciopraga (autorul postfeței). Este vorba despre statuia ecvestră, de bronz, realizată de sculptorul Ion Buzdugan, în anul

² Val Condurache, *O excursie în subsolul istoriei*, în „Ziarul de Iași“, 22 august 2005.

³ Claudia Patrole, *Cu Iașii în inimă...*, „Biblio Polis“, vol. 25 (2008), nr. 1 (Serie nouă).

2000. Monumentul domnitorului Unirii de la 1600 a fost realizat prin strădania Comitetului „Iași – 400 Mihai Viteazul“, între 1997-2001.

TRECĂTORI PRIN TÂRGUL IEȘULUI ...

În afară de asocierea cu Ion Mitican, Constantin Ostap a mai experimentat un parteneriat cu Ionel Maftei, cunoscutul autor al *Personalităților ieșene* (8 volume, tipărite între anii 1972-2004)⁴. Astfel au apărut, tot la Editura „Vasiliana ’98” seria semnată de Constantin Ostap, Ionel Maftei, *Trăitori sau trecători prin Târgul Ieșului (Umbre care au onorat orașul nostru)*, lucrare în trei volume (I, 2005; II, 2006; III 2008). Primele două tomuri au apărut cu sprijinul financiar al Cabinetului Medical „Danalis” (Dr. Georgeta Danale), iar ultimul cu finanțarea Primăriei, în cadrul programului „Iași – 600” (aniversarea a 600 de ani de la atestarea documentară a orașului)⁵.

Ideea care a stat la baza acestei serii era aceea că uneori este greu de atribuit calitatea de „ieșean” unei personalități, dincolo de ceea ce este consemnat în actul de naștere. Argumentul autorului era formulat astfel: „Dar prin Iași au trecut și au contribuit la ridicarea prestigiului acestui oraș mulți oameni de valoare și alți cărturari români, care au avut o traiectorie meteorică, dar și-au lăsat amprenta pe faima Iașului”... „Tocmai pentru a cinsti aceste ilustre personalități am luat inițiativa editării unor volume intitulate *Trăitori sau trecători prin Târgul Ieșului*”. În felul acesta au fost onorate peste 100 de personalități care nu au putut fi incluse în volumele dedicate *Personalităților ieșene*.

În ultimii ani de activitate, Constantin Ostap anunța apariția altor volume, cu titluri foarte promițătoare pentru iubitorii genului: *Iașul nostru cel de toate zilele...* (2008) și *Povestiri despre Iași și despre ieșeni* (2009). Acestea sunt proiectele care au încheiat o prolifică activitate publicistică și care au lăsat pe rafturile bibliotecilor ieșene un nume îndrăgit: *Constantin Ostap*⁶.

Autorul s-a îngrijit de propria posteritate, selectându-și manuscrisele și arhiva personală și depunând în colecțiile publice documentele demne de interesul urmașilor. Astfel, câteva manuscrise ale sale se păstrează la Departamentul „Colecții Speciale” al Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu”. La Arhivele Naționale Iași a înființat chiar un Fond Personal „Constantin Ostap” în care au fost depuse atât documente privitoare propria activitate și la familie, precum și documente din colecția personală, privitoare la aspecte diverse.

⁴ Seria *Personalităților ieșene* a fost încredințată, spre continuare, domului Ioan Timofte, un alt pasionat al acestui domeniu.

⁵ Ilie Dan, *Din nou despre Iași și... despre personalități*, în „Revista Română”, Iași, 2009, nr. 4 (58), p. 37.

⁶ Lucian Vasiliu, *Doliu în mediul cultural ieșean. A murit un important scriitor*, în „Buna ziua Iași”, 24 ianuarie 2014; Mihai Caba, *In memoriam Constantin Ostap (1925-2014)*, în „Dacia Literară”, Iași, 2014, nr. 3-4 (aprilie-mai), p. 146; Ion N. Oprea, *Constantin Ostap, trecutologul, în veșnicie* „Luceafărul”, 5 iulie 2014; *In memoriam Constantin Ostap*, „Tehnologiile Energiei” Revistă lunară de informare tehnico-științifică, vol. 47, 2014, nr. 4 (aprilie), p. 40.

CONSTANTIN OSTAP ȘI PALATUL CULTURII.

Între instituția noastră și autorul evocat aici au existat mai multe legături, văzute și nevăzute, știute sau uitate. După întemeierea Muzeului Științei și Tehnicii s-au pus bazele Cercului „Tehnică și Umanism” ce a funcționat până în 1990 la Palatul Culturii. Constantin Ostap a fost unul din cei mai activi membri ai acestuia. Preocupările sale privitoare la istoria electricității la Iași și-au găsit loc în paginile publicațiilor Muzeului de Istorie: Eugenia Ursescu, Constantin Ostap, *Din istoria utilizării curentului electric la Iași*, „Cercetări istorice”, XI, 1980, p. 9-30. În plan personal, este locul aici să amintim că Melania Ostap (1927-1986), prima soție a lui Constantin Ostap, a fost o distinsă specialistă care și-a desfășurat activitatea în cadrul Muzeului Etnografic din cadrul Complexului Muzeistic Iași. De aici, probabil, și interesul autorului pentru inginerul Virgil Hălăceanu și începuturile „Muzeului Etnografic” de la Iași (1913).

Constantin Ostap a fost preocupat și de reconstituirea istoriei Palatului de Justiție din Iași (1925), devenit Palat al Culturii (1955). Un paradox face ca despre evoluția acestei clădiri emblematică pentru Iași să se fi păstrat foarte puține documente de epocă. Folosind presa vremii și memoria orală, autorul a reușit să aducă unele contribuții notabile la cunoașterea istoriei acestui edificiu⁷. Un motiv suplimentar pentru a dedica câteva pagini memoriei lui Constantin Ostap este acela că el s-a numărat printre colaboratorii revistei de față, pe când aceasta se afla la primele sale numere⁸. De asemenea, a colaborat și la revista „Monumentul”, o altă publicație a Complexului Muzeal Național „Moldova” Iași⁹.

Putem încheia această succintă evocare cu un portret pe care Val Condurachi, director al Complexului Muzeal Național „Moldova”, îl schița în anul 2005: „Constantin Ostap este unul dintre puținii mitografi ai orașului Iași. Alături și uneori împreună cu Ion Mîțican el strânge mărturii, legende și amintiri, câte au rămas, despre Iașul de altădată și despre personalitățile lui. Cărțile, nu puține la număr, acreditează un Iași fabulos, proiectat pe hărțile imaginare și reale ale istoricilor și ficționarilor. (...) Înfundat în documente, citind copios, ca un gurmand care citește și recitește cărți de bucate fabuloase, Constantin Ostap rămâne prizonierul imaginației sale. El resuscită figuri uitate sau lăsate la marginea istoriei, într-un cotlon. În cartea lui trăiesc case locuite de mari personalități, străzi cu istoria lor, cărți, procese literare și culturale. (...) Constantin Ostap are memoria documentelor și scoate din arhivă texte pe care noi le-am citit la momentul potrivit, dar pe care le-am uitat. El simte că sunt lucruri care trebuie reamintite pentru a nu ne pierde identitatea și, indiferent de epoca în care s-au produs, le readuce sub ochii noștri, spre ținere de minte”¹⁰.

⁷ C. Ostap, *Istoria (încă) necunoscută a unei cunoscute clădiri ieșene*, în Constantin Ostap, Ion Mîțican, *Cu Iașii mîna-n mîna...*, Iași, 1999, p. 43-55; idem, *Cine a construit Palatul de Justiție din Iași?*, în Constantin Ostap, Ion Mîțican, *Iașii – între adevăr și legendă...*, 2000, p. 122-125.

⁸ C. Ostap, *Noi date și ipoteze referitoare la „Obeliscul Leilor” din Grădina Copou*, în „Ioan Neculce”. Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, Iași, II-III, 1996-1997, p. 149-156.

⁹ Constantin Ostap, *Monumentele ieșene ale celor trei Uniri*, „Monumentul”, 2006, Iași.

¹⁰ „Ziarul de Iași”, 22 august 2005.

CONSTANTIN VV. OSTAP (1925-2014). A CHRONICLER OF THE CITY OF IAȘI

(abstract)

Constantin V. Ostap, graduate of the Faculty of Electrotechnics (1952), was one of the most active publicists passionate of the history of the old capital of Moldavia. His first writings, close to his main profession, refer to the introduction of electric lighting and of the electric tramway public transport. The author then focused on the history of certain institutions, buildings and personalities of Iași. Alone or in collaboration with other authors, he published almost 20 books dedicated to the memory of the city of Iași. Constantin Ostap wrote interesting pages on the Palace of Culture in Iași, on the Science and Technique Museum or the Ethnographic Museum of Moldavia. Several texts signed by him were published in the periodicals of "Moldova" National Museum Complex of Iași.

FONDUL PERSONAL „CONSTANTIN OSTAP” DE LA ARHIVELE NAȚIONALE IAȘI

Rodica IFTIMI

Printre fondurile și colecțiile arhivistice existente la Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale se numără și fondul personal **Constantin V. Ostap** (1925-2014). Cunoscut și apreciat publicist, Constantin Ostap s-a născut în Basarabia, la 14 noiembrie 1925, în satul Cotova, județul Soroca. A urmat Liceul Internat „C. Negruzzi” (1936-1944) și Facultatea de Electrotehnică, promoția 1951. Între 1951-1953 a lucrat la Sfatul Popular Regional Iași, secția Gospodărie Comunală, ca inginer șef, iar din anul 1953 și până la pensionare (1986), la Uzina Electrică din Iași. În paralel, a desfășurat o neobosită activitate de publicist, fiind colaborator al multor ziare și reviste locale și naționale. A publicat primul articol în revista „Cronica” în anul 1974, sub titlul *Din istoria utilizării curentului electric în Iași*.

Singur sau în colaborare cu Ioan Mitican, ori cu Eugenia Ursescu, a publicat mai multe cărți despre istoria Iașilor („*Cu Iașii mână-n mână...*”; *Iașii între legendă și adevăr*; *Parfum de Iași*; *Iașul nu neapărat sentimental*; monografia *Primăria municipiului Iași*, etc.). *Uzina de lumină* (1986-1999) constituie monografia Uzinei Electrice din Iași, elaborată pe baza primei monografii complete a uzinei, din perioada 1873-1959, care se află, în 11 volume, printre manuscrisele fondului personal. Mai trebuie să adăugăm și monografia *Tramvaiul electric din Iași (1900-2000)*.

Fondul personal se compune din 41 de unități arhivistice, dispuse pe trei categorii principale:

A. *Documente personale*. Extras din registrul actelor personale a clerului din parohia Bădiceni, județul Soroca, privind pe diaconul Ion Ostap (1829, copie legalizată);

B. *Manuscrise ale creatorului de fond sau ale altor persoane* (D. Furtună, G. Flocosu, Gligor Popi). Dintre manuscrisele donate Arhivelor se detașează, neîndoielnic, monografia *Întreprinderii de Rețele Electrice iași*, în formă necenzurată și monografia *Uzinei Electrice*, în 11 volume, la care putem adăuga, rămânând în același registru tematic, și monografia transportului de călători în comun Iași. Pasionat al documentelor, C. Ostap a adunat într-un dosar, cu 79 de file, toate aparițiile din presa locală și centrală referitoare la curentul electric în Iași. Un alt tom, pe cât de voluminos (586 file) pe atât de bogat în informații, cuprinde fișele care au stat la baza întocmirii monografiei „Cimitirul Eternitatea” Iași, apărut în anul 1995. grija pentru păstrarea și transmiterea documentelor către urmași se observă și din răsfoirea albumului „Tramvaiul electric în Iași (1900-1985)”, cu 112 file, tot atâtea mărturii ale trecutului ieșean, binecunoscut lui Constantin Ostap.

C. *Documente ale unor persoane și familii, altele decât creatorul de fond*. Aici am inclus un dosar cu documentele moșiei Cernați (1806-1940), un dosar cu documente ale familiei Cernătescu (1858-1894) și un dosar cu documente ale familiei Constantin Simionescu (1886-

1943). Am adăugat, tot la această categorie, patru zapise de proprietate din perioada 1772-1852, scrise în paleografie chirilică și un Buletin „Foaea Publicațiilor Oficiale ale principatului Moldaviei”, nr. 39/1853.

Fondul personal *Constantin Ostap* reflectă „șantietul de lucru” al publicistului ieșean, dar cuprinde și un volum însemnat de documente arhivistice privitoare la numeroase aspecte de istorie locală și familială, care vor putea fi valșorificate de următoarele generații de publiciști sau cercetători.

Nr. crt.	Cuprinsul unității arhivistice	Datele extreme	Nr. file	Obs.
	Fond personal OSTAP V. CONSTANTIN (1925 - 2014)			
	<i>A. Documente personale ale creatorului de fond</i>			
1	Extras din registrul actelor personale a clerului din parohia Bădiceni, județul Soroca, privind pe diaconul Ion Ostap	1829	1	Copie legalizată
	<i>B. Manuscrise ale creatorului de fond sau ale altor persoane</i>			
1	D. Furtună, Gimnaziul „Grigore Ghica voievod” din Dorohoi. Istoricul până la zi al școlii.	1921	47	
2	G. Flocosu, Din istoria satului Cotova (URSS).	1990	16	
3	Dr. Gligor Popi, Formarea, dezvoltarea și activitatea partidului român din regatul sârbilor, croaților și slovenilor (1923 - 1929).	1993	40	
4	Din istoria utilizării curentului electric la Iași (cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la absolvirea promoției 1954).	1995	11	
5	Monografia Întreprinderii de Rețele Electrice Iași (1961 - 1986). Varianta integrală (necenzurată).	1986	122	Tipărit necenzurat
6	„Slujitorii soarelui electric” - monografia I.R.E. - vol. I.	1986	164	Mss.
7	Monografia Uzinei Electrice - vol. II, note.	1986	191	Mss.
8	Monografia Uzinei Electrice - vol. III (cap. XIV - XV).	1986	150	Mss.
9	Monografia Uzinei Electrice - vol. III (note)	1986	145	Mss.
10	Monografia Uzinei Electrice - vol. IV	1986	226	Mss.
11	Monografia Uzinei Electrice - vol. IV, note	1986	245	Mss.
12	Monografia Uzinei Electrice - vol. VI	1986	128	Mss.
13	Monografia Uzinei Electrice - vol. VII	1986	111	Mss.
14	Monografia Uzinei Electrice - vol. VIII	1986	410	Mss.
15	Monografia Uzinei Electrice - vol. X	1986	417	Mss.
16	Monografia Uzinei Electrice - vol. XI	1986	47	Mss.
17	Note și însemnări din presă referitoare la curentul electric în Iași.	1986	79	
18	Monografia Transportului în comun de călători din orașul Iași.	1995	216	
19	Manuscris Gh. Chirițescu (1897 - 1986).	1897 - 1986	260	
20	Note care au stat la baza întocmirii monografiei „Cimitirul Eternitatea” Iași.		586	
21	Album -Tramvaiul Electric din Iași (1900 - 1985).	1900- 1985	112	
22	Fragment dintr-un „Registru de urmăriri”.			
	<i>C. Documente ale unor persoane și familii, altele decât creatorul de fond sau ale unor instituții</i>			
1	Documente ale moșiei Cernați	1806 - 1940	165	

Nr. crt.	Cuprinsul unității arhivistice	Datele extreme	Nr. file	Obs.
2	scrisori referitoare la moșie (starea generală, situația hotarelor, a culturilor, măsurători, etc.).	1903 - 1930	105	
3	izvod de zestre.	f.d.		
4	schită a caselor satului Cernați.	f.d.		
5	hrisov de întăritură pentru o dugheană în Iași aparținând lui Sava Răzmeriță.	1806 oct. 26		
6	act de judecată la Divanul Țării de Sus pentru o datorie de 835 lei.	1835 aprilie 4		
7	act de vânzare a unui loc de zestre către Marghioala Țigara.	1845 aprilie 3		
9	„obligație” de restituire, după 1 an, a unui împrumut de la Alecu Cristea.	1861 febr. 24		
10	proces-verbal de hotărnicie al moșiei Cernați, com. Rădăești.	1865 aprilie 16		
11	contract dearendă între frații Criste și Gh. Păruș pentru moșia Cernați	1903 sept.21		
12	contract de închiriere a unui apartament din casa situată în str. Talpalari nr. 1, între frații Criste și Iuliu Cazaban	1907 sept. 30		
13	avizul Consiliului Superior al Agriculturii prin care comuna Bogdănița cumpăra, de la proprietarii moșiei Cernați, 81 ha. pentru constituirea islazului comunal Cepești al satului Cernați.	1909		
14	carte de hotărnicie lucrată în anul 1912, de ing. Al. Gălcă, pentru locurile locuitorilor împrumătați după Legea Rurală din anul 1864 din comuna Bogdănița, cătuna Cernați, plasa Simila, județul Tutova.	1912		
15	contract dearendare a moșiei Cernați între Cassandra Donici și Gh. Păruș.	1913 sept. 26		
16	declarație a proprietarilor moșiei Cernați, Nicolae și Gheorghe Cristea, pentru exproprierea unei suprafețe.	1919 ian. 3		
17	înscris pentru închirierea unei pitării din str. I. C. Brătianu nr. 165.	1915 iulie 9		
18	contract dearendă între frații Criste și I. E. Palade pentru moșia Cernați.	1915 nov. 12		
19	proces-verbal de expropriere a unei părți din moșia Cernați.	1919 febr. 2		
20	înștiințare pentru valoarea arende moșiei Cernați, expropriate.	1920 febr. 14		
21	înștiințare de plată a cotelor pentru moșia Cernați	1934; 1940		
22	concept de împrumut a lui N. Bastaki pentru a vinde moșia Cernați (rămasă după ultima expropriere).	f.d.		
	<i>Documente ale familiei Cernătescu</i>			
23	Numirea lui Gh. Cernătescu în postul de pedagog la Institutul Gimnazial de Pedagogi.	1858 febr. 24	1	
24	„Mărturie mitricească” a nașterii lui Gheorghe Cernătescu, la 7 martie 1836, din părinți pr. Constantin Cernătescu și Zoița.	1859 oct.9	1	
25	Sentința a Tribunalului Civil de Iași, secția a III-a, de eliberare a actului de proprietate pe numele Ioan Evdochim Ianov.	1864 iunie 27	1	
26	Memoriu justificativ către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice relativ la condițiile examinării candidaților la posturile vacante.	1870 nov. 5	1	
27	Adeverință de examen a elevului Petru Cernătescu de la Școala Primară de Băieți din str. Sărărie nr. 1.	1878 iunie 18	1	

Nr. crt.	Cuprinsul unității arhivistice	Datele extreme	Nr. file	Obs.
28	Adresă semnată V. A. Urechia către conducerea Institutului Urechia, pentru a i se trimite, urgent, cu împrumut, mai multe manuscrise.	1880 iunie 30	1	
29	Certificat scolastic de absolvire a anului școlar 1889/1890 pe numele Petre Cernătescu, la Școala Centrală de Agricultură și Silvicultură de la Ferăstrău.	1890 iunie 30	1	
30	Idem, pentru anul școlastic 1890-1891.	1891 iunie 28	1	
31	Idem, pentru anul școlastic 1891-1892.	1892 iunie 24	1	
32	Diplomă de Capacitate în Științele Agricole pe numele Petre Cernătescu.	1892 iulie 7	1	
33	Diplomă de absolvire a Școlii de Aplicație Silvică pe numele Petre Cernătescu.	1894 martie 27	1	
34	<i>Documente de familie Constantin Simionescu</i>	1886 - 1943	114	
35	certificat de absolvire a Facultății de Drept din Iași (1908)			
36	sentință a Judecătorei de Ocol Neamț (1886)			
37	diplomă de capacitate pentru învățatoarea Maria Simionescu (1912)			
38	chitanță pentru șapte palme de lemne (1894).			
39	ordin MAPN de chemare pentru Simionescu Iulius (1942)			
40	reclamație semnată Ignatz Fiilop			
41	certificat de dispensă medicală (1942)			
42	telegramă de desconcentrare pentru dr. (rez.) Ioachim Mihail (1943)			
43	documente referitoare la rechizițiile de la Carol Stumpf			
44	Exoflisu (1889)			
45	documente referitoare la procesul dintre familia Constantin Simionescu și arhitectul ing. A. Klepper (1933).			
46	Zapis de vânzare între Manole Blănariul și Vasile Bărbierul pentru 3 pogoane de vie roditoare și livadă, la Vacota, în ținutul Iași, pe moșia sfintei mănăstiri Dancul.	1772 sept. 2	1	
47	Zapis de vânzare între Ecaterina, soția răposatului Petre târzibaș și părintele Gheorghie Pocos pentru o vie la Vacota, pe moșia mănăstirii Dancul.	1824 aprilie 16	1	
49	Părintele Gheorghie Pocos lasă fiului său, Mihalachi, via cumpărată de la Ecaterina, soția răposatului Petre târzibașă.	1833 iunie 17	1	
50	Opis de mărturiile pentru 9 pogoane de vie ce are dumnealui serdar Neculai Porș în podgoriile din ținutul Iași.	1852 martie 10	1	
51	Buletin „Foaia Publicațiilor Oficiale a principatului Moldaviei” nr. 39/1853.	1853 martie 17	2	
	<i>D. Donații Constantin Ostap inventariate la colecția Stampe și fotografii</i>			
5489	Fotografie cu părinții lui Constantin Ostap, preot Vasile și Antonina.	1915	1	
5719	Album foto „60 de ani de la înființarea Uzinei Electrice din Iași”.	1959		
5792	Carte poștală - Grădina Copou	1900	1	
5793	Carte poștală - Turnul Eiffel, Paris	1900	1	
5794	Carte poștală - St. Petersburg	1901	1	
5795	Cluj, 22 decembrie 1989. Momente ale manifestației din fața Teatrului Național.	1989	5	
5796	Eugen Herovanu.		1	
5797	Casa în care a locuit George Lesnea (Ulița Lozonschi nr. 16).		1	
5798	Mormântul lui Lascăr Cantacuzino de la Cimitirul „Eternitatea”.		1	

Nr. crt.	Cuprinsul unității arhivistice	Datele extreme	Nr. file	Obs.
5799	Gh. Săulescu.		1	
5800	Diplomă de absolvire a Facultății de Electrotehnică a ing. Ioan C. Cristache.		1	
5899	Pagină cu iscălitura lui N. Iorga, în timpul vizitei în satul Hârtop, de lângă Fălticeni.	1925	1	
5900	Aspecte de la vizita lui N. Iorga în satul Hârtop, de lângă Fălticeni.	1925	1	
5901	Primarii rurali și reprezentanții în Parlament ai județului Suceava.		1	
6217	Statuia lui Cuza Vodă din București, sculptor Paul Vasilescu.	2004	1	
6218	Statuia lui Cuza Vodă din București, sculptor Paul Vasilescu.	2004	1	

THE PERSONAL COLLECTION "CONSTANTIN OSTAP" IN THE NATIONAL ARCHIVES OF IAȘI

(abstract)

Constantin V. Ostap (1925-2014) was a famous publicist who published numerous books and articles regarding the history of the city of Iași. He graduated the Faculty of Electrotechnics (1954), he elaborated works regarding the introduction of electric lighting and the electric tramway public transport public. The personal collection "Constantin Ostap" reflects the "worksite" of the publicist of Iași, but contains a considerable volume of archivist documents regarding numerous aspects of local and family history. Manuscripts of other authors are also contained therein: D. Furtună, G. Flocosu, Gligor Popi. It is also here that is preserved a file with the documents of the domain Cernați (1806-1940), a file with the documents of family Cernătescu (1858-1894), as well as a file with the documents of the family Constantin Simionescu (1886-1943). The are also included four (original) property documents of the period 1772-1852.

CASA STOICESCU-MĂRCULESCU DIN COPOU. REDAȚIA REVISTEI „VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

Sorin Iftimi

Lista Monumentelor Istorice a Județului Iași cuprinde, Casa Stoicescu-Mărculescu din Municipiul Iași, str. Lascăr Catargi nr. 58, construită la jumătatea secolului al XIX-lea, având codul IS-II-m-B-03799. Vechea proprietate de aici cuprindea un teren foarte generos, ce era cuprins între strada Română (Lascăr Catargi, Karl Marx) și strada Sărărie. Schimbările intervenite în timp (în configurația terenurilor din zonă, precum și renumerotările străzii) au făcut ca imobilul monument-istoric să fie desemnat prin mai multe adrese: str. Română/Lascăr Catargi nr. 17, Fundacul Lascăr Catargi nr. 3, Lascăr Catargi nr. 58, precum și str. Sărărie nr 20 (vechi 22).

Dosarul imobilului se păstrează la Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20. Se arată că această casă se află Despărțitura III, strada Sărăriei nr. 20 (și nu pe adresa din str. Lascăr Catargi)¹. Proprietari succesivi indicați în acest dosar sunt cei din perioada interbelică: Gh. Lascăr/ colonel Gh. Stoicescu/ Georgeta Stoicescu/ Ianovici. Documentația făcută permite însă identificarea atât a proprietarilor mai vechi cât și a ultimilor deținători ai imobilului.

Elena Drăghici (1840)

Cea mai veche știre despre proprietarii imobilului se referă la Elena Drăghici (1820-1860), care a vândut, la 31 ianuarie 1852, casa pe care o primise ca zestre de la părinții săi. Sunt temeuri pentru a considera că această Elena Drăghici era bunica istoricului Nicolae Iorga și sora lui Manolache Drăghici, „ultimul cronicar moldovean”. Familia Drăghici din Iași avea credința că își trage rădăcinile din Filipeștii din Țara Românească, o ramură a Cantacuzinilor². O spiță genealogică a familiei Drăghici, acreditând originea muntenească a familiei, a fost întocmită de Constantin Gane³.

Elena era fiica marelui vornic Iordache Drăghici și a Mariei Nacu⁴. Tatăl, Iordache Drăghici slujise sub trei domnitori: Alexandru Moruzi, Scarlat Callimachi și Ioan Sandu

¹ În registrul imobilelor de la Arhivele Naționale Iași, Despărțitura III, la str. Lascăr Catargi nr. 17 sunt înregistrați alți doi proprietari succesivi: Aurel Obreja și Gherculescu.

² Paharnicul Costandin Sion, *Arhondologia Moldovei. Amintiri și note contemporane. Boierii moldoveni*, text ales și stabilit, glosar și indice de Rodica Rotaru, prefață de Mircea Anghelescu, postfață note și comentarii de Ștefan S. Gorovei, Editura Minerva, 1973, p. 68-71. Autorul scria despre existența în Moldova, la jumătatea secolului al XIX-lea a patru familii cu numele de Drăghici. Aceasta este cea mai importantă dintre ele și singura a cărei genealogie a fost studiată.

³ Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani*, vol. I, Iași, 1857, transpunere în graiul zilei de astăzi și comentarii de Constantin Mihăilescu-Gruțu, Gruparea culturală „Europa în România”, 1998, p. 12.

⁴ Familia Nacu se numără, ca și familia Drăghici, printre strămoșii istoricului Nicolae Iorga.

Sturdza. În 1819 era spătar și locuia în Vaslui, având satele Borăști și Răcea, precum și moșia Frumușica din Botoșani. Drăghici ajuns boier de frunte, influent, *avea una din cele mai mari case din Iași, luxos mobilată. Mai toți diplomații străini sosiți la Iași în acei ani erau găzduiți în casa sa.* Iordache nu era prea bogat. În schimb, era un om cult, cunoscător de grecește și franțuzește. Avea rămasă după moartea lui abia ajunge familiei să-și țină rangul. Se poate spune despre Drăghici că „a venit în domnie sărac, și tot sărac a părăsit-o”. În casa din București a lui Nicolae Iorga (șoseaua Bonaparte) se afla la loc de cinste portretul acestui înaintaș, înfățișat în floarea vârstei, cu ișlicul colosal, semn al înaltei sale poziții „deasupra feței roșcate, încadrată de o barbă turcească, mică, rotundă, care se lasă pe giubeaua neagră de postav de Țarigrad”. Pentru Nicolae Iorga era o mare bucurie și mândrie să vorbească de acest înaintaș al său în fața tabloului din salonul plin de amintiri unice și de prestigiu. Iordache Drăghici a murit în 1829, răpuse de epidemia de holeră.

Maria Drăghici (născută Nacu), rămasă văduvă, duce greul în creșterea celor patru copii ai săi: Manolachi, Constantin, Elena și Zoe. Fiul cel mare, Manolache Drăghici, a ajuns să fie cunoscut prin cele câteva scrieri publicate, dar mai ales pentru *Istoria Moldovei pe timp de cinci sute de ani până în zilele noastre*, publicată în 1857, la Institutul Albinei, a lui Gheorghe Asachi⁵. O stradă din Iași, ce are legătura între str. Sărărie și str. Mihai Eminescu îi păstrează memoria, purtând numele de „Manolache Drăghici”.

Elena Drăghici era o femeie „frumoasă, fină, șubredă de sănătate, căci alignia cu piciorul”⁶. Potrivit fiicei sale, Zulnia Iorga, „Elencu era o femeie mândră, foarte frumoasă, cultă. Știa nemțește și franțuzește, în casă se vorbea numai franțuzește. Avea ochii mari, negri, frumoși, plini de căldură și semeție, păr bogat, trăsături aristocratice. Cânta cu măiestrie la pian, chitară. Cânta din voce, acompaniindu-se la pian. Se știe că a tradus în românește din Dumas-tatăl și din unii scriitori germani. Din toate s-a păstrat numai romanul *Adolphe* de Benjamin Constant, tipărit la Iași în 1859⁷. Elena Drăghici a murit la Iași, în 1860, lăsând trei copii: Costache de 20 de ani, necăsătorit, Manole de 19 ani și Zulnia de 17. Fiica mai mică, Zulnia, căsătorită cu Gheorghe Arghiropol, avea să fie mama marelui istoric Nicolae Iorga, în 1840⁸. Căsătoria nu a rezistat, în 1843 intervenind divorțul, pentru „reaua viețuire”.

Actele imobilului consemnează că Elena Drăghici nu a cumpărat această casă, nici nu a construit-o, ci a dobândit-o ca zestre, în 1840, cu prilejul căsătoriei. Este posibil ca acest loc de casă să fi provenit de la familia mamei sale, Maria Nacu. Vornicul Iordache Drăghici a mai avut și o altă casă în capitala Moldovei, în vârful Copoului. În lista din 1853 caselor Capitalei sunt înregistrate două proprietăți Drăghici, alăturate, chiar în capătul Podului Verde (Bd. Copou), în Despărțitura I, pe aceeași parte cu Grădina Copou: „1. casa d. cucoanei Elencu Drăghici; 2. Casa d. post. Manolache Drăghici”⁹. De altfel și mormintele Drăghiceștilor sunt la biserica „Sf. Anastasie dintre vii” (lângă Grădina Botanică).

⁵ Andrei Pippidi, *Un cronicar întârziat: Manolachi Drăghici*, în „Studii”, 1/20, 1967, pp. 99-121.

⁶ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. I, *Copilărie și tinerețe*, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 7.

⁷ Fiul Elenei Drăghici, Emanoil Arghiropol, conducătorul ziarului „Românu” și al revistei „Jurnalul pentru toți”.

⁸ Barbu Theodorescu, *Contribuțiuni la cunoașterea strămoșilor lui Nicolae Iorga*, București, 1948.

⁹ *Ulițele, casele și dughenele capitalei Iași la 1853*, ediție îngrijită de Georgeta Crăciun și Adrian Pricop, Editura Nöel, Iași, 2000, p. 25.

Costache Angonescu (1852)

Următorul proprietar a cumpărat casa de la Elena Drăghici prin „actul de veșnică vânzare” nr. 299 din 31 ianuarie 1852, emis de Divanul de întărituri al Moldovei. O imagine asupra întinderii și configurației proprietății, la acea dată, este oferită de „Planul imobilului Domnului Costache Angonescu din Iași, Despărțitura III, str. Română nr. 3”. La dosar se află o copie pe ozalid, autenticată ca fiind „întocmai cu originalul”¹⁰. Lista caselor capitalei de la 1853 înregistrează deja această schimbare de proprietate: casa cu nr. 47 de pe ulița Muntenimii de Sus (viitoarea str. Lascăr Catargi) avea ca proprietar pe „dumnealui paharnicul Costachi Angonescu”¹¹.

Paharnicul Sion cunoștea bine familia Angonescu, de origine greco-bulgară, despre care scria, în vestita *Arhondologie*, că „sunt doi frați, Iordachi Cârnu stolnic și Costache Paharnic, feciorii lui Anton Angonache, rachier din Focșani; cel mai mare avea și dugheană, vindea ahtărlăcuri și plătea bir, întâi cu neguțătorii hrisovoliți, în numărul cărora era și tatăl lor; în urmă, după introducerea *Regulamentului (Organic n.ns.)*, desființându-se așezările vechi, au luat patent de neguțătoriu starea a treia”¹².

Fratele mai mic, Costache Angonescu, și-a început cariera la 1829, sub administrația austriacă, slujind vreo două luni pe baș-bulucbașul târgului Focșani; apoi a fost rânduit la ocolul Vrancei, ca zapciu asupra goștinărilor ce strâneau goștina oilor. După retragerea trupelor austriece, când a devenit staroste al ținutului Putna logofătul Alecu Balș, „acest Costache (...) s-au lipit pe lângă boierii staroști și, îndatorându-se cu slujba lui, au mijlocit la Hătmănie de l-au rânduit baș-bulucbaș de Focșani”. După aceea s-a dus la București, unde a stat o vreme. De acolo, cu recomandarea boierilor Ghiculești munteni către Ghiculeștii moldoveni, Costache Angonescu a venit la Iași, unde „au căpătat dragoste și antret la toți, și mai întâi bătrânii, logofătul Costache Sturdza și logofătul Iorgu Ghica, fiind și ministru (...) au mijlocit la domnul Mihail Sturdza și l-au făcut stolnic și nu târziu l-au ridicat la paharnic”¹³.

Condicile de ranguri boierești consemnează, pas cu pas, cariera publică a lui Costache Angonescu. La Iași, el a devenit revizor al Ministerului din Lăuntru, când a dobândit rangul de stolnic (1842). Pentru activitatea prestată în acest departament, în decembrie 1842 a fost avansat la rangul de paharnic. În decembrie 1854 a obținut rangul de spătar¹⁴.

Alegătorii divanului ad-hoc din Moldova (1857), ținutul Neamț, spătarul Costache Angonescu (alegător)¹⁵; el apare și la „*Persoane dedate unei profesii liberale, pământeni și*

¹⁰ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 17. La dată realizării acestei copii legalizate, pe ozalid, imobilul aparținea „moștenitorilor Dl. Gheorghe Lascăr”.

¹¹ *Ulițele, casele și dughelele capitalei Iași la 1853*, p. 28, nr. 82. Vecinii lui Costache Angonescu erau, la acea dată, următorii: nr. 40 căpitanul Mihalachi Mavrodin; nr. 41 aga Iorgu Lipan; nr. 42 Costachi Sdrobici; nr. 49 a răposatului postelnic Costachi Lipan.

¹² Paharnicul Costandin Sion, *op. cit.*, p. 5.

¹³ *Ibidem*, p. 6. Cf. și Constanța Vintilă-Ghițulescu, *Evgheniți, ciocoi, mojici. Despre obrazele primei modernități românești*, nota 355.

¹⁴ *Marea Arhondologie a boierilor Moldovei (1835-1856)*, editor Mihai Răzvan Ungureanu, ediția a II-a, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014, p. 18.

¹⁵ Rodica Iftimi, Sorin Iftimi, *Alegătorii divanului ad-hoc din Moldova (1857). Un manuscris necunoscut*, în „Ioan Neculce” Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, X-XII, 2004-2006, p. 106.

împământeniți”, nr. 210, spătarul Costache Angonescu¹⁶. Într-adevăr, la alegerile din 1858, făcute potrivit Convenției de la Paris din același an, Costache Angonescu apare ca *alegător primar* în Ocolul Bistrița: spătarul Costache Angonescu, din satul Faurii de Jos¹⁷. Condiția pentru a deveni „alegător primar” era aceea de a avea un venit asigurat de 100 de galbeni pe an. Costache Angonescu a și fost ales deputat, făcând o carieră politică în cadrul Partidului Conservator.

La dosarul imobilului se păstrează copia din 1932 (pe ozalid) a unui plan mai vechi al proprietății, datând de la sfârșitul secolului XIX: *Planul Imobilului D-lui Costachi Angonescu din Iași, Desp. III, Strada Română nr. 3*. Se observă că, încă dinainte de 1900, dinspre strada Română accesul se făcea deja printr-un fundac de 35 m, deschis între proprietățile domnului Pogor și a colonelului M. Mavrodin (fostul căpitan de la 1853). În partea din sus, proprietatea se învecina cu aceea a familiei Corjescu (59 m), iar din jos cu proprietățile domnilor Ianov (35 m) și Urzică (35 m). La strada Sărărie, terenul proprietății Angonescu avea o latură de aproape 58 m. Pe latura de nord a terenului, la limita cu proprietatea Corjescu se aflau o serie de atenanse (18,8 m), iar în prelungirea lor erau șura și grajdul (17,5 m). Pe latura opusă, spre proprietatea Ianov, se află o veche pivniță, de cca. 4x4 m (existent și astăzi), iar spre proprietatea Urzică exista o fântână hexagonală, cu laturile de 2 m (dispărută).

Partea cea mai interesantă este clădirea principală. Examinarea desenului atestă faptul că la vechea locuință Drăghici, existau deja 4-6 camere construite de Costache Angonescu. La 1932, pe acest plan mai vechi a fost adăugat doar planul imobilului ce avea să fie construit în acel an (diferența de desen este ușor de sesizat).

Din acest plan pot fi observate câteva aspect legate de realități mai vechi. Orientarea fațadei principale a casei spre interior, spre grădină, și nu spre str. Sărărie, considerată secundară. Anexele gospodărești care evocă un întreg mod de viață a unei familii boierești din secolul XIX. Orientarea proprietății spre str. Lascăr Catargi are o explicație interesantă: această păstrează traseul uliței Muntenimii de Sus care, în secolele XVII-XVIII, era principalul drum spre Botoșani, înainte de deschiderea uliței Podul Verde (Bd. Copou/Carol I). Strada Sărăriei, oricât de practică, a rămas, multă vreme, doar „ulița din dos” a casei. Acest mod de concepere a spațiului de locuit atestă vechimea acestui ansamblu de locuit, care coboară în timp pe vremea Drăghiceștilor și chiar într-o perioadă anterioară.

Creditul Urban din Iași (1902)

Urmașii lui Costache Angonescu au făcut un împrumut la Creditul Funciar Urban, punând drept garanție această casă. Obligațiile financiare neputând fi onorate, familia a pierdut proprietatea asupra casei, prin executarea silită a bunurilor rămase de la răposatul Costache Angonescu. *Ordonanța de adjudecare* a fost emisă de Tribunalul Județului Iași, nr.133 din 1902.

Gheorghe Lascăr (1907)

Acest proprietar al casei poate fi identificat cu edilul omonim al orașului Iași din primii ani ai secolului XX. Gheorghe Lascăr a devenit proprietar al imobilului prin cumpărare de la

¹⁶ *Ibidem*, p. 179.

¹⁷ Pr. C. Mătase, în ziarul „Petrodava”, Piatra-Neamț, nr. 5-6-7 din 1933; vezi și *Alegerile în Neamț, anul 1858*, în ziarul „Ceahlăul”, 13 noiembrie 2012.

Creditul Urban. Contractul de cumpărare a fost înregistrat de Tribunalul Județului Iași, Secția III, la 9 ianuarie 1907. Adresa imobilului era, la acea dată „str. Română nr. 3 vechi sau 17 actual”. Contractul a fost trecut în Registrul de Transcriptiuni la nr. 39 din 23 ianuarie 1907. Nefiind amplasată pe o stradă centrală, principală, casa era considerată clădire de zona II, după regulamentul din 1897.

Gheorghe Lascăr (1857-1929) a fost profesor de matematica și om politic. A fost director-adjunct al Colegiului Național din Iași (1893-1895), director al Colegiului Costache Negruzzi din Iași (15 februarie 1900-10 ianuarie 1905) și fruntaș al Partidului Conservator.

Gheorghe Lascăr a fost primar al Iașului în perioada 24 decembrie 1904 - 9 aprilie 1907, rămânând în memoria ieșenilor ca un gospodar destoinic, un primar cu realizări notabile¹⁸. În mandatul său au avut loc câteva evenimente culturale memorabile. Gheorghe Lascăr a organizat, alături de alte personalități politice ale vremii, festivitățile prilejuite de împlinirea a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare și Sfânt. La 15 octombrie 1906, Gheorghe Lascăr a participat la inaugurarea statuii lui Vasile Alecsandri, amplasată în fața Teatrului Național. Statuia fusese executată, la inițiativa lui Vasile Pogor, de sculptorul Wladyslaw C. Hegel. Primăria a finanțat cu această ocazie tipărirea în 2000 de exemplare, pe suport de mătase, a unui poem dedicat lui Vasile Alecsandri. Tot în mandatul acestui primar au fost realizate ample lucrări de modernizare a Iașului¹⁹.

Lascăr a obținut un împrumut de 13,5 milioane de lei pentru alimentarea cu apă a Iașilor din sursa Timișești și pentru canalizarea orașului. Proiectul de canalizare, aprobat în ședința din 13 mai 1906, includea și lucrările de rectificare a albiei Bahluiului.

În mandatul său au fost făcute amenajări în zona actualii Piețe „Mihai Eminescu”, astfel că, o mică stradă deschisă cu acel prilej a preluat numele primarului: „Gheorghe Lascăr”; este vorba despre o stradă dispărută astăzi, ce făcea legătura între Bd. Independenței și la Râpa Galbenă. Astăzi, denumirea de „Gheorghe Lascăr” a fost dată unei alte străduțe din zonă care coboară de la Biblioteca Centrală perpendicular pe Esplanada de la Râpa Galbenă (fosta stradă Regina Elisabeta)²⁰.

Din documentele existente în dosarul de imobil de la Arhivele Naționale Iași reiese că edilul nu a făcut transformări majore ale imobilului. La 4/ 17 septembrie 1914, Gheorghe Lascăr solicita Primăriei autorizație mici modificări la vechea clădire. Este vorba despre a deschide o ușă și a modifica o fereastră a casei existente²¹. Autorizația a fost emisă pentru imobilul de pe str. Lascăr Catargi și str. Sărărie, nr. 20: „Se poate autoriza să se așeze în locul unei ferestre o ușă nouă, iar în locul unei ferestre o alta mai mare. În urmă se vor face tencuieli și văruieli sau zugrăveli”. Lucrarea era taxată ca fiind de natură radicală²².

La 9 mai 1928, Gh. Lascăr, domiciliat în fundacul Lascăr Catargi nr. 11 (aceeași clădire), face demersuri pentru a construi un grilaj de fier pe temelie de piatră, dinspre str. Sărărie, în

¹⁸ Constantin Ostap, Ion Mitican, *Primăria Municipiului Iași. Pagini de istorie, evocări, legende*, Editura Tehnopress, Iași, 2001, p. 114-117. 314.

¹⁹ *Gheorghe Lascăr, edilul destoinic*, în „Curierul de Iași”, 26 septembrie 2011.

²⁰ Cf. Sorin Iftimi, *Piața „Mihai Eminescu” din Iași – Pasaj prin istorie*, în „Ioan Neculce” Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei, Iași, XX, 2014, p.68-74.

²¹ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 1.

²² Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 2.

locul gardului de lemn existent anterior²³. Serviciul de Arhitectură al Primăriei confirma că proprietatea nu are probleme de aliniere, potrivit planurilor urbanistice ale epocii; era însă necesară trasarea de specialiștii urbei a „curbei de racordare a celor două aliniamente”, pe care să o urmeze gardul. În autorizația emisă de Primărie, la 2 iunie 1928, se preciza obligativitatea ca poarta și porția să se deschidă spre interiorul proprietății și nu spre trotuarul comun²⁴. Este anexat și planul de aliniere al străzii, noul traseu fiind desenat cu roșu²⁵. Gardul construit la 1928 pe cheltuiala lui Gheorghe Lascăr există și astăzi.

Generalul Gheorghe Stoicescu

Fostul primar Gheorghe Lascăr promisese casa ca zestre fiicei sale la căsătoria acesteia cu colonelul Gheorghe Stoicescu. Donația a fost făcută prin *Actul dotal* autentificat sub nr. 1511 din anul 1911, la Tribunalul Județului Iași, Secția III. Documentul a fost înregistrat în *Registrul foilor dotale* sub nr. 67 din 17 iunie 1911, la Grefa aceluiași Tribunal.

Ginerele își intră în drepturi mai ales după decesul socrului, semnând acte adresate Primăriei. La 27 septembrie 1929, colonelul Gh. Stoicescu cerea autorizație pentru a adăuga două camere la vechea clădire, potrivit planurilor întocmite în acest scop²⁶. Adresa imobilului era acum pe str. Sărărie, nr. 20. Din plan se vede că cele două încăperi ce urmau să fie adăugate pe latura dreaptă a casei vechi, pe locul îngust de la limita proprietății. Aceste camere urmau să aibă 18 mp și o formă trapezoidală (1,90 m spre str. Sărărie și 2,50 m spre curte); pereții lor aveau să fie mult mai subțiri decât ale clădirii originare²⁷. Un mic plan de situație, adăugat pe planșă, este grăitor în privința acestei extinderi. Anexa a fost construită din cărămidă, pe temelie de piatră.

În 3 iulie 1930, tot Gheorghe Stoicescu solicita acordul pentru a putea adăuga pe fațada vechii clădiri o mică anexă, oarecum simetrică față de rezalitul existent²⁸. Era un fel de antret situat în fața holului ce servea ca ax aripii adăugate mai recent. O planșă de ozalid ilustrează această modificare²⁹. De fapt, lucrarea era deja executată la data de 17 iulie, din cărămidă, pe temelie de piatră.

Alexandrina Stoicescu/Mărculescu (1911)

Fiica mai mică a generalului Gheorghe Stoicescu a primit ca zestre de la tatăl său casa veche, unde a locuit împreună cu soțul său, medicul pediatru Mărculescu. De aici și denumirea imobilului, de „casa Stoicescu-Mărculescu” sub care este înregistrat acesta în Lista Monumentelor Istorice.

²³ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 3.

²⁴ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 4.

²⁵ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 12 (plan).

²⁶ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 6.

²⁷ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 7 (plan).

²⁸ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 13.

²⁹ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 11.

Georgeta Stoicescu/Ianov

Fiica cea mare a generalului Gheorghe Stoicescu a fost căsătorită Ianov. La 4 februarie 1933 Georgeta Stoicescu, domiciliată în str. Sărărie nr. 20, cerea autorizație pentru a construi „un imobil locuință în Fundacul Lascăr Catargi nr. 11, pe terenul moștenit de la Gh. Lascăr”³⁰. Anexează mai multe documente grafice: planul general al proprietății moștenite, Plan fațadă și secțiuni; Plan parter și etaj; Plan subsol și acoperiș.

La 2 martie 1933, doamna Georgeta Stoicescu obținea autorizație din partea Primăriei pentru a construi pe terenul proprietății sale din fundacul Lascăr Catargi nr. 11 (aceeași) o nouă casă cu destinația de locuință³¹. Casa urma să fie cu parter și etaj, precum și o parte cu pivniță. Pereții urmau să fie de cărămidă presată pe fundație de beton. Scările exterioare și acoperișul urma să fie din material nearzător. Baia trebuia să aibă instalație de apă conectată la sistemul public de canalizare, precum și closet modern.

Dosarul imobilului de la Arhivele Iași conține planuri ale clădirii și o descriere 22 martie 1933, Plan fundație și pivniță³²; planuri fațadă și secțiune a casei noi³³. „Planul imobilului Domnului Costache Angonescu din Iași, Despărțitura III, str. Română nr. 3”. La dosar se află o copie pe ozalid, autenticată ca fiind „întocmai cu originalul”. La acea dată aparținea „moștenitorilor Dl. Gheorghe Lascăr”³⁴. Dosarul nu mai conține documente de după anul 1933.

Generalul Gh. Stoicescu și soția sa Georgeta (n. Lascăr) au avut două fiice. Una dintre ele s-a măritat cu doctorul pediatru Mărculescu, iar cealaltă cu Ianov academician (locuiau pe str. Sărărie, în casa de vizavi)

În istoria culturală a Iașilor casa prezintă un interes deosebit deoarece aici a locui, într-o perioadă, Criticul literar Garabet Ibrăileanu. Clădirea este una dintre locațiile succesive ale Redacției revistei „Viața Românească”.

THE STOICESCU-MĂRCULESCU HOUSE. THE EDITORIAL HEADQUARTERS OF THE MAGAZINE “VIAȚA ROMÂNEASCĂ”

(abstract)

The house on the Sărărie street knew numerous owners, the oldest being Elena, daughter of chronicler Manolache Drăghichi. The house was rebuilt by Costache Angonescu, former member of the Parliament, among the inhabitants being also the mayor of the city of Iași, Gheorghe Lascăr. It was here that lived literary critic Garabet Ibrăileanu and also here was one of the editorial headquarters of magazine “Viața Românească”.

³⁰ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 20.

³¹ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 15.

³² Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 16.

³³ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 18.

³⁴ Arhivele Naționale Iași, Fond Primăria Municipiului Iași. Dosare Imobile, nr. 262/20, f. 17.

Fig. 1 – Vornicul Iordache Drăghici

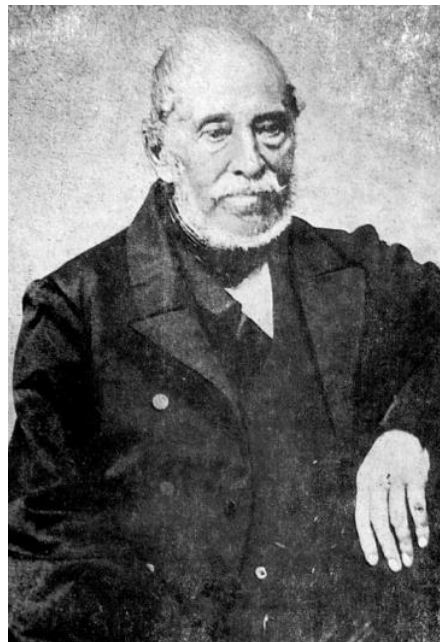

Fig. 2 – Postelnic Manolache Drăghici

Fig. 3 – Elena Drăghici

Fig. 4 – Gheorghe Lascăr, primar al Iașilor
(1904-1907)

Fig. 5 – Casa „Stoicescu-Mărculescu”, sediul revistei „Viața Românească” (foto 2015)

I. Botez, C. Stere și G. Ibrăileanu în redacția „Viații Românești”

BULETINUL „IOAN NECULCE” (SERIE NOUĂ)

SUMARUL SUMARELOR, I-XX, 1995-2014

Seria nouă a Buletinului „Ioan Neculce” a împlinit două decenii de la apariție, ajungând în anul 2014 la nr. XX. Publicația Muzeului de Istorie a Moldovei relua, în 1995, tradiția prestigioasei publicații a Muzeului Municipal, din care apăruseră zece tomuri între anii 1920-1933. Seria veche era dedicată trecutului orașului Iași, publicând documente, izvoare narative și studii documentare, menite să acumuleze informațiile necesare pentru scrierea unei istorii a fostei capitale a Moldovei. Această operă de documentare a fost asumată de nume prestigioase, precum Gh. Ghibănescu, N.A. Bogdan, Sever Zotta, Mihai Costăchescu ș.a. Deviza, inspirată de psalmist, era „*Mult pot face puțini buni împreună!*”.

Inițiativa reapariției Buletinului „Ioan Neculce” a aparținut doamnei Rodica Radu, șefă a Secției Istorie și director-adjunct al Complexului Muzeal Național „Moldova”-Iași. Numărul I din 1995 a avut ca secretar de redacție pe Cornel Cojocaru, proaspăt absolvent al Facultății de Istorie (1993).

La apariție, revista a avut un articol-program semnat de doamna Rodica Radu, un manifest care îi definea profilul. Preluarea titlului de Buletinul „Ioan Neculce” reprezenta intenția de a continua preocupările vechii serii, privitoare la istoria Iașilor. Faptul că pe copertă a fost pusă stema orașului Iași definea interesul publicației pentru contribuțiile privitoare la istoria urbei.

Revista și-a propus să susțină o serie de rubrici permanente: *Studii și articole de interes general, Studii privitoare la istoria orașului Iași, Patromoniul muzeal, Viața științifică a muzeului, Recenzii și prezentări de carte*. Acestea defineau Buletinul ca o publicație specifică de Muzeu, axată pe cercetarea documentelor și obiectelor de patrimoniu. Din motive obiective, ultimele tomuri au renunțat la această copartimentare.

Primele numere ale Buletinului au avut sprijinul unui grup de tineri absolvenți (1991-1995), specializați în istorie medievală, foști discipoli ai profesorului Ioan Caproșu. În mod firesc, o dimensiune a revistei a fost aceea de a prezenta cititorilor nume noi, găzduind numeroase debuturi ale reprezentanților tinerei generații de istorici. Studiile acestora păstrează un caracter documentar, demonstrând o bună deprindere a bazelor profesiei. Alături de aceștia, mi mulți profesori ai Facultății de Istorie din Iași au onorat paginile Buletinului, publicând texte alături de discipolii lor.

Buletinul a reprezentat o oportunitate și pentru muzeografiile Secției Istorie de a publica studii privitoare la temele lor de cercetare, într-o epocă în care publicațiile istorice erau relativ puține și limitate ca spațiu editorial. Revista a beneficiat de contribuțiile muzeografilor de la celelalte departamente ale Complexului Muzeal: Muzeul de Artă, Muzeul Etnografic al Moldovei, Muzeul Științei și Tehnicii, precum și de la Laboratorul Zonal de Restaurare. Astfel, publicația și-a depășit statutul de revistă a Muzeului de Istorie.

Buletinul „Ioan Neculce” nu a putut avea o apariție anuală, cei 20 de ani, marcați ca atare, fiind cuprinși în opt tomuri. Revista a reprezentat o punte între generații, în paginile

sale regăsindu-se contribuții ale unor autori de vârste foarte diferite, reunite prin prețuirea acordată metodei clasice, bazate pe studiul nemijlocit al izvoarelor, pe buna dobândire a meșteșugului cercetării. An de an, alte nume și alți colaboratori s-au adăugat listei de autori, aducându-și propria contribuție la realizarea revistei.

S.I.

VOL. I, 1995

Studii și articole

C. ASĂVOAIE, <i>Priorități în programele de construcții ale domnilor moldoveni până la începutul secolului al XVI-lea</i>	3
M. LUTIC, <i>Târgul Frumos în Evul Mediu (secolele XV - XVIII)</i>	11
D. BOTEZATU, <i>Ocolul târgului Hârlău. Geneză și evoluție</i>	21
C. COJOCARIU, <i>Târgul Cernăuți până la începutul secolului al XVIII-lea</i>	33
I. NISTOR, <i>Răpirea Bucovinei după Sulzer</i>	43
C. SANDACHE, <i>Țărănismul-variantă a stângii</i>	51

Din istoria Iașilor

Ș. SANIE, <i>Însemnări arheologice</i>	57
S. IFTIMI, <i>Evoluția ocolului domnesc al orașului Iași</i>	63
M. UNGUREANU, <i>Note la un proces care a durat o jumătate de secol: „Locul Bisericii Banu”</i>	77
R.E. ANGHEL, <i>Casa Anastasie Panu</i>	91
G. PODOLEANU, <i>Sculptorul Raffaello Romanelli și orașul Iași</i>	97
ȘTEFAN S. GOROVEI, <i>Două scrisori ieșene din 1859 (Dimitrie Xenopol și Paul Burguet)</i>	103
CLAUDIU PARADAIS, <i>Nicolae Tonitza, student la München</i>	107
M. VOICU, <i>Mărturii documentare privitoare la istoricul și activitatea Muzeului Municipal din Iași (1920 - 1930)</i>	113

Patrimoniul

P. IRINCIUC, <i>Noi mărturii documentare despre descendenții familiei Al. I. Cuza</i>	119
Z. PUNGĂ, <i>Contribuții la biografia unui pașoptist bucovinean Miron Ciupercovici</i>	123
A. ȘTIRBU, <i>O mărturie documentară despre învățământul farmaceutic din Moldova</i>	141
R. RADU, <i>O traducere inedită a lucrării „Istoria creațiunii naturale” de Ernst Haeckel</i>	149
C. MARIAN, <i>Probleme ridicate de conservarea și restaurarea unor piese textile arheologice</i>	155
R. E. ANGHEL, <i>Documente epistolare inedite - Petru Poni</i>	165
A. IONIUC, <i>Legislația privitoare la organizarea patrimoniului cultural</i>	169

Note și prezentări

S. PAPACOSTEA, <i>România în secolul al XIII-lea. Între cruciadă și Imperiul Mongol</i> , (E. Gherman)	175
T. GEMIL, <i>România și otomanii în secolele XIV-XVI</i> , (Gh. Iutiș)	176
GH. PUNGĂ, <i>Țara Moldovei în vremea lui Alexandru Lăpușneanu</i> , (C. Cojocariu)	178
V. CIOBANU, <i>Politică și diplomație în secolul al XVII-lea</i> , (C. Cojocariu)	179
***, <i>Valori și tradiții culturale în Moldova</i> , (P. Zahariuc)	181
GH. BUZATU, C.GH. MARINESCU, <i>Nicolae Iorga</i> , (C. Sandache)	182
I. CIUPERCĂ, <i>Opoziție și putere în România anilor 1922-1928</i> , (C. Sandache)	183
M. MANOILESCU, <i>Memorii</i> , (C. Sandache)	185
V.FL. DOBRINESCU, <i>Emigrația română în lumea anglo-saxonă</i> , (C. Sandache)	186
V.FL. DOBRINESCU, GH. NICOLESCU, <i>Plata și răsplata istoriei; Ion Antonescu, militar și diplomat (1919-1940)</i> , (C. Sandache)	187
D. VITCU, <i>George Enescu în spațiul artistic american</i> , (R. Radu)	188
***, <i>Almanah macedo-român</i> , (P. Zahariuc).....	190
***, <i>Xenopoliana</i> , (C. Sandache)	191

Viața științifică

Ședințe de comunicări	93
Simpozioane	193
Expoziții	194
Creșterea colecțiilor	199
Donații și donatori	200

VOL. II-III, 1996-1997

A. Studii și articole

VIRGIL PÂSLARIUC, <i>Marea boierime moldoveană și raporturile ei cu Bogdan al III-lea (1504-1517)</i>	1
DAN FLOAREȘ, <i>Câteva contribuții privind originea și începuturile ascensiunii lui Gaspar Grațiani</i>	19
DAN FLOAREȘ, <i>Unele observații privind domnia lui Gaspar Grațiani în Țara Moldovei (1619-1620)</i>	29
MARCEL LUTIC, <i>Hotarul și ocolul curții domnești de la Târgu Frumos (secolele XV-XVII)</i>	39
SORIN IFTIMI, <i>Ținutul Iașilor în Evul Mediu (I)</i>	43
ION GUMENĂI, <i>Contribuții privitoare la istoria raialei Hotinului</i>	63
RUXANDA MOAȘA, <i>Un mitropolit grec al Moldovei în veacul XVIII: Nechifor al Sidei</i>	71

ELENA CHIABURU, <i>Un tipograf moldovean din secolul al XVIII-lea:</i> <i>Mihail Ștrebișchi</i>	81
VIORICA CHIRICA, <i>Instaurarea și organizarea regimului legionaro-antonescian</i>	89

B. Istoria orașului Iași

ELENA GHERMAN, SENICA ȚURCANU, <i>Rezultatele lucrărilor de supraveghere</i> <i>arheologică de la Palatul Culturii din Iași</i>	101
LORAND-MIHÁLY DESZPA, CĂTĂLIN HRIBAN, <i>Rezultatele săpăturilor de salvare</i> <i>de la „Casa Dosoftei”, Iași, noiembrie 1997</i>	115
DAN JUMARĂ, <i>Biserica Nicoriță, cu hramul „Sf. Ioan cel Nou de la Suceava”</i>	117
DAN DUMITRU LACOB, <i>Din istoria străjilor urbane ieșene; culuccii</i> <i>(secolul XVIII - mijlocul secolului XIX)</i>	125
CONSTANTIN OSTAP, <i>Noi date și ipoteze referitoare la „Obeliscul Leilor”</i> <i>din Grădina Copou</i>	149
ION SAIZU, <i>Iașii și Mișcarea Memorandistă</i>	157
RODICA RADU, <i>Paul Nicorescu – o personalitate a vieții culturale ieșene</i>	161

C. Patrimoniul

RODICA RADU, <i>Expoziția permanentă a Muzeului de Istorie a Moldovei</i>	167
LUCIA COJOCARU, <i>Expoziția: Patrimoniul muzeal. Mijloace de măsurare.</i> <i>Secolul XIX - începutul secolului XX</i>	173
VIOLETA ONIȘORU, <i>Raportul Comisiei de achiziții a Muzeului de istorie</i> <i>a Moldovei (1996-1997)</i>	175
ZAMFIRA PUNGĂ, IRINA JUNCU, <i>Fotografia secolului al XIX-lea, document în</i> <i>colecția Muzeului de Istorie a Moldovei-Iași</i>	177
VIOLETA ONIȘORU, <i>Un album cu autografe din vremea Marii Uniri</i>	197
LUCIA IONESCU, <i>Iconostasul bisericii „Sf. Dimitrie” din Obrijeni (1734)</i> <i>și preotul Ioan Ursu zugrav</i>	201
VIRGINIA VASILOVICI, <i>Revizuirea paternității unor tablouri din Galeria</i> <i>Universală a Pinacotecii ieșene</i>	209
CLAUDIU PARADAIS, <i>Istoria unui tablou din colecția lui Mihail Kogălniceanu</i>	213
MĂDALIN-CORNEL VALEANU, <i>Valori de patrimoniu științific în colecția de hărți a</i> <i>Catedrei de Paleontologie de la Universitatea „Al.I. Cuza”-Iași</i>	219
IOAN POP, <i>Restaurarea unui bahut din secolul al XIX –lea</i>	221

D. Mihai Costăchescu - In Memoriam

RODICA RADU, <i>Documente inedite Mihai Costăchescu</i>	229
DAN JUMARĂ, <i>Mihai Costăchescu, editor de documente - în corespondență</i>	241
CARMEN VORONEANU, <i>Mihai Costăchescu. Prezentare de fond</i>	253

E. Izvoare documentare

GHEORGHE PUNGĂ, <i>Din documentele satului Bădeuți (Ștefănești)</i>	257
---	-----

IOAN CAPROȘU, <i>Sama Visteriei Țării Moldovei pe anul 1764. Sama I (februarie-iulie)</i>	273
VIOLETA ONIȘORU, <i>Revoluția rusă și frontul românesc. Documente</i>	322

F. Note bibliografice

ROGER CALLOIS, <i>Omul și sacrul</i> (Gianina Buzea)	325
RADU STAN CARPIANU, <i>Falimentul Comunismului, tranziție, creștinism, nemurirea sufletului</i> (Iulia Moldovan)	326
HENRI BERTHELOT, <i>Jurnal de corespondență</i> (Violeta Onișoru).....	327
JACQUES LE RIDER, <i>Mittleuropa</i> (Deszpa Mihaly-Lorand)	328
I. AGRIGOROAIE, GH. IACOB, <i>Istoria Liceului Internat „C. Negruzzi”-Iași</i> (Rodica Iftimi).....	330
RUBIES WATSON. <i>Memory, History and Opposition under State Socialism</i> (Victoria Isabela Corduneanu) ...	331

VOL. IV-VII, 1998-2001

Istorie

GH. PUNGĂ, <i>Unde a fost „Gura Bașeului”?</i>	1
LAURENTIU RĂDVAN, <i>Cu privire la evoluția istorică a orașului Țirgoviște în secolele XIV-XVI</i>	7
DAN FLOAREȘ, <i>Sfatul Domnesc al lui Petru Șchiopu</i>	37
MIHAI RĂUSANU, <i>Preșurile în Țara Moldovei între anii 1572 și 1711</i>	61
SORIN IFTIMI, <i>Ținutul Iașilor în Evul Mediu (II). Indice de localități</i>	77
VALENTIN ALEXEI CONSTANTINOV, <i>Despre tratatul lui Radu Mihnea cu orașul Brașov din 12 septembrie 1611</i>	107
DAN DUMITRU IACOB, <i>Proiecte edilitare în Iași primei jumătăți de secol XIX. Piața de la Biserica Sfânta Paraschiva</i>	125
ANA LIPSIUC, <i>Consecințele social-economice ale războiului ruso-turc din 1806-1812 asupra Țării Moldovei</i>	141
ELENA CHIABURU, <i>Meșterii tipografi din Țara Moldovei până la 1829</i>	155
VALERICA IRICIUC, <i>Învățământul istoric în școlile particulare din Iași (1864-1898)</i>	185
CONSTANTIN CLOȘCĂ, <i>Începuturile și afirmarea școlii românești de inginerie (1864-1914)</i>	207
GHEORGHE CLIVETI, <i>Din activitatea diplomatică a lui P.P. Carp: întrevăderea cu Otto von Bismarck, la Berlin, în mai 1871</i>	217
LILIANA MUSCĂ, <i>Politica externă românească din anii 1912 - 1913 reflectată în trei publicații ieșene: „Mișcarea”, „Opinia”, „Unirea”</i>	223
LENUȚA CHIRIȚĂ, <i>Câteva considerații asupra introducerii radiofoniei în România</i>	233
MIHAELA DENISIA LIUȘNEA, <i>Lărgirea cadrului relațiilor diplomatice ale României după Locarno</i>	239

DUMITRU ȘANDRU, <i>Cercurile conducătoare ale României și agricultura țării în perioada interbelică</i>	247
DUMITRU ȘANDRU, <i>Cooperația minoritarilor din România interbelică</i>	255
FLORIAN BANU, <i>Tratatul româno-german din 23 martie 1939. Ecouri internaționale</i>	269
DUMITRU ȘANDRU, <i>Arestările operate în 1945 în România după instaurarea Guvernului Petru Groza</i>	277
IULIAN CHIRIAC, 1948. <i>Lichidarea serviciilor secrete românești</i>	289

Patrimoniu

VIRGINIA VASILOVICI, <i>Controversata paternitate a unui tablou Rubens sau Caravaggio</i>	301
AUREL ISTRATI, <i>O lucrare inedită, semnată de Camil Ressu, în patrimoniul Muzeului de Artă din Iași</i>	313
LUCIA IONESCU, <i>Barocul târziu moldovenesc în arhitectura ieșeană</i>	319
LUCIA IONESCU, <i>Iconostasul bisericii Sfinților Teodori din Iași. Datări și încadrări stilistice</i>	327
ADINA GRIGOROVSCI, <i>Mănăstirea Bârnova - Considerații asupra stării de conservare</i>	333
MARIA GEBA, ANA-MARLA VLAD, EMIL GHIOCEL IOANID, <i>Piese de plumb: procese de coroziune și modalități de conservare</i>	341
AURICA ICHIM, <i>Palatul Cuza - Vodă din Iași. Proprietarii și restaurările sale în perioada 1827-1959</i>	349
MONICA NĂNESCU, <i>Oscar Paul Lochmann - Mărturii ale istoriei mecanismelor muzicale la Muzeul Științei și Tehnicii „Șt. Procopiu” – Iași</i>	357
LUCIA COJOCARU, <i>Conservarea preventivă în muzeele de arheologie ale Greciei</i>	361
ELENA CLIVETI, <i>Corelația muzeu - școală. Studiu sociologic</i>	369
LUCIA IONESCU, <i>Itinerarii artistice europene 1998</i>	373

Documentar

C. A. STOIDE, <i>Cu privire la cronologia documentelor moldovenești din sec. XIV-XVII</i>	385
I. CAPROȘU, <i>Sama vistieriei Țării Moldovei pe anul 1764; <Sama A II-A></i>	393

Recenzii și note bibliografice

DORU BĂDĂRĂ, <i>Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, Brăila, Editura Istros, 1998, (Elena Chiaburu)</i>	473
VICTOR SPINEI, <i>Marile migrații din estul și sud-estul Europei în secolele IX-XIII, Iași, Institutul European, 1999, 516 p. (Laurențiu Rădvan)</i>	477
ION EREMIA, <i>Relațiile externe ale lui Vasile Lupu (1634-1653), Chișinău, Editura Cartdidact, 1999, 295 p. (Valentin Alexei Constantinov)</i>	478
LARISA SVETLICINĂI, DEMIR DRAGNEV, EUGENIA BOCIAROV, <i>Moldova în epoca feudalismului Documente moldovenești din secolul al XVIII-lea (1711 -1750), volumul VIII, Chișinău, 1998, 256 p. (Cătălina - Elena Iliescu)</i>	479

SILVIU ANDRIEȘ-TABAC, <i>Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei</i> , Chișinău, Editura Museum, 1998, 168 p. + 4p. planșe, (Cătălina-Elena Iliescu)	480
***, <i>Bucovina în primele descrieri geografice și istorice, economice și demografice</i> (Cătălina - Elena Iliescu)	481
BOGDAN ANTONIU, ALEXANDRU BARNEA, ECATERINA LUNG, BOGDAN MURGESCU (coordonator), MIRELA-LUMINITA MURGESCU, GHEORGHE VLAD NISTOR, CRISTIAN OLARIU, LUCIA POPA, <i>Istoria lumii în texte. De la începuturi până în zilele noastre</i> , București, Universitas, 1999, 1356 p. (Laurențiu Rădvan)	483
DEMIR DRAGNEV, <i>Țara Moldovei în epoca luminilor</i> , Chișinău, Editura Civitas, 1999, 190 p. (Cătălina - Elena Iliescu)	484

VOL. VIII-IX, 2002-2003

Istorie

SORIN IFTIMI, <i>Evoluția istorică a Braniștii de la Bohotin</i>	1-23
ADRIAN TIMOFTI, <i>Mihai Racoviță și războiul austro-turc (1716-1718)</i>	25-34
GH. CLIVETI, <i>Cu privire la aranjamentul politico-teritorial european din 1814-1815: o nouă evaluare a textului și a manierei principalelor deliberări ale Congresului de la Viena</i>	35-48
VALERIA IRICIUC, <i>Istoria în legislația școlară a secolului al XIX-lea</i>	49-62
DOINA CALISTRU, „ <i>A scrie și a face istorie</i> ” Studiu de caz - generația pașoptistă	63-81
MARCELINA BRÎNDUȘA MUNTEANU, <i>Problema românească în viziunea ziarului „Zimbru” (1855-1858)</i>	83-93
AURICA JCHIM, <i>Strada Lăpușneanu - schiță istorică</i>	95-108
LUCIAN LEUȘTEAN, <i>Despre un complot din 1922 ce viza asasinarea suveranilor români și a altor personalități politice</i>	109-115
ADRIANA IONIUC, <i>Construirea Palatului Administrativ din Iași oglindită în presa vremii</i>	117-128
DUMITRU ȘANDRU, <i>Condițiile de viață ale țăranului român din perioada interbelică reflectate în scrierile observatorilor occidentali</i>	129-137
GHEORGHE ȘTEFAN, <i>Considerații privind rezolvarea problemei repatrierilor în viziunea autorităților române (1944-1947)</i>	139-142
GHEORGHE ȘTEFAN, <i>Rolul diviziei „Tudor Vladimirescu” în comunizarea României</i>	143-150
VASILE CRISTESCU, <i>Înțelegerea experienței anticipației la Wolfhart Pannenberg</i>	151-155

Documente

I. CAPROȘU, <i>Sama Mării Sale Alexandru Ioan Mavrocordat (1786)</i>	157-213
GH. PUNGĂ, <i>Un catastih de venituri și cheltuieli al târgului Ștefănești (1793 - 1819)</i>	215-254
ZAMFIRA PUNGĂ, <i>Documente privitoare la comunitatea armeană din Iași aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei (sec. XVII-XIX). (I)</i>	255-278

VALENTIN A. CONSTANTINOV, <i>Un repertoriu - supliment (1436 - 1636) la Documenta Romanice Historica, Seria A. Moldova</i>	279-291
I. CAPROȘU, <i>Addenda</i>	293-293
MARIANA URSACHI, <i>Fondul personal „Alexandru Husar”</i>	295-297

Muzeologie

CORALIA COSTAȘ, <i>Muzeul virtual - complement și nu substitut al muzeului real</i>	299-304
AUREL ISTRATI, <i>Lectura operei de artă</i>	305-308
IVONA ARAMA, <i>Contribuții la studiul icoanelor din colecția Muzeului de Artă Iași. Trei icoane din secolul al XVII-lea</i>	309-311
CORINA CIMPOEȘU, <i>Două tablouri ale pictorului Martin Ferdinand Quadal la Muzeul de Artă din Iași</i>	313-319
CAMELIA CRISTOFOR, MONICA NĂNESCU, <i>Motoare de avion din colecția Muzeului Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu” Iași</i>	321-323
LENUȚA CHIRIȚĂ, DORIAN GEBĂ, RATEC. <i>Iași - un sit de arheologie industrială</i>	325-327
LENUȚA CHIRIȚĂ, <i>Automate muzicale marca „Hupfeld” din colecția Muzeului Științei și Tehnicii „Ștefan Procopiu” Iași</i>	329-331
LUCIA COJOCARU, <i>Conservarea preventivă. Depozitul de muzeu</i>	333-337
MIHAI CROITORU, <i>Restaurarea unor plăcuțe din cupru pe care sunt ștanțate monede</i>	339-339
MIHAI CROITORU, <i>Restaurarea a patru piese din patrimoniul Muzeului Unirii din Iași</i>	341-343
JUNCU IRINA, <i>Conservarea preventivă a fondului de fotografie și carte poștală ilustrată (sec. XIX-XX) din patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei Iași</i>	345-350
MARTA URSESCU, <i>Pagini „restaurate” din istoria Bucovinei</i>	351-352
MINOLA IUTIȘ, <i>Muzeul - educator și formator al gustului artistic pentru publicul școlar</i>	353-361
CAMELIA CRISTOFOR, <i>Proiectul pedagogic „Museion 2000” cadru de desfășurare a multiculturalității și integrării culturale universale</i>	363-366
CAMELIA CRISTOFOR, MONICA NĂNESCU, <i>Emil Berliner și companiile sale</i>	367-370
VALENTINA DRUȚU, <i>Margareta Sterian (1897-1992)</i>	371-377
ELENA CLIVETI, <i>Personalități ale muzeografiei ieșene: Victor Condurache (1924 - 1966)</i>	379-384
AURICA ICHIM, <i>Simpozionul Național „Monumentul- Tradiție și Viitor”</i>	385-386
IVONA ARAMĂ, <i>Ariana Nicodim. „Tapiserie - obiect textil”</i>	387-388
ZAMFIRA PUNGA, CRISTINA PUNGA, <i>Un eveniment cultural de excepție „Festivalul Culturii Japoneze”, Iași - 2000-2001</i>	389-390
CRISTEA ION, <i>Program pentru „Muzeul Timpului”</i>	391-393

Recenzii și note bibliografice

<i>Tiparul românesc din secolele XVII-XVIII. În legătură cu un „Răspuns” la o recenzie (Elena Chiaburu)</i>	395-409
---	---------

- Maurizio Viroli, *Din dragoste de patrie. Eseu despre patriotism și naționalism*,
trad. Mona Antohi, București, Humanitas, 2002 (Ioana Cioflâncă) 411-411

VOL. X-XII, 2004-2006

Istorie

- BOGDAN PETRU MALEON, *Observații privind originea și evoluția socială a
clerului de mir din Moldova secolelor XIV-XVI* 9
- DRAGOȘ IOAN PALADE, *Mișcarea de emancipare a grecilor și legăturile ei
cu românii (1789-1821)* 23
- DOINA CALISTRU, *Primele forme de expresie a ideilor liberalismului francez
în principatele române* 41
- MIHAI ADRIAN CODREANU, *Arhivele Statului din Iași de la 1862 la 1912.
Gheorghe Ionescu - șef al sucursalei (1897-1912)* 59
- MARIANA URSACHI, *Ianache Pashal - Dialoguri și vocabular în trei limbi:
românește, rusește și turcește (1849)* 71
- IOANA CIOFLÂNCĂ, *Aspecte ale modei feminine din veacul al XIX-lea* 79

Documente

- RODICA IFTIMI, SORIN IFTIMI, *Alegătorii divanului ad-hoc din Moldova (1857).
Un manuscris necunoscut* 93
- ZAMFIRA PUNGĂ, *Documente privitoare la comunitatea armeană din Iași aflate în
patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei (sec. XVII-XIX).(II)* 183

Patrimoniu - muzeologie

- CĂTĂLIN HRIBAN, *„Sabia lui Vasile Lupu de la Iași”* 197
- LUCIA IONESCU, *Monumente de arhitectură populară de secol XVIII din județul Iași:
biserica de lemn din satul Poiana, comuna Schitu Duca* 211
- ADINA GRIGOROVSCI, *Biserica „Schimbarea la față” din Cucuteni, com. Lețcani,
jud. Iași. Stare de conservare și lucrări de restaurare (2000-2006)* 217
- LENUȚA CHIRIȚĂ, *Patrimoniu industrial la fabrica de cărămizi Ciurea – Iași* 225
- VIRGINIA VASILOVICI, *Funcționarea Muzeului de Artă din Iași între anii 1950-1954* 231
- GEORGETA PODOLENU, *Sălile de expoziție - spațiu de manifestare publică,
de informare și înnobilitare spirituală* 237
- MIHAI VOICU, *Gravura românească între tradiție și experiment* 243
- NEGOIȚĂ LĂPTOIU, *Pictura lui Adrian Podoleanu - dimensiune majoră a artei
contemporane românești* 249
- MARICA GRIGORESCU, *„Retragerea din Rusia”, pictura dispărută a lui Henri
Philippoteaux, conservată prin copii din muzeele românești și străine* 255

In memoriam

MONICA NĂNESCU, <i>Lazăr Edeleanu-personalitate reprezentativă a chimiei petrolului românesc</i>	259
--	-----

VOL. XIII-XV, 2007-2009

Studii istorice

PAUL DANIEL NEDELOIU, <i>Ciolpăneștii și ctitoria lor de pe Orbic (secolele XVI-XVII)</i>	7
DOINA CALISTRU, <i>Gustul modernizării: primele trei cărți de bucate din Țara Românească și Moldova</i>	21
CORINA CIMPOEȘU, <i>O călătorie la Constantinopol a familiei Rosetti-Roznovanu, în anul 1857</i>	37
DUMITRU ȘANDRU, <i>Îmbunătățirile funciare în România interbelică</i>	47
CĂTĂLIN BOTOȘINEANU, <i>Învățământul liceal interbelic în Moldova. Documente despre liceele Laurian, Negruzzi și Codreanu</i>	75
ANA IRICIUC, <i>Două inițiative premergătoare ale proiectului Briand de uniune europeană</i>	89

Istorie locală

SORIN IFTIMI, <i>Gheorghe Ghibănescu și istoria orașului Iași</i>	99
MANOLE BRIHUNET, <i>Istoria mănăstirii Călărășăuca de la întemeiere până în anul 1916</i>	109
SORIN IFTIMI, <i>Satele din comuna Miroslava (județul Iași). Studiu istoric</i>	119
ADINA GRIGOROVSCI, SORIN IFTIMI, <i>Bisericile cu statut de monument istoric din satele comunei Miroslava</i>	157
SORIN IFTIMI, IOANA CIOFLÂNCĂ, <i>Palatul Beldiman-Mavrocordat-Sturdza de la Miroslava (Liceul Agricol)</i>	181

Patrimoniu muzeal

LILIANA CONDRATICOVA, <i>Podoabele bisericesti din Basarabia în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	193
SORIN IFTIMI, <i>Portretele logofătului Alexandru Ghica aflate în colecții din București și Iași. Schoefft, Livaditi, Stawski</i>	203
OVIDIU FOCȘA, <i>Mobilier țărănesc în colecțiile Muzeului Etnografic al Moldovei. Blidarul de la Ghindăoani-Neamț</i>	217

VOL. XVI-XVIII, 2010-2012

<i>Abrevieri</i>	5
VITALIE JOSANU, <i>Comerțul genovez și ecouri culturale occidentale în Moldova și Dobrogea (secolele XIII-XV)</i>	7

COSMIN NIȚĂ, <i>Politica externă a Țării Moldovei în domnia lui Ștefan cel Tânăr (1517-1522)</i>	47
SORIN IFTIMI, <i>Heraldica palatului Sturdza de la Miclăușeni (județul Iași)</i>	55
BOBI APĂVĂLOAEI, <i>Palatele domnești de la Frumoasa-Iași (secolul al XVIII-lea)</i>	103
MIHAI MĂRZA, <i>Socotelile vistiernicului Toader Palade cu diecii de vistierie, după un catastif de la mijlocul secolului al XVIII-lea</i>	115
LUCIAN VALERIU-LEFTER, <i>Trei documente inedite privitoare la istoria orașului Iași (1780-1785)</i>	135
ARCADIE M. BODALE, <i>Câteva date noi despre biserica Adormirea Maicii Domnului („domnească”) de la Ruginoasa, jud. Iași</i>	145
ARCADIE M. BODALE, <i>Informații privitoare la comuna Belcești și la biserica cu hramul Sfinții Arhangheli din satul Ciorăni</i>	153
CORNELIU CIUCANU, <i>Profesorul Traian Brăileanu și teoria elitelor. Un doctinar uitat al dreptei românești interbelice</i>	159
INA CHIRILĂ, <i>Societatea culturală, istorico-arheologică „Muzeul orașului Iași”. Destinul unei instituții uitate</i>	177
AURICA ICHIM, <i>Odiseea muzeală a trăsurilor lui Cuza-vodă</i>	209
SORIN ULEA, <i>Un engolpion moldovenesc de la jumătatea veacului al XVII-lea</i>	227
VARVARA M. MĂNEANU, CHIRILĂ ENESCU, <i>Un pomelnic scris pe ceramică provenit de la biserica din Rediu (30 mai 1829)</i>	233
CĂTĂLIN PUNGĂ, ZAMFIRA PUNGĂ, <i>Pictorul Ștefan Dimitrescu în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei</i>	237

VOL. XIX, 2013

VITALIE JOSANU, <i>Un episod al afirmării și consolidării statalității românești la răsărit de Carpați: înființarea Mitropoliei Moldovei</i>	7
CĂTĂLIN HRIBAN, <i>Sabia persecuției - fragmente din arheologia unei imagini culturale</i>	47
DAN FLOAREȘ, <i>O „danie” a lui Iliaș Rareș către mănăstirea Voroneț (1551)</i>	83
CĂTĂLIN PUNGĂ, <i>„Planul dacic” al lui Ioan Iacob Heraclid Despot (1561-1563)</i>	91
SEBASTIAN-DRAGOȘ BUNGHEZ, <i>Problema navigației la Porțile de Fier în debaterile Parlamentului României (1899)</i>	101
CORNELIU CIUCANU, <i>Criza de succesiune guvernamentală din noiembrie 1937 și poziția principalelor partide politice</i>	121
SORIN IFTIMI, <i>Casa Burchi-Zmeu din Iași, viitorul sediu al Muzeului Municipal</i>	141
GHEORGHE BACIU, <i>Palatul Mavrocordat din mahalaua Sărării de Sus</i>	159
ARCADIE M. BODALE, <i>Însemnări de pe cărțile și manuscrisul ce se păstrează la biserica Sf. Nicolae din comuna Aroneanu (Iași)</i>	169
LUCIAN SPIRIDON, <i>Evacuarea instituțiilor culturale din județul Iași (1944)</i>	197
AURICA ICHIM, <i>Dimitrie Papazoglu și cultura muzeală a secolului al XIX-lea</i>	203
SORIN IFTIMI, <i>Portretistica pictorului Ludovic Stawski (1807-1896)</i>	217

GHEORGHE SAMOILĂ, <i>Un portret necunoscut al baronului Jacob de Neuschotz, bancher și filantrop al Iașilor</i>	253
ZAMFIRA PUNGĂ, <i>Documente privitoare la familia Prăjescu în colecțiile Muzeului de Istorie a Moldovei Iași</i>	259
MĂDĂLIN-CORNEL VĂLEANU, SILVIU VĂCARU, <i>Moștenirea arheologului Constantin Dascălu</i>	275
TRAIAN BIȚA , <i>Despre acceaua lui Ion vodă (1573)</i>	303
ION COJOCARU, ANA DAVIDEANU, <i>Muzeul de Istorie Naturală Iași. De la „Cabinetul elefantului” la sala „Alexandru Ioan Cuza”</i>	313

VOL. XX, 2014

<i>Abrevieri</i>	5
SORIN IFTIMI, <i>Piața „Mihai Eminescu” din Iași. Pasaj prin istorie (secolele XVII-XX)</i>	7
COSMIN NIȚĂ, <i>Schitul lui Zosim. Întâia ctitorie de pe Valea Secului</i>	78
COSTICĂ ASĂVOAIE, COSMIN NIȚĂ, <i>Complexul istoric al fostei Mănăstiri Cașin. Repere istorice și arheologice</i>	89
RODICA IFTIMI, <i>Casa „Mârzescu” din Dealul Copoului (corpul „G” al Universității)</i>	111
OANA MARINACHE, <i>Palatul Brâncoveanu-Bibescu de la poalele Dealului Mitropoliei. Inventarul încăperilor și mobilelor</i>	132
SIDONIA TEODORESCU, <i>Creații ale arhitectului Ion D. Berindei în afara capitalei</i>	159
MIRCEA-CRISTIAN GHENGHEA, <i>„Mulți măgari avem noi în Ardeal”... Despre originile unui conflict politic românesc de la începutul veacului al XX-lea</i>	195
CORALIA COSTAȘ, <i>Translating the museum: translating culture, translating difference</i>	203
AURICA ICHIM, <i>Începuturile procesului de instituționalizare patrimonială: arhivele</i>	209
ZAMFIRA PUNGA, <i>Documente privitoare la comunitatea armeană din Iași (III)</i>	217
SILVIU ANDRIEȘ-TABAC, <i>Un dosar al familiei Miclescu privitor la moșia „Vorniceni sau Otaci” (jud. Hotin) aflat la arhiva regională din Odesa</i>	229
CĂTALIN PUNGA, <i>Donația „General Raoul M. Halunga”. Brevete de decorații și fotografii cu familia regală</i>	257
MARIUS-ANDI DAȘCHIEVICI, <i>Engel - o veche familie de farmaciști ieșeni</i>	257
IULIAN LIPOVANU, <i>Asociația „Cercetașele României” (1930-1936)</i>	275
VIRGINIA VASILOVICI, <i>Adnotări la albumul „Niccolo Livaditi”</i>	285
SORIN IFTIMI, <i>Alte portrete de Niccolò Livaditti. Addenda II</i>	289